

Република Северна Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë së Veriut
AVOKATI I POPULLIT
Republic of North Macedonia
O M B U D S M A N

**НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
НАЦИОНАЛЕН ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ**

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ 2023

Скопје, 2024

Наслов: *Годишен извештај 2023*

Titulli: *Raporti vjetor 2023*

Title: *Annual report 2023*

Издавач: Народен правобранител на Република Северна Македонија

Editor: Avokati i popullit i Republikës së Maqedonisë së Veriut

Publisher: Ombudsman of the Republic of North Macedonia

Автор: Насер Зибири, м-р Славица Димитриевска, м-р Александар Тренкоски, м-р Бардхил Лимани

Autori/: Naser Ziberi, Slavica Dimitrievska, Aleksandar Trenkoski, Bardhyl Limani

Autor: Naser Ziberi, Slavica Dimitrievska, Aleksandar Trenkoski, Bardhyl Limani

Уредувачки одбор: Народен правобранител на Република Северна Македонија -
Национален превентивен механизам

Këshilli redaktues: Avokati i popullit i Republikës së Maqedonisë së Veriut -
Mekanizmi Parandalues Nacional

Editing board: Ombudsman of the Republic of North Macedonia -
National Preventive Mechanism

Јазична контрола: Тања Трајковска

Përkthyes dhe redaktore gjuhësore: Përkthim nga gjuha maqedonase në gjuhën shqipe:
Sebahate Sali, Ardian Iseni, Shkelkim Rijani dhe Kimete Kameri.

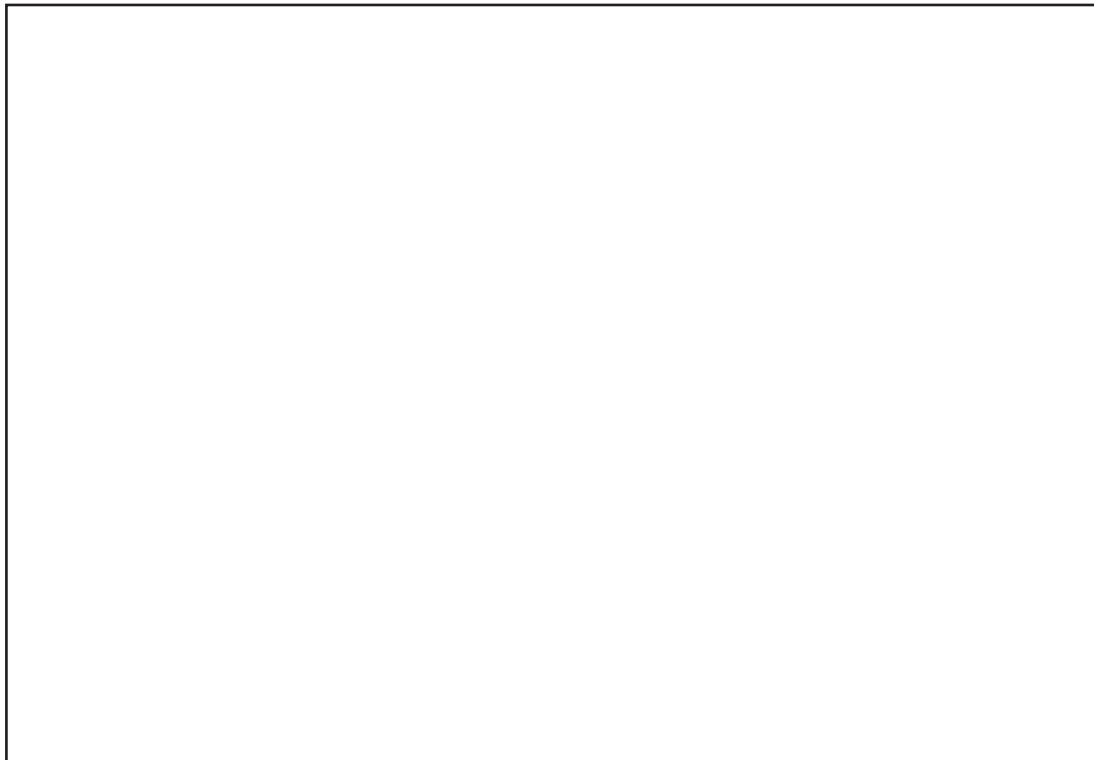
Translation: Translation from Macedonian to English: Moment mal

Графички дизајн: Кети Стефкова

Disenji grafik: Keti Stefkova

Graphic design: Keti Stefkova

Тираж/ Tirazhi/ Circulation: 100

СОДРЖИНА

1	НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ – НАЦИОНАЛЕН ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ	9
2	АКТИВНОСТИ И РЕАЛИЗИРАНИ ПРЕВЕНТИВНИ ПОСЕТИ ВО 2023 ГОДИНА	13
3	КАЗНЕНО - ПОПРАВНИ УСТАНОВИ	17
	3.1 Казнено – поправен дом Идризово	17
	3.2 Казнено-поправна установа Затвор Скопје	27
	3.3 Казнено-поправна установа Затвор Тетово	33
	3.4 Прекубројност и општи состојби	38
	3.5 Степен на спроведување на препораките на националниот превентивен механизам	40
4	ПСИХИЈАТРИСКИ УСТАНОВИ	41
	4.1 ЈЗУ Психијатриска болница Негорци	42
5	ПОЛИЦИСКИ СТАНИЦИ ОД ОПШТА НАДЛЕЖНОСТ	45
	5.1 ПС ОН Бит Пазар	45
	5.2 ПС ОН Тетово	47
	5.3 ПС ОН Крива Паланка	49
	5.4 ПС ОН Кавадарци	50
	5.5 ПС ОН Ресен	52
	5.6 ПС ОН Велес	53
	5.7 ПС ОН Штип	54
	5.8 ПС ГН Чашка и Блаце	56
	5.9 Други констатирани состојби	58

6

СЛЕДЕЊЕ НА СОСТОЈБАТА СО НЕРЕГУЛАРНАТА МИГРАЦИЈА

61

- 6.1 Задржување и сместување на мигранти/странци и баратели на азил
- 6.2 Привремен транзитен центар (ПТЦ) – „Табановце“
- 6.3 Привремен транзитен центар (ПТЦ) – „Винојуг“
- 6.4 Прифатен центар за странци – „Гази Баба“

63

63

64

66

7

ЈУ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА „БАЊА БАНСКО“

69

- 7.1 Персонал и материјални услови
- 7.2 Остварување на правата на корисниците

70

72

Анекс 1 – Надворешни соработници на Националниот превентивен механизам

74

Кратенки

АРМ	Армија на Република Северна Македонија
ВПД	Воспитно поправен дом
ЈО	Јавен обвинител
КПУ	Казнено - поправна установа
КПД	Казнено - поправен дом
МВР	Министерство за внатрешни работи
МП	Министерство за правда
НП	Народен правобранител
НПМ	Национален превентивен механизам
НП-НПМ	Народен правобранител како Национален превентивен механизам
ОЈО	Основно јавно обвинителство
ОПКМСР	Одделението за прекуграничен криминал, миграции, странци и реадмисија
ПТЦ	Привремен транзитен центар
РСМ	Република Северна Македонија
СВР	Сектор за внатрешни работи
УИС	Управа за извршување на санкциите
УНХЦР	Канцеларијата на Високиот комесаријат за бегалци

Почитувани,

Лишувањето од слобода претставува каква било форма на задржување или затворање или сместување на лице во јавна или приватна установа за лишување од слобода по налог на кој било судски, управен или друг јавен орган од каде на ова лице не му е дозволено да замине по сопствена волја¹.

Самото лишување од слобода не значи и лишување на правата на лицето лишено од слобода. Токму заради надзор над пристапот до права и следење на состојбите во местата на лишување од слобода, веќе тринаесет години по ред Народниот правобранител-Национален превентивен механизам спроведува посети во места на лишување од слобода.

Ова тело, својот мандат го темели на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово нечовечко или понижувачко постапување или казнување², ратификуван од страна на Република Македонија во 2008-та година.

Сепак, иако со долгогодишен стаж и искуство во спроведување посети на места на лишување на слобода, Механизмот сè уште ја води битката за одржлив и стабилен раст и развој, односно целосна финансиска и кадровска независност и екипираност.

Од друга страна пак, состојбите на терен и детектираните проблеми со кои се соочуваат лицата лишени од слобода и понатаму претставуваат вистински предизвик за државата и клучните чинители на ова поле. Ваквиот развој придонесува кон повторување на препораките што овој Механизам ги дава на надлежните органи и тела.

Имено, и понатаму државата се соочува со несоодветни сместувачки капацитети во затворите што води кон пренатрупаност, ненавремена здравствена заштита, недоволна кадровска екипираност, но и ангажирање на непрофесионален и нестручен кадар, непочитување на европските правила и националната регулатива при именување на раководниот кадар на пенитенцијарните установи, необезбедување на редовен образовен процес за секое осудено лице и за секое дете упатено на издржување казна затвор или воспитно-поправна мерка, нехумани материјални услови за престој во психијатриските установи, недоволен број на стручен и соодветно обучен кадар потребен за психијатриски и терапевтски третман согласно предвидените правила и стандарди, недоволен број

¹ Art. 4 par. 2 of the United Nations Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT), 2002 Достапно на: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-against-torture-and-other-cruel> (пристапено на 20.03.2024 година)

² Закон за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување на ОН (Службен весник на 165/2008 од 30.12.2008 година), достапно на <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Пристапено на: 20.03.2024 година)

на униформирани полициски службеници во полициските станици, нередовни обуки за полициските службеници, непостоење простории за разговор со деца во полициските станици и низа други констатации.

Посетите што Механизмот ги спроведе на места на лишување и ограничување на слободата на движење во 2023 година, дозволија директен увид во состојбите во кои се наоѓаат истите, што резултираа со препораки за чие спроведување е одговорна државата.

Имајќи ги предвид и останатите обврски на тимот што произлегуваат од Факултативниот протокол³, во 2023 година Националниот превентивен механизам посвети должно внимание и на промоцијата, па следствено зеде активно учество во меѓународни настани, а свој придонес даде и кон публикации, како на пр. Глобалниот извештај за состојбата со жените лишени од слобода на Асоцијацијата за превенција на тортура (АПТ).

За крај, уште еднаш ќе потсетам на обврската што државата ја има кон овој Механизам, а тоа е обезбедување ресурси од кадровска и финансиска природа со цел доследно, навремено и ефикасно спроведување на сите надлежности што Националниот превентивен механизам ги има согласно погоре споменатиот Факултативен протокол.

Народен правобранител

Naser Ziberi

³ United Nations Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT), 2002 Достапно на: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-against-torture-and-other-cruel> (пристапено на 20.03.2024 година)

НАРОДНИОТ ПРАВОБРАНИТЕЛ- НАЦИОНАЛЕН ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ

Со усвојувањето на Законот за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување⁴, Собранието на Република Македонија на 30 декември 2008 година го назначи Народниот правобранител да дејствува како Национален превентивен механизам.

По спроведување на измените на Законот за народниот правобранител во 2009 година, во рамките на Народниот правобранител е формирана посебна организациска единица - Национален превентивен механизам (НПМ) чија основна задача е превенција од тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување. Надлежностите, Тимот на НПМ почна да ги спроведува во 2011 година преку редовно испитување на постапувањето кон лицата лишени од слобода, упатување препораки до релевантните органи, а сè со цел спречување тортура и други облици на нехумано постапување, а доколку оцени за потребно и преку поднесување предлози и согледувања во врска со постоечкото или нацрт - законодавство.

Иако со измените во Правилникот за изменување и дополнување на Правилникот за систематизација на работните места во Стручната служба, Тимот на Националниот превентивен механизам, Посебните одделенија и Канцелариите на Народниот правобранител⁵, предвидениот број вработени лица во тимот треба да бидат пет, и тоа двајца

⁴ Закон за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 165/2008) Достапно на: <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Пристапено на: 22.02.2024 година)

⁵ Правилник за изменување и дополнување на Правилникот за систематизација на работните места во Стручната служба, Тимот на Националниот превентивен механизам, Посебните одделенија и Канцелариите на Народниот правобранител („Службен весник на РСМ бр.) Достапно на: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Interni%20akti/Pravilnici%20na%20NP/Izmeni%20i%20dopolnuvanje%20na%20P%20za%20sistemizacija-05.04.2022.pdf> (Пристапено на: 22.02.2024 година)

државни советници, двајца советници и еден соработник, сепак, НПМ тимот и понатаму функционира со еден државен советник, еден советник за превенција од тортура, и еден соработник, бројност далеку од доволна за ефикасно, темелно и пред сè навремено спроведување на сите надлежности кои извираат од мандатот на овој механизам.

Долгогодишната пракса на ангажирање надворешни соработници од различни профили која обезбедуваше мултидисциплинарен пристап при спроведувањето превентивни посети, прекина во 2022 година. Имено, Тимот беше упатен на потребата од распишување на јавна набавка за ангажирање на надворешни соработници преку електронскиот систем на бирото за јавни набавки, односно објавување тендерска постапка преку која би се ангажирале надворешните соработници иако немаше информации дека некаде во светот постои слична пракса. Во текот на извештајната година ваква јавна набавка не беше реализирана, со што и во голема мера беше оневозможен пристапот до соодветна експертиза од надворешни соработници за време на посетите.

За реализација на планираните активности во 2023 година, НП-НПМ проектираше буџетска рамка во висина од 1.250.000,00 денари, а му беа одобрени и на располагање имаше износ од 200.000,00 денари. Покрај овие средства, НП-НПМ и во извештајната 2023 година ја продолжи соработката со Канцеларијата на Високиот комесаријат за бегалци во Скопје (УНХЦР), која преку Македонското здружение на млади правници⁶ обезбеди поддршка за Тимот со неколку активности. Преку оваа соработка, Тимот на Националниот превентивен механизам имаше можност да реализира студиска посета на Националниот превентивен механизам на Република Полска, како и да ангажира неколку надворешни соработници за спроведување теренски посети на места на лишување од слобода на мигранти и баратели на азил.

Заради ваквата состојба, Народниот правобранител и понатаму останува на ставот дека за остварување на надлежностите на НПМ потребни се дополнителни кадровски, материјални и финансиски средства кои ќе бидат обезбедени од Буџетот на РСМ, со што би се исклучила, односно намалила потребата од донации или нецелосно спроведување на надлежностите што извираат од мандатот на ова тело. За потребата од финансии и човечки ресурси говори и најновиот извештај на Комитетот против тортура⁷ кој ја повикува земјата да му овозможи на НПМ доволно финансиски и човечки ресурси вклучително и квалификуван кадар од областа на медицината, социјални работници, но и друг релевантен на мандатот персонал. Незавидната состојба во НПМ од финансиски и кадровски аспект ја адресира и последниот извештај на Европскиот комитет за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ) по реализираната посета на земјата во октомври 2023 година, објавен на

⁶ Македонското здружение на млади правници беше одговорно за реализација на буџетот доделен на НП-НПМ.

⁷ Комитет против тортура на Обединети Нации, Завршни согледувања на четвртиот периодичен извештај за Северна Македонија, усвоен од Комитетот на седумдесет и девета сесија (15 април-10 мај 2024) Достапно на: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2FCAT%2FCOC%2FMKD%2F58383&Lang=en (Пристапено на: 17.05.2024 година)

15.05.2024 година⁸ кој меѓу другото бара и поголем буџет за ангажирање надворешни соработници.

Во оваа смисла, имајќи предвид дека обезбедувањето на доволно ресурси за непречно функционирање е еден од предизвиците со коишто НП-НПМ се соочува повеќе години наназад, **и во овој Извештај е неопходно повторно да се истакне обврската на државата што произлегува од ратификацијата на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура каде што е јасно истакнато дека:**

„Државите пристапнички преземаат обврска да ги стават на располагање потребните ресурси за функционирање на националните превентивни механизми.“⁹

⁸ Европски комитет за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ), Совет на Европа, Извештај за реализирана посета на Република Северна Македонија од 02 до 12 октомври 2023 година, Достапен на: <https://rm.coe.int/1680af95e2> (Пристапено на: 17.05.2024 година)

⁹ Чл.18 т.3 од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид на сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување

АКТИВНОСТИ И РЕАЛИЗИРАНИ ПРЕВЕНТИВНИ ПОСЕТИ ВО 2023 ГОДИНА

Во 2023 година тимот на НПМ спроведе вкупно 19 ненајавени посети, од кои: 7 посети во полициски станици од општа надлежност, 2 посети во полициски станици за граничен надзор, 5 во казнено-поправни установи, 3 во центри каде што се сместуваат и задржуваат мигранти, односно странци и баратели на азил и по една посета во психијатриска болница и во јавна установа за заштита и рехабилитација.

Поголем дел од спроведените превентивни посети беа реализирани само од тимот на НПМ, за мал број посети (КПУ-КПД Идризово-женско одделение и КПУ Затвор Скопје) тимот ангажираше надворешни соработници (психолог и психијатар) во рамки на скромниот буџет на институцијата, додека за посетите спроведени во местата на задржување мигранти и баратели на азил (онаму каде помош понуди партнерот УНХЦР) беа ангажирани надворешни соработници кои беа финансиски директно обезбедени од Македонското здружение на млади правници, а во рамки на проектот наменет за поддршка на НПМ.

Методологијата на работа во однос на реализација на посетите е резултат на долгогодишното искуство на тимот, но и прифаќање на најдобрите практики од сродните тела во регионот, учеството на меѓународни настани, како и врз основа на препораките на релевантните меѓународни организации и тела, а пред сè на Поткомитетот за превенција на тортура при ООН.

На меѓународен план тимот на НПМ и во 2023 година беше активен и учествуваше на повеќе конференции и работилници, но, пред сè на оние за чие учество трошоците ги покриваше самиот организатор.

Со своја презентација НПМ тимот учествуваше на вебинарот организиран од страна на Поткомитетот за превенција на тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување (СПТ), на кој учествуваат европските Национални превентивни

механизми, а на кој се дискутираше за јакнење на улогата на НПМите во превенција на тортура.

Во извештајната година, се реализираше и студиски престој на НПМ тимот во Република Поска под покровителство на Мисијата на УНХЦР во Македонија. Меѓу другото, во рамки на посетата беше остварен и работен состанок со претставници од Канцеларијата за темелни права на ФРОНТЕКС (Fundamental Rights Officer (FRONTEX), на кој се разговараше за начинот на постапување по претставки за сериозни инциденти и известување за истите, следењето (мониторирањето) на темелните права на мигрантите, како и за конкретните активности што во моментот ФРОНТЕКС ги спроведува во Македонија.

Од средбите пак кои редовно се организираат, а на кои НПМ тимот учествува со свои претставници, беа состаноците во рамките на НПМ мрежата на Југоисточна Европа. Претседавач со Мрежата во 2023 година беше Република Грција и грчкиот НПМ, па така состаноците се одржаа во Солун, односно Атина. На првиот состанок членовите на Мрежата дискутираа за состојбата во која се наоѓаат лицата со нарушено ментално здравје во пенитенцијарните установи, додека вториот состанок фокусот го стави на политиките и практики за образование во затворите, но и можностите на затворениците за стручно усовршување.

Во текот на извештајната година, НПМ тимот даде свој придонес и кон Глобалниот извештај за состојбата со жените во затворите што го изготвува Асоцијацијата за превенција на тортура (АПТ) од Женева.

Третманот спрема притворените и осудените лица, како и имплементацијата на упатените препораки за подобрување на состојбата во местата на лишување од слобода, тимот на НПМ го испитуваше и преку **следење на работа на националните органи и тела засегнати со оваа проблематика.**

Па така, тимот на НПМ во текот на 2023 година иницираше и оствари состанок со државната секретарка на Министерството за внатрешни работи (МВР) на којшто, меѓу другото, беше договорено номинирање на лица одговорни за проследување на одговорите по повод упатените препораки содржани во посебните извештаи на тимот на НПМ, адресирани до надлежните власти во рамки на МВР.

На 06.06.2023 година, Владата на РС Македонија со Одлука¹⁰ прогласи кризна состојба на дел од територијата на државата, и тоа на подрачјето на Општина Гази Баба на кое Казнено-поправната установа Казнено- поправен дом Идризиво ја врши својата наделжност. Ваквата кризна состојба беше прогласена со цел спречување на безбедносните закани и зајакнување на обезбедувањето на установата, поради што припадници на МВР и Армија времено се вклучија во обезбедување на установата.

Од тие причини на 19 јули 2023 година, во соработка со Македонското здружение на млади правници (МЗМП), беше организиран и тематски форум на којшто присуствуваа претставници од Канцеларијата на Постојаната координаторка на Обединетите Нации во Република Северна Македонија, Центарот за управување со кризи, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за здравство, Управата за извршување

¹⁰ Одлука за постоење на кризна состојба на дел од територијата на Република Северна Македонија бр.41-5397/3 од 6 јуни 2023 година („Службен весник на РС Македонија“ бр.116 од 7 јуни 2023 год.)

на санкции и граѓанските организации. На форумот, покрај останатото, беше заклучено дека е неопходно одобрување од страна на Собранието за продолжување на кризната состојба, а исто така, беше истакната и потребата од вклучување на претставници од НПМ и граѓанските организации на седниците на Главниот штаб (ГШ) за управување со кризи заради непосредно информирање за спроведувањето на оперативните планови за надминување на кризната состојба. Во оваа смисла, последователно, на состаноците на ГШ за управување со кризи присуствуваа и претставници од НПМ и граѓански информации.

Во последниот квартал од минатата година, раководителката на НПМ тимот, м-р Славица Димитриевска беше избрана за член од РС Македонија во Европскиот комитет за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ).

Со оглед на сè горе кажано, а во насока на спроведување на упатените препораки од претходниот Годишен извештај, како и препораките што ќе следат подолу во текстот, не може, а да не се истакнат предизвиците со кои се соочува тимот на НПМ. Имено, **уште еднаш нагласуваме дека Националниот превентивен механизам има ограничени, односно недоволни кадровски и финансиски можности за целосно, ефективно и ефикасно спроведување на својот мандат утврден согласно потпишан и ратификуван меѓународен акт¹¹. Токму затоа државата треба доследно да ги спроведува обврските кои произлегуваат од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура¹² и согласно истите да обезбеди доволно ресурси за ефикасно спроведување на мандатот на Националниот превентивен механизам.**

¹¹ Закон за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување ОПКАТ („Службен весник на РМ“ бр. 165/2008 од 30.12.2008 година)

¹² Ibid

КАЗНЕНО - ПОПРАВНИ И ВОСПИТНО - ПОПРАВНИ УСТАНОВИ

Постапувањето со притворените и осудени лица во казнено-поправните установи, како и проценката за степенот на ризик од мачење и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување, беше предмет на детален преглед во текот на 2023 година кога тимот на НПМ спроведе три непосредни посети во најголемата казнено-поправна установа КПД Идризово, и по една посета во КПУ Затвор Скопје и КПУ Затвор Тетово.

3.1 КАЗНЕНО – ПОПРАВЕН ДОМ ИДРИЗОВО

Препораката на НПМ тимот дадена во претходните извештаи, а во однос на здравствената заштита, но и меѓузатвореничкото насилство, останува и понатаму на сила. Имено, лицата лишени од слобода во оваа казнено-поправна установа **и понатаму негодуваат за ненавремена здравствена грижа и друг вид услуги од ваков карактер, како и за несоодветно и насилно постапување од страна на лицата со кои престојуваат во крилата, односно просториите.**

Како забелешка што и понатаму останува на сила е и **потребата од доследно почитување на Законот за извршување на санкциите¹³ каде е предвидена процедурата за професионално и стручно назначување на раководни лица во казнено – поправните установи. На ваков начин ќе се избегне нивно често менување, разрешување и именување, како и именување кадри кои немаат искуство и предзнаење во начинот на функционирање и менаџирање на ваков**

¹³ Закон за извршување на санкциите („Службен весник на РСМ“ бр. 99/19 и 220/19) Достапно на: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/ZIS-PRECISTEN-TEKST.pdf> (Пристапено на: 23.02.2024 година)

вид установи.

За непочитување на процедурата предвидена со Законот за извршување на санкциите, говори и последниот извештај на Европската комисија за РС Македонија, во кој се вели: „Назначувањето нов вршител на должност директор на Управата за извршување санкции и вршител на должност директор на затворот „Идризово“ беше позитивен чекор, земајќи ги предвид нивните релевантни професионални квалификации. Сепак, барањата од Законот за извршување санкции од 2019 година за избор на раководство на затворот, не беа доследно применети“¹⁴.

Оттука, и оваа година уште еднаш ќе ја повториме претходно дадената препорака, односно секоја казнено-поправна установа треба да има професионален, соодветно квалификуван и неполитички раководен кадар, избран поради својата компетентност и интегритет, а не партиска, односно политичка подобност. Почитувањето на европските правила и националната регулатива при именувањето на директорите и нивните заменици во казнено-поправните установи мора да биде императив за секоја влада.

Оваа казнено-поправна установа минатата година беше во фокусот на Националниот превентивен механизам заради што беше посетена во три наврати, и тоа беше спроведена посета на Затвореното одделение, потоа спроведена наменска посета со цел проценка на степенот на спроведување на ресоцијализацијата во установата, а беше реализирана и дводневна посета на Женското одделение.

Посетата на затвореното одделение беше реализирана во првиот квартал на годината со фокус на 3, 4, 7 крило и т.н. „Амбуланта“. Затекнатата состојба беше сериозно загрижувачка, поради што и беше нотирано дека состојбата во овие крила слободно би можела да се подведе под поимот на нечовечко и понижувачко постапување¹⁵. Имено, беа нотирани сериозни забелешки во однос на материјалните и останати услови во кои живеат осудениците во овој дел од казнено-поправниот дом. Пренатрупаноста беше очигледна заради што осудени лица спиеја на под од ходникот на одредени крила, додека во одредени простории на импровизирани кревети на четири ката престојуваша и по 14, односно 15 лица. Колку за потсетување, Европските затворски правила¹⁶ како минимален стандард за сместување лица лишени од слобода налагаат 4m² индивидуален простор во заедничко домување или 6m² во самостојно домување.

Сериозно загрижувачка е и состојбата со здравствената заштита која пред сè се должи на недостаток на доволен број медицински персонал заради што честопати се повикува Итна медицинска помош, особено во попладневните часови. Заради зголемен обем на работа, постојните здравствени работници не се во можност да одговорат на потребите на осудениците, па бројот на оплаки од нивна страна е голем.

Втората посета на КПУ-КПД Идризово тимот на НПМ ја спроведе во вториот квартал на годината, односно непосредно по прогласување на Кризната состојба која на 06.06.2023

¹⁴ Извештај на Европската комисија за РС Македонија за 2023 годинна, Достапно на: <https://www.sep.gov.mk/post/?id=5657> (Пристапено на: 20.03.2024 година)

¹⁵ Повеќе во однос на затекнатата состојба е содржано во Годишниот извештај на тимот на НПМ, Достапен на: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2022/NPM%20Goidisen%20izvestaj-2022-Mk-Alb-Ang.pdf> (Пристапено на 20.01.2024 година)

¹⁶ Европски затворски правила – Совет на Европа, Достапно на <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (Пристапено на: 26.05.2023 година)

година со Одлука¹⁷ на Владата на Република Северна Македонија е утврдено постоење на кризна состојба на дел од територијата на Република Северна Македонија, и тоа на подрачјето на Општина Гази Баба на кое Казнено-поправната установа Казнено поправен дом Идризово ја врши својата надлежност. Кризната состојба беше прогласена со цел спречување на безбедносните закани и зајакнување на обезбедувањето на установата, поради што припадници на Министерството за внатрешни работи (МВР) и Армијата времено се вклучија во обезбедување на установата.

Па така, припадниците на МВР и Армијата без да имаат каква било допирна точка со осудениците, го обезбедуваат надворешниот појас на КПУ-КПД Идризово, Армијата ги обезбедува караулите, додека припадниците на МВР се на помош за претрес, преглед и скенирање на багаж.

Во однос на кризната состојба, подоцна на 19 јули 2023 година, во соработка со Македонското здружение на млади правници (МЗМП), беше организиран и тематски форум на којшто присуствуваа претставници од Канцеларијата на Постојаната координаторка на Обединетите Нации во Република Северна Македонија, Центарот за управување со кризи, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за здравство, Управата за извршување на санкции и граѓанските организации. На форумот, покрај останатото, беше заклучено дека е неопходно одобрување од страна на Собранието за продолжување на кризната состојба, а исто така беше истакната и потребата од вклучување на претставници од НПМ и граѓанските организации на седниците на Главниот штаб (ГШ) за управување со кризи заради непосредно информирање за спроведувањето на оперативните планови за надминување на кризната состојба. Во оваа смисла, последователно, на состаноците на ГШ за управување со кризи присуствуваа и претставници од НПМ и граѓански информации.

Тесно поврзано прашање во однос на кризната состојба е кадровската пополнетост на КПУ-КПД Идризово, па така со цел надминување на овој проблем во текот на 2023 година биле објавени вкупно 5 јавни огласи за вработување и 2 интерни огласи за унапредување. Вкупно 125 лица биле вработени на јавните огласи, од кои 6 лица се административни службеници, 1 лице помошно-технички персонал, и останатите 118 лица се затворска полиција. Оттука, бројната состојба на вработени во КПД Идризово на крајот од 2023 година изнесува 289 лица, споредбено со почетокот на годината кога оваа бројка била 212 лица. Вредно да се спомене во оваа пригода е фактот дека во текот на 2023 година вкупно 57 лица ја напуштиле установата по различен основ, по основ на пензионирање заминале само 6 лица¹⁸.

Самиот факт што ваквата кризна состојба се пролонгира веќе подолг временски период и во согласност со Одлуката на Собранието на Република Северна Македонија е продолжена до 30 септември 2024 година¹⁹, јасно укажува на сериозните предизвици со

¹⁷ Одлука за постоење на кризна состојба на дел од територијата на Република Северна Македонија бр.41-5397/3 од 6 јуни 2023 година (Службен весник на Р.С. Македонија бр.116 од 7 јуни 2023 год.)

¹⁸ Информација добиена од Управа за извршување на санкциите, допис бр. 06-446/4 од 12.03.2024 година.

¹⁹ Собранието на Република Северна Македонија на седницата одржана на 28 февруари 2024 година донесе Одлука за одобрување на продолжување на рокот за постоење на кризна состојба на дел од територијата на Република Северна Македонија, заради спречување на безбедносните закани и зајакнување на обезбедувањето на КПУ КПД Идризово со којашто се продолжува рокот на постоење кризна состојба утврдена во Одлуката за постоење кризна состојба на дел од територијата на Република Северна Македонија („Службен весник на Р.С. Македонија“ број 37/24) до 30 септември 2024 година.

коишто се соочува пенитенцијарниот систем. За побрзо надминување на кризната состојба е неопходен холистички институционален систем за поддршка на затворските власти во КПД Идризово, како и паралелно зајакнување на капацитетите на пенитенцијарниот систем и затворските власти за самостојно справување со актуелната кризна состојба и превенирање на идни, исти или слични, кризни состојби. Ова ја наметнува потребата декларативните заложби да бидат пропратени со суштински пристап, каде што предизвиците на националниот затворски систем ќе бидат ставени повисоко на агендата на приоритетите на највисоките државни власти.

Кога станува збор за нотираната состојба во однос на ресоцијализацијата, од направениот увид во текот на втората посета на КПУ-КПД Идризово беше констатирано дека Секторот за ресоцијализација располага со 23 лица (заедно со раководителот и помошникот раководител), односно половина од предвидениот систематизиран кадар. Од нив само двајца се психолози кои во моментот на НПМ посетата беа отсутни заради боледување. Оттука, 80-90 осудени лица се под надлежност на еден воспитувач, бројка невозможна за управување, ефективно и ефикасно спроведување на процесот на ресоцијализација и какво било помагање во смисла на поправање на поведението, детектирање на рани симптоми на психички проблеми и сл.

Од 2016 година до денот на посетата, секторот го напуштиле повеќе лица по основа на пензионирање или заминување на друго работно место, а заради лошите услови за работа, на напуштање на работните позиции се почесто размислуваат и оние кои се сè уште во работен однос.

Во казнено-поправниот дом веќе години наназад нема стручно ангажирање или обуки за осудениците како што било случај во минатото (занаетчиство, автомеханика, сточарство, градинарство и сл), единствено што им се нуди е да помагаат при одржување на хигиената како во самите згради каде престојуваат, така и во кругот на КПД Идризово. На вака ангажираните лица им се исплаќа минимална плата.

Во оваа пенитенцијарна установа нема ниту образовен процес, а нема ни простории каде истиот би се одвивал кога би го имало. Какви било индивидуални, групни третмани и програми не се спроведуваат.

Што се однесува до **женското одделение на Казнено-поправниот дом (КПД) Идризово** главниот фокус беше ставен на проценка на состојбата со менталното здравје на жените осуденички заради што беа ангажирани двајца надворешни сорабници, психијатар и психолог.

Казнено-поправниот дом Идризово е единствена установа во Република Северна Македонија во која постои посебно одделение за женски лица каде што казната затвор ја издржуваат женски лица осудени со правосилна пресуда на казна затвор и казна доживотен затвор, како и деца од женски пол осудени на казна затвор или воспитна мерка упатување во воспитно - поправен дом независно од висината на казната, односно мерката²⁰. Женски лица странски државјани и женски лица без државјанство, исто така,

²⁰ Во март 2024 година се усвоија изменувањата и дополнувањата на Законот за извршување на санкциите со кои девојчињата со изречена воспитно-поправна мерка се упатуваат во Воспитно-поправниот дом Тетово

²¹ Решение за распоредување на осудените лица и децата во казнено-поправните и воспитно - поправните установи, како и на притворените лица во притворските одделенија на казнено поправните установи (СВ-10/2020 од 16.01.2020) објавено во Службен весник бр.10/2020 на 16.01.2020 година.

казната затвор ја издржуваат во ова одделение²¹.

Правилата на ОН за постапување со затвореничките и алтернативните мерки за жените сторители на кривични дела, познати како „Правилата од Бангкок“²², предвидуваат распоредување на женските затворенички во установи што се блиски до нивните домови, истакнувајќи ги придобивките од сместувањето на осудената жена во близина на нејзиното живеалиште, фамилија и деца, притоа незанемарувајќи го фактот дека е неопходно да се внимава и на минатото на осудената жена, односно дали таа била жртва на семејно насилство. Во тој случај, мора да се почитува желбата на осудената жена да не биде сместена во близина на нејзиното претходно живеалиште, бидејќи на тој начин ќе биде постигната физичка дистанца од мажот, партнерот или лицето кое вршело семејно насилство пред нејзиното упатување на издржување на затворска казна. Во Законот за извршување на санкциите пак, под одредени услови, меѓу другото е предвидена и можноста осуденото лице по негово барање или на предлог на директорот на установата да биде преместено од една во друга установа од ист или од различен вид за да биде поблиску до живеалиштето или престојувалиштето на неговото семејство²³. Сепак, со оглед на фактот дека во однос на женските лица КПД Идризово е единственото место за извршување на казната затвор или воспитна мерка упатување во воспитно-поправен дом, неспорно произлегува дека одредбите што се однесуваат за изборот на казнено поправната установа или преместување на осудените лица од една во друга установа се неприменливи за жените.

Ако се имаат предвид другите основи што ги предвидува законот за преместување на осудените лица од една установа во друга, произлегува дека проблемот е многу поголем отколку само отворање на прашањето поврзано со принципот на недискриминација.

Во оваа смисла, тимот на НПМ се интересираше дали во поглед на женските осудени лица постојат посебни одредби, политики или практики коишто ќе придонесат до еднаков третман во услови кога поради објективни причини женските осуденички се во нееднаква ситуација, но констатираше дека одредбите што се однесуваат за посети и слично се применуваат на еднаква основа, како и за машките осудени лица.

Со оглед на ова, тимот на НПМ смета дека е потребно нормирање на посебни политики на постапување и практики (на пр. дозволување повеќе и подолги посети, ако посетите се премногу ретки поради долгите растојанија што семејството мора да ги помине) што како противтежа би ги компензирале овие практични недоволности со кои се соочуваат жените осуденички и би одржувале една „де-факто“ еднаквост меѓу машките и женските осудени лица.

Во однос, пак, на децата, тимот на НПМ ја повторува препораката истакната и во своите годишни извештаи²⁴ дека Министерството за правда и УИС е неопходно да преземат конкретни мерки со коишто ќе се осигура дека

²² Правило бр.4 од Правилата од Бангкок, достапни на https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf (посетено на 20.11.2023 г.)

²³ Чл. 223 од Законот за извршување на санкциите (Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 99/19, 220/19 и 236/22)

²⁴ Види Годишен извештај на НПМ за 2021 година, достапен на: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2021/NPM%20Godisen%20izvestaj-2021.pdf>, последно посетено на 20.11.2023 г.)

децата од женски пол на кои со правосилна одлука им е изречена воспитна мерка упатување во воспитно- поправен дом ќе бидат сместени во установа специјално дизајнирана за нив и нивните потреби, на еднаква основа како и децата од машки пол коишто се сместени во Воспитно поправниот дом Тетово, во с.Волковија²⁵.

Во однос на **материјалните услови** е констатирано дека се преземени одредени мерки и активности за подобрување на истите, нов под, сменети прозорци, како и обезбедни ормарчиња со клуч за секое осудено лице во ходникот на затвореното одделение. Сепак, за време на посетата беше констатирано дека во поголем број од собите поради недостиг од простор каде што би ги чувале своите лични работи, осуденичките се приморани да ги складираат под своите кревети, што остава впечаток на пренатрупаност во повеќето простории.

Во повеќето простории беше констатирано дека постои висок процент на влажност, а сериозно загрижувачки е пристапот на женските осуденички до тоалетот и бањите во затвореното одделение, затоа што сите осуденички се приморани да го делат пристапот до истите. Во оваа смисла, и беа добиени наводи дека одредени осуденички скоро секогаш се приморани да се тушираат во вечерните часови после полноќ (во 3-4 часот наутро), односно додека другите спијат за да се избегне „непотребна тензија“. Тоалетот и бањите не се приспособени за осуденички коишто имаат одреден вид телесна попреченост или пак, за оние коишто поради други состојби им е потребна помош од трето лице. **Оттука е неопходно да се преземат итни мерки за да се поправи нефункционалниот тоалет и бањи и да се приспособат за користење од страна на женски осуденички со телесна попреченост.**

Стравот и несигурноста се особено изразени кај оние осуденички коишто се за првпат овде. Имено, новопримените женски осудени лица се сместуваат во просторија којашто се наоѓа во женското затворено одделение. Фактот што новопримените се сместуваат веднаш во затвореното одделение и доаѓаат во непосреден контакт и под влијание на другите осуденички кои се со затворен третман може да влијае негативно и да ги интензивира првичните затворски депривации, како на пример депривација на сигурност (наложено дружење со други непредвидливи затворенички, што предизвикува страв и анксиозност бидејќи мора да се борат за сигурноста на својата личност, но и за своите лични работи).

Во оваа смисла, а имајќи предвид дека постапувањето со осуденото лице во приемно одделение треба да претставува збир на активности и мерки за постапување со осуденото лице со цел запознавање со правилата за издржување казна затвор (Правилникот за куќен ред за осудените лица кои издржуваат казна затвор во казнено-поправна установа), проценка на неговата личност, проценка на ризик, изработка на план на казна и определување на третманот на осуденото лице за време на издржувањето на казната затвор, **тимот на НПМ препорачува приемот на нови женски осудени лица да се врши во друг дел од женскиот оддел, издвоен од затвореното одделение.**

Од извршениот увид во евиденцијата за **дисциплински санкции** беше нотирано дека од почетокот на годината до денот на посетата биле спроведени 13 дисциплински постапки, од кои во 5 случаи била изречена дисциплинска казна – упатување во самица во траење од 5 дена и тоа поради бегство, физичка пресметка или поради мобилен телефон.

²⁵ Оваа препорака во меѓувреме е усвоена согласно новодонесените измени и дополнувања на Законот за извршување на санкциите

Во периодот додека осуденичките се задржани во самица (просторија во должина од 1,95 м, ширина од 3,6м и висина од 3,9 метри) имаат право на еден час прошетки, а останатото време го поминуваат во самиците, каде што и ги земаат оброците. Самиците се опремени со преграден санитарен јазол мијалник и стари метални кревети, со скинати душеци и нечиста постелнина. Во самиците беа видливи и траги од влага, а во една од нив имаше и надвиснат електричен кабел што би можел да се употреби и за евентуално самоповредување.

Со оглед на потенцијално штетните ефекти на мерката самица спрема осуденичките на коишто истата им се изрекува, тимот на НПМ смета дека таа треба да се користи како дисциплинска казна само во исклучителни случаи, како последно средство и во најкраток можен временски период.

Од извршениот увид во Книгата што се води за употребените средства за присилба, беше констатирано дека воопшто нема регистрирано случаи на употреба на средства за присилба последниве две години. Освен во одредени случаи при вршење на спровод каде што се употребуваат средства за врзување по претходна проценка (што се нотира во наредбата за спровод), не беа добиени ниту други наводи, ниту пак постоеја индикации дека се употребуваат средства за присилба врз женските осуденички.

Одредбите од законите што го регулираат постапувањето спрема осудените лица не предвидуваат интрузивни претреси што ги опфаќаат телесните шуплини, освен визуелна проверка на интимните делови. Во Законот за кривичната постапка е предвидено дека за претрес на интимните делови на телото или телесните отвори е неопходно изрично одобрение на судот и дека интимните претреси ги врши медицинско лице²⁶.

Актуелната нормативна рамка не предвидува и не овозможува целосна замена на претресот преку примената на нови посовремени методи преку користење на апарати за скенирање на телото. Во пракса се користат апарати за скенирање на пратки, односно чанти и други предмети, како и детектори за метал во вид на порти и мобилни детектори.

Од разговорите извршени за време на посетата беа добиени податоци дека при прием во установата или при враќање од претходен излез, осудените лица најпрво поминуваат низ метал детектор и низ претрес што опфаќа надворешни проверки/претреси на облеката. Доколку метал детекторот сигнализира можно присуство на метален предмет или припадниците на затворската полиција се сомневаат дека е можно осуденото лице да крие некој недозволен предмет тогаш се спроведува претрес што опфаќа соблекување на облеката, на начин што лицето не ја отстранува целата облека одеднаш, туку прво од половина нагоре, па откако ќе се облече, ја отстранува облеката од половина надолу. Ова се прави на посебно место/кабина, каде што осудените лица не се изложени на погледи на трети лица. Женските осудени лица со коишто е разговарано го истакнаа коректниот однос на затворската полиција за време на претресите.

Тимот на НПМ доби сознанија дека инцидентни исклучоци од праксата да се отстранува целата облека одеднаш, биле правени од припадници на полиција коишто биле на испомош во периодот на прогласена кризна состојба во установата, во којашто смисла беа добиени информации дека имало случаи кога претресите се правеле во посебните кабини, но со истовремено целосно отстранети делови од облеката кај машките лица.

²⁶ Чл. 185 од Законот за кривична постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/10, 100/12, 142/16 и 198/18)

Во оваа смисла, тимот на НПМ упатува на потребата сите дополнително ангажирани лица заради прогласената кризна состојба коишто се овластени да вршат претреси во установата, најпрво да бидат целосно запознаени со правилата за начинот на вршење личен претрес од страна на Затворската полиција.

Од разговор со повеќето осуденички се истакнува дека најтешкиот аспект на престојувањето во затворот е одвоеноста од децата, односно физичката и психолошка одвоеност од детето/децата, која ги спречува да се грижат за него/нив и која лошо влијае врз нивното ментално здравје.

Повеќето жени истакнуваат дека за видувањата со децата ги користат максималните 2 часа месечно (по еден час на две недели). Видувањата се одвиваат во заедничката просторија за посети, а посебна просторија или катче за видување со деца, во овој затвор сè уште нема. Кај жени, кај кои од различни причини децата се сместени во згрижувачки семејства, ситуацијата е уште покомплицирана, затоа што видувањата ги организира центарот за социјална работа од градот од каде е жената, по барање на мајката. По кажување на осуденичките, ваквите видувања се исклучително ретки, понекогаш и воопшто не се одвиваат. Оттука, **потребна е поголема иницијатива и соработка помеѓу социјалната служба во затворот и центрите за социјална работа. Дополнително се потребни поквалитетни контакти со нивните деца (почести, подолги и во услови соодветни за деца, простории).**

Во однос на **работниот ангажман**, тимот на НПМ констатира дека истиот се сведува само на одржување хигиена во просториите, што е недоволно. Работното ангажирање преку интелектуална работа е нешто што го посакуваат, особено образованите жени. Немањето работен ангажман ги пасивизира жените и ги доведува до поголема потреба од лекарства за смирување, така што некои од нив поголем дел од времето го минуваат во спиење.

Во однос на **образованието и обуките** за одредени занаети, истите се организираат повремено, но за жал без континуитет и конзистентност. Порано за ваквите обуки им се давале сертификати што претставувало дополнителна сатисфакција од сработеното и можност за нови шанси во иднина, по излегување од затвор. За жал ваквите обуки не се дел од системот, па се одвиваат само доколку се предвидени со некаков проект. Штом проектот завршува, завршуваат и обуките.

Би било добро доколку се организираат постојани обуки за занаети што ќе им овозможат на женските осудени лица корисно структурирање на времето додека се во затвор и полесна адаптација во постпеналниот период. Имајќи го предвид забрзаниот развој на технологијата и дигиталните услуги, треба да се размислува за воведување обуки што ќе ги зајакнат дигиталните вештини на осуденичките. Ова, би имало позитивен ефект врз нивното ментално здравје: зголемена самодоверба, чувство на исполнетост, намалување на анксиозноста во однос на животот по излегувањето од затвор.

Ова одделение не располага со специјализиран простор за културни и спортски настани и активности (пр. теретана), така што жените имаат на располагање само два часа на ден за прошетка на отворено, во кругот на одделението. Жените во своите соби имаат телевизори и тоа им е единствен културно-забавен живот. Доколку се земе предвид и севкупниот амбиент со нехигиената во затворските простории, лошиот квалитет на исхрана, пренатрупаноста во затворските соби, руинираните објекти, сето ова придонесува кон влошување на соматското и ментално здравје на осуденичките.

Лишувањето од слобода, особено долгогодишното лишување има деструктивно влијание врз психолошката, физичката и социјална благосостојба на засегнатото лице. Токму затоа **психолошката поддршка и психотерапија** се неопходни за успешно справување и адаптација на затворскиот живот. Прифаќањето на затворскиот режим и конструирање на рутини, што влијае на зголемување на самовербата, чувството на контрола врз сопствените животи, безбедноста, намалување на стресот, им овозможува нивниот секојдневен живот да има смисла.

Психолог во женското одделение на КПУ-КПД Идризово нема, единствениот психолог е во Приемното одделение, а и таа во време на посетата беше отсутна, односно на подолго боледување (замена во отсуство не е најдена) заради што кај новопристигнатите осуденички нема психолошки наод и мислење што претставува задолжителен документ врз кој се одредува понатамошниот третман²⁷. Од увид во документацијата недостигаат и применети тестови, техники и скали кои се неопходни за психодијагностика на новите осуденици. Оттука, **се препорачува установата да ги набави неопходните психолошки инструменти и веднаш да прими еден психолог во приемното одделение.**

Во женскиот дел на затворот не се практикуваат ниту третмански групи иако пред неколку години е спроведена пилот-програма за општа когнитивна програма, како и за специфични програми кои се спроведуваат групно, меѓу нив и програма за жени осуденички.

Работа на третмански групи со вежби за растеретување на напнатоста, подигнување на самовербата, поттикнување на стратегиите насочени кон емоциите, хуморот и позитивната реинтерпретација, решавање на конфликтите, зголемување на емоционална интелигенција, подобрување и зацврстување на односите со останатите осуденички преку подобрување на комуникациските вештини, превентивно би делувала врз подобрување на менталното здравје. Отсуство на ваков тип на програми не оди во прилог на зачувување на менталното здравје на осуденичките.

КПУ-КПД Идризово располага со еден лекар-психијатар која доаѓа еднаш неделно, а која истовремено е ангажирана и во КПУ Затвор Скопје и е во редовен работен однос во Психијатриската болница „Скопје“. Имајќи ги предвид многубројните обврски на еден психијатар кој истовремено е ангажиран во три установи, како и обемот, односно бројноста на лицата кои имаат потреба од психијатриска грижа, третман и надзор, особено доколку се знае дека кај осуденичката популација ризикот од појава на ментални/психијатриски проблеми е посебно изразен во почетниот период од лишувањето од слобода, тогаш несомнено може да се заклучи дека ова лице не може да одговори соодветно и целисходно на потребите на ниедна од трите установи заради што е потребно секоја казнено-поправна установа да има вработено психијатар, како и медицинска сестра обучени за работа во ваков вид на установи.

Појавата на менталните растројства кај осуденичките е вообичаена за вакви установи, па оттука најчесто кај осуденичките се дијагностицира растројство на личност, невротски растројства, како и болести на зависност од психоактивни супстанции.

Медикаментозната терапија која се дели е во согласност со актуелните стандарди и трендови достапни на општата популација во заедницата, меѓутоа просторијата каде

²⁷ Во установата има уште еден психолог по образование кој работи како воспитувач.

се чуваат лековите, како и начинот на спроведување на истата се несоодветни. Воедно, превентивните програми за заштита на менталното здравје и програмите за превентивна здравствена заштита од општа медицина би требало да бидат во делокруг на затворската здравствена служба.

Според добиените податоци од здравствената служба на затворот, на зависниците им е дадена можност за избор во однос на супституциска терапија за зависност од опијати, која се води Центар за метадонски програм во кој се вклучени 200 осуденици на метадон и 14 осуденици на бупренорфин, односно 10 осуденички се на метадон и 1 осуденичка е на бупренорфин, сепак и понатаму останува констатацијата дека нема вработено посебен тим (психијатар, психолог, социјален работник и т.н.) кој ќе се занимава со таа проблематика. Метадонот е поевтин, и се наоѓа на позитивната листа лекови на Фондот за здравствено осигурување (ФЗО), а бупренорфинот е поскап и не е на таа листа. Сепак, треба да се нагласи дека и за двата лека постојат строги правила и индикации за користење. Психијатарот одредува која терапија и во кои дози ќе се ординира според индикации и со тераписки договор со пациентот-зависник. Пристапот и изборот на супституциска терапија е овозможен, но за секоја супституциска терапија зависникот треба да исполнува одредени критериуми, односно мултипрофесионален тим врши проценка и понатаму го следи и прилагодува третманот на зависникот.

Здравствената заштита и здравствените услуги за осуденичките во затворските услови треба да бидат на адекватно ниво, континуирани и навремени. Здравствената служба треба да биде организирана на начин што ќе одговори на барањата за лекарска консултација или лекарски преглед и тоа без одлагање и со почитување на приватноста на осуденичките. Имајќи предвид дека во затворите не може да се задоволат сите можни потреби на осудените лица од областа на здравствената заштита, особено потребата за специјалистичките прегледи, треба да се води сметка истите да се обезбедат во координација со соодветните установи.

КЛУЧНИ ПРЕПОРАКИ:

- Ангажирање на повеќе стручни соработници (психолог, социјален работник, работен терапевт, медицинска сестра обучена за работа во психијатрија, едуциран воспитувач);
- Пристап до стоматолошки услуги за сите осуденици во континуитет, а не само за најитните случаи;
- Воспоставување официјален протокол за фиксација и едукација за работа со осуденички со ментални растројства;
- Изготвка на Програма за индивидуален и групен третман за ресоцијализација со план за вклучување на осудените лица во заедницата после излегување од затворот;
- Овозможување работен ангажман за сите жени, како и образование и обука за занаети, но и можност жените осуденички да имаат пристап до спортски и друг вид рекреативни активности;
- Подигнување на степенот на хигиена и реновирање на санитарните јазли.

3.2 КАЗНЕНО-ПОПРАВНА УСТАНОВА ЗАТВОР СКОПЈЕ

Притворското одделение во Казнено-поправната установа Затвор Скопје располага со вкупно 286 легла, додека капацитетот на одделението врз основа на критериумот (мин $9\text{m}^3/4\text{m}^2$ по лице) е за 243 притвореници. На денот на посетата во ова одделение имаше вкупно 261 притворено лице, од кои 15 жени (сместени во 4 простории) и 1 дете, засебно сместено во Ходник В.

Притворскиот дел од затворот е поделен во ходници А, Б, В, Г и Д. Бројноста на притворениците е над сместувачкиот капацитет на установата што можеше да се согледа при увид во самите простории.

Кога станува збор за бројноста на затворската полиција, истата бележи тренд на континуирано опаѓање иако во 2023 година имало прием на 15 затворски службеници.

Еден од предизвиците со коишто се соочуваат казнено-поправните установи, а којшто влијае на мотивацијата на вработените и посредно на односот спрема притворените/осудените лица е и (не)воспоставениот систем на напредување во професионалната кариера. **Во оваа смисла, се истакнува дека на вработените делуваат демотивирачки случаите кога, наместо унапредување на кадар кој веќе има стекнато искуство и знаење во работата, во Установата се вработуваат надворешни лица коишто немале претходно искуство со пенитенцијарниот систем и тоа на повисоки позиции.** Кај дел од вработените може да се забележи дека постои висок степен на разочараност, апатија и демотивација.

Условите за работа се исто така предизвик, па така дел од вработените и во оваа пенитенцијарна установа се пожалија на немањето униформи²⁸, средства за работа - лисици, но и радио-врски.

Затворот не располага ни со доволно возила за спровод, па така за оваа намена на располагање се 4 возила, од кои две се позајмени од КПД Штип и КПД Прилеп.

Меѓу темите на кои се разговараше во текот на посетата, беше и прашањето за евентуално постење на случаи на корупција во Установата. Па така, беше кажано дека во последните 10 до 15 години воопшто не се вршат какви било дополнителни проверки на личноста и профилот на кандидатите за прием во установата, туку само се бара лицето кандидат да поднесе доказ дека нема ограничена деловна способност. Токму во тоа се бара и причината заради што сè поголеми се гласините за постоење корупција во ваквите установи, а од друга страна постои сè послабиот интегритет и етички принципи кај вработените.

Тимови за проценка на ризик од самоубиства на притворените лица нема, а во тек е изработка на Правилник за видео - надзор.

Со оглед на сè погоре наведеното, тимот на НПМ смета дека е потребно ревидирање на условите за вработување на затворското обезбедување, како и испраќање на кадрите на подолги воведни обуки со цел подобрување на знаењето и вештините на новопримените лица, но и доследна проверка на нивниот морален и етички кредибилитет пред стапување во служба.

²⁸ Униформи немаат добиено веќе 8 години

Од спроведените разговори со лицата притворени во КПУ Затвор Скопје, НПМ тимот констатира дека при прием на новопритворени лица, дел од лицата се претресуваат на начин што се соблекуваат голи, пракса што е во спротивност со стандардите за претрес – особено кога станува збор за жените²⁹. **Ваквата пракса може слободно да се подведе под понижувачко, односно деградирачко постапување имајќи ја предвид нелагодноста што се предизвикува кај лицата предмет на претрес, срамот и чувството на беспомошност.** Стандардите³⁰ предвидуваат парцијално отстранување на алиштата, односно откако ќе биде прегледан горниот дел од телото и ќе се облечат алиштата, ќе се премине на долниот дел од телото. Секој претрес, односно преглед на интимни делови, односно кавитации, треба да биде направен од страна на стручно (медицинско) лице.

НПМ тимот дополнително забележува што при претрес е присутно само едно лице, наместо две, предвидено со член 9 од Правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор³¹.

Во однос на лекарскиот преглед при прием, НПМ тимот не наиде на забелешки, истиот се изведува во рок од 24 часа по прием на лицето во установата и се спроведува согласно предвидените протоколи.

Сепак, НПМ тимот констатираше дека при прием лицата не се запознаваат со куќниот ред на притворот од страна на затворските службеници, туку оваа информација ја добиваат од лицата со кои се сместуваат во просторијата/ќелијата.

Од извршениот увид во притворскиот дел на КПУ Затвор Скопје, но и од спроведените разговори со притворениците, слободно може да се констатира дека **материјалните услови во оваа казнено-поправна установа се под секое ниво и стандард.**

Просториите во кои НПМ тимот изврши увид се полни со мувла, влага, а во некои простории и цели сидови беа црни од мувла. Воздухот во просториите е застоен заради слабата вентилација, а недостига и природна, но и вештачка светлина (просториите најчесто беа осветлени само од една светилка).

Душеците на кои спиеја притворениците беа стари и дотраени, а ќебињата и постелнината валкана. Просториите најчесто се опремени со еден тоалет, некаде одвоен од креветите со сид без врата, во кој има чешма (со ладна вода) и санитарен јазол („чулавец“).

Загревањето во просториите е централно, но притворените лица се пожалија дека не се грее доволно, односно се вклучува само по неколку часа во текот на денот или пак се грее во текот на ноќта кога сите спијат.

Просториите беа валкани, а притворениците се пожалија и на недостаток на средства за одржување хигиена во нив, како и средства (детергенти, прашоци) за одржување хигиена на своите алишта (во текот на посетата, НПМ тимот затекна притвореничка која

²⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Women in Prison, Factsheet, January 2018 <https://rm.coe.int/168077ff14> (Пристапено на: 28.02.2024 година)

³⁰ Ibid

³¹ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите, („Службен весник на РСМ“, бр. 87/2020 од 02.04.2020 г.)

си ги переше своите алишта со обичен сапун за раце). Алиштата се сушат во истата просторија, врз радијаторот или покрај единствениот прозорец.

Кога станува збор за средства за одржување лична хигиена, беше кажано дека им се дава сапун, паста и четка за заби, понекогаш „бикче“, шампони, но се случува истите да бидат со истечен рок.

Кон лошите услови во кои престојуваат притворениците придонесува и наездата на инсекти - тавтабити, па така во една од посетените простории во која престојуваа пет лица сите беа исцасани од овие инсекти (убоди имаа буквално по цело тело: раце, нозе, грб).

За лошите услови, а пред сè за хигиената на притворениците, особено на притвореничките чии специфични потреби се дури и наведени во член 19 од Правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор³², говори и информацијата до која дојде НПМ тимот дека капењето е на пет дена, истото трае од 5-10 минути и најчесто е недоволно, а честопати недостига и топла вода.

Ваквите услови се целосно во спротивност со домашните и меѓународни стандарди³³ за сместување на лица на кои им е изречена мерка притвор, особено доколку имаме предвид дека ваквата мерка треба да се изрекува како крајна нужда и само тогаш кога е апсолутно неопходна³⁴.

Како дополнителна отежнителна околност е присутното насилство или самоволие на одредени притвореници кон своите цимери заради што оние кои трпат притисок живеат во постојан страв, а доста често се изложени и на физички и психички напад.

Па така, имајќи го предвид фактот дека самиот престој во притвор може да предизвика сериозни психички проблеми (стапките на суицид помеѓу притворениците е поголем од оние кај осудениците), но и други здравствени потешкотии, ваквите услови за престој, како и опасноста за насилство помеѓу лицата сместени во една просторија, дополнително претставува ризик по здравјето и безбедноста на притвореното лице.

Врз основа на констатираната состојба за време на посетата, тимот на НПМ истакнува дека е неопходно да се преземат итни мерки за да се санираат материјалните услови за престој на притворениците, особено да се внимава на посебните потреби на притвореничките, како и да се прават добри проценки на ризик со цел спречување насилство меѓу лицата сместени во една просторија.

НПМ тимот го посети и единственото дете сместено во оваа установа со изречена мерка притвор. Во моментот на посетата детето било веќе два месеца во притвор, во услови што се далеку од прифатливи за дете под 18 години, оставено само меѓу четири сида, без никакви активности и со многу низок степен на хигиена. Во едниот агол од просторијата каде што беше сместено, имаше наталожено ѓубре и смет, постелнината, ќебињата беа валкани, воздухот застојан и отежнат, а осветлувањето вештачко и

³² Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите, („Службен весник на РСМ“, бр. 87/2020 од 02.04.2020)

³³ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Women in Prison, Factsheet, January 2018

³⁴ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Remand detention, Extract from the 26th General Report of the CPT, published in 2017

недоволно. Освен контактите со затворското обезбедување, детето немаше никакви целесходни активности или контакти со стручни служби. Општата констатација е дека **ваквите услови се крајно неприфатливи и спротивни на сите стандарди во чија суштина е најдобриот интерес на детето**³⁵.

Здравствената заштита за притворените и осудени лица во Затворот Скопје се обезбедува од страна на медицински тим составен од лекар (психијатар во пензија), којшто е ангажиран со договор на дело и којшто беше присутен на денот на посетата, потоа уште еден лекар, којшто е на специјализација, како и две медицински сестри, еден медицински техничар, како и стоматолошка медицинска сестра. Еднаш неделно, Затворот го посетува и психијатар. Од добиените информации, во Затворот има 24 часовна медицинска поддршка за притворените лица преку организирани дежурства.

За време на посетата беше нотирано дека во амбулантата ги има сите неопходни лекови што се на позитивната листа, а по претходен медицински извештај, лицата можат да ги добиваат и лековите донесени од нивното семејство. Лековите ги делат стражарите по налог на лекар, а прераспределбата на лековите/терапијата ја врши медицинската сестра. Хематолошки и лабораториски испитувања се вршат од здравствени институции, а во амбулантата се земаат само примероци. Во текот на 2023 година, изготвени се над 2000 упати за специјалистички прегледи.

Процедурите што се следат при прием на новопритворено лице опфаќаат систематски преглед од страна на медицинскиот персонал, при што се зема анамнеза, се отвора здравствен картон каде се внесуваат претходните заболувања, терапијата за хронични болести, претходни хируршки интервенции, висина и тежина на притвореното лице, лекови за хронични болести и психички состојби. Во однос на притворените лица беше наведено дека повеќето се наоѓаат во специфична психичка состојба која е многу сложена и од таа причина на голем дел од нив им се препишуваат лекови за смирување.

Иако НПМ тимот не наиде на поплаки, сепак имаше индивидуални забелешки дека не се добиваат навремено резултати од прегледи од секундарно здравство, лекарствата што се пропишуваат на лицата лишени од слобода не секогаш се менуваат навремено, а не им се укажува навремена помош по убои од тавтабити.

Иако затворското обезбедување информира дека редовно се вршат обиколки (особено во текот на ноќта) и редовно се укажува помош доколку дојде до потреба од итна помош (имајќи предвид дека внатре во просториите не функционираат копчињата за итност), сепак од притворениците се доби впечаток дека дури и во нужда чекаат подолго време за да дојде некој од службите и да им се укаже помош.

За време на посетата беше извршен увид во евиденцијата што се води **за употребена сила и средства за присилба** врз притворените лица, беа заведени вкупно 11 настани поврзани со употребена сила или средства за присилба, од кои во 4 случаи се работело за употреба на захват со раце и нозе и средства за врзување, а во останатите случаи се работи

³⁵ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, Adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990. Достапно на: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf (Пристапено на: 15.12.2023 година)

за изречена мерка засилен надзор во просторија, под видео-надзор и строга контрола на терапија. Имено, тимот на НПМ го поздравува фактот што подолго од една година веќе не се користи физичко фиксирање. Времетраењето на изолацијата и упатувањето во просторија под видео-надзор и под строга контрола на примање на терапија се нотира во тетратка, при што беше нотирано дека во одредени случаи изолацијата траела и повеќе од 15 денови. Со оглед на ова, **тимот на НПМ истакнува дека е неопходно при упатувањето на лица во изолација да се имаат предвид негативните ефекти од таквото издвојување коешто би требало да биде проследено со почесто преиспитување на потребата од продолжување на мерката и тоа непосредно од страна на медицинско лице.**

Употребата на средства за врзување при спровод се наведува во наредбата за спровод, а врз основа на претходна проценка на ризик, поради што и за таквата употреба на средства за врзување не се изготвуваат стандардни оперативни протоколи. Во оваа смисла, **тимот на НПМ препорачува да се имаат предвид одредбите што го регулираат употребувањето на средства за врзување при спровод, особено оние што се предвидуваат дека: „На лицето што се спроведува не треба да му се врзуваат рацете зад грбот, поради ризик од повреда во случај на сообраќајна незгода.“, како и тоа дека „Лицето лишено од слобода при спроведување не треба да се врзува за ограда, опрема или други предмети.“** Обврска на старешинскиот кадар во затворската полиција е да осигура дека соодветно ќе се применуваат одредбите што го предвидуваат начинот на употреба на сила и средства за присилба, па дури и во случаите на спровод³⁶.

Иако Правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор, во посебен дел, ги предвидува сите хумани услови за престој на лицето во притвор, од погоре споменатите наоди може да се констатира дека **хигиената** во притворскиот дел на КПУ Затвор Скопје е под минимално предвидените стандарди, условите за одржување лична хигиена и хигиена на просторијата во која престојуваат притворениците е на многу ниско ниво, додека постелнината и личните предмети/облеката на лицата лишени од слобода и притворени е нечиста и нема можности каде истата да се пере/суши.

Што се однесува до **исхраната**, повеќе притворени лица се пожалија дека истата е невкусна, еднолична и целосно неприфатлива. Овошје и зеленчук не добиваат, како и млечни производи (млеко, јогурт и сл). Можности да готват немаат, па оттука се целосно зависни од храната што им ја праќаат домашните или од локалната кантина каде цените се многу повисоки во однос на оние во надворешниот свет.

Храната што им се дели од Затворот е иста за сите притворени лица, а болните или дијабетичарите не добиваат посебна храна прилагодена на нивните здравствени потреби.

Освен за материјалните и хигиенски услови во притворот, НПМ тимот изврши проценка и на можностите за движење надвор од ќелиите на притворените лица, спорт и рекреација.

По направениот увид, со жалење може да се констатира дека лицата се

³⁶ Правилник за поблиските услови и начинот на употреба на средствата за присилба од страна на припадниците на затворската полиција во казнено-поправните и воспитно-поправните установи Број на (Службен весник бр. 94/2022 од 15.04.2022 год.)

држат затворени во своите ќелии по 23 часа во денот, односно постојано, и имаат право најмногу до еден час, односно 45 минути (по кажување на дел од притворениците), на чист воздух. Ова е далеку под стандардите, како домашни (најмалку два часа во денот – член 9 од Правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор³⁷), односно според препораките на Европскиот комитет за превенција на тортура (КПТ) дека, притворените лица треба да имаа осмислени активности надвор од своите ќелии до 8 часа и повеќе, што ќе опфатат активности од различна природа: работа, образование, спорт, рекреација.

Во КПУ Затвор Скопје, особено жените - притворенички немаат никаква осмислена содржина/активност, освен прошетката во кругот на притворот во времетраење од најмногу 1 час.

На лицата од притворскиот дел дозволена им е посета по одобрение од судија на претходна постапка, како и примање пакети со храна и лични работи. Сепак, **дел од притворените лица се пожалија дека немаат контакти со своите деца што особено е тешко за жените - притворенички.**

КЛУЧНИ ПРЕПОРАКИ:

- Ревидирање на условите за вработување во пенитенцијарните установи, заднинска проверка на кандидатите за прием и системски обуки на новопримениот кадар;
- Преземање на итни мерки за подбрување на материјалните услови, посебните потреби на жените притворенички, како и темелна проценка на ризик заради превенција на насилство помеѓу притворениците сместени во една ќелија;
- Доследно почитување на одредбите во однос на употребата на средства за врзување при спровод;
- Подигање на квалитетот на исхраната со запазување на нутритивните вредности, но и потребите на болните лица и оние со посебен режим (дијабетес);
- Почитување на домашните и меѓународни стандарди во однос на правото на чист воздух, спорт и рекреација.

³⁷ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите, („Службен весник на РСМ“, бр. 87/2020 од 02.04.2020)

3.3 КАЗНЕНО-ПОПРАВНА УСТАНОВА ЗАТВОР ТЕТОВО

Затвор Тетово е казнено-поправна установа од полуотворен вид со физичко обезбедување што го остваруваат припадниците на Секторот за обезбедување.

Капацитетот на Затворот е за 49 осудени лица, а на денот на посетата (10.08.2023 година) во Затворот имаше 59 осудени лица (од нив во моментот на посетата петмина беа на годишен одмор, две лица користеа викенд, а шест лица беа работно ангажирани надвор од затворот).

Бројната состојба на вработени (затворска полиција и Сектор за ресоцијализација) и понатаму е под бројноста на предвидени систематизирани работни места заради што не се задоволуваат потребите за непречено и ефикасно остварување на функцијата на установата од ваков вид. И понатаму нема вработено женско лице во Секторот обезбедување, па оттука, и понатаму останува на сила препораката дадена по спроведената НПМ посета од 2018 година, **самиот факт што затворската полиција не располага со службено лице од женски пол претставува сериозен проблем во услови кога треба да се изврши претрес на женски лица, поради што и од страна на службените лица ни беше истакнато дека не се врши претрес на женски лица иако во меѓувреме е набавен рачен детектор со кој надворешно се претресува секое лице кое влегува во Затворот. Освен рачен детектор, Затворот располага и со скенер низ кој минуваат сите предмети што се внесуваат.**

Проблемот со непополнетоста на работните места во установите каде што се врши лишување од слобода е предмет на разгледување и на Комитетот за спречување на тортура на Советот на Европа, кој во оваа смисла наведува дека: *„... на местата каде што пополнетоста на персоналот е неадекватна, може да произлезе потреба од прекувремена работа со цел да се одржи основното ниво на безбедност и режимот во установата. Оваа состојба може лесно да резултира со високо ниво на притисок кај персоналот и негово прерано губење на волја за работа, што е состојба која веројатно ќе ги влоши тензиите својствени за секоја затворска средина“*³⁸.

Состојбата со КПУ Затвор Тетово во 2018 била загрижувачка заради што беа констатирани низа негативни состојби. Оттогаш, НПМ тимот реализираше две последователни посети (2021 и 2023 година) по што може видно да се забележат позитивни промени, особено во однос на **материјалните услови** на Затворот, па така:

1. Направено е издвоено приемно одделение и опремено со пристоен мебел,
2. Самиците се реновирани,
3. Набавени се нови душеци за сите осуденици, ќебиња и останата постелнина,
4. Целосно се реновирани бањите и опремени со нови санитарии: модерни тушеви, а во тек е реновирањето на бањите што се наоѓаат во отворениот дел во дворот,
5. Дворот е целосно реновиран и пригодно уреден,
6. Опремена со нови справи и реновирана е и фитнес салата за осудените лица, како и заедничката просторија за дневен престој и библиотеката,

³⁸ Извадок од 11 Општ извештај (CPT/Inf (2001) 16) на Комитетот против тортура на Советот на Европа

7. Реновирана е трпезаријата каде во групи (заради ограничениот број на маси и столчиња) се организираат оброците. Притоа се внимава на приборот што го користат осудените лица, да нема ножови,
8. Целосно адаптирана и уредена е просторијата за посети, тоалети (машки и женски) и двор за посетители опремен со справи/опрема за деца.

Сето горенаведено е спроведено благодарение на донации од надворешни лица/фирми за чие донирање изработени се и видно истакнати пофалници.

Приемното одделение во Затворот се состои од просторија со четири кревети, посебна просторија за дневен престој опремена со гарнитура за седење и ТВ приемник, тоалет кој во моментот на посетата беше поплавен заради пуштена славина. НПМ утврди дека просториите изгледаа уредно со исклучок на тоалетот за што веднаш беше реагирано.

Сите простории за сместување беа уредни и чисти (за хигиената се грижат самите осуденици, а вработените ги стимулираат да ја подигнат хигиената на повисоко ниво со одредени погодности за најчистите соби). Собите се со чисти постелнини, а во секоја од нив имаше ТВ приемник.

Тоалетите во одделението се целосно реновирани и во одлична состојба. Топла вода и средства за хигиена има постојано, на што укажаа и самите осуденици со кои НПМ тимот разговараше.

За потребите на осудените лица поставен е телефон кој може да се користи во кое било време и од каде може да се повикуваат фиксни и мобилни броеви.

Просторот за наменет за прошетка на осудените лица на отворено, од посетата во 2018 година е препознатлив и е целосно уреден со зеленило, цвеќиња и монтажен базен. Во еден дел од дворот се одгледува и зеленчук (домати), а хигиената и севкупната организираност на дворот беше на високо ниво.

Еден дел од дворот е покриен и опремен со маса и столчиња што овозможува престој на отворено и во деновите кога временските прилики не го дозволуваат тоа (дожд, снег). Во моментот на посетата токму на овој простор дел од осудениците играа друштвени игри.

Во склоп на шеталиштето се наоѓа и една т.н. заедничка просторија каде што осудените лица имаат можност заеднички да пијат кафе, чај, да гледаат телевизија и да се дружат. Просторијата е опремена со мебел во добра состојба, шанк, фрижидер полн со освежителни пијалоци, кафемат и ТВ приемник, а непосредно до оваа просторија се наоѓа и библиотеката, која, исто како и останатите простории беше опремена со мебел, во добра состојба и чиста. Она што можеше да се забележи е скромниот фонд на книги.

Во близина на овие две простории се наоѓаат берберницата (исто така уредна и опремена со мебел во добра состојба и апарати својствени за работилница од овој вид), фитнес салата опремена со најсовремени справи, како и училница наменета за едукација.

Во овој дел од Затворот се наоѓа и бањата чие реновирање беше во тек, а од работните активности кои можеа да се видат, слободно може да се констатира дека и таа ќе биде современо/модерно опремена со санитарии соодветни за модерна бања.

Во кујната се приготвува храна за сите осудени лица. Лице задолжено за кујната е еден професионален готвач и осудени лица кои му помагаат. Хигиената во кујната е на задоволително ниво, опремена со кујнски апарати во исправна состојба. Храната се приготвува според мени кое го прави готвачот, а го потпишува, односно одобрува лекар

и директорот. За квалитетот на храната се изјаснија и самите осуденици дека истата е вкусна и во доволни количини, редовно се послужува и зеленчук, а она што недостига е овошје. Забележано е дека нема посебно мени за осуденици со посебен режим на исхрана (дијабетес и сл.). Осудените лица храната ја конзумираат во менза, во која има маси и столчиња кои беа во добра состојба, уредни и чисти.

Во КПУ Затвор Тетово оспособена е посебна просторија за вршење верски обреди за лицата од исламска вероисповед.

Амбулантата се наоѓа во подрумскиот дел од казнено-поправната установа опремена со работно биро и столче, компјутер, мијалник, кревет за преглед, заклучена метална витрина за чување на лекови, како и витрина за чување на медицинска документација. Од медицински апарати има медицински слушалки (стетоскоп), апарат за мерење крвен притисок, ЕКГ апарат, апарат за мерење на шеќер во крвта, тестови за проверка на дрога. И понатаму се потребни апарат за проверка на очите, ушите, кислородна маска, АМБУ маска за потпомогнато дишење.

Вработениот лекар, истовремено е одговорен и за ВПД Тетово каде престојува секој четврток. Лекарот е присутен секојдневно од понеделник до петок во период од 08:00 до 16:00 ч. со исклучок на неколку часови во четврток кога врши посета на ВПД Тетово. Надвор од редовното работно време лекарот е достапен и во работните денови до 22:00 часот, а во случаи на ургентност се повикуваат и екипите на Итната медицинска помош.

Лекарот ординацијата ја дели со уште двајца вработени кои се присутни и за време на прегледите, пракса спротивна на меѓународните стандарди кои упатуваат дека „Сите лекарски прегледи (било при приемот или подоцна) треба да се вршат без присуство на затворските службеници, освен ако лекарот не бара поинаку. Осудените лица треба да се прегледуваат поединечно, а не во групи.³⁹“

Лекарства во затворската амбуланта нема доволно бидејќи самата установа нема буџет за тоа, а само 5% од неопходните лекарства се доставуваат преку Здравствен дом Тетово. Во случај на потреба од секундарна или терцијарна терапија, се прави прекин на казната во времетраење неопходно да се санира здравствениот проблем. Осудениците кои немаат здравствено осигурување истото не го добиваат ни од страна на казнено-поправната установа, со други зборови истите се неосигурани.

Во однос на делењето терапија на осудениците, мора да се истакне како позитивна пракса и пример за останатите затворски установи дека во КПУ Затвор Тетово терапијата е подготвена засебно за секој осуденик, организирана во мали пакетчиња на кои е испишано името и презимето на осуденикот без притоа да се истакнува за каков вид терапија станува збор, со што се гарантира дискрецијата на пациентот и неговата болест, односно здравствената состојба.

Од разговорот со лекарот, НПМ тимот беше информиран дека при констатирање повреди кај осуденик, лекарот за истите го известува директорот, но нема повратни информации дали истите се проследуваат понатаму до Јавното обвинителство, обврска

³⁹ Европски комитет за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ), Совет на Европа, Здравствена служба во затворите, Достапно на: <https://rm.coe.int/16806ce939> (Пристапено на: 14.08.2023 година)

што директорот ја има при констатирање повреди причинети од друго лице.

Во затворот не постои стоматолошка амбуланта, ниту пак Затворот има склучено договор со некоја здравствена установа за вршење на стоматолошки услуги на осудените лица. Осудените лица се лекуваат кај приватни стоматолози.

Во затворот не доаѓа лекар – специјалист по психијатрија, но осудениците кои имаат потреба од психијатар се носат редовно на Психијатрија во тетовскиот клинички центар.

Во делот на прегледите на осудените лица што се на издржување дисциплинска казна – самица, тимот на НПМ констатираше дека секое лице пред упатување во самица задолжително се прегледува од лекарот, а лекарот редовно, на дневна основа ги посетува додека се наоѓаат во самица.

Затворот располага со повеќе функционални камери за **видео-надзор** на мониторинг на надворешните сидови и внатрешните заеднички простории во установата. На овој начин е подигнато нивото на заштита од евентуални несоодветни постапувања спрема осудените лица, а снимките за видео надзор се користат и за утврдување на фактичка состојба при наводи за сторени дисциплински повреди од страна на осудените лица.

Тимот на НПМ беше информиран дека не постои Правилник или каков било друг документ што го уредува прашањето за вршењето на видео-надзор во установата. Стратегијата за развој на пенитенцијарниот систем како една од активностите за реализација на стратешката цел Јакнење на системот за видео надзор во КПУ и ВПУ (4.5) предвидува и донесување на правилник и воведување СОП за видео надзор во КПУ и ВПУ. Сепак, со оглед на фактот што ваквата активност сè уште не е реализирана и тимот на НПМ нема информации дека е донесен унифициран правилник или СОП за видео - надзор во КПУ и ВПУ, **а имајќи ја предвид потребата од регулирање на вршењето видео-надзор во установата, тимот на НПМ препорачува како преодно решение да се следи примерот на КПУ-КПД Идризово каде што директорот на установата, врз основа на Законот за заштита на лични податоци и Законот за извршување на санкции има донесено „Правилник за начинот на вршење видео-надзор во КПУ-КПД Идризово со отворено одделение во Велес“ (Бр. 01-9450/1 од 19.08.2021 година)⁴⁰.**

Никој од осудените лица со кои разговараше НПМ тимот, не се пожали на несоодветно **постапување** од службените лица, како ни на нетрпение и насилство меѓу самите осуденици. Сите го истакнаа коректниот однос на вработените кон нив, како и добрите материјални услови и храната. Единствена забелешка во негативен контекст е здравствената заштита и недостатокот на лекарства, особено кај оние осуденици кои имаат и психички/психијатриски проблеми/дијагнози.

При прием во установата осудениците се прегледуваат во првите 24 часа, односно доколку приемот е направен во вечерните часови, наутро штом дојде лекарот. Во оваа прилика, НПМ тимот истакнува дека претресот, односно **прегледот на новопримените осуденици не смее да се врши со целосно соблекување на осудениците, туку истото да биде направено парцијално (најпрвин горниот дел од облеката, а**

⁴⁰ Достапен на веб страната на КПД Идризово: <https://www.kpuidrizovo.gov.mk/2023/05/12/pravilnik-za-nachinot-na-vrshe%20na-na-video-nadzor-vo-kpu-kpd-idrizovo-so-otvoreno-oddelenie-vo-veles/> (последно посетено 18.08.2023 год.)

по облекување на тој дел, да се премине на соблекување на долниот дел од облеката). Ваквиот начин на вршење прегледи го запазува достоинството на лицата - предмет на преглед и не ги изложува на дополнително нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Секој предглед на внатрешни шуплини мора да биде направен од стручно лице-лекар. Ваквиот вид прегледи мора да бидат официјално евидентирани со информација за лицето кое го врши прегледот и останатите присутни додека истиот се врши.

Сите лица кои се на издржување казна затвор имаат право да работат сообразно со своите физички и психички способности. Осудените лица во КПУ Затвор Тетово најчесто се ангажирани за одржување на хигиената во установата, вршење работи во кујна или вршењето редовните редарски задачи, додека шест осуденици беа работно ангажирани надвор од казнено-поправната установа.

Во КПУ Затвор Тетово, задолжителното основно и средно **образование**, не се остварува, а во моментот на посетата, осудените лица не беа ниту вклучени во образовен процес надвор од установата. **Со ваквиот начин на постапување, установата ги прекршува законските прописи за задолжително организирање на образование, како дел од општиот систем на образование и воспитување.**

За време на разговорите што ги спроведе тимот на НПМ, ниту едно од осудените лица не се пожали во однос на правото на **посети или контакти** со семејството. КПУ Затвор Тетово има оспособено посебна просторија за остварување на правото на посета на осудените лица, има изградено тоалети за посетителите (женски и машки), како и хортикултурно оплеменет надворешен дел (двор) со нови справи за деца, неколку паравани за посети во летниот период и фонтана. Ваквиот простор остава впечаток на достоинствен и пристапен начин на одржување средби помеѓу осудениците и нивните семејства.

Тимот на НПМ констатира дека во Затворот постојат посебни сандачиња преку кои осудените лица можат да се обратат со претставка или поплака до директорот или до канцеларијата на Народниот правобранител, а исто така беше утврдено и дека Куќниот ред со правата на осудените лица е истакнат на повеќе видни места во Затворот.

Во текот на посетата, тимот на НПМ спроведе **разговори и со службени лица** вработени во Секторот за обезбедување. И во оваа казнено-поправна установа е потребно доекипирање на персоналот согласно предвидените работни места во систематизацијата. Сепак, во споредба со претходно дадените забелешки, во оваа пригода беше воочливо задоволството кај вработените од позитивните промени што се случиле во Затворот.

Прекувремените часови на лицата кои работат во обезбедувањето им се исплаќаат. Сè уште имаат проблем со униформата, односно веќе подолго време вработените во обезбедувањето не добиваат униформа и обувки, па се принудени да се снаоѓаат како знаат и умеат.

Во КПУ Затворот Тетово нема ниту едно вработено женско лице во Секторот за обезбедување. Оттука, недостигот на женски лица вработени во Секторот за обезбедување, доведува до состојба, претресот врз женските лица – посетители на затворот, да не биде воопшто спроведен, што од друга страна ја доведува во прашање безбедноста во установата иако за оваа намена се користи рачен детектор.

КЛУЧНИ ПРЕПОРАКИ:

- Зголемување на бројот на затворски службеници (во затворската полиција и секторот за ресоцијализација) и преземање чекори кон обезбедување најмалку едно вработено лице од женски пол на смена во секое време во Затворот;
- Почитување на националните и меѓународните стандарди при вршење на претрес/преглед на новопримено лице во КПУ Затвор Тетово⁴¹;
- Обезбедување посебен третман на исхрана за осудените лица со посебни потреби во исхраната.

3.4 ПРЕКУБРОЈНОСТ И ОПШТИ СОСТОЈБИ

Прекубројноста и понатаму претставува еден од најсериозните предизвици со коишто се соочува македонскиот пенитенцијарен систем. Резултирачкиот недостаток на личен простор и приватност ги става во ризик сите осудени и притворени лица, а особено оние најранливите.

Скоро сите казнено-поправни установи се соочуваат со недостиг од сместувачки капацитети за осудените лица коишто се упатени на издржување казна затвор. Според податоците со коишто располага тимот на НПМ, максималниот сместувачки капацитет на казнено-поправните установи е за 2113 осудени лица, а од нив само во КПУ-КПД Идризово заклучно со 26.12.2023 година сместени се 1297 лица⁴².

Во текот на 2023 година се направи обид за носење нов закон за амнестија со кој требаше да бидат опфатени оние осуденици осудени со правосилна пресуда на казна затвор за кривични дела пропишани со Кривичниот законик или други закони кои на денот на влегувањето во сила на овој закон започнале или не започнале со издржување на казна затвор во КПУ во Република Северна Македонија, како и лица осудени со правосилна пресуда на казна затвор за кривични дела пропишани со кривични закони на друга држава доколку сторителот е државјанин на Република Северна Македонија и казната ја издржува во РСМ врз основа на извршување на кривична пресуда на странски или меѓународен суд и истата е признаена со пресуда на надлежен суд во РСМ, согласно меѓународен договор ратификуван согласно Уставот на Република Северна Македонија. Законот за амнестија не беше усвоен од страна на Собранието на РС Македонија.

Во време на подготовка на овој извештај, Законот за помилување беше во собраниска процедура.

⁴¹ Европски затворски правила Достапно на: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (Пристапено на: 14.08.2023 година)

⁴² Податоците се официјално добиени од Управата за извршување на санкции со допис бр. 06-446/4 од 12.03.2024 година

Во оваа смисла, **тимот на НПМ повторно упатува на потребата од развивање на системски пристап во справување со прекубројноста во казнено-поправните установи, преку воспоставување постојан дијалог, заедничко разбирање и дејствување на надлежните власти, раководителите на управата за извршување на санкции и казнено-поправните установи, законодавците, судиите, обвинителите и сите други активни чинители.**

Како генерална забелешка во однос на функционирањето на пенитенцијарниот систем и оваа година **НПМ тимот констатира дека честото менување на раководни лица во казнено-поправните установи води до неконзистентно раководење со истите, недостаток на преглед и реализација на спроведени активности и планови, како и недостаток на континуитет во спроведување на реформите предвидени со Националната стратегија за развој на пенитенцијарниот систем во РС Македонија 2021-2025⁴³**, токму оваа стратегија говори дека условите за директор на КПУ и ВПУ предвидуваат работно искуство од најмалку седум години, од кои четири во областа на санкциите или сродните работи. Ваквиот процес е дополнително обременет со фактот што директорите се назначуваат директно од Влада со решение за вршители на должност, притоа избегнувајќи јавен и транспарентен начин за избор на професионален и искусен кадар како што НПМ тимот во повеќе наврати наведува во своите годишни извештаи, но и Европскиот комитет за превенција на тортура и нечовечно или понижувачко постапување или казнување⁴⁴.

Се очекува новоусвоените измени и дополнувања на Законот за извршување на санкциите⁴⁵, да разрешат одредени дилеми и во однос на изборот и назначувањето на раководниот кадар на казнено-поправните и воспитно-поправните установи, но и во однос на самото менаџирање, а пред сè безбедноста. Сепак, како и многупати досега, она што ќе биде од исклучителна важност е подготвеноста доследно и навремено да се спроведуваат таквите законски решенија.

⁴³ Управа за извршување на санкциите, Национална стратегија за развој на пенитенцијарниот систем во РС Македонија 2021-2025 Достапно на: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/11/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98-portain-10092021-MKD.pdf> (Пристапено на: 23.03.2023 година)

⁴⁴ Report to the Government of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 9 December 2020 Достапно на: <https://rm.coe.int/1680a359cb> (пристапено на: 22.03.2023 година)

⁴⁵ Закон за изменување и дополнување на Законот за извршување на санкциите („Службен весник на РСМ“ бр. 74/2024) Достапно на: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2024/04/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D1%80%D1%88%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5.pdf> (Пристапено на: 06.06.2024 година)

3.5 СТЕПЕН НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРЕПОРАКИТЕ НА НАЦИОНАЛНИОТ ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ

Во однос на степенот на почитување на препораките упатени од страна на Националниот превентивен механизам до надлежните установи, ја поздравуваме респонзивноста на истите, како и подготвеноста да ги корегираат констатираните недостатоци. Сепак, со жалење констатираме дека установите го корегираат само она кое не изискува финансиски импликации или потреба од координација со други органи (пр. Министерство за здравство, Министерство за образование и наука).

ПСИХИЈАТРИСКИ УСТАНОВИИ

Во извештајната година Националниот превентивен механизам посети една психијатриска установа, и тоа Психијатриска болница Негорци.

Како и минатата година, и во оваа ненајавена посета беше форензичкото, односно судско одделение и начинот на постапување со лицата лишени од слобода со изречена мерка безбедност – задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа.

Психијатриските болници се средини каде што лицата кои се лекуваат се изложени на ризик од злоупотреби што би можеле да значат тортура или друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување. Во оваа смисла се и забраните за ваков вид злоупотреби содржани во меѓународните документи и националната регулатива⁴⁶. Ова пак, ја наметнува потребата од континуиран мониторинг, поради што и тимот на НПМ психијатриските болници ги вбројува во листата на традиционални места коишто подлежат на редовни посети⁴⁷.

⁴⁶ Во оваа смисла е и Посебниот извештај на поранешниот Специјален известувач за тортура (Хуан Е. Мендес) од 2013 година: A/HRC/22/53 (во Извештајот се истакнуваат здравствените установи како места каде што постои ризик од злоупотреби што би можеле да значат тортура или друго несоодветно постапување), Европскиот комитет за превенција од тортура (КПТ) има развиено цел сет стандарди во насока на превенција од тортура во психијатриските установи, додека во националната регулатива забраната за мачење е истакната во повеќе законски текстови, како на пр. Законот за заштита на правата на пациентите (чл.32), Законот за ментално здравје (чл.20), Закон за извршување на санкциите (чл.15).

⁴⁷ Тимот на НПМ последен пат Психијатриската болница ја има посетено во декември 2019 година, за што беше доставен и Посебен извештај. После оваа посета, претставници од тимот на НПМ го имаат посетено судското одделение заедно со претставници од НП коишто работат на заштита на правата на пациентите во рамки на предметното постапување, а со цел собирање податоци за општата состојба во одделението. Оваа посета се фокусираше само на Одделот за лекување на осудени лица со ментални нарушувања или т.н. судско одделение, каде што се сместени лица на коишто им е изречена мерка на безбедност - задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа.

Според стандардите на Европскиот комитет за превенција на тортура (КПТ) кадровските ресурси треба да бидат соодветни во однос на бројот, категориите на персонал (психијатри, општи лекари, медицински сестри, психолози, професионални терапевти, социјални работници итн.), искуство и обука. Недостатоците во кадровските ресурси често можат да доведат до ризични ситуации за пациентите, без оглед на добрите намери и вистинските напори на персоналот во служба⁴⁸.

Во оваа смисла, **и во оваа прилика уште еднаш ќе ја повториме генералната забелешка што беше констатирана и минатата година, а тоа е дека и оваа болница како и психијатриските болници „Скопје“ и „Демир Хисар“ се соочува со сериозен недостиг од персонал. Па така, во Психијатриска болница – „Негорци“ од вкупно систематизирани 114 работни места, пополнети се 89 работни позиции, како и една позиција по основ на договор на дело.**

Според стандардите на Европскиот комитет за превенција од тортура (КПТ) кадровските ресурси треба да бидат соодветни во однос на бројот, категориите на персонал (психијатри, општи лекари, медицински сестри, психолози, професионални терапевти, социјални работници итн.), искуство и обука. Недостатоците во кадровските ресурси често можат да доведат до ризични ситуации за пациентите, без оглед на добрите намери и вистинските напори на персоналот во служба⁴⁹, додека за персоналот **ризици што може да доведат до преоптеретеност, зголем стрес и следствено до можноста за работна исцрпеност, односно „согорување“ (т.н. burnout синдром), што пак непосредно би се одразило и во постапувањето спрема пациентите.**

4.1 ЈЗУ ПСИХИЈАТРИСКА БОЛНИЦА НЕГОРЦИ

Психијатриската болница Негорци“ е поделена на два оддели и тоа еден со зголемен надзор и друг оддел без поголем надзор. Што се однесува на судското (форензичко) одделение кое беше и предмет на оваа НПМ посета, истото е сместено во посебен објект и во него се сместени пациенти со изречена мерка безбедност - задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа.

Од материјален аспект, објектот е нов со уредни санитарни јазли, поединечни соби во кои се сместени по двајца до тројца пациенти и дневен престој во кој има два телевизора, како и повеќе друштвени игри: карти, табла, шах.

Болницата не располага со болничка економија како еден вид окупациона терапија за пациентите (иако не така одамна (пред 5 години) истата постоела), немаат донации ниту надворешно обезбедување, а не постои ни видео-надзор. Сепак, има игралиште за фудбал, кошарка, како и кантина во кругот на болницата од каде пациентите си набавуваат храна, средства за лична хигиена, облека.

⁴⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), CPT/Inf(98)12-part (Extract from the 8th General Report of the CPT), par. 42

⁴⁹ Ibid

Бегства од болницата има (по едно месечно), по што се известува надлежната полициска станица која според кажувањето на вработените, одговара на пријавата и трага по пациентите.

Во однос на возниот парк, болницата располага со доволно возила со кои може да се задоволат потребите, за што задоволство изрази и самиот менаџмент.

Болницата нема долгови, а буџетот за 2024 година е покачен за 5 милиони денари во однос на оној за 2023 година.

На одделението во прва смена има медицинска сестра и болничар, а по завршување на првата смена вообичаено има две медицински сестри.

Одговорен лекар и раководител на одделението е актуелниот директор на болницата кој го извршува својот втор мандат и кој секојдневно спроведува надзор над севкупната работа, додека двајцата лекари на специјализација по психијатрија, наизменично во континуитет го покриваат одделението, ја следат психичката состојба и во координација со раководителот ја регулираат медикаментозната терапија.

Еден социјален работник е задолжен за сите пациенти во болницата вклучително и пациентите од судското одделение (на денот на посетата во болницата имаше 38 пациенти со мерка безбедност задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа. Вонпарничните пациенти (вкупно 11 пациенти) заради просторни ограничувања се сместени на други одделенија. Со сите пациенти во болницата работат само двајца психолози.

Фиксација во болницата се врши во акутното, приемно одделение каде за таа намена е обезбедена посебна просторија, обложена со заштитни сидови и надзор од обете страни на просторијата во форма на стаклени сидови. За фиксирање се користат ремени со магнети, а за самата фиксација е изготвен Протокол за фиксација на пациенти во ЈЗУ Психијатриска болница „Негорци“, како и Образец за фиксација кој содржи податоци за пациентот, историја на болест, опис на психичката состојба, ординирана терапија, вид на фиксација, времетраење на фиксацијата, контрола и раководно лице кое ја одобрува фиксацијата.

За секој пациент постои историја каде се внесени сите податоци, историја на болест, актуелната психичка и сеопшта здравствена состојба, како и сите лекарски интервенции долж неговиот престој во болницата пр: сите медицински иследувања кои се направени во текот на хоспитализацијата, протокол за лекување, наод и мислење на психолог, социјална анамнеза и декурзуси (повремени забелешки за текот на психичката состојба).

Секој пациент има и здравствен картон во кој се внесува целокупната комуникација со судот за пациентот, неговото лекување, како и предложени мерки (доколку ги има и тоа околу промена на мерката)⁵⁰, барање на терапевтски викенд или барање за промена на мерката во задолжително амбулантско лекување.

⁵⁰ Во разговор со вработените беше кажано дека иако болницата редовно ги известува судовите, на секои 6 месеци, и за неколкумина пациенти имаат предложено барање за преиначување на мерката од задолжително лекување во болнички услови во лекување на слобода, судот ретко одговара на ваквите предлози и не врши менување на истата.

Во време на посетата на судското одделение немаше пациенти кои се на метадонска терапија.

Од спроведените разговори со дел од пациентите може да се констатира дека истите се во релативно стабилна психичка состојба со уредни терапевтски листи и соодветна терапија.

Сите се задоволни од сместувањето, условите, исхраната иако имаше и пациенти кои се пожалија на истата. Пациентите ги истакнаа можностите да набават одредени работи од кантината во кругот на болницата, а особено ги радува можноста што двапати во неделата, во присуство на вработени, можат да комуницираат со семејствата и најблиските по телефон.

Од спроведениот увид може да се констатира дека **работата во судското одделение при ЈЗУ Психијатриска болница „Негорци“ се одвива непречено и во релативно добри материјални услови.** Вработените покажуваат посветеност и грижа за пациентите, а самите простории во кои се врши преглед на пациентите се чисти и пристојно опремени.

Она што загрижува е недостатокот на продуктивни и структурирани, осмислени активности кои би придонеле кон подобрување на општата психичка состојба на пациентите, што следствено би придонело кон нивна ресоцијализација и продуктивно функционирање по завршување на мерката.

Отсутствува работна терапија, како и индивидуално, групно советување, конструктивни терапевтски, но и редовни спортски активности.

КЛУЧНА ПРЕПОРАКА:

- Вработување на дополнителен персонал во согласност со ситематизацијата на работни места, а пред сè социјални работници и психолози, но и лекар психијатар - супспецијалист за судска психијатрија, како и работни терапевти.

ПОЛИЦИСКИ СТАНИЦИ ОД ОПШТА НАДЛЕЖНОСТ

Во текот на 2023 година тимот на НПМ спроведе 7 посети во полициски станици од општа надлежност, и тоа ПС ОН Бит Пазар, ПС ОН Тетово, ПС ОН Крива Паланка, ПС ОН Кавадарци, ПС ОН Ресен, ПС ОН Велес и ПС ОН Штип, како и 2 посети во полициски станици за граничен надзор, ПС ГН Блаце и ПС ГН Чашка. Сите посети беа реализирани без претходна најава.

5.1 ПС ОН БИТ ПАЗАР

Од основањето на Националниот превентивен механизам, полициската станица од општа надлежност Бит Пазар беше посетена по петти пат.

За време на оваа петта посета беше констатирано дека ПС ОН Бит Пазар и понатаму нема адаптирано посебна просторија за разговори со деца, па разговорите со деца во судир во законот, како и со деца жртви на кривични дела се вршат во канцеларијата на инспекторите за малолетничка деликвенција, а во одредени случаи и во канцеларијата на сменоводителот. Канцеларијата на инспекторите за малолетничка деликвенција (која се наоѓа на првиот кат од зградата и до која нема лифт бидејќи истиот е нефункционален) е во исклучително лоша материјална состојба, ја делат повеќе инспектори и е опремена со стар и дотраен инвентар и само со еден компјутер наменет за повеќе инспектори. Сидовите се варосани во бело, а околу прозорите се направени импровизирани „опшифки“ со стиропор како изолација од ветер. Оттука, тимот на НПМ констатира дека **канцеларијата каде што се вршат разговорите со деца во ПС ОН Бит Пазар не само што не е соодветна за намената за којашто се користи, туку нема ни основни услови за непречена работа.** Тимот на НПМ за време на посетата доби информации дека во исклучителни ситуации, кога условите го дозволуваат тоа, разговори со деца се вршат во

канцеларијата на сменоводителите, која од материјален аспект беше подобра бидејќи била реновирана од сопствени средства на вработените.

Што се однесува до просториите за задржување, хигиената е на подобро ниво во однос на констатираните состојби од претходните НПМ посети, при што беше истакнато дека за одржување на хигиената во овие простории е ангажирана посебна агенција којашто редовно ги чисти просториите за задржување, а на одредено време ја пере и постелнината.

Врз основа на добиените информации и нотиралиот обем на работа, тимот на НПМ констатира дека бројот на униформирани полициски службеници во ПС ОН Бит Пазар не е доволен за непречено и соодветно извршување на работните задачи, а недостиг од персонал беше констатиран и во делот на криминалистичката полиција.

Покрај недостигот од полициски службеници, тимот на НПМ дополнително констатираше дека сериозен предизвик претставува и упатувањето на полициски службеници на работни позиции и извршување на работни задачи за коишто не се квалификувани, односно немаат претходно искуство, ниту пак биле соодветно воведени во проблематиката (пример преку обуки и сл.). Дел од ваквите ротации на работни места полициските службеници ги доживуваат како назадување во нивната професионална кариера, поради што и мотивираноста за извршување на работните задачи е на многу ниско ниво⁵¹.

Сето ова непосредно влијае и на ризикот од можно несоодветно постапување спрема лицата лишени од слобода, поради што и тимот на НПМ препорачува секое префрлување или упатување на полициските службеници на работни позиции и извршување на работни задачи за коишто немаат претходно искуство да биде извршено после претходно поминати обуки преку коишто полицискиот службеник ќе биде запознаен со спецификите во извршувањето на полициските овластувања карактеристични за тоа работно место. Истовремено, тимот на НПМ препорачува секое префрлување или упатување на полициските службеници на други работни позиции што значат унапредување или уназадување во нивната кариера да се базира исклучиво на потребата за професионализација на службата, а да биде извршено во постапка и начин утврдени со закон.

За разлика од оваа, како затекната фактичка ситуација којашто влијае кон намалување на ризикот од можно несоодветно постапување спрема задржани лица, тимот на НПМ ја истакнува заложбата на командирот на полициската станица сите разговори со задржаните лица да се вршат исклучиво во просторијата наменета за тоа којашто е под постојан видео- мониторинг. Имено, тимот на НПМ ги истакнува ваквите заложби како позитивна пракса што треба да се следи и во другите полициски станици.

⁵¹ Многу често за ротациите на полициските службеници во рамки на Министерството за внатрешни работи од еден во друг оддел, сектор или организациона единица се истакнува дека не се мотивирани од професионални побуди, туку поради одреден вид реваншизам или притосок.

5.2 ПС ОН ТЕТОВО

Полициската станица од општа надлежност (ПС ОН) Тетово е посетена третпат од страна на тимот на НПМ.

И оваа полициска станица се соочува со недостаток на кадар, па токму затоа **Народниот правобранител како Национален превентивен механизам повторно препорачува зголемување на бројот на УПС во ПС ОН Тетово, во согласност со бројот на систематизирани работни места, сè до целосно пополнување на систематизираните работни места.**

Покрај недостигот од полициски службеници, тимот на НПМ констатира дека **сериозен предизвик претставува и упатувањето на полициски службеници на работни позиции и извршување на работни задачи за коишто немаат претходно искуство, ниту пак биле соодветно воведени во проблематиката (пример преку обуки и сл.).** Оттука, и овде ќе ја повториме горенаведената препорака дека таквата пракса непосредно влијае на ризикот од можно несоодветно постапување спрема лицата лишени од слобода, поради што препорачуваме секое префрлување или упатување на полициските службеници на работни позиции и извршување на работни задачи за коишто немаат претходно искуство да биде извршено после претходно поминати обуки преку коишто полицискиот службеник ќе биде запознаен со спецификите во извршувањето на полициските овластувања карактеристични за тоа работно место.

Полициската станица е опремена со видео надзор и при извршениот увид во дежурната просторија беше нотирано дека истиот соодветно функционира. Функционалниот видеомониторинг придонесува не само за намалување на ризикот од можно несоодветно постапување спрема приведените и лицата лишени од слобода што се спроведуваат во Полициската станица заради разговор или задржување, туку истовремено го намалува и ризикот од можни неосновани обвинувања за несоодветно постапување преземено од полициските службеници.

При извршениот увид во дел од службените канцеларии на полициските службеници беше констатирано дека се наоѓаат во релативно добра материјална состојба.

Полициската станица располага со две простории за разговор коишто се соодветно опремени со фиксирани столчиња, масички, компјутери, како и видео- надзор. **Сепак, состојбата во однос на обезбедување посебна просторија соодветна за разговори со деца не е променета и продолжува праксата разговорите со нив да се спроведуваат во канцеларијата на инспекторите за малолетничка деликвенција, што се наоѓа на четвртиот кат.**

Полициската станица располага со три простории за задржување, од кои две со по еден кревет, а една со два кревети. Креветите во просториите се прицврстени за подот, а беа опремени со душек, ќебиња и перници, за коишто беше истакнато дека се перат на одредени временски интервали и дека се менуваат наводно после секој престој на лице во просториите. На денот на посетата во една од просториите имаше задржано лице кое се пожали на нечиста постелнина, како и на течност на подот од просторијата во непосредна близина од креветот којашто делуваше дека е урина. Две шишиња со жолтеникава течност, веројатно урина, тимот на НПМ ги затекна и во тоалетот наменет за задржаните лица.

Ваквата состојба укажува на веројатноста дека не им се излегува навремено на барањата на задржаните лица да бидат спроведени до тоалетот што се наоѓа во непосредна близина на просториите за задржување. Во ниту една од просториите нема масичка и столчиња, а во сите простории има инсталирано систем за повикување и комуникација (домофон). **Сепак, од непосредно извршениот увид и проверка на функционалноста на системот на комуникација, беше констатирано дека истиот не функционира соодветно.** Просториите се проветруваат и влегува доволно дневна светлина преку матирани прозорчиња коишто од надворешната страна се обезбедени со решетки. За време на посетата беше констатирано дека во две простории има скршени прозорчиња, поради што и измерената температура во просториите беше многу ниска (16°C). Ваква состојба беше затекната и во просторијата каде беше сместено задржаното лице кое се пожали дека цела ноќ ја поминал на ладно без никакво греење.

Во непосредна близина на просториите за задржување е и тоалетот за задржаните лица којшто е опремен со соодветни санитарии, односно метална тоалетна школка, метално лабаво и огледало од некршлив материјал. За време на посетата беше констатирано дека во тоалетот немаше средства за одржување лична хигиена, како на пр. сапун, тоалет хартија и сл. Хигиената во тоалетот беше релативно добра.

Во Полициската станица, постери со поуки за правата на повиканите, приведените и задржаните лица на повеќе јазици (мак., алб. и англ.) се поставени на влезот на Полициската станица, во просторијата на сменоводителот, како и во просториите за разговор.

Од разговорите со службените лица беше истакнато дека секое лице коешто е приведено или лишено од слобода се запознава со причината поради којашто е приведено/лишено од слобода, со правото да извести трето лице за неговото приведување/лишување од слобода и задржување, со правото да ангажира адвокат, како и со правото да му се укаже лекарска помош. Покрај усното укажување на овие права, на лицата им се дава да потпишат и писмени обрасци/поуки, коишто наводно упатуваат на фактот дека лицата се поучени и запознати со своите права.

Во однос на пристап до правото на адвокат, впечатокот е дека задржаните лица само се прашуваат дали сакаат да повикаат адвокат без да им се асистира во случаите кога немаат контакт од адвокат или пак, да им се објасни за можноста да се повика адвокат од листата на дежурни адвокати, со каква што впрочем полициските службеници и не располагаат. Кога се работи пак, за деца и кога е неопходно да се обезбеди присуство на адвокат, беше истакнато дека се контактираат неколкумина адвокати кои имаат поминато специјализирана обука за работа со деца. **Тимот на НПМ не констатираше дека инспекторите располагаат со посебна листа на адвокати коишто имаат поминато специјализирани обуки за работа со деца. Истовремено, тимот на НПМ ја истакнува опасноста од непристрасност на адвокатите, особено во услови кога постојано се повикуваат исти адвокати.**

Правото на лекар за приведените, односно лицата лишени од слобода и задржани во Полициската станица беше истакнато дека се остварува преку повикување на екипа на Итната медицинска помош и тоа на барање на лицето или кога службеното лице ќе утврди дека има потреба од тоа. Беше истакнато дека лекарските прегледи врз лицата се вршат во присуство и под надзор на полициски службеници. Имајќи ја предвид потребата од воспоставување на непосреден однос лекар-пациент, како и заради потребата од заштита

на медицинската доверливост, **тимот на НПМ истакнува дека по правило лекарски прегледи треба да се вршат без присуство и надзор на полициски службеници, освен во исклучителни ситуации кога тоа изрично ќе го побара лекарот од превентивно-безбедносни причини.**

Полициската станица нема буџет за исхрана на лицата кои се лишени од слобода и задржани.

5.3 ПС ОН КРИВА ПАЛАНКА

Полициската станица од општа надлежност Крива паланка е посетена во три наврати од страна на Националниот превентивен механизам.

Општа забелешка е дека иако зградата е навидум реновирана, сепак оддава впечаток на дотраеност, што е посебно воочливо од мебелот со кој располага. Тимот на НПМ како особено загрижувачки го истакнува фактот што полициската станица сè уште е без видео-надзор, не се оспособени посебни простории за разговор со приведени, задржани и лица лишени од слобода, нема ниту простории за разговор со деца, а и состојбата со бројноста на вработени униформирани лица и понатаму е недоволна. Дополнително, службените лица се пожалија и на недостаток на основни материјали за работа, како компјутери, столчиња за седење и сл. Оттука, **тимот на НПМ констатира дека Полициската станица располага со ограничени услови за нормално функционирање и работење на полициските службеници. А како што беше случај и во претходните полициски станици, и овде се констатира недостаток на кадар.**

При увид во просторијата на сменоводителот каде и најчесто се задржуваат лицата приведени, задржани или лишени од слобода, **нема јасно истакнати поуки за правата на лицата лишени од слобода или какви било други информации.**

Тимот на НПМ беше информиран дека при приведување на лице на кое му е потребна лекарска помош, истата се укажува навремено и уредно се забележува во регистрите за евиденција, сепак полициски службеник е секогаш присутен во текот на прегледот, што е спротивно на меѓународно воспоставените стандарди кои упатуваат дека „Сите медицински прегледи на лицата во полициски станици мора да се спроведат без присуство на службениците за спроведување на законот, освен ако засегнатиот лекар не побара поинаку во одреден случај“⁵².

Од спроведениот увид во регистрите за средства на присилба, но и од разговор со службените лица не се утврди користење на физичка сила и каков било друг вид на фиксирање на лицата.

Кога станува збор за задржување на лица странски државјани, беше кажано дека полициските службеници сами се разбираат со нив. Во просторијата на сменоводителот беа забележани летоци со поуки за правата на задржаните лица на повеќе јазици, но сепак ваквиот начин со едноставно покажување на правата на овие лица без вистинска

⁵² Совет на Европа-Измени во однос на стандардите при полициско задржување, Достапно на: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (Пристапено на: 08.06.2023 година)

можност да се воспостави комуникација со истите **укажува на импровизација што не смее да биде дозволена.**

Адвокати по службена должност не доаѓаат, се користат лични, пријателски врски и во случај на потреба нив ги повикуваат.

НПМ тимот оттука констатира дека е потребно да се формализира стандарден протокол за постапување во вакви случаи, како и листа на овластени преведувачи, но и адвокати. Секоја непотребна импровизација може да доведе до кршење на правата на лицата задржани или лишени од слобода.

Службените лица во полициската станица со коишто беше разговарано истакнаа дека лицата секогаш се поучуваат за причините поради коишто се повикани, приведени или лишени од слобода, а се поучуваат за нивните права (да повикаат адвокат, да побараат лекарска помош, да известат трето лице).

Ниту оваа полициска станица нема буџет за исхрана на лица лишени од слобода и задржани.

Полициската станица нема возен парк, соодветен на потребите.

Имајќи предвид дека е констатирана неконзистентност во делот на обуките особено за унапредените полициски службеници, **тимот на НПМ препорачува дека секое префрлување или упатување на полициските службеници на работни позиции и извршување на работни задачи за коишто немаат претходно искуство да биде извршено после претходно поминати обуки преку кои полицискиот службеник ќе биде запознаен со спецификите во извршувањето на полициските овластувања. Ова, е посебно важно кога станува збор за работа со ранливи категории на лица, пр. деца.**

Тимот на НПМ, исто така, во согласност со член 10 од Конвенцијата против тортура на ОН, истакнува дека **властите имаат обврска да осигураат дека образованието и информациите во врска со забраната за тортура се целосно вклучени во обуката на персоналот за спроведување на законот, односно јавните службеници и другите лица кои можат да бидат вклучени во притворањето, испрашувањето или третманот на која било индивидуа подложена на каква било форма на апсење, притвор или затвор.**

Полициската станица располага со две простории за задржување што се наоѓаат во подрумскиот дел од зградата, обете несоодветни за таа намена, немаат природна светлина, ниту вентилација, ниту вештачко осветлување, а нема ниту систем за повикување.

5.4 ПС ОН КАВАДАРЦИ

Иако реновирана, полициската станица е без видео-надзор, а не се оспособени ниту посебни простории за разговор со приведени, задржани и лица лишени од слобода. Кога станува збор за посебни простории за разговор со деца, констатирано е дека се прават напори за оспособување на просторија за таа намена, како и просторија за препознавање. Што се однесува до бројноста на вработени униформирани лица, слободно може да се

заклучи дека истата и понатаму е недоволна. Кога станува пак, збор за материјалите за работа, како компјутери и сл, оваа полициска станица е солидно опремена и не беше посочен никаков недостаток. Возниот парк го сочинуваат стари и неисправни возила. Обуки се организираат, но недоволно.

Тимот на НПМ констатира дека Полициската станица Кавадарци располага со ограничени човечки капацитети за нормално функционирање и работење иако материјалните услови се на солидно ниво. Препораката за инсталирање видео-надзор и понатаму останува на сила.

Дополнително, тимот на НПМ препорачува што поскоро доопремување на двете нови простории наменети за разговор со деца и препознавање и нивно ставање во употреба час поскоро.

Истовремено, препорачува спроведување обуки за посебни полициски задачи, особено кога станува збор за работа со ранливи категории на лица, на пр. деца.

Полициската станица располага со пет еднокреветни простории за задржување, од кои се користат четири. Иако истите навидум делуваат доволно големи сепак не ги исполнуваат меѓународно прифатените стандарди⁵³. Дополнително просториите немаат природна светлина, ниту вентилација, ниту вештачко осветлување, а нема ниту систем за повикување.

При приведување на лице на кое му е потребна лекарска помош, истата се укажува навремено и уредно се забележува во регистрите за евиденција. При преглед се внимава лицето да биде насамо со лекарот и да се даде доволно простор за приватност што е во согласност со меѓународно воспоставените стандарди кои упатуваат дека „Сите медицински прегледи на лицата во полициски станици мора да се спроведат без присуство на службениците за спроведување на законот, освен ако засегнатиот лекар не побара поинаку во одреден случај“⁵⁴.

Од спроведениот увид во регистрите за средства на присилба, но и од разговор со службените лица не се утврди користење на физичка сила и каков било друг вид на фиксирање на лицата.

Полициските службеници се информирани дека адвокатите имаат службена обврска и должност да дојдат на повик, имаат листа со дежурни адвокати иако не се до крај запознаени со начинот на кој истите се ангажираат и ги наплаќаат своите услуги. Не беа добиени поплаки за соработката и постапувањето на социјалните работници.

Кога станува збор за деца и разговорите со нив, инспекторите за деца располагаат со листа на адвокати обучени за застапување на деца кои во Кавадарци се вкупно десет. Соработката со центарот за социјална работа и јавното обвинителство е добра и немаат некои поголеми проблеми. При разговор секогаш се повикуваат сите засегнати страни (родител/старател, Центар за социјална работа, Јавно обвинителство, адвокат), додека

⁵³ Европски комитет за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КСТ), Задржување од страна на полиција,, Достапно на: <https://rm.coe.int/16806cea26> (Пристапно на: 17.07.2023 година)

⁵⁴ Совет на Европа-Измени во однос на стандардите при полициско задржување, Достапно на: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (Пристапено на: 08.06.2023 година)

времетраењето на разговорот не е подолг од 3 часа. Задржување на деца во полициската станица нема.

Во оваа пригода НПМ тимот укажува дека ПС ОН Кавадарци треба да востанови формална, стандардна процедура/протокол за постапување со деца, како и со други ранливи категории на граѓани бидејќи секоја непотребна импровизација може да доведе до кршење на правата на лицата задржани или лишени од слобода.

Во оваа смисла, **потребно е Министерството за внатрешни работи да предвиди и пропише јасни насоки што ќе ја воедначат праксата на постапување на полициските службеници со секоја група граѓани, особено кога станува збор за граѓани од ранливи категории и во ризик (лица со посебни потреби).**

5.5 ПС ОН РЕСЕН

Полициската станица Ресен иако реновирана во 2021/22 година истата сè уште нема простории за вршење разговори со приведени, задржани и лица лишени од слобода, а воедно нема ниту видео-надзор кој е од исклучителна важност кога станува збор за постапувањето со приведените, задржани и лицата лишени од слобода, а во насока на превенција од тортура и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување. Полициската станица нема ниту посебни простории за разговор со деца, како и просторија за препознавање. Што се однесува до бројноста на вработени униформирани лица, слободно може да се заклучи дека истата и понатаму е недоволна. Кога станува пак, збор за материјалите за работа, како компјутери и сл., беше посочено дека истите не се во задоволителен број. Од горенаведеното, **тимот на НПМ констатира дека Полициската станица располага со ограничени човечки капацитети за нормално функционирање и работење, а потребно е подобрување и во делот на материјално-техничките средства за работа (на пр. компјутери). Дополнително, оваа полициска станица е потребно да инсталира и видео-надзор којшто треба да биде набавен и ставен во употреба час поскоро, имајќи го предвид фактот дека оваа полициска станица има простории за задржување и врши задржување на лица лишени од слобода.**

Оттука, се препорачува итно преземање мерки за опремување на простории за вршење разговори со приведени, задржани и лица лишени од слобода, а пред сè да се оспособи просторија за спроведување разговори со деца.

Полициската станица располага со четири еднокреветни простории за задржување, од кои се користат три. Од направениот увид може да се констатира дека просториите иако навидум делуваат пристojно сепак не ги исполнуваат меѓународно прифатените стандарди⁵⁵. Просториите се наоѓаат во подрумски дел со стрмни и тешко прегледни

⁵⁵ Европски комитет за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КСТ), Задржување од страна на полиција,, Достапно на: <https://rm.coe.int/16806cea26> (Пристапно на: 17.07.2023 година)

скачила. Дополнително просториите немаат природна светлина, ниту вентилација. Просториите имаат поставено систем за повикување, а како и во целата полициска станица, и овде нема видео-надзор.

Во овој дел не постои ниту тоалет, па во случај на физиолошка потреба, задржаните лица свонат и повикуваат службено лице кое ќе ги спроведе до тоалетот на првиот кат.

Хигиената во просториите за задржување беше на солидно ниво, за чистење на просториите се грижи вработениот хигиеничар во полициската станица, додека постелнината се носи на секои две недели на перење во блискиот хотел со кој полициската станица има склучено договор за оваа намена.

При приводување на лице на кое му е потребна лекарска помош, истата се укажува навремено и уредно се забележува во регистрите за евиденција. Лицето се прегледува насамо со лекарот, што е во согласност со меѓународно воспоставените стандарди кои упатуваат дека „Сите медицински прегледи на лицата во полициски станици мора да се спроведат без присуство на службениците за спроведување на законот, освен ако засегнатиот лекар не побара поинаку во одреден случај“⁵⁶.

Од спроведениот увид и во регистрите за средства на присилба, но и од разговор со службените лица не се утврди користење на физичка сила и каков било друг вид на фиксирање на лицата.

Полициските службеници редовно информираат за правото за адвокат, но немаат доволно информации во однос на начинот на кој се регулира надоместокот.

Возниот парк на оваа полициска станица е солиден. Обуки се спроведуваат, но недоволно во однос на новите трендови, пр. семејно насилство. Оттука, **НПМ тимот препорачува спроведување обуки за посебни полициски задачи, особено кога станува збор за работа со ранливи категории на лица, пр. жртви на семејно насилство, деца.**

5.6 ПС ОН ВЕЛЕС

Полициската станица Велес располага со 70% пополнетост на униформирани полициски службеници што е **недоволно за ефикасно и ефективно извршување на секојдневните работни задачи.**

Од спроведените разговори со вработените во оваа полициска станица се добива впечаток на општа апатија и разочараност од условите за работа, **незадоволство од степенот на подготовка и знаење на новопримените кадри кои имаат многу скромни познавања и вештини во полициските работи.**

Прекувремено се исплаќаат само до 32 работни часа. Вишокот работни часови над оваа бројка, се компензира со слободни денови, но заради недостатокот на кадар и слободните денови не се користат.

⁵⁶ Совет на Европа-Измени во однос на стандардите при полициско задржување, Достапно на: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (Пристапено на: 08.06.2023 година)

Оваа полициска станица се соочува и со одлив на кадар, а меѓу лицата кои заминуваат се и искусни полициски службеници.

Службениците со кои разговараше НПМ тимот се пожалија и на немање униформи, додека кога станува збор за личното наоружување и средства за присилба, беше кажано дека иако се барале нови, не се добиваат.

Во однос на степенот на спроведување обуки, беше истакнато дека ПС Велес има Годишен план на обуки, но заради координација со Скопје и отсуство на лицето одговорно за оваа активност, обуки не се спроведуваат редовно.

НПМ тимот и во оваа прилика истакнува дека **обуките за полициските службеници се од исклучително значење, како при спроведување на спецификите во извршувањето на полициските овластувања, така и кога станува збор за работа со ранливи категории на лица, пр. деца. Притоа се истакнува дека властите имаат обврска да осигураат дека образованието и информациите во врска со забраната за тортура се целосно вклучени во обуката на персоналот за спроведување на законот, односно јавните службеници и другите лица кои можат да бидат вклучени во притворањето, испрашувањето или третманот на која било индивидуа подложена на каква било форма на апсење, притвор или затвор.**

Кога се приведуваат лица, ретко се користат средства за присилба, а меѓу најчесто употребуваните се лисици. Често имаат потреба од асистенција на Итна медицинска помош, при што беше кажано дека скоро секогаш при прегледот е присутно и униформирано полициско лице. Врзување на лице се случува само кога истото е агресивно и агитирано, а врзувањето трае додека истото не се смири.

Листа на дежурни адвокати постои, но не и листа на преведувачи заради што полициските службеници се снаоѓаат како знаат и умеат.

Полициската станица е опремена со видео надзор, системот на контрола е централизиран и никој од самата полициска станица не може во истиот да интервенира ниту да едита.

Кога станува збор за соработката со другите институции, пр. Центар за социјални работи беше истакнато дека не секогаш доаѓаат претставници од подрачниот ЦСР што се должи на недостаток на финансии и превозни средства од страна на Центрите.

5.7 ПС ОН ШТИП

Проблемот со недостаток на кадар којшто се констатира во полициските станици опишани погоре во овој извештај, е забележан и во оваа полициска станица. Имено, во споредба со бројната состојба во 2019 година при оваа посета **се бележи намалување на вупниот број полициски службеници за 9 лица. Ваквата состојба уште еднаш ја потврдува претходно дадената констатација дека е во спротивност со**

стандардите на Европската Унија⁵⁷.

Од материјален аспект мора да се забележи дека оваа полициска станица се наоѓа во исклучително незадоволителна состојба. За потребата од реновирање преку проблемски информации до МВР, командирот информирал во повеќе наврати, но повратен одговор не добил.

Општиот впечаток кој се добива при обиколка на полициската станица е високо ниво на нехигиена, запуштеност (на повеќе места по канцелариите се натрупани стари хартии, кабли, расходовани компјутери и други предмети). Ваква слика на запуштеност и смет може да се забележи насекаде, а пред сè во просторијата за развод, дежурната канцеларија, скалилата кои од канцеларијата за распит и разговор водат кон просториите за задржување. На лошиот приказ придонесуваат и темните и неосветлени ходници.

Оваа полициска станица не располага со посебна просторија за одземени предмети, а магацинските простории се место за отпад. Состојбата со санитарните јазли е катастрофална.

Од спроведените разговори со вработените во оваа полициска станица се добива впечаток на општа апатија и разочараност од условите за работа, незадоволство од степенот на подготовка и знаење на новопримените кадри.

Службениците со кои разговараше НПМ тимот се пожалија и на немање униформи, а кога станува збор за личното наоружување и средствата за присилба, беше кажано дека иако се барале нови, не се добиваат.

Во однос на степенот на спроведување обуки, беше истакнато дека ПС Штип има Годишен план на обуки, се спроведуваат обуки на теми во врска со етичкиот кодекс, полициските овластувања, семејното насилство, употребата на средства за присилба, ранливи групи граѓани, а двапати годишно одат и на гаѓање иако оваа година го прескокнале пролетното гаѓање.

Кога се приведуваат лица, ретко се користат средства за присилба, а меѓу најчесто употребуваните се лисци. Често имаат потреба од асистенција на Итна медицинска помош, при што беше кажано дека скоро секогаш при прегледот е присутно и униформирано полициско лице. Врзување на лице се случува само кога истото е агресивно и агитирано, а врзувањето трае додека истото не се смири.

Полициската станица Штип нема посебен буџет за исхрана на задржаните и лишени од слобода лица.

Листа на дежурни адвокати имале, но повеќе не се користи (застарена е), немаат ниту листа на преведувачи заради што се снаоѓаат како знаат и умеат.

ПС Штип не располага со посебна просторија за разговор со деца, па затоа разговорите се остваруваат во канцеларијата на инспекторите за деца која е несоодветна за оваа намена.

⁵⁷ Во рамки на Европската Унија просечниот сооднос е 318 полициски службеници на 100.000 жители. Податоците се преземени од Eurostat, достапни на <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190104-1>

Полициската станица е опремена со видео надзор, системот на контрола е централизиран и никој од самата полициска станица не може во истиот да интервенира ниту да едита.

Кога станува збор за соработката со другите институции, на пр. Центар за социјални работи беше истакнато дека соработката е добра и дека секогаш кога од нив има потреба доаѓаат.

Возниот парк на оваа полициска станица е во исклучително лоша состојба, истиот се состои само од едно возило „Шкода Јети“, други возила за приведување или транспорт немаат.

Полициската станица не располага ниту со апарат за алкотестирање.

5.8 ПС ГН ЧАШКА И БЛАЦЕ

Недостатокот од кадар е особено видлив за овие две полициски станици на граничен надзор. Па така, иако по систематизација секоја полициска станица поединечно треба да има на располагање 56 лица и двете функционираат со половични капацитети. Загрижува информацијата дека заради чести боледувања и годишни одмори на располагање не се во целост ниту оние полициски службеници кои се распределени во овие две полициски станици.

Ваквата бројна состојба на вработени и во двете полициски станици е далеку од доволна, а доколку се има предвид и материјално-техничките средства што се ставени на располагање, општиот заклучок е дека ниту една од овие две полициски станици нема капацитет да ја исполнува својата основна задача и цел заради која постои, да врши надзор над територијата на Македонија која се граничи со Косово.

Ваквата лоша состојба е дополнително усложена доколку се има предвид фактот што и двете полициски станици располагаат само со едно возило („Dacia Daster“) со кое се транспортираат вработените кои работат во дванаесет часовни смени. Оттука, при промена на смена не само што не постои возило за полициската станица, туку во тие неколку часа „вакум“ (непостоење превозно средство, а ни доволно вработени) граничниот надзор воопшто и го нема.

Патролирањето на границата се врши пешки во група од две службени лица. Мото-патролна контрола нема од горенаведените причини.

Иако и во двете полициски станици беше затечено полициско куче кое било обучено за патролирање и откривање недозволиво движење и транспорт на стока, заради фактот што не постои овластено службено лице како негов водич, истото е препуштено само на себе и забравено. Токму од тие причини кучето во ПСГН Чашка беше во незавидна состојба, болно, изнемоштено и забравено во својот бокс (боксот беше полн со измет што ја потврдува констатацијата колку долго престојувало во него без да биде прошетано). Ваквата состојба е неоправдана и остава впечаток на несовесно, па дури и нечовечно однесување иако станува збор за животно. Ова, особено доколку се има предвид дека

за овие кучиња биле издвоени средства од буџетот на државата за нивна набавка, но и тренинг.

Дека состојбата во која се наоѓаат овие две полициски станици е повеќе од очајна, особено состојбата на ПСГН Чашка, говори и фактот што во оваа полициска станица нема питка вода, мебелот е стар и дотраен, а смет има на сите страни, па дури и во блиската шума веднаш до полициската станица. На прашањето зошто е тоа така, од вработените се доби одговор дека веќе подолг период нема хигиеничар. Сепак, **отсуството на хигиеничар не го оправдува загадувањето на животната средина и несовесното одложување смет и отпад насекаде.** За споредба и ПСГН Блаце нема на располагање хигиеничар, но за хигиената во самата полициска станица и околината се грижат вработените, просториите беа уредни и чисти, а дворот хортикултурно уреден. Вработените се имаат договорено со Комунална хигиена да го одложуваат отпадот во посебен контејнер кој подоцна се презема и чисти од вработените на Комунална хигиена.

Патот и до двете полициски станици е тешко пристапен, планински пат (нататкан, каллив и тешко прооден), ова особено зиме кога има снег и кога условите за движење се лоши.

Во ПСГН Чашка не работи видео-надзорот, за разлика од видео-надзорот во ПСГН Блаце кој е во функција.

Состојбата од материјален аспект во ПСГН Блаце е подобра, оружјето е уредно одложено во посебен магацин со аларм и шифра. Службените и помошните простории се чисти.

Сепак, **и во двете полициски станици вработените се пожалија на лична небезбедност поради локациската положба и тешката пристапност до нив во случај на некаков инцидент.** Дополнително кон ова придонесува и недостатокот на кадар, материјално-технички и превозни средства, а во прилог на оваа состојба одат и сомнежите дека во овој дел од граничниот премин се врши илегален транспорт на секаков вид стока заради што постојано циркулираат групи кои токму поради таквите активности (стоката која ја пренесуваат) претставуваат опасност по животот на вработените.

И во овие две полициски станици вработените се пожалија на недостаток на униформи, обуки, слаба подготвеност и обука на новопримениот кадар.

Полициските станици за граничен надзор не се определени како полициски станици во коишто се врши задржување на лица, поради што и во случаите кога има потреба да се задржи некое лице коешто било приведено или лишено од слобода, тоа се спроведува во полициската станица од општа надлежност Ѓорче Петров (ако е приведено, односно лишено од слобода во ПС ГН Чашка), или во Полициското одделение во Мирковци (ако е приведено, односно лишено од слобода во ПС ГН Блаце).

5.9 ДРУГИ КОНСТАТИРАНИ СОСТОЈБИ

Покрај испитување на односот и постапувањето кон лицата лишени од слобода, за време на посетите тимот на НПМ врши разговори и со полициските службеници и тоа на индивидуална и доверлива основа и тоа во однос на работните услови, атмосфера, нивото на задоволство и сл.

Како тим веќе во неколку наврати констатираме несоодветните услови во коишто работат полициските службеници (материјални, но и меѓучовечки), како и притисоци и влијанија на коишто се изложени во извршувањето на нивните работни обврски.

Токму затоа и во оваа пригода ја истакнуваме уште еднаш потребата МВР да ја зачести комуникацијата и да ја подобри соработката со полициските службеници со цел да го подигне нивото на взаемна доверба, а со тоа и да ги охрабри полициските службеници да ги пријавуваат притисоците, влијанијата и заканите на коишто се изложени.

За жал повторно констатираме високо ниво на резигнираност што постои кај голем дел од полициските службеници поради работните услови и атмосферата во којашто секојдневно функционираат. Извесно задоволство беше истакнато во делот на униформи и лична опрема што им биле доделени, но истовремено беше истакнато дека **во рамки на секојдневното извршување на работните обврски се соочуваат со разни недостатоци од основни услови и материјално технички средства.**

Тимот на НПМ во дел од полициските станици констатираше дека полициските службеници работат во супстандардни услови. Покачувањето на платите скоро и да не влијаело на подобрување на нивниот стандард, имајќи го предвид зголеменото ниво на животни трошоци, односно инфлацијата во земјата. Во оваа смисла, во неколку полициски станици беше споменато ограничувањето и оневозможувањето на остварување прекувремена работа, како и поплаки за упатување на прекувремена работа само на одредени полициски службеници.

Слично како и во претходната извештајна година, **и во текот на 2023 година, во некои од полициските станици беа добиени информации дека одлуките за уназадување/унапредување во кариерата на полициските службеници или назначување на раководни позиции се мотивирани од некои други, не секогаш професионални причини.**

Со оглед на фактот што постапувањето спрема повиканите, приведените, лицата лишени од слобода и задржани во полициските станици е непосредно поврзано со работните услови и работната атмосфера во коишто полициските службеници ги извршуваат своите овластувања, тимот на НПМ ја нагласува потребата од континуирано вложување во подобрување на условите во коишто работат полициските службеници, доследно почитување на законската регулатива што упатува на јакнење на интегритетот и подигнување на професио-нализмот, вклучително и преку ограничување на можностите за злоупотреба на полициските овластувања, а препорачува и презевање итни мерки со коишто ќе им се овозможи психолошка помош и поддршка на полициските службеници.

ОПШТИ ПРЕПОРАКИ ВО ОДНОС НА ПОСЕТЕНИТЕ ПОЛИЦИСКИ СТАНИЦИ ВО 2023 ГОДИНА

- Зголемување на бројот на униформирани полициски службеници во полициските станици согласно соодветните ситематизации на работни места, како и редовно спроведување на обуки на тековниот кадар, но, пред сè за новопримените или за полициските службеници распоредени на нови работни позиции (ова особено важи за инспекторите за малолетничка деликвенција);
- Во оние полициски станици каде нема видео-надзор или каде системот за повикување е во прекин, инсталирање на видео-надзор или итно санирање на проблемот (дефектот);
- Зголемување на бројот на службени возила на Полициските станици согласно потребите;
- Согласно Законот за правда за децата во секоја полициска станица да се приспособи посебна просторија за разговор со деца;
- Утврдување на листа на дежурни адвокати, како и преведувачи, но и востановување на формализирани протоколи при потреба од нивно користење;
- При лекарски прегледи на лица приведени, задржани и лишени од слобода, да се гарантира релацијата лекар-пациент, односно обезбедување приватност и дискреција без директен надзор на полициски службеник.

СЛЕДЕЊЕ НА СОСТОЈБАТА СО НЕРЕГУЛАРНАТА МИГРАЦИЈА

Тимот на НПМ констатира дека една од политиките на државните власти во обидите за контролирање на нерегуларните миграциски текови е и континуираното продолжување на рокот на важност на Одлуката со којашто се утврдува постоење на кризна состојба на дел од територијата на Република Северна Македонија и тоа на подрачјата на јужната и северната граница на РС Македонија, заради висок ризик од зголемен обем на влез и транзитирање на мигранти низ територијата на РС Македонија⁵⁸.

Врз основа на билатерални договори со повеќе држави, на територијата на РС Македонија се присутни странски полициски службеници кои им асистираат на македонските полициски сили во справувањето со нерегуларната миграција, а дополнителна можност за ангажирање на странски полициски службеници се отвори и со потпишувањето на договорот со ФРОНТЕКС⁵⁹.

За разлика од странските полициски службеници кои се ангажирани врз основа на билатерални договори со државите од каде што доаѓаат и коишто немаат никаков гарантиран имунитет за постапките кои се преземаат од нивна страна (Известување испратено од МВР по барање на НПМ заведено под рег. бр.22.5-372/1 од 03.01.2022 г.), опремата и ангажираните службеници во рамки на ФРОНТЕКС активности уживаат посебни привилегии и имунитети коишто се утврдени во потпишаниот Договор со ФРОНТЕКС (чл.12)⁶⁰. Прашањето што се наметнува е дали гарантирањето на вакви привилегии и имунитети може да влијае на обврската за спроведување ефикасна истрага во случаи на постоење наводи за тортура или друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување

⁵⁸ „Службен весник на Република Северна Македонија“ број 72/21, 88/21, 274/21 и 146/22

⁵⁹ Договор потпишан помеѓу РС Македонија и Агенцијата за европска гранична и крајбрежна стража (ФРОНТЕКС) на 26 октомври 2022 година

⁶⁰ Договор РС Македонија и Агенцијата за европска гранична и крајбрежна стража (ФРОНТЕКС) – достапен на: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12896-2022-INIT/en/pdf> (Пристапено на: 22.03.2024 година)

или казнување, обврска што РС Македонија ја има согласно Конвенцијата против тортура заслужува посебно внимание⁶¹.

Во оваа смисла, во рамки на студиската посета што во 2023 година Националниот превентивен механизам ја реализираше во Република Полска кога го посети полскиот НПМ, беше остварен и работен состанок со претставници од Канцеларијата за темелни права на ФРОНТЕКС (Fundamental Rights Officer (FRONTEX), на кој се разговараше за начинот на постапување по претставки за сериозни инциденти и известување за истите, следењето (мониторирањето) на темелните права на мигрантите, како и за конкретните активности што ФРОНТЕКС ги спроведува во Македонија.

Па така, кон крајот на годината, на иницијатива на ФРОНТЕКС се предложи потпишување на Меморандум за разбирање преку кој на партнерски начин ќе се регулираат односите меѓу Народниот правобранител и ФРОНТЕКС. Согласно динамиката на взаемното уредување на предлог-текстот на меморандумот, истиот треба да биде потпишан во текот на 2024 година.

6.1 ЗАДРЖУВАЊЕ И СМЕСТУВАЊЕ НА МИГРАНТИ/СТРАНЦИ И БАРАТЕЛИ НА АЗИЛ

НП-НПМ посветува особено внимание и континуирано го следи постапувањето со мигрантите, односно странците и барателите на азил во местата каде истите се сместуваат и задржуваат. Овие лица се наоѓаат во позиција на посебна ранливост имајќи предвид дека се надвор од нивните земји на потекло или националност и не се запознаени со правниот контекст и јазикот во земјата каде што се наоѓаат. Голем дел од нив искусиле долги и трауматични искуства за време на патувањата, а некои од нив и во своите земји на потекло коишто ги напуштиле поради страв од прогон, сериозни прекршувања на човековите права или конфликт.

Во текот на 2023 година, тимот на НПМ спроведе 3 посети на места каде се сместуваат или задржуваат странци и баратели на азил. Па така беа посетени Привремениот транзитен центар „Табановце“, Привремениот транзитен центар „Винојуг“ и Прифатниот центар за странци во Гази Баба.

Покрај посетите, тимот на НПМ редовно добива информации од државни органи и непосредно комуницира со претставници на домашни и меѓународни организации во делот на постапувањето со мигрантите, односно странците и барателите на азил. Во оваа смисла, тимот на НПМ констатира дека во текот на 2023 година биле регистрирани околу 10 350 лица коишто биле затекнати со нерегулиран статус, односно престој на територијата на Република Северна Македонија.

⁶¹ Формално барање како предуслов за отворање на истрага и поведување судска истражна постапка претставува повреда на член 12 Конвенцијата против тортура, за ова види повеќе: OXFORD University Press: „The United Nations Convention Against Torture and its Optional Protocol: A Commentary“, Second Edition, Edited by M. Nowak, M. Birk, G. Monina, 2019, p.342

6.2 ПРИВРЕМЕНИОТ ТРАНЗИТЕН ЦЕНТАР (ПТЦ) – „ТАБАНОВЦЕ“

Од извршените разговори со овластени службени лица од Министерството за внатрешни работи, со службени лица од Министерството за труд и социјална политика (МТСП) и направената обиколка на Прифатниот центар, тимот на НПМ констатираше дека нема големи промени во однос на последно-затакната состојба, при што е евидентно дека Транзитниот центар функционира како Центар од отворен тип. Исто така, беше нотирано намалено присуство и активност на меѓународните и граѓанските организации, коишто во минатото имаа постојано свои претставници на терен.

Од разговорите со претставниците од МВР беше констатирано дека се уште нема пропишано правила за тоа на кои лица им се дозволува влез и престој во Центарот, со што се остава и можноста од евентуална злоупотреба на (донекаде) дискреционите овластувања на полициските службеници коишто се на смена. Од добиените информации **може да се констатира дека во пракса им се дозволува влез на сите лица кои ќе изразат намера да престојуваат во Центарот, а коишто се без никакви документи за нивна лична идентификација.**

За разлика од лицата кои немаат никакви документи, оние лица коишто ќе бидат затекнати со лични документи преку коишто може да бидат идентификувани се предаваат на надлежните инспектори за странци, коишто понатаму постапуваат на начин што поведуваат постапки за утврдување на евентуален нелегален влез и престој во државата. Ваквиот начин на постапување доведува до една парадоксална ситуација каде што на оние кои имаат документи и кои може да се идентификуваат со сигурност, им се оневозможува престој во Привремениот транзитен центар, за разлика од оние кои немаат или тврдат дека немаат никаков документ за идентификација.

Од страна на службените лица од МВР беше истакнато дека на ниту едно лице не им е ограничена слободата и може во кое било време да го напушти Центарот. Сила и средства за присилба воопшто не биле употребени, ниту пак имало потреба за тоа.

Од разговорот со претставникот од МТСП беше констатирано дека продолжува праксата секое новопримено лице во Центарот да биде привично профилирано преку непосреден разговор за време на којшто, истовремено, и се утврдуваат потребите што ги имаат овие лица. Новопримените лица се запознаваат и за можностите што ги имаат, односно да поднесат барање за признавање право на азил, за што беше истакнато дека нема голема заинтересираност. Во услови кога има непридржувани деца, на истите веднаш им се поставува старател.

6.3 ПРИВРЕМЕНИОТ ТРАНЗИТЕН ЦЕНТАР (ПТЦ) – „ВИНОЈУГ“

Во споредба со претходните години, лица кои беа затекнати во привремениот транзитен центар не престојуваат долго во центарот, што укажува на значително пократок период на престој. Исто така, официјално на ниту едно од лицата не им е ограничена слободата на движење и може кога сакаат да го напуштаат истиот. Барателите на азил чекаат да бидат префрлени во Прифатниот центар за баратели на азил во Визбегово, додека останатите лица со коишто беше разговарано истакнаа дека тие се таму по своја волја.

Ова упатува на една поинаква состојба од онаа затекната минатите години кога лицата коишто беа сместени овде не знаеја зошто се држат, ниту пак колку време ќе бидат задржани. Сменета е и состојбата во однос на слободата на движење, односно за разлика од минатото кога лицата истакнуваа дека немаат слобода да се движат секаде низ Центарот туку само во делот каде што се тоалетите, а и тогаш беа под постојан надзор на припадниците на АРМ и МВР, за време на последната посета на НПМ тимот беше констатирана порелаксиралка атмосфера.

Според информациите со коишто располага тимот на НПМ, за разлика од минатото кога лицата регистрирани како мигранти со „нелегален престој на територијата на Република Северна Македонија“, а за коишто истражните власти одлучуваа дека имаат потреба од нивно сведочење во кривични постапки што се водат за трети лица (криумчари) и беа задржувани во ПТЦ „Винојуг“, сега ваквите лица не се задржуваат тука туку веднаш се транспортираат – во Прифатниот центар за странци во Гази Баба, Скопје.

Тимот на НПМ нотираше мала измена и во делот на постапувањето со останатите лица коишто се регистрирани како мигранти со нелегален влез или нерегулиран/нелегален престој на територијата на Република Северна Македонија. Беше нотирано дека по дактилоскопирање на овие лица во рамки на ПТЦ „Винојуг“ истите се известуваат за можноста до постапките за признавање право на азил. Се смета дека ваквите промени во голема мера се должат на присуството на припадниците на ФРОНТЕКС во овој центар, бидејќи во рамки на своите тимови располагаат со преведувачи и културни медијатори и имаат право на контакт со лицата кои се дактилоскопираат.

Погоренаведеното го потврдува и зголемениот број на примени барања за азил. Па така, во споредба со 2022 година каде што од вкупно 173 (168*) поднесени барања за право на азил, околу 80 биле поднесени во ПТЦ „Винојуг“, во 2023 година, до денот на посетата, од околу 563 барања поднесени на целата територија, околу 188 се поднесени во ПТЦ „Винојуг“⁶².

По извршеното дактилоскопирање сега веќе се избегнува претходно воспоставената пракса со службени возила да се врши спроведување на мигрантите до определени точки на зелената гранична линија на Република Северна Македонија со соседните држави.

⁶² Овие се бројки со коишто располага тимот на НПМ врз основа на информации добиени од различни извори, коишто е можно да се разликуваат од официјалните што се водат во рамки на МВР, како на пример официјалниот податок содржан во Годишниот извештај на МВР за 2022, каде што е нотирано дека „Во Секторот за азил примени се барања за признавање право на азил од страна на 168 лица“. Извештајот е јавно достапен на веб-страницата на МВР.

При посетата **тимот на НПМ уште еднаш ја констатира препораката дадена во неколку наврати за отстранување на запленетите и хаварисани возила од Центарот, односно нивно дислоцирање на соодветна локација. Од друга страна пак, сериозен предизвик и понатаму останува недостигот од соодветни возила за транспорт на лица, поради што и се одолжуваат постапките за превоз на барателите на азил до Прифатниот центар за баратели на азил во Визбегово.** Истовремено, мора да се има предвид и потребата од соодветен транспорт на посебни ранливи категории мигранти (пр. непридружувани деца, потенцијални жртви на трговија со луѓе и сл.).

Во делот на ментално здравје и психосоцијални потреби, од спроведените фокус групи, ситуацијата укажува на подобрената психосоцијална добросостојба на лицата во споредба со претходните години. Од интервјуата со надлежните лица, може да се заклучи дека промените може да се должат на измени во процесирањето на затекнатите лица и зголемената слобода на движење. Како значителна помош во справување со проблемите ги истакнаа поддршката на локалниот персонал, можноста за контакт со нивните семејства и пријатели, како и сопствената насоченост кон иднината и одржувањето на оптимистички став.

Врз основа на констатирантата фактичка состојба, генерално, **тимот на НПМ може да нотира дека ситуацијата на терен е променета во позитивна смисла, како во поглед на координација на претставниците на различните органи и организации присутни на терен, така и во поглед на постапувањето и третманот спрема лицата коишто беа сместени во Центарот, што непосредно се рефлектира и врз нивното ментално здравје.**

Во делот на материјалните услови тимот на НПМ и понатаму останува на ставот дека ПТЦ „Винојуг“ не треба да се користи за подолготрајни сместувања. Останува на сила потребата од изнаоѓање на алтернативи на сместување за посебно ранливи категории на мигранти.

6.4 ПРИФАТЕН ЦЕНТАР ЗА СТРАНЦИ – „ГАЗИ БАБА“

Прифатниот центар за странци и понатаму се соочува со проблемот во однос на вработувањата детектиран при последната посета на НПМ тимот во 2022 година. Околу половина од систематизираните работни позиции не се пополнети, а тековно вработениот кадар претставува само дваесет проценти од вкупниот број на предвидени работни места. Помеѓу систематизираните позиции коишто се празни е и онаа на психологот. Недостигаат полициски службеници, инспектори, а нема ниту доволно овластени службени лица од женски пол. Малиот број на полициски службенички може да влијае врз квалитетот на комуникација со жените задржани во Центарот, но и да претставува предизвик во однос на обезбедување сигурност за странските државјани од женски пол имајќи предвид дека нивната бројност не е за занемарување.

Општо земено недостигот од персонал претставува сериозен проблем што го отежнува нормалното функционирање на Прифатниот центар и се рефлектира во постапувањето

спрема задржаните лица и нивната можност да ги користат своите права⁶³. Во однос на претходната година кога беше констатирано дека не се спроведуваат обуки, сега состојбата е сменета и е направен Годишен план за обуки кој е испратен до РЦГС „Север“ како одговорно тело за организација на обуките.

Во однос на претходно констатираните состојби, видливи се значителни позитивни промени од материјален аспект, но воведени се и одредени правила заради востановување ред и дисциплина во Центарот. Центарот има усвоено и нов Куќен ред достапен на пет јазици, и тоа: албански, арапски, француски, англиски и турски јазик. А по дадена забелешка на НПМ тимот за пристап до правото на адвокат и постоење на листа со достапни адвокати, прифатниот центар се има обратено и до Адвокатската комора од каде е добиена листа со адвокати достапни во секој град низ земјата. За жал, прифатниот центар нема официјална листа на преведувачи, па истите се користат од Језуитската служба за бегалци.

Иако не се преземени никакви активности за дислокација на Центарот, во текот на оваа посета НПМ тимот констатира видно подобрување на условите во рамки на можностите на Центарот, односно создавање похуман престој за лицата сместени тука. Па така, една од просториите што претходно служеше како дневен престој за жените задржани во Центарот, сега е претворена во трпезарија која претставува и единствено место каде се послужува храна (повеќе не се јаде по собите). Храната се носи од Министерството за внатрешни работи (задолжително има еден топол оброк). Во оваа просторија има и ТВ приемник што оддава впечаток на домашна, пријатна атмосфера.

Санитарните јазли се санирани и достапни за редовно користење, а парното греење е функционално. Магацините се исчистени и организирани со цел лесен и прегледен начин на пребарување на потребни работи. Сите кревети се со душеци и уредна, чиста постелнина.

И понатаму останува констатацијата дека Прифатниот центар не е прилагоден за лица со попреченост, поради што се препорачува да не се врши упатување, прием и задржување на лица со попреченост во истиот. Прифатниот центар не ги задоволува условите ниту за задржување на деца, поради што се препорачува да не се врши нивно упатување, прием и задржување тука. Кога се работи за непридружувани деца, властите мора да го имаат предвид ставот на Комитетот на ОН за правата на детето изразен во Општиот коментар бр. 6⁶⁴.

Тимот на НПМ смета дека Прифатниот центар нема услови (како кадровски, така и материјални) за сместување и на жртви на трговија со луѓе за време на периодот на закрепнување и рефлексива, поради што и смета дека е подобро во вакви случаи, во согласност со законските прописи, да се користат сместувачки капацитети што се под надлежност на Министерството за труд и социјална политика или евентуално, во одредени случаи, „шелтер центрите“ раководени од невладини или меѓународни организации коишто во рамки на нивниот

⁶³ Во оваа смисла беше истакнато дека една од причините поради којашто на задржаните лица не им се овозможува правото на прошетки на чист воздух.

⁶⁴ Општиот коментар бр. 6 на Комитетот на ОН за правата на детето, пар. 61, достапен на: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC6.pdf>

мандат и можности вршат згрижување на жртви на трговија со луѓе.

Основот за задржување и времетраењето се предмет на постојано интересирање и од страна на задржаните лица, а недостигот од информации за истото кај лицата се манифестира преку вознемиреност, нервоза, анксиозност, депресија и слично. Тимот на НПМ за време на посетата констатираше дека ниту едно од лицата коишто беа сместени во Прифатниот центар, кај себе ги немаа решенијата врз основа на коишто се сместени и задржани во истиот.

Имајќи предвид дека од приемот на решението за сместување/задржување почнуваат да течат и рокови за поднесување на правен лек против таквото решение, **тимот на НПМ смета дека е неопходно на секое лице коешто се сместува/задржува во Прифатниот центар да му се даде индивидуално решение/одлука за тоа, да се информира усно за содржината на истото, како и за можноста да се поднесе правен лек и да се побара правна помош, а исто така е неопходно и да се евидентира кога е направено истото.**

Во однос на правото на задржаните лица да контактираат и ангажираат адвокат, како и правото на правна помош, тимот на НПМ беше информиран дека задржаните лица се информирани за овие права и преку претставниците на граѓанските и меѓународните организации.

Правото на задржаните лица за задржувањето да известат роднина или трето лице по нивен избор, од нормативен аспект е уредено со одредбите од Правилникот за куќен ред коишто се однесуваат на правото на користење телефон. Односно, во правилникот, меѓу другото е предвидено дека непосредно по сместувањето во Прифатниот центар лицето *„може да искористи три бесплатни телефонски повици, односно да го контактира дипломатско-конзуларното претставништво на државата чиј државјанин е, членови на неговото семејство и адвокат“, при што „телефонскиот разговор може да биде во времетраење од најмногу пет минути“*⁶⁵.

Тимот на НПМ констатираше дека во Прифатниот центар се овозможува телефонско контактирање на блиски членови на семејството до трипати месечно, а самиот центар има и интернет-мрежа којашто овозможува непречена он-лајн комуникација.

Организацијата која овозможува здравствена заштита е присутна три дена во неделата, со достапна основна фармаколошка терапија која е покриена со помош на средства од организацијата. За ургентни здравствени потреби, персоналот од установата се потпира на услугите на јавната итна медицинска помош. При потреба од специјализирана нега, трошоците за извршените здравствени услуги се на товар на Министерството за внатрешни работи. Во однос на здравствената заштита, установата нема воспоставено формална соработка со Министерството за здравство.

Од спроведените интервјуа и фокус групи, задржаните лица не истакнаа интензивни негативни реакции или искуства од клиничко значење во однос на нивниот престој во установата. Актуелната ситуација укажува на подобрена психосоцијална добросостојба на задржаните лица во споредба со претходните години.

⁶⁵ Правилник за куќен ред на Прифатниот центар за странци („Службен весник на РСМ“, бр. 93 од 7.4.2020 година)

Останува и понатаму впечатокот дека задржаните лица немаат активности и други активности со цел продуктивно исполнување на времето, а исто така не им е дозволено да излезат на свеж воздух. Тие не се пуштаат надвор во дворот на Центарот ниту на прошетка. Ваквата состојба е загрижувачка и значително може да влијае по психичкото здравје на лицата задржани овде, односно да го зголеми нивото на анксиозност, депресија, незадоволство и нервоза.

Од констатираните состојби при оваа посета **НПМ тимот и понатаму упатува на потребата од зголемување на бројот на вработени и овластени службени лица, особено од женски пол.**

Вработените во Прифатниот центар да се вклучат во системот на редовни обуки и освежување на знаењата. Од особено значење е покривање на теми поврзани со траума-информираниот пристап во работата, културолошки и родово сензитивни комуникациски вештини, справување со стрес, запознавање со правни стандарди и оперативни процедури и сл.

ЈУ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА „БАЊА БАНСКО“

ЈУ Завод за заштита и рехабилитација „Бања Банско“ го сочинуваат два објекта од кои едниот е пуштен во употреба во 1974 година, додека вториот (за индивидуално домување) во 2002 година.

Покрај овие два објекта, во дворот на установата има посебен помошен објект - перална и сушара и друг помошен објект каде се наоѓа котелот за парното греење.

Заводот ги обезбедува следниве услуги:

- сместување;
- 24 часовна нега и грижа (исхрана, облекување, хигиена и сл.);
- примарна здравствена заштита;
- основно образование;
- физикална терапија и рехабилитација;
- ресоцијализација и стручна поддршка;
- придружба надвор од Заводот.

Во моментот на посетата во Заводот престојуваа 46 корисници, од кои 39 корисници се во установата (од нив 19 се жени и 20 мажи), додека 7 (5 жени и 2 мажи) се деинституционализирани и сместени во Одделот за самостојно живеење со поддршка, и тоа 5 лица во станбена единица во Струмица и 2 лица во станбена единица во с.Добрејци. Во установата има и еден корисник без Решение за сместување.

Што се однесува на должината на престој во установата, 5 корисници се со престој до 10 години, 11 со престој од 10 до 20 години, 9 корисници со престој од 20 до 30 години, а 20 корисници со престој подолг од 30 години.

7.1 ПЕРСОНАЛ И МАТЕРИЈАЛНИ УСЛОВИ

Согласно Правилникот за систематизација на работните места во Јавната Установа Завод за заштита и рехабилитација Бања Банско⁶⁶, на вкупно 33 работни места предвидено е да бидат вработени 57 извршители. Кадровската пополнетост на денот на посетата на НПМ тимот беше со 37 извршители. Установата ја опслужува и помошно - технички кадар.

Работниот процес во Заводот тече во смени, и тоа прва смена од 7 до 15ч, втора од 15 до 21ч, и трета смена од 15ч до 7ч наутро наредниот ден.

Правилникот за систематизација на работните места упатува на непополнетост со стручен и помошно-технички кадар, состојба што се одразува врз процесот на работа во установата и степенот на задоволство од страна на корисниците. **Со цел тековна, навремена, сеопфатна и ефикасна заштита и поддршка на корисниците, потребно е итно пополнување на работните места, особено во однос на бројноста на негователите, физиотерапевтите, но и хигиеничарите и возачите.**

При разговор со вработените во Заводот беше истакната **потребата од обуки пред вклучување во процесот на помош и поддршка, односно пред стапување на работното место, но и тековно.** Од увид во моменталната состојба, слободно може да се констатира недоволна покриеност со обуки што делумно може да се потврди и со информациите добиени од страна на корисниците, односно дека дел од вработените не се сензибилизирани за работа со ваков профил на корисници, па често избегнуваат да ги извршуваат своите работни обврски или обврската ја префрлуваат еден на друг. Информациите од корисниците одат дотаму што напати се користат и погрдни, навредливи зборови од вработените кон корисниците, нетрпеливост при извршување на секојдневните рутински задачи или несоодветно постапување со корисник при давање директна поддршка, пр. при капење се користи претопла вода, при хранење истовремено се користи ист прибор за јадење кон повеќе корисници и сл. За потребата од добро обучени и сензибилизирани кадри во ваков вид установи говорат и стандардите на Европскиот комитет за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување кои упатуваат на соодветно обучен кадар кој може да се прилагоди и интервенира на секоја поединечна состојба на корисникот на услугите во установата⁶⁷.

Ваквиот начин на однесување е во спротивност со Куќниот ред на установата и Кодексот на однесување кои децидно пропишуваат однесување со почит, трпение и професионален однос, како меѓу самите вработени, така и кон корисниците на услугите во Заводот.

Сите корисници во установата имаат матичен лекар. Дел од корисниците го имаат избрано по сопствена волја или по барање на нивни блиски, додека за повеќето од корисниците е назначен еден лекар кој во установата доаѓа двапати во месецот.

⁶⁶ Правилник за внатрешна организација ЈУ Завод за заштита и рехабилитација Бања Банско број 02-645/11 од 13.10.2015 година

⁶⁷ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Persons deprived of their liberty in social care establishments, p. 2, Достапно на: <https://rm.coe.int/1680a0cc19> (пристапено на: 05.04.2023 година)

Од спроведениот увид во материјалните услови на установата може да се констатира дека и стариот и новиот објект на установата се лесно пристапни за лица со инвалидски колички и друг вид помагала.

Стариот објект на Заводот иако е во функција од 1974 година, се наоѓа во релативно солидна состојба, хигиената во сите простории беше на пристојно ниво, спалните соби (поголем број од нив за индивидуално сместување) се опремени со најнеопходните парчиња мебел: кревет, наткасни, фиоки, бироа и ормари. Во некои од нив имаше и тв приемник, но истите биле обезбедени од самите корисници и нивни блиски. Собите имаа доволно количество дневна светлина, и беа уредни и релативно добро затоплени.

Во влезниот дел од ходникот на стариот објект е поставено сандаче за жалби и поплаки.

Стариот дел од Заводот е поделен на два дела, машки и женски дел, а меѓу нив се наоѓа кујната и трпезаријата, како и канцелариите на стручниот кадар (социјален работник, психолог).

Во ходниците од установата се поставени клима-уреди со цел разладување на просторот во летните месеци, додека во зимскиот период установата има централно парно греење на екстра лесно масло за домаќинство и топла вода. Од корисниците на заводот, НПМ тимот доби информација дека оваа зима греењето не работело во целост поради технички проблем и неможност да се набави потребниот дел за негово санирање. Притоа, корисниците се пожалија дека греењето претставувало вистински предизвик бидејќи оние корисници кои имале греалка топлината ја обезбедувале со неа, додека останатите се топлеле со ќебиња. Поради ваквиот предизвик, но и генерално наметнатите мерки за штедење на електрична енергија, од страна на раководството на установата на корисниците им било предложено да се префрлат во новиот објект на установата, на што овие реагирале со незадоволство и таквиот предлог го одбиле.

Во машкиот дел од стариот објект од три тоалети целосно во функција беше само еден.

Топла вода имаше во сите тоалети, а на недостиг од истата не се пожалија ниту корисниците на установата, сепак тие нагласија дека санитарните јазли не се во целост прилагодени на потребите на лица со телесна попреченост. За посебниот начин на адаптираност на санитарните јазли, но и сите други простории на престој согласно потребите на лицата со телесна попреченост, говорат и стандардите на Европскиот комитет за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување кои упатуваат дека истите треба да бидат лесно пристапни и прилагодени за движење со помагала инвалидски колички⁶⁸.

НПМ тимот ја посети и собата за окупациона терапија каде во моментот на посетата неколкумина корисници заедно со стручниот кадар изработуваа велигденски украси.

Стариот објект располага и со просторија за дневен престој каде во моментот на посетата престојуваа неколкумина корисници на помлада возраст.

⁶⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Persons deprived of their liberty in social care establishments p. 3, Достапно на: <https://rm.coe.int/1680a0cc19> (пристапено на: 05.04.2023 година)

Новиот објект на Заводот располага со индивидуални апартмани опремени со тоалет и мини-кујна со неопходни апарати за домаќинство, во кој се сместени корисници кои можат сами да се грижат за себе со повремена поддршка од трето лице.

Апартманите се пространи, уредни и чисти, добро затоплени и со доволно количество дневна светлина.

Корисниците не искажаа никакви поплаки во однос на исхраната, па дури и додадоа дека нивните барања да биде послужено нешто друго се услишуваат и почитуваат.

Установата има релативно големо дворно место опремено се летниковци и клупи за седење, просторно уредено и пријатно за престој во топлите денови.

Обезбедување нема, а во случај на времено напуштање на установата, корисниците потпишуваат изјава дека излегуваат на сопствена одговорност. Транспортот за оние корисници кои се работно ангажирани надвор од Заводот, е организиран од самата установа со комби-возило прилагодено на потребите на корисниците. Комбито е донација од странски партнер.

7.2 ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА КОРИСНИЦИТЕ

Тимот на НПМ оствари групен разговор со 8 до 9 корисници кои откако се претставија и накусо објаснија колку долго се во установата и кој од нив со што се занимава, започнаа разговор за проблемите со кои се соочуваат, но и недостатоците на установата.

Оваа група корисници негативно се произнесува за процесот на деинституционализација, изразувајќи сомнеж во севкупната негова функционалност и успешност. Сметаат дека државата уште во 2002 година кога го изградила новиот објект, истиот ги исполнувал условите за таков процес и тоа во рамки на локацијата на која корисниците се веќе навикнати. Токму затоа и тој објект е проектиран и идејно замислен да биде опремен со апартмани за индивидуално живеење на лица кои располагаат со можност за самопоткрепа со повремена помош и поддршка на стручен кадар.

Оваа група корисници не сакаат да бидат деинституционализирани и се на став дека државата треба да им ги обезбеди оние услови и поддршка кои ги имале до пред неколку години, во смисла на стручен кадар, сензибилизиран за нивната состојба. За ваквиот став против деинституционализацијата била потпишана и петиција.

Кога станува збор за профил на кадар кој недостига, корисниците истакнаа дека најмногу недостигаат медицински сестри и негователи, потоа возач, но и хаусмајстор. Токму поради недостатокот на кадар во установата, вработените си ги префрлувале обврските еден на друг и не биле ефикасни.

Корисниците се пожалија и на Центрите за социјална работа кои не покажуваат интерес за нивната состојба и не спроведуваат надзор.

Карактеристичен е случајот на еден од корисниците кој веќе неколку години нема никаков статус во заводот, односно истиот е испишан и без решение престојува тука. Имено, при негово отсуство од два-три месеца заради обврски со факултетот (корисниците имаат право да бидат отсутни од Заводот во времетраење до 6 месеци, а притоа да не го

изгубат статусот на корисници), Заводот носи решение за негово испишување и оттогаш до денес ова лице е без статус и решение за корисник на услугите на Заводот.

За време на посетата беа добиени информации дека случаите на самоповредување се ретки, а оние корисници кои имале обид, односно манифестираше такво поведение се сместени во простории од каде што се извадени предметите што би можеле да доведат до потешко самоповредување.

Тимот на НПМ, имајќи ја предвид обрската за соодветна грижа спрема корисниците и можноста ваквите инцидентни ситуации да резултираат со потешки последици, смета дека заради превенција од истите е неопходно соодветно присуство на персонал во секое време во установата. Во оваа смисла, неопходно е зголемено присуство на персонал во попладневните и вечерните часови, исто како и за време на викендите и празниците.

КЛУЧНИ ПРЕПОРАКИ:

- Вработување на дополнителен кадар согласно предвидените работни места во систематизацијата на установата;
- Организација на редовни обуки за тековниот и новопримениот персонал во установата со осврт на сензибилизација за работа со лица со посебни потреби, професионалност и почитување на потребите на корисниците;
- Во процесот на спроведување на деинституционализацијата, активно да бидат вклучени лицата со попреченост, почитувајќи го нивното мислење и избор.

Анекс 1: Надворешни соработници на Националниот превентивен механизам

1. проф. д-р Драгана Батик од Факултетот за безбедност – Скопје, Универзитет Св. Кирил и Методиј – Скопје
2. проф. д-р. Димитар Боневски - психијатар
3. виш науч. сор. д-р. сци. психолог Андромахи Наумовска
4. прим. д-р. Снежана Пејковска - Димовска - психијатар
5. Маргарита Николовска - психолог
6. Иво Куновски – специјалист по медицинска психологија

Република Северна Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë së Veriut
AVOKATI I POPULLIT
Republic of North Macedonia
O M B U D S M A N

**AVOKATI I POPULLIT
MEKANIZËM PARANDALUES NACIONAL**

RAPORTI VJETOR 2023

Shkup, 2024

PËRMBAJTJA

1	AVOKATI I POPULLIT – MEKANIZËM PARANDALUES NACIONAL	83
2	AKTIVITETET DHE VIZITAT E REALIZUARA PARANDALUESE NË VITIN 2023	87
3	INSTITUCIONET NDËSHKUESE – KORREKTUESE	91
	3.1 Enti ndëshkues-korrektues Idrizovë	91
	3.2 Institucioni ndëshkues – korrektues Burgu Shkup	100
	3.3 Institucioni ndëshkues – korrektues Burgu Tetovë	106
	3.4 Mbipopullimi dhe situata e përgjithshme	111
	3.5 Shkalla e realizimit të rekomandimeve të mekanizmit parandalues nacional	113
4	ENTET PSIKIATRIKE	115
	4.1 IPSH Spitali psikiatrik “Negorci”	116
5	STACIONET POLICORE ME KOMPETENCA TË PËRGJITHSHME	119
	5.1 SP KP Bit Pazar	119
	5.2 SP KP Tetovë	121
	5.3 SP KP Kriva Pallankë	123
	5.4 SP KP Kavadar	124
	5.5 SP KP Resnjë	126
	5.6 SP KP Veles	127
	5.7 SP KP Shtip	128
	5.8 SP MK Çashkë dhe Bllacë	129
	5.9 Situata tjera të konstatuara	131

6 | **MONITORIMI I SITUATAVA ME MIGRIMIN ILEGAL** **133**

6.1	Mbajtja dhe akomodimi i migrantëve/shtetasve të huaj dhe azilkërkuesve	134
6.2	Qendra për pranim transitor (QPT) - "Tabanoc"	134
6.3	Qendra për pranim transitor (QPT) - "Vinojug"	135
6.4	Qendra për pranim të shtetasve të huaj - "Gazi Babë"	137

7 | **IP ENTI PËR MBROJTJE DHE REHABILITIM "BANJA BANSKO"** **141**

7.1	Personeli dhe kushtet materiale	142
7.2	Realizimi i të drejtave të shfrytëzuesve	144

Aneski 1 - Bashkëpunorë të jashtëm të Mekanizmit parandalues nacional	146
---	-----

Lista e shkurtesave

ARM	Armata e Republikës së Maqedonisë së Veriut
EEK	Enti edukativ - korrektues
PP	Prokuroria Publik
INK	Institucioni ndëshkues - korrektues
ENK	Enti ndëshkues - korrektues
MPB	Ministria e punëve të brendshme
MD	Ministria e drejtësisë
AP	Avokati i popullit
MPK	Mekanizmi parandalues nacional
AP-MPN	Avokati i popullit si Mekanizëm parandalues nacional
PTHP	Prokuroria themelore publike
SKNMHR	Seksioni për krimin ndërkufitar, migrimet, të huajt dhe ripranimin
QPT	Qendra e përkohshme transitore
RMV	Republika e Maqedonisë së Veriut
SPB	Spektori i punëve të brendshme
DES	Drejtoria për ekzekutimin e sanksioneve
UNHCR	Zyra e Komesariatit të lartë për refugjatë

Të nderuar,

Privimi nga liria do të thotë çdo formë e ndalimit ose burgimit ose vendosjes së një personi në një institucion publik ose privat për privim nga liria me urdhër të cilit do organi gjyqësor, administrativ ose organi tjetër publik prej nga këtij personi nuk i lejohet të largohet me vullnetin e tij¹.

Vetë privimi nga liria nuk do të thotë edhe privim nga të drejtat e personit të privuar nga liria. Pikërisht me qëllim të mbikëqyrjes së qasjes në të drejtat dhe monitorimit të kushteve në vendet e privimit të lirisë, Avokati i popullit-Mekanizmi parandalues nacional ka trembëdhjetë vjet me radhë që kryen vizita në vendet e privimit nga liria.

Mandati i këtij organi është i bazuar në Protokollin Fakultativ të Konventës kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve tjera mizore çnjerëzore ose degraduese², të ratifikuar nga Republika e Maqedonisë në vitin 2008.

Megjithatë, edhe pse me përvojë dhe eksperiencë shumëvjeçare në kryerjen e vizitave në vendet e privimit të lirisë, Mekanizmi ende po udhëheq betejën për rritje dhe zhvillim të qëndrueshëm dhe stabil, përkatësisht për pavarësi të plotë financiare dhe kadrovike dhe ekipim.

Nërsa nga ana tjetër, kushtet në terren dhe problemet e detektuara me të cilat po ballafaqohen personat e privuar nga liria edhe më tutje paraqesin një sfidë reale për shtetin dhe faktorët kryesor në këtë fushë. Një zhvillim i tillë kontribuon në përsëritjen e rekomandimeve që ky Mekanizëm ua jep autoriteteve dhe organeve kompetente.

Gjegjësisht, shteti vazhdon të ballafaqohet me kapacitete joadekuade akomoduese në burgje, gjë që sjell në mbipopullim, mbrojtje shëndetësore jo në kohë, personel të pamjaftueshëm, por edhe punësim të kuadrit jo profesional, mos respektim të rregullave evropiane dhe rregulloreve kombëtare gjatë emërimit të kuadrit drejtues të institucioneve penitenciare, mos sigurim të një procesi të rregullt arsimor për çdo person të dënuar dhe çdo fëmijë të dërguar në vuajtje të dënimit me burg ose masës edukuese-korrektuese, kushte material johumane për qëndrim në institucionet psikiatrike, numër të pamjaftueshëm të personelit profesional dhe të trajnuar për trajtim psikiatrik dhe terapeutik në përputhje me rregullat dhe standardet e parashikuara, numër të pamjaftueshëm të punonjësve të uniformuar të poli-

¹ Art. 4 par. 2 of the United Nations Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT), 2002 E disponueshme në: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-against-torture-and-other-cruel> (Qasur më datën: 20.03.2024)

² Ligji për ratifikimin e Protokollit fakultativ ndaj Konventës kundër torturës dhe trajtimit ose ndëshkimit tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues të OKB-së (Gazeta zyrtare nr. 165/2008 e datës 30.12.2008), në dispozicion në <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Qasur më datën: 20.03.2024)

cisë në stacionet policore, trajnime jo të rregullta për punonjësit e policisë, mos ekzistim të dhomave për bisedë me fëmijët në stacionet policore dhe një sërë konstatimesh të tjera.

Vizitat që i kreu Mekanizmi në vendet e privimit dhe kufizimit të lirisë së lëvizjes në vitin 2023, mundësuan një këqyrje të drejtpërdrejtë në kushtet në të cilat gjenden të njëjtit, që rezultuan me rekomandime për zbatimin e të cilave është përgjegjës shteti.

Duke marrë parasysh detyrimet e tjera të ekipit që rrjedhin nga Protokolli Fakultativ³, në vitin 2023 Mekanizmi parandalues nacional i kushtoi vëmendjen e duhur edhe promovimit dhe rrjedhimisht me këtë mori pjesë aktive në ngjarjen ndërkombëtare dhe kontribuoi edhe në botime, si p.sh. Raporti global mbi situatën e grave të privuara nga liria të Shoqatës për parandalimin e torturës (APT).

Në fund, do t'ju rikujtoj edhe një herë detyrimin që ka shteti ndaj këtij Mekanizmi, që është sigurimi i resurseve kadrovike dhe financiare për zbatimin e vazhdueshëm, në kohë dhe efikas të të gjitha kompetencave që i ka Mekanizmi parandalues nacional konform Protokollit të lartpërmendur fakultativ.

AVOKATI I POPULLIT

Naser Ziberi

³ United Nations Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT), 2002 E disponueshme: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-against-torture-and-other-cruel> (Qasur më datën: 20.03.2024).

AVOKATI I POPULLIT– MEKANIZËM PARANDALUES NACIONAL

Me miratimin e Ligjit për ratifikimin e Protokollit Fakultativ të Konventës kundër torturës dhe veprimeve tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese ose ndëshkuese⁴, Kuvendi i Republikës së Maqedonisë më datën 30 dhjetor të vitit 2008 caktoi Avokatin e Popullit të veprojë si Mekanizëm parandalues nacional.

Pas zbatimit të ndryshimeve në Ligjin për avokatin e popullit në vitin 2009, në kuadër të Avokatit të popullit u krijua një njësi e posaçme organizative - Mekanizmi parandalues nacional (MPN), detyra kryesore e së cilit është parandalimi i torturës dhe llojeve të tjera të veprimit mizor, çnjerëzor ose degradues apo ndëshkues. Ekipi i MPN-së filloi të zbatojë kompetencat e tij në vitin 2011 përmes hulumtimit të rregullt të trajtimit të personave të privuar nga liria, dërgimit të rekomandimeve pranë organeve përkatëse, të gjitha me qëllim të parandalimit të torturës dhe formave të tjera të trajtimit çnjerëzor dhe, nëse vlerëson si të nevojshme edhe përmes paraqitjes së propozimeve dhe pikëpamjeve në lidhje me legjislacionin ekzistues apo projekt-legjislacionin.

Edhe pse me ndryshimet në Rregulloren për ndryshimin dhe plotësimin e Rregullore për sistemim të vendeve të punës në Shërbimin Profesional, Ekipin e Mekanizmit parandalues nacional, Seksionet e posaçme dhe Zyrat e Avokatit të popullit⁵, numri i parashikuar i punonjësve në ekip duhet të jetë pesë, përkatësisht dy këshilltarë shtetëror, dy këshilltarë dhe një

⁴ Ligji për ratifikimin e Protokollit fakultativ ndaj Konventës kundër torturës ose llojit tjetër të trajtimit ose ndëshkimit mizor, çnjerëzor, ose degradues („Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë “ nr.165/2008) E arritshme në:<https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Qasur më datë: 22.02.2024)

⁵ Rregullore për ndryshimin dhe plotësimin e Rregullore për sistematizimin e vendeve të punës në Shërbimin profesional, Ekipin e Mekanizmit parandalues nacional, Seksionet e posaçme dhe Zyrat e Avokatit të popullit (“Gazeta zyrtare e RMV-së nr.”) E disponueshme në:<https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Interni%20akti/Pravilnici%20na%20NP/Izmeni%20i%20dopolnuvanje%20na%20P%20za%20sistematizacija-05.04.2022.pdf> (Qasur më datën: 22.02.2024)

bashkëpunëtor, megjithatë, ekipi i MPN – së edhe mëtej funksionon me një këshilltar shtetëror, një këshilltar për parandalimin e torturës dhe një bashkëpunëtor, një numër jo i mjaftueshëm për zbatim efikas, thelbësor dhe mbi të gjitha zbatim në kohë të të gjitha kompetencave që dalin nga mandati i këtij mekanizmi.

Praktika shumëvjeçare e angazhimit të bashkëpunëtorëve të jashtëm të profileve të ndryshme, e cila ofronte një qasje multidisiplinare në realizimin e vizitave parandaluese, u ndërpre në vitin 2022. Përkatësisht, Ekipi ishte udhëzuar për nevojën e shpalljes së furnizimit publik për angazhimin e bashkëpunëtorëve të jashtëm përmes sistemit elektronik të byrosë për furnizime publike, gjegjësisht shpalljes së procedurës së tenderit përmes së cilës do të angazhoheshin bashkëpunëtorë të jashtëm, megjithëse nuk kishte informacion se një praktikë e ngjashme ekziston diku në botë. Gjatë vitit raportues, një furnizim i tillë publik nuk u realizua, gjë që në masë të madhe ka penguar qasjen në një ekspertizë përkatëse nga bashkëpunëtorët e jashtëm gjatë vizitave.

Për realizimin e aktiviteteve të planifikuara në vitin 2023, AP-MPN ka projektuar kornizë buxhetore në vlerë prej 1.250.000,00 denarë, ndërsa iu miratuan dhe në dispozicion kishte shumë prej 200.000,00 denarëve. Përveç këtyre mjeteve, AP-MPN vazhdoi bashkëpunimin me Zyrën e Komisarariatit të Lartë për Refugjatë në Shkup (UNHCR) edhe në vitin raportues 2023, i cili përmes Shoqatës së juristëve të rinj maqedonas⁶ ofroi mbështetje për Ekipin me disa aktivitete. Nëpërmjet këtij bashkëpunimi, Ekipi i Mekanizmit parandalues nacional pati mundësinë të realizojë një vizitë studimore të Mekanizmit parandalues nacional të Republikës së Polonisë, si dhe të angazhojë disa bashkëpunëtorë të jashtëm për të kryer vizita në terren në vendet e privimit të lirisë për migrantët dhe azilkërkuesit.

Për shkak të kësaj situate, Avokati i popullit edhe mëtutje mbetet me qëndrimin se për realizimin e kompetencave të MPN-së nevojiten burime shtesë të personelit, materiale dhe financiare, të cilat do të sigurohen nga Buxheti i RMV-së, me çka do të përjashtoheshte, përkatësisht do të zvogëloheshte nevoja për donacione ose zbatim jo të plotë të kompetencave që rrjedhin nga mandati i këtij organi. Për nevojën për burime financiare dhe njerëzore flet edhe Raporti i fundit i Komitetit kundër torturës⁷, i cili i bën thirrje vendit t'i sigurojë MPN-së burime të mjaftueshme financiare dhe njerëzore, duke përfshirë edhe personel të kualifikuar nga fusha e mjekësisë, punonjës social dhe personel tjetër përkatës me mandatin. Situatën e palakmueshme në MPN-së nga aspekti financiar dhe i personelit e vë në dukje edhe Raporti i fundit i Komitetit Evropian për parandalimin e torturës dhe trajtimit ose ndëshkimit çnjerëzor ose degradues (KPT) pas vizitës së realizuar në vend në muajin tetor të vitit 2023, i publikuar më datën 15.05.2024⁸, që ndër të tjera kërkon edhe një buxhet më të madh për angazhimin e bashkëpunëtorëve të jashtëm.

Në këtë kuptim, duke pasur parasysh se sigurimi i resurseve të mjaftueshme për funksionim

⁶ Shoqata maqedonase e juristëve të rinj ishte përgjegjëse për realizimin e buxhetit të ndarë për AP-MPN.

⁷ Komiteti Evropian për Parandalimin e torturës dhe trajtimit ose ndëshkimit çnjerëzor ose degradues (KPT), Këshilli i Evropës, Raporti për vizitën në Republikën e Maqedonisë së Veriut nga data 02 deri më 12 tetor 2023, në dispozicion në: <https://rm.coe.int/1680af95e2> (Qasur më datën: 17.05.2024)

⁸ Neni 18 pika 3 e Protokollit Fakultativ të Konventës kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve të tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese

pa pengesa është një nga sfidat me të cilat po ballafaqohet prej disa vitesh AP-MPN, **dhe në këtë Raport është e nevojshme të ritheksohet detyrimi i shtetit që rezulton nga ratifikimi i Protokollit Fakultativ të Konventës kundër torturës ku thuhet qartë se:**

„Shtetet aderuese marrin përsipër të vënë në dispozicion resurset e nevojshme për funksionimin e mekanizmave parandalues nacional.”⁹

⁹ Neni 18 pika 3 e Protokollit Fakultativ të Konventës kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve të tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese.

AKTIVITETET DHE VIZITAT E REALIZUARA PARANDALUESE NË VITIN 2023

Në vitin 2023, ekipi i MPN-së kreu gjithsej 19 vizita të paparalajmëruara, nga të cilat: 7 vizita në stacionet policore me kompetencë të përgjithshme, 2 vizita në stacionet e policisë së mbikëqyrjes kufitare, 5 në institucionet ndëshkuese-korrektuese, 3 në qendrat ku akomodohen dhe ndalohen emigrantët, d.m.th të huajt dhe azilkërkuesit dhe një vizitë në spital psikiatrik dhe në institucion publik për mbrojtje dhe rehabilitim.

Shumica e vizitave të kryera parandaluese janë realizuar vetëm nga ekipi i MPN-së, për një numër të vogël të vizitave (INK-ENK Idrizovë-reparti i grave dhe INK Burgu Shkup) ekipi ka angazhuar bashkëpunëtorë të jashtëm (psikolog dhe psikiatër) Brenda buxhetit modest të institucionit, ndërsa për vizitat e kryera në vendet e ndalimit të migrantëve dhe azilkërkuesve (aty ku ofron ndihmë partneri UNHCR) u angazhuan bashkëpunëtorë të jashtëm të cilët financiarisht ishin siguruar në mënyrë të drejtpërdrejtë nga Shoqata maqedonase e juristëve të rinj, në kuadër të projektit të dedikuar për mbështetje të MPN-së.

Metodologjia e punës në lidhje me realizimin e vizitave është rezultat i përvojës shumëvjeçare të ekipit, por edhe pranimi të praktikave më të mira nga organet përkatëse në rajon, pjesëmarrjes në evente ndërkombëtare, si dhe në bazë të rekomandimeve të organizatave dhe organeve përkatëse ndërkombëtare dhe mbi të gjitha të Nënkomitetit për parandalimin e torturës të OKB-së.

Në planin ndërkombëtar, ekipi i MPN-së ka qenë aktiv edhe në vitin 2023 dhe ka marrë pjesë në disa konferenca dhe seminare, por para së gjitha në ato në të cilat shpenzimet e pjesëmarrjes i ka mbuluar vetë organizatori.

Me prezantimin e vet, ekipi i MPN-së mori pjesë në uebinarin e organizuar nga Nënkomiteti për parandalimin e torturës dhe llojit tjetër të trajtimit ose ndëshkimit mizor, çnjerëzor ose degradues (SPT), në të cilin morën pjesë Mekanizmat parandalues nacional Evropian, ndërkaq në të cilin u diskutua për forcimin e rolit të MPN-së në parandalimin e torturës.

Në vitin raportues, u realizua edhe një qëndrim studimor i ekipit të MPN-së në Republikën

e Polonisë nën udhëheqjen e Misionit të UNHCR-së në Maqedoni. Ndër të tjera, në kuadër të vizitës u zhvillua edhe një takim pune me përfaqësues të Zyrës për të drejtat themelore (FRONT-TEX) (Fundamental Rights Officer (FRONT-TEX)), ku u diskutua për mënyrën e veprimit sipas parashtrësave për incidente të rënda dhe raportimit për të njëjtat, monitorimin e të drejtave themelore të migrantëve, si dhe për aktivitetet konkrete që FRONT-TEX aktualisht po i zbaton në Maqedoni.

Ndërsa nga takimet, të cilat organizohen rregullisht dhe në të cilat ekipi i MPN-së merr pjesë me përfaqësuesit e saj, ishin takimet në kuadër të Rrjetit të MPN-së të Evropës Juglindore. Kryesues i Rrjetit në vitin 2023 ishte Republika e Greqisë dhe MPN-ja greke, ndaj takimet u mbajtën në Selanik, përkatësisht në Athinë. Në takimin e parë, anëtarët e Rrjetit diskutuan situatën në të cilën ndodhen personat me shëndet mendor të dëmtuar në institucionet penitenciare, ndërsa takimi i dytë u fokusua në politikat dhe praktikën e arsimimit në burgje, si dhe mundësitë e të burgosurve për zhvillim profesional.

Gjatë vitit raportues, ekipi i MPN-ja kontribuoi gjithashtu në Raportin Global për situatën e grave në burgje të përgatitur nga Shoqata për parandalimin e torturës (APT) nga Gjeneva.

Ekipi i MPN-së shqyrtoi gjithashtu trajtimin e personave të paraburgosur dhe të dënuar, si dhe zbatimin e rekomandimeve të dërguara për përmirësimin e situatës në vendet e privimit të lirisë, **duke monitoruar punën e autoriteteve dhe organeve kombëtare që kanë të bëjnë me këtë çështje.**

Kështu, gjatë vitit 2023, ekipi i MPN-së inicioi dhe mbajti një takim me Sekretaren e shtetit të MPB-së, në të cilin, ndër të tjera, u ra dakord që të emërohen persona përgjegjës për përcjelljen e përgjigjeve me rastin e rekomandimeve të dërguara të përfshira në raportet e veçanta të ekipit të MPN-së, drejtuar organeve kompetente në kuadër të MPB-së.

Me datë 06.06.2023, Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut me Vendim¹⁰ shpalli gjendje krize në një pjesë të territorit të shtetit, përkatësisht në zonën e Komunës së Gazi Babës, në të cilën Institucioni ndëshkues-korrektues dhe Enti ndëshkues-korrektues Idrizovë ushtron kompetencën e tij. Një gjendje e tillë krize është shpallur për të parandaluar kërcënimet e sigurisë dhe për të forcuar sigurinë e institucionit, për të cilën pjestarët e MPB-së dhe Ushtrisë përkohësisht u inkuadruan për sigurimin e institucionit.

Për këto arsye, më datën 19 korrik të vitit 2023, në bashkëpunim me Shoqatën maqedonase të juristëve të rinj (SHMJR), u organizua edhe një forum tematik ku morën pjesë përfaqësues nga Zyra e Koordinatorës së Përhershme të Kombeve të Bashkuara në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Qendra për menaxhimin e krizave, Ministria për punë dhe politikë sociale, Ministria e shëndetësisë, Drejtoria për ekzekutimin e sanksioneve dhe organizatat civile. Në forum, përveç tjerash, u konstatua se miratimi nga Kuvendi është i domosdoshëm për vazhdimin e situatës së krizës, si dhe nevoja e përfshirjes së përfaqësuesve të MPN-së dhe organizatave civile në seancat e Shtabit të përgjithshëm (SHP) për menaxhimin e krizave me qëllim të informimit të menjëhershëm për zbatimin e planeve operative për tejkalimin e situatës së krizës. Në këtë kuptim, në mënyrë pasuese, në seancat e SHP për menaxhim me kriza morën pjesë edhe përfaqësues të MPN-së dhe informimit civil.

¹⁰ Vendim për ekzistimin e gjendjes së krizës në një pjesë të territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut nr.41-5397/3 nga data 6 qershor 2023 („Gazeta zyrtare e RMV-së” nr.116 nga data 7 qershor 2023)

Në tremujorin e fundit të vitit të kaluar, udhëheqësja e ekipit të MPN-së, Mr.Silavica Dimitrievska, u zgjodh anëtare nga Republika e Maqedonisë së Veriut në Komitetin Evropian për parandalimin e torturës dhe trajtimit ose ndëshkimit çnjerëzor ose degradues (KPT).

Duke marrë parasysh të gjitha të thënat më lartë, ndërkaq në drejtim të zbatimit të rekomandimeve nga Raporti i mëparshëm vjetor, si dhe rekomandimeve që do të vijnë më poshtë në tekst, nuk mund të mos theksohen sfidat me të cilat po ballafaqohet ekipi i MPN-së. Gjegjësisht, **edhe njëherë po theksojmë se Mekanizmi parandalues nacional ka mundësi të kufizuara, përkatësisht të pamjaftueshme kuadroviqe dhe financiare për zbatimin e plotë, efektiv dhe efikas të mandatit të tij të përcaktuar në përputhje me aktin ndërkombëtar të nënshkruar dhe të ratifikuar¹¹. Përkisht për këtë arsye shteti duhet të zbatojë në mënyrë konsekuente detyrimet që dalin nga Protokolli Fakultativ i Konventës kundër Torturës¹² dhe në përputhje me to të sigurojë burime të mjaftueshme për zbatimin efektiv të mandatit të Mekanizmit parandalues nacional.**

¹¹ Ligji për ratifikimin e Protokollit Fakultativ ndaj Konventës kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve të tjera mizore, ç'njerëzore ose degraduese OPKAT ("Gazeta zyrtare e RM-së" nr. 165/2008, data 30.12.2008)

¹² Ibid

INSTITUCIONET NDËSHKUESE – KORREKTUESE

Trajtimi i personave të paraburgosur dhe të dënuar në institucionet ndëshkuese-korrektuese, si dhe vlerësimi i shkallës së rrezikut të torturës dhe trajtimeve ose dënimeve të tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese, ishte objekt i një shqyrtimi të detajuar gjatë vitit 2023, kur ekipi i MPN-së kreu tre vizita të drejtpërdrejta në Institucionin më të madh ndëshkues-korrektues ENK-Idrizovë, dhe nga një vizitë në INK Burgun Shkup dhe INK Burgun-Tetovë.

3.1 INSTITUCIONI NDËSHKUES-KORREKTUES DHE ENTI NDËSHKUES-KORREKTUES IDRIZOVË

Rekomandimi i ekipit të MPN-së i dhënë në raportet e mëparshme, lidhur me kujdesin shëndetësor, por edhe dhunën ndërmjet të burgosurve, mbetet edhe mëtej në fuqi. Konkretisht, personat e privuar nga liria në këtë ent ndëshkues-korrektues **vazhdojnë të ankohen për kujdes jo në kohë shëndetësor dhe shërbime të tjera të kësaj natyre, si dhe për veprime të papërshtatshme dhe të dhunshme nga personat me të cilët qëndrojnë në krahë, përkatësisht në hapësirat.**

Si vërejtje që mbetet ende në fuqi është edhe **nevoja për respektim të vazhdueshëm të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve¹³ i cili parasheh procedure për emërimin profesional të personave udhëheqës në institucionet ndëshkuese-korrektuese. Në këtë mënyrë do të shmangen ndryshimet e shpeshta, shkarkimet dhe emërimet e tyre, si dhe emërimi i personelit që nuk ka përvojë dhe njohuri paraprake në mënyrën e funksionimit dhe drejtimit të këtij lloji të institucioneve.**

¹³ Ligji për ekzekutimin e sanksioneve („Gazeta zyrtare e RMV-së” nr.99/19 dhe 220/10) Në dispozicion në <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/ZIS-PRECISTEN-TEKST.pdf> (Qasur më datën:23.02.2024)

Për mosrespektimin e procedurës së paraparë me Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve, flet edhe Raporti i fundit i Komisionit Evropian për Republikën e Maqedonisë, ku thuhet: „Emërimi i ushtruesit të ri të detyrës drejtor i Drejtorisë për ekzekutimin e sanksioneve dhe ushtruesi i detyrës– drejtor i Burgut "Idrizovë" ishte një hap pozitiv, duke marrë parasysh kualifikimet e tyre përkatëse profesionale. Megjithatë, kërkesat e Ligjit për zbatimin e sanksioneve të vitit 2019 për përzgjedhjen e udhëheqës së së Burgut, nuk janë zbatuar në mënyrë konsekuente”¹⁴.

Prandaj edhe këtë vitë do të përsërisim rekomandimin e dhënë mëparë, përkatësisht çdo institucion ndëshkues-korrektues duhet të ketë kuadër udhëheqës profesional, të kualifikuar në mënyrë përkatëse dhe jopolitik, të zgjedhur për kompetencën dhe integritetin e tyre, e jo për përshtatshmëri partiake përkatësisht politike. Respektimi i rregullave evropiane dhe rregulloreve kombëtare në emërimin e drejtorëve dhe zëvendësve të tyre në institucionet ndëshkuese-korrektuese duhet të jetë imperative për çdo qeveri.

Vitin e kaluar ky institucion ndëshkues-korrektues ishte në fokus të Mekanizmit parandalues nacional për këtë arsye ishte vizituar në tri raste, siç ishte një vizitë në Seksionin e mbyllur, mëpas u realizua një vizitë e dedikua për të vlerësuar shkallën e zbatimit të risocializimit në institucion, dhe gjithashtu u realizua edhe një vizitë dyditore në Repartin e guas.

Vizita në repartin e mbyllur u realizua në tremujorin e parë të vitit me fokus krahun e 3, 4, 7 dhe të ashtuquajturën "Ambulancë". Situata e hasur ishte seriozisht shqetësuese, shkaku i së cilës u shënua se situata në këto krahë mund të renditet lirisht nën termin e trajtimit çnjerëzor dhe degradues¹⁵. Konkretisht, u shënuan vërejtje serioze lidhur me gjendjen material dhe kushtet tjera në të cilat jetojnë të dënuarit në këtë pjesë të entit ndëshkues-korrektues. Mbipopullimi ishte i dukshëm sepse të dënuarit flinin në dysheme të korridorit në krahë të caktuar, ndërsa 14 ose 15 persona qëndronin në dhoma të caktuara në shtretër të improvizuar në katër kate. Si për kujtesë, Rregullat Evropiane të Burgjeve¹⁶ kërkojnë 4m2 hapësirë individuale në banesa të përbashkëta ose 6m2 në banesa të pavarura si standard minimal për strehimin e personave të privuar nga liria.

Seriozisht shqetësuese është edhe gjendja me kujdesin shëndetësor, e cila në radhë të parë vjen si pasojë e mungesës së një numri të mjaftueshëm të personelit mjekësor, për çka shpesh thirret edhe Ndihma e shpejtë mjekësore, sidomos pasdite. Për shkak të volumit të rritur të punës, punonjësit ekzistues shëndetësorë nuk janë në gjendje t'u përgjigjen nevojave të të dënuarve, kështu që numri i ankesave nga ana e tyre është i lartë.

Vizitën e dytë në INK-ENK Idrizovë ekipi i MPN-së e realizoi në tremujorin e dytë të vitit, përkatësisht menjëherë pas shpalljes së Gjendjes së krizës, e cila më datën 06.06.2023 me Vendim¹⁷ të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut konstatoi ekzistimin e gjendjes së

¹⁴ Raporti i Komisionit Evropian për Republikën e Maqedonisë së Veriut për vitin 2023, në dispozicion në: <https://www.sep.gov.mk/post/?id=5657> (Qasur më datën: 20.03.2024)

¹⁵ Më shumë për gjendjen e hasur përmban Raporti vjetor i ekipit të MPN-së, në dispozicion në: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2022/NPM%20Godisen%20izvestaj-2022-Mk-Alb-Ang.pdf> (Qasur më datën: 20.01.2024)

¹⁶ Rregullat Evropiane të burgjeve – Këshilli i Evropës, i disponueshëm në <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (Qasur më datën: 26/05/2023)

¹⁷ Vendimi për ekzistimin e gjendjes së krizës në një pjesë të territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut nr. 41-5397/3, i datës 06.06.2023 (Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut nr. 116, e datës 07.06.2023)

krizës në një pjesë të territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut, dhe kjo, në zonën e Komunës së Gazi Babës, ku Institucioni ndëshkues-korrektues dhe Enti ndëshkues-korrektues Idrizovë ushtrojnë kompetencën e tyre. Gjendja e krizës është shpallur me qëllim të parandalimit të kërcënimeve të sigurisë dhe forcimit të sigurisë së institucionit, për këtë arsye në sigurimin e objektit janë përfshirë përkohësisht pjesëtarë të Ministrisë së punëve të brendshme (MPB) dhe Ushtrisë.

Kështuqë, pjesëtarët e MPB-së dhe të Ushtrisë, pa pasur asnjë pike kontakti me të dënuarit, sigurojnë brezin e jashtëm të INK-ENK Idrizovë, Ushtria siguron karaulat, ndërsa pjesëtarët e MPB-së ndihmojnë për bastisje, inspektim dhe skenim të bagazhit.

Lidhur me situatën e krizës, më vonë më datën 19 korrik të vitit 2023, në bashkëpunim me Shoqatën e juristëve të rinj të Maqedonisë (SHJRM), u organizua një forum tematik, ku morën pjesë përfaqësues nga Zyra e Koordinatorit të Përhershëm të Kombeve të Bashkuara në Republikën e Maqedonisë së Veriut, Qendra për menaxhim me kriza, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale, Ministria e Shëndetësisë, Drejtoria për ekzekutimin e sanksioneve dhe organizatat civile. Në forum, përveç tjerash, u konkludua se është i domosdoshëm miratimi nga ana e Kuvendit për vazhdimin e situatës së krizës dhe nevoja e përfshirjes së përfaqësuesve të MPN-së dhe organizatave civile në seancat e Shtabit kryesor (SHK) për menaxhimin e krizës me qëllim të informimit të drejtpërdrejtë për zbatimin e planeve operative për tejkalimin e situatës së krizës. Në këtë kuptim, më pas, në takimet e SHK për menaxhimin e krizave merrnin pjesë edhe përfaqësues të MPN-së dhe informimit civil.

Çështje e lidhur ngushtë në lidhje me situatën e krizës është edhe kuadrimi i INK-ENK Idrizovë, kështuqë për tejkalimin e këtij problem gjatë vitit 2023 janë shpallur gjithsej 5 konkurse publike për punësim dhe 2 konkurse të brendshme për avancim. Në konkurset e shpallura publike janë punësuar gjithsej 125 persona, nga të cilët 6 persona janë punonjës administrativ, 1 person është staf Teknik-ndihmës dhe 118 persona të mbetur janë police të burgjeve. Së këtejmi, numri i të punësuarve në ENK Idrizovë në fund të vitit 2023 është 289 persona, krahasuar me fillimin e vitit kur ky numër ishte 212 persona. Vlen të përmendet me këtë rast fakti se gjatë vitit 2023 nga institucioni janë larguar gjithsej 57 persona për arsye të ndryshme, vetëm 6 persona janë larguar për arsye të pensionimit¹⁸.

Vetë fakti që kjo situatë krize është prolonguar për një periudhë më të gjatë kohore dhe në përputhje me Vendimin e Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut është zgjatur deri më datën 30 shtator të vitit 2024¹⁹, tregon qartë sfidat serioze me të cilat po ballafaqohet sistemi penitenciar. Për të tejkaluar më shpejt situatën e krizës, është i nevojshëm një sistem Institucional holistik për mbështetjen e organeve të burgjeve në ENK Idrizovë, si dhe forcimi paralel i kapaciteteve të sistemit penitenciar dhe organeve të burgjeve për t'u përballur në mënyrë të pavarur me situatën aktuale të krizës dhe parandalimin e situatave të ardhshme, të njëjta ose të ngashme të krizave. Kjo imponon nevojën që angazhimet deklarative të shoqërohen me një

¹⁸ Informatë e marrë nga Drejtoria për ekzekutimin e sanksioneve, shkresa nr. 06-446/4 nga data 12.03.2024.

¹⁹ Në seancën e mbajtur më datë 28 shkurt të vitit 2024 Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut miratoi vazhdimin e afatit për ekzistimin e gjendjes së krizës në një pjesë të territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut, me qëllim për parandalimin e kërcënimeve ndaj sigurisë dhe forcimin e sigurisë së INK ENK Idrizovë me të cilin vazhdohet afati i ekzistimit të gjendjes së krizës i përcaktuar në Vendimin për ekzistimin e gjendjes së krizë në një pjesë të territorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut („Gazeta zyrtare e RMV-së“ numër 37/24) deri më datë 30 shtator të vitit 2024

qasje thelbësore, ku sfidat e sistemit kombëtar të burgjeve do të vendosen më lartë në axhendën e prioritetëve të autoriteteve më të larta shtetërore.

Kur është fjala për gjendjen e konstatuar në lidhje me risocializimin, nga inspektimi i bërë gjatë vizitës së dytë në INK-ENK Idrizovë, u konstatua se Sektori për risocializim ka 23 persona (së bashku me kryeshefin dhe ndihmës shefin), gjegjësisht gjysmën e personelit të sistemuar të planifikuar. Vetëm dy prej tyre janë psikologë të cilët në momentin e vizitës së MPN-së mungonin përshkak të sëmundjes. Së këtejmi, 80-90 persona të dënuar janë nën kompetencë të një edukatori, numër i pamundshëm për të menaxhuar, realizuar në mënyrë efektive dhe efikase procesin e risocializimit dhe çfarë do qoftë ndihme në aspekt të korrigjimit të sjelljes, zbulimit të simptomave të hershme të problemeve psikike etj.

Nga viti 2016 e deri në ditën e vizitës, disa persona ishin larguar nga sektori për arsye të pensionimit ose për një vend tjetër të punës, ndërsa për shkak të kushteve të këqija të punës, për të lëshuar vendet e punës shumë shpesh po mendojnë edhe ata të cilët janë akoma në marrëdhënie të punës.

Në entin ndëshkues-korrektues prej vitesh nuk ka angazhim apo trajnim profesiona për të dënuarit siç ka qenë në të kaluarën (zejtari, automekanikë, blegtori, kopshtari etj.), e vetmja gjë që u ofrohet është të ndihmojnë në ruajtjen e higjienës si në vetë objektet ku banojnë, ashtu edhe në rrethin e ENK Idrizovë. Personave të angazhuar në këtë mënyrë u paguhet paga minimale.

Në këtë institucion penitenciar nuk ka as proces arsimor, madje nuk ka as dhoma ku do të zhvillohej i njëjti, po ta kishin. Nuk realizohen kurfarë trajtimeve dhe programe individuale apo grupe.

Sa i përket **repartit të grave të Entin ndëshkues-korrektues (ENK)-Idrizovë**, fokusi kryesor ka qenë vlerësimi i shëndetit mendor të të dënuarave femra, për të cilin janë angazhuar dy bashkëpunëtorë të jashtëm, një psikiatër dhe një psikolog.

Enti ndëshkues-korrektues Idrizovë është institucioni i vetëm në Republikën e Maqedonisë së Veriut në të cilin ekziston një seksion i veçantë për gratë, ku dënimin me burg e vuajnë gratë e dënuara me aktgjykim të plotfuqishëm për dënim me burgim dhe burgim të përgjeshëm, si dhe fëmijë të gjinisë femërore të dënuara me burgim ose masë edukative, referim në ent edukues-korrektues pavarësisht nga lartësia e dënimit, përkatësisht masës²⁰. Në këtë seksion vuajnë dënimin me burg edhe femrat e huaja dhe femrat pa shtetësi²¹.

Rregullat e OKB-së për trajtimin e të burgosurave dhe masat alternative për gratë kryerëse të veprave penale, të njohura si "Rregullat e Bangkokut"²², parashikojnë vendosjen e të burgosurave femra në institucione që janë afër shtëpive të tyre, duke theksuar përfitimet e strehimit të një gruaje të dënuar pranë vendbanimit të saj, familjes. dhe fëmijëve, duke mos anashkaluar faktin se është e nevojshme t'i kushtohet vëmendje të kaluarës së gruas së dënuar, përkatësisht

²⁰ Në muajin mars të vitit 2024 u miratuan ndryshimet dhe plotësimet e Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve, me të cilat vajzat me masë të shqiptuar edukuese-korrektuese dërgohen në Entin edukues-korrektues Tetovë

²¹ Aktvendim për shpërndarjen e personave të dënuar dhe fëmijëve në institucionet ndëshkuese-korrektuese dhe edukuese-korrektuese, si dhe personave të paraburgosur në seksionet e paraburgimit të institucioneve ndëshkuese-korrektuese (SV-10/2020, nga data 16.01.2020) botuar në Gazetën zyrtare Nr. 10/2020 më datën 16.01.2020.

²² Rregulla nr.4 nga Rregullat e Bangkokut, të arritshme në https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf (vizituar më datë 20.11.2023)

nëse ajo ka qenë viktimë e dhunës në familje. Në atë rast, duhet të respektohet dëshira e gruas së dënuar për të mos u vendosur pranë vendbanimit të saj të mëparshëm, sepse kështu do të arrihet distanca fizike nga burri, partneri ose personi që ka kryer dhunë në familje përpara se ajo të dërgohet në vuajtje të dënimit me burg. Në ligjin për ekzekutimin e sanksioneve, ndërkaq, në kushte të caktuara, ndër të tjera, parashihet mundësia që personi i dënuar me kërkesën e tij ose me propozimin e drejtorit të institucionit të zhvendoset nga një institucion në një tjetër të llojit të njëjtë ose të ndryshëm për të qenë më afër vendbanimit ose vendqëndrimit të familjes së tij²³. Mirëpo, duke pasur parasysh faktin se në raport me gratë, burgu i Idrizovës është i vetmi vend për vuajtje të dënimit me burg apo masës edukative referim në institucionin korrektues, padiskutim rezulton se dispozitat që i referohen zgjedhjes së institucionit penal ose transferimit të të dënuarve nga një institucion në tjetrin janë të pazbatueshme për gratë.

Nëse marrim parasysh arsyet e tjera të parashikuara nga ligji për transferimin e personave të dënuar nga një institucion në tjetrin, rezulton se problemi është shumë më i madh sesa thjesht hapja e çështjes lidhur me parimin e mosdiskriminimit.

Në këtë kuptim, ekipi i MPN-së u interesua nëse për të dënuarat femra ka dispozita, politika apo praktika të veçanta që do të kontribuojnë në trajtimin e barabartë në kushtet kur, për arsye objektive, të dënuarat femra janë në një situatë të pabarabartë, por konstatoi se dispozitat që kanë të bëjnë me vizitat etj. zbatohen në të njëjtën bazë si për të dënuarit meshkuj.

Duke pasur parasysh këtë, ekipi i MPN-së konsideron se është e nevojshme të standardizohen politika dhe praktika të veçanta (p.sh. të lejohen më shumë vizita dhe më të gjata, nëse vizitat janë shumë të rralla, për shkak të distancave të gjata që duhet t'i kalojë familja) që do të kompensojnë këto pakënaqësi praktike me të cilat po ballafaqohen gratë e dënuara dhe do të mirëmbajnë një "de facto" barazi midis të dënuarve meshkuj dhe femra.

Ndërsa, në lidhje me fëmijët, ekipi i MPN-së përsëriti rekomandimin e theksuar në raportet e tij vjetore²⁴ se Ministria e drejtësisë dhe DES është e domosdoshme të marrin masa konkrete me të cilat do të sigurojnë që fëmijët e gjinisë femrore të cilëve me vendim të formës së prerë u është shqiptuar masa edukuese dërgim në ent edukues-korrektues, do të vendosen në institucion të disajnuar në mënyrë speciale për ato dhe nevojat e tyre, në bazë të barabartë me fëmijët e gjinisë mashkullore të cilët janë të vendosur në Ent edukues-korrektues -Tetovë, në fshatin Vollkovi²⁵.

Sa i përket **kushteve materiale** është konstatuar se janë marrë masa dhe aktivitete të caktuara për përmirësimin e tyre, dysheme të re, dritare të ndërruara, si dhe dollapë me çelës për çdo të dënuar në korridorin e repartit të mbyllur. Megjithatë gjatë vizitës u konstatua se në shumicën e dhomave, për shkak të mungesës së hapësirës ku do të ruanin sendet e tyre personale, femrat e dënuara detyrohen t'i ruajnë ato nën krevetet e tyre, gjë që lë përshtypjen e mbipopullimit në shumicën e dhomave.

²³ Nen. 223 nga Ligji për ekzekutimin e sanksioneve („Gazeta zyrtare e RMV-së” nr. 99/19, 220/19 dhe 236/22)

²⁴ Shiko Raportin vjetor të MPN-së për vitin 2021, në dispozicion në: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2021/NPM%20Godisen%20izvestaj-2021.pdf>, vizituar për here të fundit më datën 20.11.2023.)

²⁵ Ky rekomandim është miratuar në ndërkohë në përputhje me ndryshimet dhe plotësimet e miratuara të reja të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve.

Në shumicën e dhomave u konstatua se ka një përqindje të lartë lagështie dhe qasja e të dënuarave femra në tualetin dhe banjot në ambientet e mbyllura është një shqetësim serioz, sepse të gjithë të dënuarit janë të detyruar të ndajnë aksesin në to. Në këtë kuptim u pranuan pretendimet se disa të dënuara pothuajse gjithmonë detyrohen të bëjnë dush në mbrëmje pas mesnate (në orën 3-4 të mëngjesit), përkatësisht derisa të tjerët flejnë për të shmangur "tensionin e panevojshëm". Tualeti dhe banjot nuk janë të përshtatura për të dënuarit që kanë një lloj paafësie fizike ose për ato që për shkak të gjendjeve të tjera kanë nevojë për ndihmë nga personi i tretë. **Prandaj, është e nevojshme të merren masa të menjëhershme për rregullimin e tualetit dhe banjove jo funksionale dhe përshtatjen e tyre për përdorim nga të dënuarat femra me aftësi të kufizuara fizike.**

Frika dhe pasiguria janë veçanërisht të theksuara tek ato të dënuara që janë këtu për here të parë. Gjegjësisht, të dënuarat femra të sapo pranua akomodohen në një dhomë të vendosur në repartin e mbyllur të grave. Fakti që të burgosurat e sapopranuara vendosen menjëherë në repartin e mbyllur dhe vijnë në kontakt dhe ndikim të drejtpërdrejtë me të burgosurat e tjera që janë me trajtim të mbyllur mund të ketë një ndikim negativ dhe të intensifikojë privimet fillestare të burgut, si për shembull, privimi i sigurisë (shoqërimi i detyrueshëm me të burgosurat e tjera të paparashikueshme, që shkakton frikë dhe ankth sepse duhet të luftojnë për sigurinë e personalitetit të tyre, por edhe për sendet e tyre personale).

Në këtë kuptim, dhe duke pasur parasysh se trajtimi i personit të dënuar në repartin e pranimi duhet të përfaqësojë një sërë aktivitetesh dhe masash për trajtimin e personit të dënuar për t'u njohur me rregullat e vuajtjes së dënimit me burg (Rregullorja për Rendin e shtëpisë për personat e dënuar që vuajnë dënimin me burg në institucion ndëshkues-korrektues), vlerësimi i personalitetit të tij, vlerësimi i rrezikut, përpilimi i planit të dënimit dhe përcaktimi i trajtimit të personit të dënuar gjatë vuajtjes së dënimit me burg, **ekipi i MPN-së rekomandon që pranimi i të dënuarave të reja femra të bëhet në një pjesë tjetër të seksionit të grave, të ndarë nga reparti i mbyllur.**

Nga këqyrja e kryer në evidencën e **sanksioneve disiplinore**, u konstatua se nga fillimi i vitit deri në ditën e vizitës janë realizuar 13 procedura disiplinore, prej të cilave në 5 raste është shqiptuar dënimi disiplinor – dërgim në izolim për 5 ditë dhe kjo për arratisje, konfrontim fizik apo për shkak të celularit. Gjatë periudhës kur të dënuarat femra mbahen në izolim (dhomë 1,95 m e gjatë, 3,6 m e gjerë dhe 3,9 m e lartë) kanë të drejtën e një ore shëtitjeje, ndërsa pjesën tjetër të kohës e kalojnë në izolim, ku i marrin edhe shujtat. Qelitë janë të pajisura me nje sanitare të ndarë, një lavaman dhe shtretër të vjetër metalikë, me dyshekë të grisur dhe çarçafë të ndotur. Në dhomat e izolimit ishin të dukshme edhe gjurmë nga myku, ndërsa në njërin prej tyre kishte edhe një kablo elektrik të varur që do të mund të përdoreshte edhe për vetëlëndim të mundshëm

Duke marrë parasysh efektet e mundshme të dëmshme të masës-izolim për gratë e dënuara ndaj të cilave shqiptohet e njëjta, ekipi i MPN-së mendon se kjo masë duhet të përdoret si denim disiplinor vetëm në raste të jashtëzakonshme, si mjet i fundit dhe në periudhë më të shkurtër të mundshme.

Nga këqyrja e kryer në Librin që mbahet për **mjetet e përdorura të shtrëngimit**, u konstatua se nuk ka pasur raste të regjistruara të përdorimit të mjeteve shtrënguese në dy vitet e fundit. Përveç në raste të caktuara gjatë kryerjes së transferimit ku përdoren mjete për lidhje pas një vlerësimi paraprak (i cili shënohet në urdhrin për transferim), nuk ka pasur pretendime të tjera dhe nuk ka pasur të dhëna se janë përdorur mjete shtrëngimi ndaj të dënuarave femra.

Dispozitat e ligjeve që rregullojnë trajtimin ndaj personave të dënuar nuk parashikojnë bas-

tisje intrusive që përfshijnë kavitetet e trupit, përveç inspektimit vizuel të pjesëve intime. Ligji për procedurën penale parashikon se për kontrollin e pjesëve intime të trupit apo të kavitateve të trupit është i nevojshëm miratimi i shqiptuar i gjykatës dhe se kontrollet intime kryhen nga një person mjekësor²⁶.

Korniza normative aktuale nuk parasheh dhe nuk lejon një zëvendësim të plotë të bastisjes nëpërmjet aplikimit të metodave të reja, më moderne, nëpërmjet përdorimit të pajisjeve për skanim të trupit. Në praktikë, pajisjet përdoren për skanimin e dërgesave, d.m.th çantave dhe mjeteve të tjera, si dhe detektorë metali në formën e portave dhe detektorëve për celularë.

Nga bisedat e zhvilluara gjatë vizitës, është marrë informacion se gjatë hyrjes në objekt ose gjatë kthimit nga dalja e mëparshme, personat e dënuar fillimisht kalojnë përmes detektorit të metaleve dhe kontrollit që përfshin verifikime/kontroll të jashtëm të veshjes. Nëse detektori i metaleve sinjalizon praninë e mundshme të ndonjë sendi metalik ose pjesëtarët e policisë së burgjeve dyshojnë se i dënuari ka mundësi të fshehtë ndonjë send të palejueshëm, atëherë bëhet kontrolli që përfshin heqjen e rrobave, në atë mënyrë që personi të mos i heqë të gjitha rrobat përnjëherë, por fillimisht nga gjysma lart, pastaj pas veshjes i heq rrobat nga gjysma poshtë. Kjo bëhet në një vend/kabinë të veçantë, ku të dënuarit nuk janë të ekspozuar ndaj shikimit të personave të tretë. Të dënuarat femra me të cilat është biseduar theksuan qëndrimin korrekt të policisë së burgjeve gjatë kontrolleve.

Ekipi i MPN-së mori informacione se përjashtime të rastësishme të praktikës së heqjes së të gjitha veshjeve në të njëjtën kohë janë bërë nga pjesëtarët e policisë të cilët kanë qenë në detyrë gjatë periudhës së krizës së shpallur në objekt, në këtë kuptim është marrë informacion se ka pasur raste kur kontrollet janë bërë në kabina të veçanta, por njëkohësisht burrat janë zhveshur tërësisht.

Në këtë kuptim, ekipi i MPN-së i referohet nevojës që të gjithë personat e angazhuar në mënyrë plotësuese për shkak të situatës së deklaruar të krizës, të cilët janë të autorizuar për të kryer kontrolle në institucion, fillimisht të njihen plotësisht me rregullat për mënyrën e kryerjes së kontrollit personal nga ana e Policisë së burgut.

Nga biseda me shumicën e të dënuarve, theksohet se aspekti më i vështirë i qëndrimit në burg është ndarja nga fëmijët, respektivisht ndarja fizike dhe psikologjike nga fëmija/fëmijët, gjë që i pengon ata të kujdesen për të/ata dhe që ndikon keq në shëndetin e tyre mendor.

Shumica e grave theksojnë se për të parë fëmijët e tyre shfrytëzojnë maksimumin e 2 orëve në muaj (nga një orë në dy javë). Të pamurit bëhen në dhomën e përbashkët të vizitave, ndërsa në këtë burg nuk ka ende dhomë apo kënd të veçantë për t'u parë me fëmijët. Tek gratë, fëmijët e të cilave për arsye të ndryshme janë të vendosur në familje kujdestare, situata është edhe më e ndërlikuar, pasi vizitat organizohen nga qendra për punë sociale e qytetit nga është femra, me kërkesë të nënës. Sipas të dënuarave, takimet e tilla janë jashtëzakonisht të rralla, ndonjëherë nuk ndodhin fare.

Prandaj, **nevojitet një iniciativë dhe bashkëpunim më të madh ndërmjet shërbimit social të burgut dhe qendrave për punë sociale. Gjithashtu, nevojiten kontakte më cilësore me fëmijët e tyre (më të shpeshta, më të gjata dhe në kushte të përshtatshme për fëmijët, dhoma).**

²⁶ Neni 185 nga Ligji për procedurën penale („Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë” nr.150/10, 100/12, 142/16 dhe 198/18)

Sa i përket **angazhimit në punë**, ekipi i MPN-së konstaton se i njëjti reduktohet vetëm në ruajtjen e higjienës në ambiente, që është e pamjaftueshme. Angazhimi në punë përmes punës intelektuale është diçka që e dëshirojnë, veçanërisht femrat e arsimuara. Mungesa e angazhimit në punë i pasivizon femrat dhe i çon drejt nevojës më të madhe për medikamente për qetësim, kështu që disa prej tyre e kalojnë pjesën më të madhe të kohës në gjumë.

Sa i përket **edukimit dhe trajnimeve** për zanate të caktuara, ato organizohen herë pas here, por fatkeqësisht pa vazhdimësi dhe konsistencë. Më parë për trajnime të tilla janë dhënë certifikata, të cilat kanë paraqitur kënaqësi shtesë nga puna e bërë dhe mundësi për shanse të reja në të ardhmen, pas daljes nga burgu. Fatkeqësisht, trajnime të tilla nuk janë pjesë e sistemit, kështu që ato zhvillohen vetëm nëse parashikohen me ndonjë projekt. Sapo përfundon projekti, përfundojnë edhe trajnimet.

Do të ishte mirë që të organizoheshin trajnime të përhershme për zanate që do t'u siguronin të dënuarave femra një strukturim të dobishëm të kohës së tyre në burg dhe përshtatje më të lehtë në periudhën pas dënimit. Duke pasur parasysh zhvillimin e përsheptuar të teknologjisë dhe shërbimeve digjitale, duhet të mendohet për futjen e trajnimeve që do të forcojnë aftësitë digjitale të të dënuarave femra. Kjo do të kishte një efekt pozitiv për shëndetin e tyre mendor: rritjen e vetëbesimit, ndjenjën e përmbushjes, uljen e ankthit për jetën pas daljes nga burgu.

Ky seksion nuk disponon me hapësirë të specializuar për aktivitete dhe ngjarje kulturore dhe sportive (p.sh. palestër), kështu që gratë kanë vetëm dy orë në ditë për të ecur jashtë, përreth seksionit. Gratë në dhomat e tyre kanë televizorë dhe kjo është jeta e tyre e vetme kulturore dhe argëtuese. Nëse merret parasysh mjedisi i përgjithshëm me kushtet johigjienike në ambientet e burgut, cilësia e dobët e ushqimit, mbipopullimi në dhomat e burgut, objektet e rrënuara, e gjithë kjo kontribuon për përkeqësimin e shëndetit somatik dhe mendor të të dënuarave femra.

Privimi nga liria, veçanërisht privimi për shumë vite, ka ndikim destruktiv në mirëqenien psikologjike, fizike dhe sociale të këtyre personave. Pikërisht për këtë arsye **mbështetja psikologjike dhe psikoterapia** janë të nevojshme për përballimin dhe përshtatjen e suksesshme në jetën e burgut. Pranimi i regjimit të burgut dhe ndërtimi i rutinave, që ndikon në rritjen e vetëbesimit, ndjenjës së kontrollit mbi jetën e vetë, sigurisë, uljes së stresit, ju mundëson që jeta e tyre e përditshme të ketë kuptim.

Në seksionin e femrave në INK – ENK Idrizovë nuk ka psikolog, e vetmja psikologe është në Seksionin e pranimit, e cila ka munguar gjatë vizitës, gjegjësisht në pushim mjekësor afatgjatë (zëvendësimi në mungesë nuk është gjetur) për këtë arsye të dënuarat e sapo të arritura nuk kishin raport dhe mendim psikologjik, i cili është dokument i detyrueshëm mbi të cilin përcaktohet trajtimi i mëtejshëm²⁷. Nga këqyrja e dokumentacionit mungojnë edhe testet e aplikuara, teknikat dhe peshoret e nevojshme për psiko-diagnostikimin e të dënuarave të rinj. Prandaj, **rekomandohet që institucioni të marrë instrumentet e patjetërsueshme psikologjike dhe menjëherë të pranojë psikolog në seksionin e pranimit.**

Në pjesën e burgut për femra nuk praktikohen as trajtime grupore edhe pse para disa vitesh është zbatuar një program pilot për një program të përgjithshëm njohës, si dhe për programe specifike që zbatohen në grup, mes tyre edhe programi për të dënuarat femra.

Puna e grupeve për trajtim me ushtrime për çlirim nga tensioni, rritjen e vetëbesimit, nxitjen e strategjive që synojnë emocionet, humorin dhe riinterpretimin pozitiv, zgjidhjen e konflikteve, rritjen e inteligjencës emocionale, përmirësimin dhe

²⁷ Në institucion është edhe një psikolog për arsimim i cili punon si edukator.

forcimin e marrëdhënieve me të dënuarit e tjerë duke përmirësuar aftësitë e komunikimit, fillimisht do të ndikonte për përmirësimin e shëndetit mendor. Mungesa e këtij lloj programi nuk kontribuon në ruajtjen e shëndetit mendor të të dënuarave femra.

INK - ENK Idrizovë ka një mjek - psikiatër i cili vjen një herë në javë, ndërsa në të njëjtën kohë është e angazhuar edhe në INK burgun Shkup dhe është në marrëdhënie të rregullt të punës në Spitalin psikiatrik "Shkup". Duke pasur parasysh obligimet e shumta të një psikiatri, i cili në të njëjtën kohë është i angazhuar në tre institucione, si dhe vëllimin, përkatësisht numrin e personave që kanë nevojë për kujdes, trajtim dhe vëzhgim psikiatrik, veçanërisht kur dihet se tek të dënuarit rreziku nga paraqitja e problemeve psikiatrike/mendore është i theksuar në periudhën fillestare pas privimit nga liria, atëherë padyshim që mund të përfundohet se ky person nuk mund t'u përgjigjet në mënyrë të përshtatshme dhe të duhur nevojave të tre institucioneve dhe për këtë arsye nevojitet që çdo institucion ndëshkues - përmirësues të ketë të punësuar psikiatër, si dhe infermiere të trajnuar për punë në këso lloj institucioneve.

Paraqitja e çrregullimeve mendore tek të dënuarat është e zakonshme për institucione të tilla, pra tek të dënuarat më së shpeshti diagnostikohet çrregullimi i personalitetit, çrregullime neurotike, si dhe sëmundje të varshmërisë nga substancat psikoaktive.

Terapia medikamentoze që jepet është në përputhje me standardet dhe tendencat e tanishme në dispozicion të popullatës së përgjithshme të komunitetit, megjithatë hapësira ku ruhen ilaçet, si dhe mënyra e realizimit të së njëjtës janë të papërshtatshme. Njëherit, programet parandaluese për mbrojtjen e shëndetit mendor dhe programet parandaluese për kujdesin shëndetësor nga mjekësia e përgjithshme duhet të jenë në fushën e shërbimit shëndetësor të burgjeve.

Sipas të dhënave të marra nga shërbimi shëndetësor i burgut, të varurve u është dhënë mundësia të zgjedhin në lidhje me terapinë zëvendësuese për varshmërinë nga opiumet, e cili realizohet në Qendrën për program metadoni në të cilin janë përfshirë 200 të dënuar me metadon dhe 14 të dënuar me bunrenorfin, përkatësisht 10 të dënuara janë me metadon dhe 1 e dënuar është me buprenorfinë, megjithatë edhe mëtutje mbetet përfundimi se nuk ka të punësuar ekip të posaçëm (psikiatër, psikolog, punëtor social, etj.) që të merret me atë çështje. Metadoni është më i lirë dhe është në listën pozitive të Fondit për sigurim shëndetësor (FSSH), ndërsa buprenorfina është më e shtrenjtë dhe nuk është në atë listë. Sidoqoftë, duhet të theksohet se për të dy barërat ekzistojnë rregulla dhe indikacione të rrepta për përdorim. Psikiatri përcakton se cila terapi dhe në çfarë doza do të praktikohen sipas indikacioneve dhe me kontratë terapeutike me pacientin – të varurin. Qasja dhe përzgjedhja e terapisë së zëvendësimit është e mundur, por për çdo terapi zëvendësimi i varuri duhet të përmbushë disa kritere, përkatësisht një ekip multiprofesional vlerëson dhe monitoron më tej dhe adapton trajtimin e të varurit.

Kujdesi shëndetësor dhe shërbimet shëndetësore për femrat e dënuara në kushtet e burgut duhet të jenë në nivel adekuat, të vazhdueshëm dhe në kohë. Shërbimi shëndetësor duhet të organizohet në mënyrë që t'u përgjigjet kërkesave për konsultë mjekësore ose ekzaminim mjekësor pa vonesë dhe duke respektuar privatësinë e të dënuarave femra. Duke pasur parasysh se burgjet nuk mund të plotësojnë të gjitha nevojat e mundshme të të dënuarve në fushën e kujdesit shëndetësor, veçanërisht nevojën për ekzaminime specialiste, duhet pasur kujdes që ato të sigurohen në koordinim me institucionet përkatëse.

REKOMANDIME KYÇE:

- Të angazhohen më shumë bashkëpunëtorë profesional (psikolog, punonjës social, terapist profesional, infermiere e trajnuar për të punuar në psikiatri, edukatore e arsimuar);
- Qasje tek shërbimet dentare për të gjithë të dënuarit në vazhdimësi, jo vetëm në raste më urgjente;
- Të krijohet një protokoll zyrtar për fiksime dhe edukim për punë me femrat e dënuara me çrregullime mendore;
- Të përgatitet një program për trajtim individual dhe grupor për risocializim me plan për përfshirjen e personave të dënuar në komunitet pas daljes nga burgu;
- Të mundësohet që të angazhohen në punë të gjitha gratë, si dhe të edukohen dhe trajnohen për zanate, por edhe të ju mundësohet të dënuarave femra që të kenë qasje në sport dhe lloje të tjera të aktiviteteve rekreative;
- Të rritet niveli i higjienës dhe të rinovohen ambientet sanitare.

3.2 INSTITUCIONI NDËSHKUES – KORREKTUES BURGU SHKUP

Seksioni i paraburgimit në Institucionin ndëshkues – korrektues Burgu Shkup ka gjithsej 286 shtretër, ndërsa kapaciteti i seksionit në bazë të kriterit (min 9m³/4m² për person) është për 243 të paraburgosur. Në ditën e vizitës në këtë seksion ndodheshin gjithsej 261 të paraburgosur, nga të cilët 15 gra (të vendosura në 4 dhoma) dhe 1 fëmijë i vendosur veçmas në Korridorin V.

Pjesa e paraburgimit të burgut është e ndarë në korridoret A, B, C, G dhe D. Numri i të paraburgosurve tejkalon kapacitetin akomodues të institucionit, gjë që mund të shihej gjatë inspektimit të ambienteve.

Sa i përket numrit të policisë së burgjeve, i njëjti shënon një trend të rënies së vazhdueshme edhe pse në vitin 2023 u punësuan 15 punonjës të burgjeve.

Një nga sfidat me të cilat ballafaqohen institucionet ndëshkuese përmirësuese, e cila ndikon në motivimin e të punësuarëve dhe indirekt në qëndrimin ndaj personave të paraburgosur/të dënuar, është sistemi i (pa) krijuar i avancimit në karrierën profesionale. **Në këtë kuptim, theksohet se të punësuarit demotivohen nga rastet kur në vend të avancimit të personelit i cili tashmë ka përvojë dhe njohuri në punë, në institucion punësohen persona nga jashtë që nuk kanë përvojë të mëparshme me sistemin penitenciar edhe ate në pozita më të larta.** Tek një pjesë e të punësuarëve mund të vërehet se ka një shkallë të lartë të zhgënjimit, apatisë dhe demotivimit.

Sfidë janë edhe kushtet e punës, ndaj edhe disa nga të punësuarit edhe në këtë institucion penitenciar janë ankuar për mungesë të uniformave²⁸, pajisjeve të punës – prangave, por edhe

²⁸ Prej 8 vitesh nuk kanë marrë uniforma

radio-lidhjeve.

Burgu nuk ka as automjete të mjaftueshme për përcjellje, kështu që për këtë janë në dispozicion 4 vetura, dy prej të cilave janë huazuar nga INK Shtip dhe INK Prilep.

Ndër temat për të cilat u diskutua gjatë vizitës ishte edhe çështja e rasteve të mundshme të korrupsionit në Institucion. Pra, u tha se në 10 deri në 15 vitet e fundit nuk kryhen kontrolle shtesë për personalitetin dhe profilin e kandidatëve për praninë në institucion, por vetëm se kërkohet së kandidati duhet të dorëzojë dëshmi se nuk ka aftësi të kufizuar të veprimtimit. Pikërisht kjo është arsyeja e rritjes së zërave për ekzistimin e korrupsionit në institucione të tilla, ndërsa nga ana tjetër rënies së integritetit dhe parimeve etike tek të punësuarit.

Nuk ka ekipe për vlerësimin e rrezikut të vetëvrasjes së personave të paraburgosur, ndërsa në proces është përpunimi i Rregullores për vëzhgim me video.

Duke marrë parasysh të lartëpërmendurën, ekipi i MPN-së konsideron se është i nevojshëm rishikimi i kushteve për punësim të sigurimit të burgjeve, si dhe dërgimi i personelit në trajnime më të gjata hyrëse për të përmirësuar njohuritë dhe aftësitë e personave të sapopunësuar, por edhe kontrollë të vazhdueshme të kredibilitetit të tyre moral dhe të besueshmërisë para se të hyjnë në shërbim.

Nga bisedat e bëra me personat e paraburgosur në INK Burgu Shkup, ekipi i MPN-së ka konstatuar se me rastin e **pranimit të personave tani të paraburgosur**, disa prej personave kontrollohen në atë mënyrë që zhvishen lakuriq, praktikë kjo që është në kundërshtim me standardet e kontrollit - sidomos kur bëhet fjalë për femrat²⁹. **BPraktika e tillë lirisht mund të klasifikohet si trajtim nënçmues, përkatësisht poshtërues, duke marrë parasysh shqetësimin, turpin dhe ndjenjën e pafuqisë që u shkaktohet personave që kontrollohen.** Standardet³⁰ parashikojnë heqjen e pjesshme të rrobave, përkatësisht pasi të kontrollohet pjesa e sipërme e trupit dhe të vishen rrobat, të kalohet në pjesën e poshtme të trupit. Çdo kontroll, përkatësisht ekzaminim i pjesëve intime, respektivisht kavitacioneve, duhet të bëhet nga një person profesionist (mjekësor).

Ekipi i MPN-së në mënyrë plotësuese vëren se gjatë kontrollit është i pranishëm vetëm një person, në vend se të jenë dy, siç e parashikon neni 9 i Rregullores së shtëpisë për ekzekutimin e masës së paraburgimit³¹.

Në lidhje me ekzaminimin mjekësor gjatë pranimit, ekipi i MPN-së nuk ka vërejtje, ai kryhet brenda 24 orëve nga pranimi i personit në institucion dhe kryhet sipas protokolleve të parapara.

Megjithatë, ekipi i MPN-së konstatoi se gjatë pranimit personat nuk njoftohen me rendin shtëpiak të paraburgut nga zyrtarët e burgut, por këtë informacion e marrin nga personat me të cilët janë akomoduar në dhomë/qeli.

Nga këqyrja e bërë në seksionin e paraburgimit të INP Burgut Shkup, por edhe nga bisedat e zhvilluara me të paraburgosurit, lirisht mund të konstatohet **se kushtet materiale në këtë institucion ndëshkues - përmirësues janë nën çdo nivel dhe standard.**

²⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Women in Prison, Factsheet, January 2018 <https://rm.coe.int/168077ff14> (Qasur me datë: 28.02.2024)

³⁰ Ibid

³¹ Rregullore për rendin e shtëpisë për ekzekutimin e masës së paraburgimit në seksionet e paraburgimit në burgje („Gazeta zyrtare e RMV“, nr.87/2020 e datës 02.04.2020)

Dhomat të cilat ekipi i MPN-së i inspektoi janë plot me myk, lagështi dhe në disa dhoma dhe mure të tëra ishin të zeza nga myku. Ajri në dhoma është i ndenjur për shkak të ajrosjes së dobët, dhe ka mungesë të dritës natyrale, por edhe asaj artificiale (dhomat zakonisht ndriçoheshin nga një llambë).

Dyshekët mbi të cilët flinin të paraburgosurit ishin të vjetër dhe të konsumuar, ndërsa batanijet dhe shtroja ishin të pista. Dhomat zakonisht ishin të pajisura me një tualet, diku të ndara nga shtretërit me një mur pa derë, në të cilin ka një çeshme (me ujë të ftohtë) dhe njësi sanitare ("çuçavec").

Ngrohja në ambiente është qëndrore, por të paraburgosurit ankohen se nuk ngrohen mjaftueshëm, pra ndizet vetëm disa orë gjatë ditës ose ngrohet natën kur të gjithë flenë.

Ambientet ishin të pista dhe të paraburgosurit u ankuan për mungesën e mjeteve për mbajtjen e higjienës në to, si dhe mjeteve (detergjentëve, pluhurave) për të ruajtur higjienën e rrobave të tyre (gjatë vizitës ekipi i MPN-së gjeti një të paraburgosur duke larë rrobat e veta me sapun të zakonshëm të duarve). Rrobat thahen në të njëjtën dhomë, mbi radiator ose pranë dritares së vetme.

Kur bëhet fjalë për mjetet e ruajtjes së higjienës personale, na u tha se u jepet sapun, pastë dhe furçë dhëmbësh, ndonjëherë edhe shampun "bikçe", por ndodhë që të njëjtit të jenë me afat të skaduar.

Kushteve të këqija në të cilat qëndrojnë të paraburgosurit ju kontribuojnë edhe çerdhet e insekteve - taftabitat, kështu që në njërin prej dhomave të vizituara, në të cilën qëndronin pesë persona, të gjithë ishin të pickuar nga këto insekte (fjalë për fjalë kishin pickime në të gjithë trupin: krahë, këmbë, shpinë).

Për kushtet e këqija, ndërsa para së gjithash higjienën e të paraburgosurve, veçanërisht të të paraburgosurve femra, nevojat specifike të të cilave madje janë të cekura në nenin 19 të Rregullores për rendin e shtëpisë për ekzekutimin e masës së paraburgimit³², Për kushtet e këqija, ndërsa para së gjithash higjienën e të paraburgosurve, veçanërisht të të paraburgosurve femra, nevojat specifike të të cilave madje janë të cekura në nenin 19 të Rregullores për rendin e shtëpisë për ekzekutimin e masës së paraburgimit

Kushtet e tilla janë krejtësisht në kundërshtim me standardet e brendshme dhe ndërkom-bëtare³³ për akomodimin e personave të dënuar me paraburgim, veçanërisht nëse e kemi parasysh se masa e tillë duhet të shqiptohet si masë e fundit dhe vetëm atëherë kur është absolutisht e patjetërsueshme³⁴.

Si rrethanë tjetër rënduese është dhuna apo arbitrariteti i pranishëm i disa të paraburgosurve ndaj shokëve të dhomës, për shkak të së cilës ata që vuajnë presion jetojnë në frikë të vazhdueshme dhe shpeshherë janë të ekspozuar ndaj sulmeve fizike dhe psikologjike.

Kështu, duke pasur parasysh faktin se vetë qëndrimi në paraburgim mund të shkaktojë probleme serioze psiqike (shkalla e vetëvrasjeve tek të paraburgosurit është më e lartë se ajo

³² Rregullore për Rendin e shtëpisë për ekzekutimin e masës së paraburgimit në seksionet e paraburgimit në burgje („Gazeta zyrtare e RMV-së“, nr.87/2020 e datës 02.04.2020)

³³ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Women in Prison, Factsheet, January 2018

³⁴ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Remand detention, Extract from the 26th General Report of the CPT, published in 2017

e të dënuarve), por edhe vështirësi të tjera shëndetësore, kushtet e këtyra të qëndrimit, si dhe rreziku i dhunës ndërmjet personave të vendosur në një dhomë, gjithashtu përbën rrezik për shëndetin dhe sigurinë e të paraburgosurit.

Në bazë të gjendjes së konstatuar gjatë vizitës, ekipi i MPN-së thekson se është e nevojshme të merren masa urgjente për përmirësimin e kushteve materiale të të paraburgosurve, veçanërisht për t'iu kushtuar vëmendje nevojave të veçanta të të paraburgosurve, si dhe për të bërë vlerësime të mira të rrezikut për të parandaluar dhunën ndërmjet personave të vendosur në të njëjtën dhomë.

Ekipi i MPN-së vizitoi edhe fëmijën e vetëm të akomoduar në këtë institucion me masë të shqiptuar të paraburgimit. Gjatë vizitës, fëmija ishte në paraburgim prej dy muajsh, në kushte aspak të pranueshme për një fëmijë nën 18 vjet, i lënë vetëm mes katër mureve, pa asnjë aktivitet dhe me nivel shumë të ulët të higjienës. Në një kënd të dhomës ku ishte vendosur, kishte mbeturina të grumbulluara, çarçafët dhe batanijet ishin të pista, ajri ishte i ndenjur dhe i vështirë, ndërsa ndriçimi artificial dhe i pamjaftueshëm. Përveç kontakteve me sigurimin e burgut, fëmija nuk ka pasur ndonjë aktivitet të qëllimshëm apo kontakte me shërbimet profesionale. Përfundim i përgjithshëm është se **kushtet e tilla janë jashtëzakonisht të pranueshme dhe në kundërshtim me të gjitha standardet, thelbi i të cilave është interesi më i mirë i fëmijës**³⁵.

Kujdesi shëndetësor për personat e paraburgosur dhe të dënuar në Burgun e Shkupit ofrohet nga ekipi mjekësor i përbërë nga një mjek (psikiatër në pension), i cili është i angazhuar me kontratë dhe i cili ishte i pranishëm në ditën e vizitës, pastaj një mjek tjetër, i cili ndodhet në specializim, si dhe dy motra medicinale, një teknik mjekësor, si dhe një motër medicinale e stomatologjisë. Një herë në javë, Burgun e viziton psikiatër. Nga informacionet e marra, Burgu ka mbështetje mjekësore 24 orëshe për të paraburgosurit përmes kujdestarive të organizuara.

Gjatë vizitës u konstatua se ambulanca i ka të gjitha barnat e domosdoshme që janë në listën pozitive, ndërsa pas një raporti të mëparshëm mjekësor, personat mund të marrin edhe barnat e sjella nga familjet e tyre. Barnat shpërndahen nga rojet sipas urdhrit të mjekut, ndërsa rishpërndarja e barnave/terapisë bëhet nga motra medicinale. Analizat hematologjike dhe laboratorike kryhen nga institucionet shëndetësore, ndërsa mostrat merren vetëm në ambulancë. Gjatë vitit 2023 janë lëshuar mbi 2000 udhëzime për ekzaminime specialiste.

Procedurat që ndiqen gjatë pranimit të ndonjë personi të ri të paraburgosur përfshijnë ekzaminim sistematik nga personeli mjekësor, me ç'rast merret anamneza, hapet kartela shëndetësore ku regjistrohen sëmundjet e mëparshme, terapia për sëmundjet kronike, ndërhyrjet e mëparshme kirurgjikale, gjatësia dhe pesha e të paraburgosurit, barnat për sëmundjet kronike dhe gjendja mendore. Në lidhje me personat e paraburgosur, u tha se shumica e tyre janë në gjendje specifike psikike e cila është shumë komplekse dhe për këtë një numër të madh të tyre u përshkruhen qetësues.

Edhe pse ekipi i MPN-së nuk ka hasur në asnjë ankesë, megjithatë ka pasur vërejtje individuale se rezultatet e ekzaminimeve nga shëndetësia sekondare nuk

³⁵ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, Adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990 Достапно на: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf (Qasur me datë: 15.12.2023)

janë marrë në kohë të duhur, barnat që u përshkruhen personave të privuar nga liria nuk ndryshohen gjithmonë në kohën e duhur, ndërkaq dhe nuk ju ofrohet ndihmë në kohe pasi pickohen nga tavtabitët.

Ndonëse sigurimi i burgut na informoi se kryhen xhiro të rregullta (sidomos gjatë natës) dhe rregullisht ofrohet ndihmë nëse ka nevojë për ndihmë urgjente (duke pasur parasysh që brenda hapësirave butonat e urgjencës nuk funksionojnë), megjithatë nga të paraburgosurit u krijua përshtypje që madje dhe kur kanë nevojë presin gjatë që dikush nga shërbimet të vijë dhe t'u ofrohet ndihmë.

Gjatë vizitës është bërë këqyrje në evidencën që administrohet për **përdorimin e forcës dhe mjeteve detyruese** ndaj personave të paraburgosur, me ç'rast janë evidentuar gjithsej 11 raste lidhur me përdorimin e forcës apo mjeteve për detyrim, prej të cilave 4 raste kanë të bëjnë me përdorimin e prangave për këmbë dhe duar dhe mjete të lidhjes, ndërsa në të tjerat raste bëhet fjalë për masë të shqiptuar për mbikëqyrje të shtuar në dhomë, nën mbikëqyrje video dhe kontroll të rreptë të terapisë. Gjegjësisht, ekipi i MPN-së mirëpret faktin që fiksimi fizik nuk përdoret më për më shumë se një vit. Kohëzgjatja e izolimit dhe e referimit në dhomë nën mbikëqyrje video dhe nën kontroll të rreptë të terapisë shënohet në një fletore, ku shënohet se në raste të caktuara izolimi ka zgjatur më shumë se 15 ditë. Duke pasur parasysh këtë, **ekipi i MPN-së thekson se është e nevojshme që gjatë referimit të personave në izolim të merren parasysh efektet negative të një ndarjeje të tillë, e cila duhet të pasohet nga një rishikim më i shpeshtë i nevojës për vazhdimin e masës edhe atë drejtëpërdrejtë nga një profesionist mjekësor.**

Përdorimi i mjeteve për lidhje gjatë përcjelljes theksohet në urdhrin për përcjellje, ndërsa në bazë të vlerësimit paraprak të rrezikut dhe për këtë arsye për përdorimin e tillë të mjeteve për lidhje nuk hartohen protokolle, standarde të funksionimit. Në këtë kuptim, **ekipi i MPN-së rekomandon që të merren parasysh dispozitat që e rregullojnë përdorimin e mjeteve për lidhje gjatë përcjelljes, veçanërisht ato që parashohin se: „Personi që përcillet nuk duhet t'i lidhen duart pas shpine, për shkak të rrezikut të lëndimit në rast aksident trafiku.”, si dhe se „Personi i privuar nga liria gjatë përcjelljes nuk duhet të jetë i lidhur për gardhi, pajisje apo sende të tjera.”** Përgjegjësi e personelit të lartë të policisë së burgjeve është të sigurojë që dispozitat që parashikojnë përdorimin e forcës dhe mjeteve të detyrimit, madje edhe në rastet e përcjelljes të zbatohen ashtu siç duhet në rastet e shoqërimit³⁶.

Edhe pse Rregullorja për Rendin shtëpiak për ekzekutimin e masës së paraburgimit, në një pjesë të posaçme i parashihet të gjitha kushtet humane për qëndrimin e personit në paraburgim, nga konstatimet e cekura më lartë, mund të konstatohet se **higjiena** në seksionin e paraburgimit të INK Burgu Shkup është nën standardet minimale të kushteve për mbajtjen e higjienës personale dhe higjiena e dhomës ku qëndrojnë të paraburgosurit është në nivel shumë të ulët, ndërsa shtrati dhe sendet personale/veshjet e personave të privuar nga liria dhe të paraburgosurve është e papastër dhe nuk ka mundësi që ku të lahet/thahet.

Sa i përket **ushqimit**, disa të paraburgosur u ankuan se i njëjti është pa shije, i njëjtë dhe

³⁶ Rregullore e detajuar për kushtet dhe mënyrën e përdorimit të mjeteve për detyrim nga ana e pjesëtarëve të policisë së burgjeve në institucionet ndëshkuese-korrektuese dhe institucionet edukuese – korrektuese. Numër i (“Gazeta zyrtare” nr.94/22 e datës 15.04.2022)

krejtësisht i papranueshëm. Atyre nuk ju jepen fruta dhe perime, si dhe produkte të qumështit (qumësht, kos, etj.). Ata nuk kanë mundësi të gatujnë, ndaj janë plotësisht të varur nga ushqimi që u dërgojnë familjarët apo mensa lokale, ku çmimet janë shumë më të larta se ato të botës së jashtme.

Ushqimi që ju jepet nga Burgu është i njëjtë për të gjithë të paraburgosurit dhe të sëmurët apo diabetikët nuk marrin ushqim të veçantë të përshtatur për nevojat e tyre shëndetësore.

Krahas kushteve materiale dhe higjienike në paraburgim, ekipi i MPNSë vlerësoi edhe mundësitë për lëvizje jashtë qelive të personave të paraburgosur, sport dhe rekreacion.

Pas këqyrjes së kryer, me keqardhje mund të konstatohet se personat mbahen të mbyllur në qeli 23 orë në ditë, pra vazhdimisht, ndërsa kanë të drejtë në ajër të pastër deri në një orë, përkatësisht 45 minuta (sipas disa prej të arrestuarve). Kjo është shumë nën standardet, si vendore (të paktën dy orë në ditë - Neni 9 i Rregullores për Rendin shtëpiak për ekzekutimin e masave së paraburgimit³⁷), respektivisht sipas rekomandimeve të Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës (KPT) që personat e paraburgosur duhet të kenë aktivitete të shpikura jashtë qelive të tyre deri në 8 orë ose më shumë, që përfshijnë aktivitete të një natyre të ndryshme: punë, arsim, sport, rekreacion.

Në INK Burgu Shkup, sidomos gratë – të paraburgosura nuk kanë kurrfarë aktiviteti/përmbytje të shpikur, përveç shëtitjes në rrethin e paraburgimit në kohëzgjatje prej më së shumti 1 orë.

Personave nga seksioni i paraburgimit ju lejohen vizitat, pranimi i pakove ushqimore dhe sendeve personale pas miratimit nga gjyqtari i procedurës paraprake. Megjithatë, **disa të paraburgosur u ankuan se nuk kanë kontakte me fëmijët e tyre, gjë që është veçanërisht e vështirë për gratë e paraburgosura.**

REKOMANDIME KYÇE:

- Të rishikohen kushtet e punësimit në institucionet penitenciare, kontrolli i të kaluarës së kandidatëve për pranim dhe trajnimi sistematik i kuadrit të sapopranuar;
- Të merren masa urgjente për përmirësimin e kushteve materiale, të nevojave të veçanta të grave të paraburgosura, si dhe një vlerësim të plotë të rrezikut për parandalimin e dhunës ndërmjet të paraburgosurve të vendosur në një qeli;
- Të respektohen plotësisht dispozitat në lidhje me përdorimin e mjeteve për lidhje gjatë përcjelljes;
- Të rritet cilësia e të urshqyerit duke ruajtur vlerat ushqyese, por edhe nevojat e të sëmurëve dhe atyre me regjim të veçantë (diabeti);
- Të respektohen standardet vendore dhe ndërkombëtare në lidhje me të drejtën për ajër të pastër, sport dhe rekreacion.

³⁷ Rregullore e rendit të shtëpisë për ekzekutimin e masës së paraburgimit në seksionet e paraburgimit në burgje („Gazeta zyrtare e RMV-së“, nr.87/2020 e datës 02.04.2020)

3.3 INSTITUCIONI NDËSHKUES – KORREKTUES BURGU TETOVË

Burgu i Tetovës është një institucion ndëshkues – korrektues i llojit gjysëm të hapur me sigurim fizik të cilin e realizojnë pjesëtarët e Seksionit për sigurim.

Kapaciteti i Burgut është për 49 persona të dënuar, ndërsa në ditën e vizitës (10.08.2023) në burg ishin 59 persona të dënuar (prej tyre, gjatë vizitës, pesë ishin në pushim vjetor, dy shfrytëzonin fundjavë, ndërsa gjashtë ishin të angazhuar me punë jashtë burgut).

Numri i të punësuarve (Policia e Burgjeve dhe Sektori për Risocializim) edhe më tutje mbetet nën numrin e vendeve të punës të parapara me sistematizim, për këtë arsye nuk plotësohen nevojat për kryerjen normale dhe efikase të funksionit të institucionit të këtij lloji. Ende nuk ka të punësuar asnjë femër në Sektorin e sigurisë, ndaj mbetet në fuqi rekomandimi i dhënë pas vizitës së MPN nga viti 2018, **vetë fakti që policia e burgjeve nuk ka person zyrtar femër është problem serioz në kushtet kur duhet të kontrollohen femrat, andaj zyrtarët na theksuan se nuk i kontrollojnë femrat, edhe pse ndërkohë është blerë një detektor manual me të cilin çdo person që hyn në Burg kontrollohet nga jashtë. Përveç detektorit manual, Burgu ka edhe një skaner përmes të cilit kalojnë të gjitha sendet që futen.**

Problemi me mosplotësimin e vendeve të punës në institucionet ku kryhet heqja e lirisë është lëndë e shqyrtimit edhe nga Komiteti për Parandalimin e Torturës të Këshillit të Evropës, i cili në këtë kuptim thekson se: „... në vendet ku plotësimi i personelit është joadekuat, mund të lind nevoja për punë jashtë orarit për të ruajtur nivelin bazë të sigurisë dhe regjimit në institucion. Kjo situatë lehtë mund të rezultojë në nivele të larta stresi tek personeli dhe humbje të parakohshme të vullnetit të tyre për të punuar, gjendje që ka të ngjarë të përkeqësojë tensionet karakteristike për çdo mjedis burgu”³⁸.

Situata me INK Burgun Tetovë në vitin 2018 ka qenë shqetësuese për shkak se janë konstatuar një sërë situatash negative. Që atëherë, ekipi i MPN-së ka realizuar dy vizita të njëpasnjëshme (2021 dhe 2023), pas të cilave vërehen qartazi ndryshime pozitive, veçanërisht për sa i përket **kushteve materiale të Burgut, përkatësisht:**

1. Është bërë seksion i veçantë pranimi dhe është mobiluar me mobilje komode,
2. Qelitë e izolimit janë rinovuar,
3. Për të gjithë të dënuarit janë blerë dyshekë të rinj, bataniye dhe shtroje të tjera,
4. Banjot janë rinovuar tërësisht dhe janë pajisur me pjesë të reja sanitare: dushe moderne, ndërsa në proces është rinovimi i banjove që gjenden në pjesën e hapur të oborrit,
5. Oborri është tërësisht i rinovuar dhe i dekoruar në mënyrë të përshtatshme,
6. Palestra për personat e dënuar, si dhe dhoma e përbashkët për qëndrim ditor dhe biblioteka, janë pajisur me pajisje të reja dhe janë rinovuar,
7. Salla e ngrënies është rinovuar, ku të ushqyerit organizohet në grupe (për shkak të numrit të kufizuar të tavolinave dhe karrigeve). Mandej, kujdesen që në mesin e enëve të përdorura nga personat e dënuar mos të ketë thika,

³⁸ Ekstrakt nga Raporti i 11-të i përgjithshëm (CPT/Inf (2001) 16) i Komitetit kundër torturës i Këshillit të Evropës

8. Dhoma e vizitave është përshtatur dhe rregulluar plotësisht, tualetet (për burra dhe gra) dhe oborri i vizitorëve janë pajisur me mjete/pajisje për fëmijë.

E tëra kjo që është cekur më lart është zbatuar falë donacioneve nga persona/kompani të jashtme, për të cilat donacione janë përgatitur lavdërata dhe janë vendosur në vende ku shihen.

Seksioni i pranimit në burg përbëhet nga një dhomë me katër krevate, një dhomë e veçantë e për qëndrim ditor të pajisur me një divan dhe një pranues për televizor, tualet i cili gjatë vizitës ishte përmbytur për shkak të geshmes së lëshuar. MPN konstatoi se lokalet dukeshin të rregulluara me përjashtim të tualetit për të cilin është reaguar menjëherë.

Të gjitha dhomat e akomodimit ishin të rregulluara dhe të pastra (për higjienën kujdesen vetë të dënuarit, ndërsa të punësuarit i stimulojnë ata që të ngrisin higjienën në një nivel më të lartë me disa komoditete për dhomat më të pastra). Dhomat janë të pajisura me shtretër të pastër dhe në secilën prej tyre kishte pranues për televizor.

Tualetet në seksion janë rinovuar tërësisht dhe janë në gjendje të shkëlqyer. Gjithmonë ka ujë të ngrohtë dhe mjete higjienike, gjë që u cek nga të dënuarit me të cilët foli ekipi i MPN-së.

Për nevojat e personave të dënuar është vendosur telefon që mund të përdoret në çdo kohë dhe nga i cili mund të telefonohen numrat fiks dhe mobil.

Hapësira e destinuar për shetjetje në ambient të hapur të personave të dënuar, tanimë nuk njihet që nga vizita e vitit 2018 meqenëse është zbukuruar tërësisht me gjelbërim, lule dhe pishinë montuese. Në një pjesë të oborrit mbillen perime (domate), ndërsa higjiena dhe organizimi i përgjithshëm i oborrit ishte në nivel të lartë.

Një pjesë e oborrit është e mbuluar dhe e pajisur me tavolinë dhe karrige, të cilat ju mundësojnë të qëndrojnë jashtë edhe në ditët kur moti nuk e lejon atë (shi, borë). Gjatë vizitës, pikërisht në këtë hapësirë disa nga të dënuarit luanin lojëra shoqëruese.

Në kuadër të shëtitorës gjendet edhe e ashtuquajtura hapësirë e përbashkët ku personat e dënuar kanë mundësi të pinë kafe, çaj, të shikojnë TV dhe të shoqërohen së bashku. Dhoma është e pajisur me mobilje në gjendje të mirë, bar, frigorifer me plot pije freskuese, aparat për kafe dhe televizor, ndërsa pranë kesaj dhome ndodhet biblioteka, e cila si të tjerat dhoma ishte e pajisur me mobilje, në gjendje të mirë dhe të pastër. Ajo që mund të vihej re është fondi modest i librave.

Pranë këtyre dy dhomave ndodhen berberia (gjithashtu e rregulluar dhe e pajisur me mobilje në gjendje të mirë dhe me pajisje karakteristike për një punishte të këtij lloji), një sallë fitnesi e pajisur me pajisje më moderne, si dhe një klasë e destinuar për edukim.

Në këtë pjesë të Burgut ndodhet edhe banjoja, rinovimi i së cilës ishte në rrjedhë, ndërsa nga aktivitetet e punës që mundeshin të shihen, lirisht mund të konstatohet se edhe ajo do të jetë e pajisur në mënyrë moderne edhe me ambiente sanitare adekuate për një banjo moderne.

Në kuzhinë përgatitet ushqim për të gjithë personat e dënuar. Personi i angazhuar në kuzhinë është një kuzhinier profesionist dhe persona të dënuar që e ndihmojnë. Higjiena në kuzhinë është në nivel të kënaqshëm, e pajisur me mjete të kuzhinës në gjendje të mirë. Ushqimi përgatitet sipas menysë së përgatitur nga shefi i kuzhinës, ndërsa e firmos, respektivisht e miraton mjeku dhe drejtori. Për cilësinë e ushqimit, vetë të dënuarit kanë deklaruar se është i shijshëm dhe i mjaftueshëm, rregullisht shërbehen perime, ndërsa ajo që mungon janë frutat. Është vërejtur se nuk ka meny të veçantë për të dënuarit me dietë të veçantë (diabet, etj.). Personat e dënuar ushqimin e konsumojnë në menzë, e cila ka tavolina dhe karrige në gjendje

të mirë, të rregulluara dhe të pastra.

Në INK Burgu Tetovë është adaptuar një dhomë e veçantë për kryerjen e riteve fetare për personat e fesë islame.

Ambulanca ndodhet në bodrumin e institucionit ndëshkues – korrektues dhe është e pajisur me tavolinë pune dhe karrige, kompjuter, lavaman, shtrat ekzaminimi, vitrinë metalike të mbyllur për ruajtjen e barnave, si dhe vitrinë për ruajtjen e dokumentacionit mjekësor. Prej pajisjeve mjekësore ka kufje mjekësore (stetoskop), aparat për matjen e presionit të gjakut, aparat për EKG, aparat për matjen e sheqerit në gjak, teste për kontrollë të drogës. Edhe mëtutje nevojiten aparate për kontrollin e syve, veshëve, maskë oksigjeni, maskë AMBU për frymëmarrje të asistuar.

Mjeku i punësuar, njëkohësisht është përgjegjës edhe për SHEK Tetovë, ku qëndron çdo të enjte. Mjeku është në dispozicion çdo ditë nga e hëna deri të premten nga ora 08:00-16:00 me përjashtim të disa orëve të së enjtes kur viziton SHEK Tetovë. Mjeku jashtë orarit të rregullt të punës është në dispozicion edhe gjatë ditëve të javës deri në orën 22:00, ndërsa në raste urgjente thirren edhe ekipet e ndihmës së shpejtë mjekësore.

Mjeku e ndan ordinance edhe me dy të punësuar të tjerë të cilët janë gjithashtu të pranishëm gjatë ekzaminimeve, praktikë që është në kundërshtim me standardet ndërkombëtare të cilat thonë se "Të gjitha ekzaminimet mjekësore (qoftë në pranim apo më vonë) duhet të kryhen pa praninë e zyrtarëve të burgut, përveç në raste kur mjeku kërkon ndryshe. Personat e dënuar duhet të ekzaminohen individualisht, jo në grup.³⁹"

Barëra në ambulantën e burgut nuk ka mjaftueshëm meqenëse vetë institucioni nuk ka buxhet për të dhe vetëm 5% e barnave të patjetërsueshme shpërndahen përmes Shtëpisë shëndetësore të Tetovës. Në rast nevojë për terapi sekondare ose terciare, pezullohet dënimi për aq kohë sa është e nevojshme të zgjidhet problemi shëndetësor. Personat e dënuar që nuk kanë sigurim shëndetësor nuk e marrin të njëjtën gjë as nga institucioni ndëshkues – korrektues, me fjalë tjera të njëjtit janë të pasiguruar.

Sa i përket shpërndarjes së terapisë për të dënuarit, duhet theksuar si praktikë pozitive dhe shembull për institucionet e tjera të burgjeve që në INK Burgu Tetovë terapia përgatitet veçmas për secilin të dënuar, e organizuar në pako të vogla në të cilat shënohet emri dhe mbiemri i të dënuarit pa theksuar se për çfarë lloj terapie bëhet fjalë, me ç'rast garantohet diskrecioni për pacientit dhe sëmundjen e tij, përkatësisht gjendjen e tij shëndetësore.

Nga bashkëbisedimi me mjekun, ekipi i MPN-së është njoftuar se në rast të konstatimit të lëndimeve të ndonjë i dënuar, mjeku për të njëjtin e informon drejtorin, por nuk ka informacione kthyesë vallë ato përcillen më tej tek Prokuroria publike, obligim që e ka drejtori kur konstaton lëndime të shkaktuara nga personi tjetër.

Në burg nuk ka asnjë ambulancë stomatologjike, poashtu as Burgu nuk ka lidhur marrëveshje me ndonjë institucion shëndetësor për ofrimin e shërbimeve stomatologjike për personat e dënuar. Personat e dënuar mjekohen tek stomatologu privat.

³⁹ Komiteti Evropian për parandalimin e torturës dhe trajtimit ose ndëshkimit çnjerëzor ose degradues (KPT), Këshilli i Evropës, Shërbimi shëndetësor i burgjeve, i qasshëm në: <https://rm.coe.int/16806ce939> (Qasur me datë: 14.08.2023)

Në burg nuk vjen mjeku - specialist i psikiatrisë, por të dënuarit që kanë nevojë për psikiatër rregullisht dërgohen në Psikiatri në Qendrën Klinike të Tetovës.

Në seksionin e ekzaminimeve të personave të dënuar që janë në vuajtje të dënimit disiplinor – izolim, ekipi i MPN-së ka konstatuar se çdo person ekzaminohet nga mjeku para se të dërgohet në izolim, ndërsa mjeku i viziton rregullisht, në bazë ditore derisa janë në izolim.

Burgu disponon me më shumë kamera funksionale për **mbikëqyrje video** që monitorojnë muret e jashtme dhe hapësirat e brendshme të përbashkëta në institucion. Në këtë mënyrë është ngritur niveli i mbrojtjes nga veprimet e mundshme të papërshtatshme ndaj personave të dënuar, ndërsa incizimet nga vëzhgimi video shfrytëzohen edhe për konstatimin e gjendjes faktike në rastet e pretendimeve për shkelje disiplinore të kryera nga personat e dënuar.

Ekipi i MPN-së është informuar se nuk ka Rregullore apo çfarëdo dokument tjetër që rregullon çështjen e vëzhgimit me video në institucion. Strategjia për zhvillimin e sistemit penitenciar si një nga aktivitetet për realizimin e qëllimit strategjik të Fuqizimit të sistemit të video-mbikëqyrjes në INK dhe EEK (4.5) parasheh edhe miratimin e rregullave dhe futjen e POS për video vëzhgim në INK dhe EEK. Megjithatë, duke pasur parasysh faktin se një aktivitet i tillë ende nuk është zbatuar dhe ekipi i MPN nuk ka informacion se është miratuar rregullore e unifikuar apo POS për video-mbikëqyrjen në INK dhe IEK, dhe, **duke pasur parasysh nevojën për rregullimin e video-mbikëqyrjes në institucion, ekipi i MPN-së rekomandon si zgjidhje kalimtare të ndiqet shembulli i INK-ENK Idrizovë ku drejtori i institucionit, në bazë të Ligjit për mbrojtjen e të dhënave personale dhe Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve, ka miratuar "Rregulloren për mënyrën e kryerjes së video vëzhgimit në INK-ENK Idrizovë me repart të hapur në Veles" (Nr. 01-9450/1 të datës 19.08.2021)⁴⁰.**

Askush nga personat e dënuar me të cilët bisedoi ekipi i MPN-së nuk u ankua për **trajtim** jo të duhur nga ana e personave zyrtarë dhe as për padurim apo dhunë mes vetë të dënuarve. Të gjithë theksuan qëndrimin korrekt të të punësuarëve ndaj tyre, si dhe kushtet e mira materiale dhe ushqimin. E vetmja vërejtje në kontekst negativ është kujdesi shëndetësor dhe mungesa e barnave, veçanërisht për ata të dënuar që kanë edhe probleme/diagnoza psiqike/psikiatrike.

Gjatë pranimit në institucion, të dënuarit kontrollohen në 24 orët e para, përkatësisht nëse pranimi është bërë në orët e mbrëmjes, në mëngjes kontrollohen sapo vjen mjeku. Me këtë rast, ekipi i MPN-së thekson se kontrolli, gjegjësisht **ekzaminimi i të dënuarve të sapopranuar nuk duhet të bëhet duke i zhveshur plotësisht, por e njëjta gjë të bëhet pjesërisht (së pari pjesa e sipërme e rrobave dhe më pas duke e veshur atë pjesë, të kalohet në heqjen e pjesës së poshtme të rrobave). Mënyra e këtillë e kryerjes së ekzaminimeve ruan dinjitetin e personave - qëllim i ekzaminimit dhe nuk i ekspozon ndaj trajtimit apo ndëshkimit shtesë çnjerëzor ose poshtëruës. Çdo ekzaminim i kaviteteve të brendshme duhet të bëhet nga një person profesionist - mjek. Ky lloj ekzaminimi duhet të regjistrohet zyrtarisht me të dhëna për personin që kryen ekzaminimin dhe të tjerët të pranishëm gjatë kryerjes së tij.**

Të gjithë personat të cilët janë duke vuajtur dënim me burg kanë të drejtë të punojnë konform aftësive fizike dhe psikike. Personat e dënuar në ENP Burgu Tetovë më shpesh janë të

⁴⁰ I qasshëm në ueb faqen e ENK: <https://www.kpuidrizovo.gov.mk/2023/05/12/pravilnik-za-nachinot-narvshe%d1%9ae-na-video-nadzor-vo-kpu-kpd-idrizovo-so-otvoreno-oddelenie-vo-veles/> (herën e fundit është vizituar me datë 18.08.2023)

angazhuar në mirëmbajtjen e higjienës në ent, realizimin e punëve në kuzhinë apo detyrat e rregullta të rendit, kurse gjashtë persona të dënuar ishin të angazhuar jashtë entit ndëshkues-përmirësues.

Në ENP Burgu Tetovë, nuk realizohet **arsimi** fillor dhe i mesëm i obligueshëm, kurse në momentin e vizitës, personat e dënuar nuk ishin të kyçur në procesin arsimor jashtë Entit. **Me mënyrën e këtyrë të të vepruarit, enti i cenon të drejtat ligjore për organizim të arsimimit të obligueshëm si pjesë e sistemit të përgjithshëm arsimor dhe edukues.**

Gjatë kohës së bisedave të cilat i realizoi ekipi i MPN-së, asnjë nga personat e dënuar nuk u ankua në lidhje me të drejtën e **vizitës ose kontakteve** me familjen. ENP Burgu Tetovë ka siguruar hapësirë të veçantë për realizimin e të drejtës për vizitë të personave të dënuar, ka ndërtuar tualete për vizitorët (për meshkuj dhe për femra), gjithashtu është e rregulluar pjesa e jashtme (oborri) në aspektin hortikulturor me pajisje për fëmijë, disa paravanë për vizita gjatë periudhës së verës si dhe fontanë. Hapësira e këtyrë len përshtypje se vizitat ndërmjet të burgosurve dhe familjeve të tyre realizohen në mënyrë të dinjitetshme dhe të ndershme.

Ekipi i MPN-së konstatoi se në Burg ekzistojnë kuti të veçanta nëpërmjet të cilëve personat e dënuar mund të drejtohen me parashtrësë ose ankesë deri te drejtori ose deri te zyra e Avokatit të popullit, gjithashtu ishte vërtetuar se Rregullorja shtëpiake me të drejtat e personave të dënuar ishte vendosur në më shumë vende të dukshme në Burg.

Gjatë rrjedhës së vizitës, ekipi i MPN-së realizoi **biseda edhe me personat zyrtarë** të punësuar në Sektorin e Sigurimit. Edhe në këtë ent ndëshkues-përmirësues nevojitet ekipimi i personelit në pajtim me vendet e parapara të punës sipas sistematizimit. Megjithatë, në krahasim me vërejtjet e dhëna më herët, në këtë rast vëreheshte kënaqësi tek të punësuarit nga ndryshimet pozitive të cilat janë realizuar në Burg.

Personave të cilët punojnë në sigurimin e burgut, jashtë orarit të punës, u paguhet kompensim. Akoma kanë problem me uniformën, përkatësisht një kohë më të gjatë të punësuarit e sigurimit nuk marrin uniforma si dhe mbathje, dhe janë të detyruar të gjinden ashtu siç dinë dhe mendojnë.

Në ENP Burgu i Tetovës nuk ka asnjë të punësuar të gjinisë femërore në Sektorin e sigurimit. Prej këtij, mungesa e personave të gjinisë femërore të punësuar në Sektorin e sigurimit, sjell deri te situata, që kontrolli ndaj personave të gjinisë femërore – vizituese të burgut, të mos realizohet aspak, kjo nga ana tjetër vë në pikëpyetje çështjen e sigurisë në ent edhe pse për këtë qëllim shfrytëzohet detektor me dorë.

REKOMANDIME THELBËSORE:

- Rritja e numrit të zyrtarëve të burgut (në policinë e burgut dhe sektorin e risocializimit) dhe marrjen e masave në drejtim të sigurimit të më së paku një të punësuar të gjinisë femërore në ndërrim, në çdo kohë, në Burg;
- Respektimi i standardeve nacionale dhe ndërkombëtare gjatë realizimit të bastisjes/

kontrollimit të personit të ri të pranuar në ENP Burgu Tetovë⁴¹ ;

- Sigurimi i trajtimit të veçantë të ushqimit të personave të dënuar me nevoja të posaçme në të ushqyerit.

3.4 MBIPOPULLIMI DHE SITUATA E PËRGJITHSHME

Mbipopullimi edhe mëtutje paraqet një nga problemet me të cilin ballafaqohet sistemi maqedonas penitenciar. Mungesa e theksuar e hapësirës personale dhe privatësisë i vëndon në rrezik të gjithë personat e burgosur dhe të privuar nga liria, veçanësisht ata më të rrezikuarit/cenuarit.

Gati të gjitha entet ndëshkuese-përmirësuese përballen me mungesën e kapaciteteve për akomodim të personave të dënuar, të cilët janë udhëzuar në vuajtjen e dënimit me burg. Sipas të dhënave, me të cilat korrespondon ekipi i MPN-së, kapaciteti maksimal akomodues i enteve ndëshkuese-përmirësuese është për 2113 persona të dënuar, kurse nga ata vetëm në INK-ENK Idrizovë përfundimisht me datën 26.12.2023 janë vendosur 1297 persona⁴².

Gjatë rrjedhës së vitit 2023 u provua që të sillet ligj i ri për amnisti me të cilin duhet të përfshihen të dënuarit me aktgjykim të plotfuqishëm me burg për vepra penale të parapara me Kodin Penal ose me ligje tjera të cilët në ditën e hyrjes në fuqi të këtij ligji kanë filluar apo nuk kanë filluar me vuajtjen e dënimit me burg në ENP në Republikën e Maqedonisë së Veriut, si dhe persona të dënuar me aktgjykim të plotfuqishëm me dënim me burg për vepra penale të përshkruara me kodet penale të shtetit tjetër nëse autori është shtetas i Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe veprën e vuan në RMV në bazë të ekzekutimit të aktgjykimit penal të gjykatës së jashtme apo ndërkombëtare dhe i njëjti është pranuar me aktgjykim të gjykatës kompetente në RMV-së, në pajtim me marrëveshjen ndërkombëtare të ratifikuar në pajtim me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Ligji për amnisti nuk u aprovua nga Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut.

Gjatë kohës së përgatitjes së këtij raporti, Ligji për amnisti ishte në procedurë parlamentare.

Në atë drejtim, **ekipi i MPN-së përsëri e thekson nevojën e zhvillimit të qasjes sistemore drejtë ballafaqimit me mbipopullimin në entet ndëshkuese-përmirësuese, nëpërmjet vendosjes së dialogut të përhershëm, mirëkuptimit dhe veprimit të pushtetit kompetent, udhëheqësit e Drejtorisë për ekzekutimin e sanksioneve dhe enteve ndëshkuese-përmirësuese, ligjdhënësit, gjykatësit, prokurorët dhe të gjithë faktorët aktiv.**

Si vërejtje e përgjithshme në lidhje me funksionimin e sistemit penitenciar edhe gjatë këtij

⁴¹ Rregullat evropiane të burgjeve. E arritshme në: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (Qasur më datë: 14.08.2023)

⁴² Të dhënat në mënyrë oficiale janë pranuar nga Drejtoria për ekzekutim e sanksioneve më datën: 12.03.2024, me shkresën nr.06-446/4.

viti ekipi i MPN-së konstatoi se ndërrimi i shpeshtë i personave udhëheqës në entet ndëshkuese-përmirësuese sjell deri te udhëheqja joligjore e të njëjtave, mungesa e shqyrtimit dhe realizimit të aktiviteteve dhe planeve të realizuara, si dhe mungesa e kontinuitetit gjatë realizimit të reformave të parapara me Strategjinë nacionale për zhvillim të sistemit penitenciar në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2021-2025⁴³, pikërisht kjo strategji flet se kushtet për drejtor në ENP dhe EEK parashohin përvojë më së paku shtatë vite, nga të cilat katër në fushën e sanksioneve ose punëve të njashme. Procesi i këtillë është ngarkuar në mënyrë plotësuese me faktin se drejtorët emrohet drejtpërsëdrejti nga Qeveria me vendim për udhëheqës detyre, duke i ikur mënyrës publike dhe transparente për zgjidhjen e kuadrit profesional dhe me përvojë ashtu siç në shumë raste ekipi i MPN-së thekson në raportet e tij vjetore, por edhe Komiteti Evropian për parandalimin e torturës dhe veprimit jonjerëzor apo degradues ose ndëshkuese⁴⁴.

Pritet që ndryshimet dhe plotësimet e miratuara të reja të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve⁴⁵, të zgjidhin disa dilema edhe në lidhje me zgjedhjen dhe emërimin e kuadrit udhëheqës të Institucioneve ndëshkuese-korrektuese dhe edukuese-korrektuese, por edhe në lidhje me vet menaxhimin, para së gjithash sigurinë. Megjithatë, si shumë herë deri tani, ajo që do të jetë e një rëndësie të veçantë është gatishmëria që në mënyrë konsekuente dhe në kohë të zbatohen zgjidhjet e tilla ligjore.

⁴³ Drejtoria për ekzekutimin e sanksioneve, Strategjia nacionale e zhvillimit të sistemit penitenciarë në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2021-2025, në dispozicion në: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/11/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98-portain-10092021-MKD.pdf> (e disponueshëm më datë 23.03.2023)

⁴⁴ Report to the Government of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 9 December 2020, në dispozicion në: <https://rm.coe.int/1680a359cb> (e disponueshme më datë 22.03.2023)

⁴⁵ Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve („Gazeta zyrtare e RMV-së” nr.74/2024) E arritshme në: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2024/04/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D1%80%D1%88%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5.pdf> (Qasur më datë: 06.06.2024)

3.5 SHKALLA E REALIZIMIT TË REKOMANDIMEVE TË MEKANIZMIT PARANDALUES NACIONAL

Në lidhje me shkallën e respektimit të rekomandimeve të dhëna nga ana e Mekanizmit Parandalues Nacional deri te entet kompetente, e përshëndesim gatishmërinë që të korigjojnë mangësitë e konstatuara. Mirëpo, me keqardhje konstatojmë se entet e korigjojnë vetëm atë që nuk kërkon implikime financiare apo nevojë për koordinim me organe tjera (p.sh. Ministrinë e shëndetësisë, Ministrinë e arsimit dhe shkencës).

ENTET PSIKIATRIKE

Në vitin raportues Mekanizmi parandalues nacional vizitoi një ent psikiatrik, edhe atë Spitalin psikiatrik-Negorcë.

Ashtu si edhe vitin e kaluar, edhe gjatë këtij viti vizita e paparalajmëruar ishte në repartin forenzik, përkatësisht repartin gjyqësor dhe mënyra e të vepruarit me personat e privuar nga liria me masë të shqiptuar siguri-mjekim i obliguar psikiatrik dhe vendosje në ent shëndetësor.

Spitalet psikiatrike janë mjedise në të cilat personat të cilët mjekohen janë të ekspozuar në rrezik nga keqpërdorime që mund të nënkuptojë torturë apo ndonjë lloj tjetër i të vepruarit jonjerëzorë, nënvlerësues apo ndëshkues. Në atë drejtim janë edhe ndalesat e këtyre llojeve të keqpërdorimit të parapara me dokumentet ndërkombëtare dhe me rregullat nacionale⁴⁶. Kjo, e parashtrohet nevojën e monitorimit në kontinuitet, dhe për këtë shkak edhe ekipi i MPN-së spitalet psikiatrike i numëron në listën e vendeve tradicionale të cilat u nënshtrohen kontrolleve të rregullta⁴⁷.

Sipas standardeve të Komitetit Evropian për parandalim të torturës (KPT) resurset kadrovike duhet të përshtaten me numrin, kategorinë e personelit (psikiatra, mjekë të përgjithshëm,

⁴⁶ Në këtë drejtim është edhe Raporti i veçantë i Raportuesit special të mëhershëm për torturën (Huan E. Mendez) i vitit 2013: A/HRC/22/53 (në Raport pasqyrohen entet shëndetësore si vende ku ekziston rrezik i keqpërdorimit që do të thotë torturë ose veprim tjetër jonjerëzorë), Komiteti Evropian i parandalimit të torturës (KPT) ka zhvilluar standarde në drejtim të parandalimit të torturës në entet psikiatrike, kurse në rregullimin ligjor nacional ndalimi i mundimit theksohet në më shumë tekste ligjore, si për shembull Ligji për ekzekutimin e sanksioneve (neni 5).

⁴⁷ Ekipi i MPN-së Spitalin psikiatrik për herë të fundit e ka vizituar në dhjetor të vitit 2019 dhe për të njëjtën ishte dorëzuar edhe Raporti i veçantë. Pas kësaj vizite, përfaqësues të ekipit të MPN-së e kanë vizituar Repartin gjyqësor bashkërisht me përfaqësues të AP-së, të cilët punojnë në mbrojtjen e të drejtave të pacientëve në suaza të punës me lëndë, me qëllim grumbullimin e të dhënave për situatën e përgjithshme në repart. Kjo vizitë fokusoheshte vetëm në Seksionin për mjekim të personave të dënuar me çrregullime mentale ose të ashtuquajturin Departament gjyqësor, ku janë të vendosur persona të cilëve u është shqiptuar masa e sigurisë – mjekim i obligueshëm psikiatrik dhe mbajtje në ent shëndetësorë.

infermiere, psikologë, terapeutë profesional, punëtorë social etj.), përvojë dhe stërvitje. Mungesa e resurseve kadrovike shpeshherë mund të sjellin deri te situata të rrezikshme për pacientët, pa marrë parasysh qëllimet e mira si dhe përpjekjet e vërteta të personelit të shërbimit⁴⁸.

Në këtë drejtim **dhe në këtë rast edhe njëherë do ta përsërisim vërejtjen e përgjithshme e cila ishte konstatuar edhe vitin e kaluar, ajo është që edhe ky spital si edhe spitalet psikiatrike "Shkup" dhe "Demir Hisar" ballafaqohet në mënyrë serioze me mungesën e personelit. Kështu, në Spitalin psikiatrik – "Negorci" nga gjithsej 114 vende të sistematizuara të punës, 89 janë të plotësuar, si dhe një pozicion me kontratë në vepër.**

Sipas standardeve të Komitetit Evropian për parandalim të torturës (KPT) resurset kadrovike duhet të përshtaten me numrin, kategorinë e personelit (psikiatra, mjekë të përgjithshëm, infermiere, psikologë, terapeutë profesional, punëtorë social etj.), përvojë dhe stërvitje. Mungesa e resurseve kadrovike shpeshherë mund të sjellin deri te situata të rrezikshme për pacientët, pa marrë parasysh qëllimet e mira si dhe përpjekjet e vërteta të personelit të atij shërbimi⁴⁹, kurse për personelin **rreziqe që do të sjellin deri te mbingarkesa, rritja e stresit dhe rrjedhimisht deri te mundësia e shterjes së kapaciteteve të punëtorit, përkatësisht "djegie" (i ashtuquajtur i sindrom i burnout), e cila do të pasqyrohet edhe gjatë të vepruarit kundrejt pacientëve.**

4.1 IPSH SPITALI PSIKIATRIK "NEGORCI"

Spitali Psikiatrik "Negorci" është i ndarë në dy reparte edhe atë një me mbikëqyrje të përfurcuar rritur dhe një repart pa mbikëqyrje më të madhe. Sa i përket repartit gjyqësor (forenzik) i cili ishte edhe lëndë e kësaj vizite të MPN-së, gjithashtu është vendosur në një objekt të veçantë dhe në atë janë vendosur pacientë me masën e shqiptuar të sigurisë – mjekim të obliguar psikiatrik si dhe mbajtjen në ent shëndetësor.

Nga aspekti material, objekti është i ri dhe me tualete të rregulluara, dhoma individuale, në të cilat janë vendosur nga dy deri në tre pacientë dhe qëndrim ditor, në të cilat ka dy televizor si dhe me shumë lojëra shoqërore: letra (karta), tablo, shah.

Spitali nuk posedon ekonomi spitalore si një lloj i terapisë okupative për pacientët (edhe pse jo shumë më herët (përpara 5 viteve) e njëjta ka ekzistuar), nuk kanë donacione as edhe sigurim të jashtëm, nuk ekziston video-mbikëqyrje. Megjithatë, ka terren futbollit, basketbollit si dhe kantinë në hapësirën e spitalit ku pacientët furnizohen me ushqime, mjete për higjienë personale dhe veshmbathje

Ikje nga spitali ka (nga një në muaj), pas së cilës njoftohet stacioni kompetent policor e cila sipas rrëfimit të të punësuarve, përgjigjet sipas paraqitjes dhe është në ndjekje të pacientëve.

⁴⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), CPT/Inf(98)12-part (Extract from the 8th General Report of the CPT), par. 42

⁴⁹ Ibid

Në lidhje me parkun e makinave, spitali posedon mjaftueshëm makina, me të cilat mund të plotësohen nevojat, dhe për të njëjtën shprehur kënaqësi edhe udhëheqësia.

Spitali nuk ka borxhe, kurse buxheti për vitin 2024 është rritur për 5 milion denarë në krahasim me vitin 2023.

Në repart në ndërrimin e parë ka infermiere dhe teknik medicinal, dhe pas përfundimit të ndërrimit të parë në ndërrim e dytë ka dy motra mjekësore. Mjek përgjegjës dhe udhëheqës i repartit është drejtori aktual i spitalit, i cili realizon mandatin e tij të dytë, i cili çdo ditë realizon mbikëqyrje ndaj të gjithë punës, kurse dy mjekë, të cilët janë në specializim të drejtimit, në kontinuitet e mbulojnë repartin, e vëzhgojnë gjendjen psikike dhe në koordinim me udhëheqësin e rregullojnë terapinë medikamentoze.

Një punëtor social i obliguar për të gjithë pacientët në spital, gjithashtu edhe për pacientët e repartit gjyqësor (në ditën e vizitës në spital kishte 38 pacientë me masën siguri mjekim i obliguar psikiatrik si dhe mbajtje në ent shëndetësor. Pacientët tjerë (gjithsej 11 pacientë) për shkak të përkufizimeve hapësinore janë të vendosur në reparte tjera. Me të gjithë pacientët në spital punojnë vetë dy psikologë.

Fiksimi në spital realizohet në repartin pranues ku për atë qëllim është siguruar hapësirë e veçantë, e siguruar me mure mbrojtëse dhe me mbikëqyrje nga të dyja anët e hapësirës në formën e mureve prej qelqi. Për fiksion shfrytëzohen rripe magnetike dhe për vet fiksionin është përgatitur Protokoll për fiksion të pacientëve në IPSH Spitalin Psikiatrik "Negorci", si dhe formular për fiksion, i cili përmban të dhëna për pacientin, historinë e sëmundjes, përshkrimin e gjendjes psikike, terapinë e ordinuar, llojin e fiksimit, kohëzgjatjen e fiksimit, kontrollën dhe personin udhëheqës, i cili e lejon fiksionin.

Për secilin pacient ekziston historik në të cilin janë shënuar të gjitha të dhënat, historia e sëmundjes, gjendja aktuale dhe e përgjithshme shëndetësore, si dhe të gjitha intervenimet mjekësore gjatë qëndrimit të tij në spital p.sh. të gjitha hulumtimet mjekësore të cilat janë realizuar gjatë hospitalizimit të tij, protokoll për mjekim, mendim dhe udhëzim nga psikologu, anamneza sociale dhe vërejtje të kohëpaskohshme për rrjedhën e gjendjes psikike.

Secili pacient ka edhe kartelën e tij shëndetësore, në të cilën regjistrohet i gjithë komunikimi me gjyqin për pacientin, mjekimi i tij, si dhe masat e propozuara (nëse i ka edhe atë rreth ndryshimit të masës)⁵⁰, kërkesë për fundjavë terapeutike ose kërkesë për ndryshim të masës në mjekim të obliguar ambulator.

Gjatë kohës së vizitës së repartit gjyqësor nuk kishte pacientë, të cilët janë me terapi me metadon.

Nga bisedat e realizuara me një pjesë të pacientëve mund të konstatohet se të njëjtit janë në gjendje stabile relative psikike me lista të rregullta terapeutike dhe me terapi adekuate.

Të gjithë janë të kënaqur me vendosjen, kushtet, ushqimin edhe pse kishte edhe pacientë të cilët u ankuan për të njëjtën. Pacientët i shprehën mundësitë që të furnizohen me disa gjëra nga kantina në rrethin e spitalit, posaçërisht i gëzon mundësia që dy herë në javë, me prezencë të të punësuarve, mund të komunikojnë me familjen dhe më të afërmit nëpërmjet telefonit.

⁵⁰ Gjatë bisedës me të punësuarit ishte theksuar se edhe pse spitali rregullisht i informon gjykatat, çdo gjashtë muaj, dhe për disa pacientë kanë propozuar kërkesë për ndryshim të masës së mjekimit të obligueshëm në kushte spitalore, mjekim në liri, gjyqi rrallë herë përgjigjet ndaj këtyre propozimeve dhe nuk realizon ndryshim të së njëjtës.

Nga mbikëqyrja e realizuar mund të konstatohet se **puna në repartin gjyqësor pranë IPSH Spitalit Psikiatrik "Negorci" realizohet papengesa dhe në kushte relativisht të mira materiale.** Të punësuarit shprehin përkushtim dhe përkujdesje për pacientët, kurse vet hapësirat në të cilat realizohet kontrolla e pacientëve janë të pastra dhe të pajisura.

Ajo që brengos është mungesa e aktiviteteve produktive, strukturore dhe të paramenduara të cilat do të kontribuojnë drejt përmirësimit të gjendjes së përgjithshme psikike të pacientëve, që rrjedhimisht do të kontribuojnë drejt risocializimit të tyre si dhe funksionimit produktiv pas përfundimit të masës.

Mungesa e terapisë punuese, si dhe këshillimit individual dhe grupor, terapisë konstruktive, si dhe aktiviteteve të rregullta sportive.

REKOMANDIM KYÇ:

- Punësimi i personelit plotësues në pajtim me sistematizimin e vendeve të punës, para së gjithash punëtorëve social si dhe psikologëve, por edhe mjek psikiatër-subspecialistë të psikiatrisë gjyqësore, si dhe terapeutë pune.

STACIONET POLICORE ME KOMPETENCA TË PËRGJITHSHME

Gjatë rrjedhës së vitit 2023 ekipi i MPN-së realizoi 7 vizita në stacionet policore me kompetenca të përgjithshme, edhe atë SP KP Bit Pazar, SP KP Tetovë, SP KP Kriva Pallankë, SP KP Kavadar, SP KP Resnjë, SP KP Veles dhe SP KP Shtip, si dhe 2 vizita në stacionet policore për mbikëqyrje kufitare, SP MK Bllacë dhe SP MK Çashkë. Të gjitha ishin realizuar pa paralajmërim të mëhershëm

5.1 SP KP BIT PAZAR

Që nga themelimi i Mekanizmit Parandalues Nacional, Stacioni policor me Kompetenca të përgjithshme Bit Pazar ishte vizituar për të pestën herë.

Gjatë kohës së kësaj vizite ishte konstatuar se SP KP Bit Pazar edhe më tutje nuk ka të përshtatur hapësirë të veçantë për biseda me fëmijë, kështu bisedat me fëmijët në konflikt me ligjin, si dhe me fëmijë viktime të veprave penale realizohen në zyrat e inspektorëve për delikuençë fëmijërore, kurse në raste të veçanta edhe në zyrën e udhëheqësit të ndërrimit. Zyra e inspektorëve për delikuençë fëmijërore (e cila gjindet në katin e parë të ndërtesës dhe nuk ka asensor sepse i njëjti është jashtë funksioni) është në gjendje të keqe materiale, e ndajnë më shumë inspektorë dhe është e pajisur me inventarë të vjetërsuar dhe vetëm me një kompjuter, i cili është i dedikuar për më shumë inspektorë. Muret janë të lyera me ngjyrë të bardhë, kurse përreth dritareve janë realizuar/improvizuar izolime me stiropor. Prej këtui ekipi i MPN-së konstatoi se **se zyra në të cilën realizohen bisedat me fëmijët në SP KP Bit Pazar jo vetëm që nuk është adekuate për qëllimin për të cilin përdoret, madje e njëjta nuk ka as kushte elementare për qëllimin e theksuar, respektivisht për punë pa pengesë.** Ekipi i MPN-së gjatë kohës së vizitës morri informacione se në situata të veçanta, kur kushtet e lejojnë atë, bisedat me fëmijët realizohen në zyrën e udhëheqësit të ndërrimit, e cila për nga aspekti

material ishte më e mirë sepse ka qenë e renovume nga ana e të punësuarve me mjetet e tyre.

Sa u përket hapësirave për ndalje, higjiena është në nivelin e duhur në krahasim me gjendjen e konstatuar gjatë vizitave të mëhershme të MPN-së, gjatë së cilës ishte theksuar se për mirëmbajtjen e higjienës në këto hapësira është angazhuar agjencion i posaçëm, i cili rregullisht i pastron hapësirat për mbajtje, dhe herë pas here i pastrojnë shtresat dhe mbulesat.

Duke u bazuar në informacionet e pranuar dhe sasinë e punës, ekipi i MPN-së konstatoi se numri i zyrtarëve policor të uniformuar në SP KP Bit Pazar nuk është i mjaftueshëm që të realizohen obligimet e tyre në mënyrë adekuate dhe pa pengesa, kurse mungesa e personelit ishte konstatuar edhe në pjesën e policisë kriminalistike.

Përskaj mungesës së zyrtarëve policor, ekipi i MPN-së në mënyrë plotësuese konstatoi se problem serioz paraqet edhe sistemimi i zyrtarëve policor në vende pune dhe realizimi i detyrave të punës për të cilat nuk janë të kualifikuar, përkatësisht nuk kanë përvojë paraprake, gjithashtu nuk kanë qenë të kyçur në problematikën (për shembull nëpërmjet trajnimeve etj.). Një pjesë të rotacioneve të këtylla të vendeve të punës zyrtarët policor i përfetojnë si kthim prapa në karrierën e tyre profesionale, për shkak të të cilës edhe motivimi i realizimit të obligimeve është në nivel shumë të ulët⁵¹.

E gjithë kjo drejtpërsëdrejti ndikon edhe në rrezikun e të vepruarit jo adekuat ndaj personave të privuar nga liria, dhe për këtë shkak ekipi i MPN-së rekomandon që secili transfer ose udhëzim i zyrtarëve policor në vende pune apo për realizimin e obligimeve të punës për të cilat nuk kanë përvojë paraprake të realizohet pas trajnimeve, nëpërmjet të cilave zyrtari policor do të njoftohet me specifikat në realizimin e autorizimeve policore karakteristike për atë vend pune. Njëkohësisht, ekipi i MPN-së rekomandon që secili transfer apo udhëzim i zyrtarëve policor në vende tjera pune që donë të thotë përparim apo kthim prapa në karrierën e tyre të bazohet veçmas në drejtim të profesionalizimit të funksionit, dhe të realizohet në procedurën dhe mënyrën e paraparë me ligj.

Për dallim nga kjo, ashtu siç gjendja e atillë e takuar faktike e cila ndikon në drejtim të zvogëlimit të rrezikut nga të vepruarit e mundshëm kundrejt personave të ndaluar, ekipi i MPN-së e veçon orvatjen e komandantit të stacionit policor që të gjithë bisedat me personat e ndaluar të realizohen ekskluzivisht në hapësirën e paraparë për atë qëllim e cila është nën video-mbikëqyrje të përhershme. Pikërisht, ekipi i MPN-së i thekson këto orvatje si praktikë pozitive e cila duhet të praktikohet edhe në stacionet tjera policore.

⁵¹ Shpeshherë për rotacionet e zyrtarëve policorë në suaza të Ministrisë së punëve të brendshme nga njëri në departamentin tjetër, sektor ose njësi organizative theksohet se nuk janë motivuar nga motive profesionale, por për shkak të ndonjë revanshizmi apo presioni

5.2 SP KP TETOVË

Stacioni policor me Kompetenca të përgjithshme (SP KP) Tetovë është vizituar për herën e tretë nga ekipi i MPN-së.

Edhe ky stacion policor ballafaqohet me mungesën e kuadrit, dhe mu për atë **Avokati i popullit si Mekanizëm parandalues nacional përsëri rekomandon rritjen e numrit ZPU në SP KP Tetovë, në përputhje me numrin e vendeve të punës sipas sistematizimit, deri në plotësimin e plotë të vendeve të punës sipas sistematizimit.**

Përskaj mungesës së zyrtarëve policor, **ekipi i MPN-së konstatoi se sfidë serioze paraqet edhe sistemimi i zyrtarëve policor në pozita pune dhe realizimi i obligimeve të punës për të cilat nuk kanë përvojë paraprake, gjithashtu nuk kanë qenë të kyçur në problematikën (për shembull nëpërmjet trajnimeve etj.).** Njëjtë edhe këtu do ta përsërisim rekomandimin e lartpërmendur se praktika **e atillë ndikon në rrezikun e të vepruarit të mundshëm jo adekuat ndaj personave të privuar nga liria, dhe për këtë shkak e rekomandojmë secili sistemim apo udhëzim të zyrtarëve policor në vende pune dhe realizim të detyrave të punës për të cilat nuk kanë përvojë paraprake të realizohet pas trajnimeve të mëhershme, nëpërmjet të cilave zyrtari policor do të njoftohet me specifikat në realizimin e autorizimeve policore, karakteristikë e vendit të tillë të punës.**

Stacioni policor është i pajisur me video-mbikëqyrje dhe gjatë realizimit të mbikëqyrjes në hapësirën e kujdestarisë ishte vërtetuar se e njëjta është funksionale. Funksionimi i video-mbikëqyrjes kontribuon jo vetëm për zvogëlimin e rrezikut nga veprimet joadekuate ndaj personave të privuar nga liria të cilat realizohen te Stacioni policor për shkak të bisedës apo ndalimit, por njëkohësisht e zvogëlon rrezikun nga akuzat e mundshme për veprime joadekuate nga ana e zyrtarëve policor.

Gjatë mbikëqyrjes së realizuar në një pjesë të zyrave zyrtare të zyrtarëve policorë ishte konstatuar se gjinden në gjendje relative të mirë materiale.

Stacioni policor disponon me dy hapësira për biseda të cilat janë të pajisura në mënyrë adekuate me karrige të fiksuara, tavolina, kompjuterë, si dhe video-mbikëqyrje. **Megjithatë, gjendja në lidhje me sigurimin e hapësirës së veçantë për biseda me fëmijë nuk është ndryshuar dhe vazhdon praktika që bisedat me ata të realizohen në zyrat e inspektorëve për delikuencë fëmijërore, e cila gjindet në katin e katërt.**

Stacioni policor disponon me tri hapësira për ndalim, prej të cilave dy janë me nga një krevat, kurse një me dy krevate. Krevatet në hapësira janë të përforcuara për dysHEMEJE, ishin të pajisura edhe me dyshek, batanije dhe jastëk, për të cilat ishte theksuar se lahen në intervale të caktuara kohore dhe se ndërrohen pas çdo qëndrimi të personit në hapësira. Gjatë ditës së vizitës në njërin nga hapësirat kishte person të ndaluar, i cili u ankua për papastërti sa i përket shtresës dhe mbulesës, si dhe për lagështi në dysHEMENË e hapësirës në afërsi të krevatit e cila dukeshë si urinë. Dy shishe me lëng të verdhë, sigurisht me urinë, ekipi i MPN-së i vërejtë edhe në tualetin e paraparë për personat e ndaluar. **Situata e këtillë tregon në atë që zyrtarët policorë nuk përgjigjen në kohë ndaj kërkesave të personave të ndaluar të dërgohen deri te tualeti i cili gjindet në afërsi të hapësirave për ndalim.** Në asnjë nga hapësirat nuk ka tavolinë dhe karrige, kurse në të gjitha hapësirat ka të instaluar sistem për thirrje dhe komunikim (domofon). **Megjithatë, nga mbikëqyrja e realizuar dhe kontrollimi i funk-**

sionalitetit të sistemit për komunikim, ishte konstatuar se i njëjti nuk funksionon në mënyrë adekuate. Hapësirat ajrosen dhe depërton mjaftueshëm drita gjatë ditës nëpërmjet dritareve të errësuar të cilat nga ana e jashtme ishin të siguruara me grila. Gjatë kohës së vizitës ishte konstatuar se në dy hapësira ka dritare të thyera, dhe për këtë shkak temperatura e matur ishte shumë e ulët (16oC). Situata e tillë ishte hasur edhe në hapësirën ku ishte vendosur personi i ndaluar, i cili ankohet se gjithë natën e ka kaluar në të ftohtë pa asnjëfarë ngrohje.

Në afërsi të hapësirave për ndalje gjindet edhe tualeti për personat e ndaluar i cili është i pajisur me sanitari adekuate, përkatësisht me guacë dhe lavaman prej metali dhe pasqyrë nga materiali i pathyeshëm. Gjatë kohës së vizitës ishte konstatuar se në tualet nuk kishte mjete për mirëmbajtjen e higjienës personale, si për shembull: sapun, letër tualeti e të ngjashme. Higjiena në tualet ishte relativisht e mirë.

Në stacionin policor, udhëzues me këshilla në lidhje me të drejtat e të thirrurve, të arrestuarve dhe personave të ndaluar në më shumë gjuhë (maq. shq. dhe ang.) janë vendosur në hyrje të Stacionit policor, në hapësirën e udhëheqësit të ndërrimit si dhe në hapësirat për biseda.

Nga bisedat me personat zyrtarë ishte theksuar se secili person, i cili është arrestuar apo privuar nga liria njoftohet me arsyet e arrestimit/të privimit nga liria dhe të ndalimit, me të drejtën që të angazhojë avokat, si dhe me të drejtën e ofrimit të ndihmës mjekësore. Përkaj këshillimit me gojë për këto të drejta, personave u jepet të nënshkruajnë formularë/këshilla me shkrim, të cilat gjoja udhëzojnë në faktin se personat janë këshilluar dhe njoftuar me të drejtat e tyre.

Në lidhje me qasjen deri tek e drejta e avokatit, përshtypja është se personat e ndaluar vetëm pyeten a duan të thirrën avokat pa mos u asistuar që në rastet kur nuk kanë kontakt nga avokati, t'u shpjegohet për mundësinë e thirrjes së avokatit nga lista e avokatëve kujdestarë, me të cilën madje zyrtarët policorë nuk disponojnë. Kur bëhet fjalë për fëmijë dhe kur është e patjetrueshme prezenca e avokatit, ishte theksuar se kontaktojnë disa avokatë, të cilët kanë kaluar trajnim të specializuar për punë me fëmijë. **Ekipi i MPN-së nuk konstatoi se inspektorët posedojnë listë të posaçme për avokatët, të cilët kanë kaluar trajnime speciale për punë me fëmijë. Njëkohësisht, ekipi i MPN-së e thekson rrezikun e paanshmërisë së avokatëve, posaçërisht në kushte kur gjithmonë kontaktohen të njëjtët avokatë.**

E drejta e mjekut për të arrestuarin, përkatësisht të privuarin nga liria dhe të ndaluarin në Stacionin policor ishte theksuar se realizohet nëpërmjet thirrjes së ekipit të Ndihmës së shpejtë mjekësore edhe atë me kërkesë të personit ose kur personi zyrtar do të vërtetojë se ka nevojë për atë. Ishte konstatuar se kontrollet mjekësore realizohen nën prezencë dhe video-mbikëqyrje të zyrtarëve policor. Duke e pasur parasysh nevojën e vendosjes së relacionit të drejtpërdrejt mjek-pacient, si dhe për shkak të nevojës së mbrojtjes së besueshmërisë mjekësore, **ekipi i MPN-së thekson se kontrollet mjekësore duhet të realizohen pa prezencë të mbikëqyrjes së zyrtarëve policor, përveç në raste të veçanta kur atë do ta kërkojë mjeku për shkaqe sigurie.**

Stacioni policor nuk ka buxhet për ushqim për personat e privuar nga liria si dhe për personat e ndaluar.

5.3 SP KP KRIVA PALLANKË

Stacioni policor me Kompetenca të përgjithshme Kriva Pallankë është vizituar tre herë nga ana e Mekanizmit parandalues nacional.

Vërejtje e përgjithshme është se edhe pse ndërtesa gjoja është rinovuar, megjithatë len përshtypje se është e vjetruar, kjo shihet nga mobilet që i posedon. Ekipi i MPN-së si brengë e thekson faktin që stacioni policor akoma është pa video-mbikëqyrje, nuk janë pajisur hapësira të posaçme për bisedë me të arrestuarit, të ndaluarit dhe personat e privuar nga liria, nuk ka hapësira për bisedë me fëmijë, gjithashtu edhe gjendja me numrin e të punësuarve të unifor-muar edhe më tutje nuk mjafton. Në mënyrë plotësuese, personat zyrtarë u ankuan edhe për mungesën e materialeve themelore për punë, si kompjuter, karrige për ulje e të ngjashme. Prej këtu, **ekipi i MPN-së konstatoi se Stacioni policor korrespondon me kushte të përkufizuara për funksionim normal të zyrtarëve policor gjatë punës. Ashtu siç ishte rasti edhe me stacionet e mëhershme policore, edhe këtu konstatohet mungesë e kuadrit.**

Gjatë mbikëqyrjes në hapësirën e udhëheqësit të ndërrimit ku më shpesh mbahen per-sonat e arrestuar, të ndaluar ose të privuar nga liria, **në mënyrë transparente nuk janë të vendosura udhëzimet për të drejtat e personave të privuar nga liria apo çfarë do lloj informacionesh.**

Ekipi i MPN-së ishte informuar se gjatë arrestimit të personit të cilit i nevojitet ndihma mjekësore, e njëjta i ofrohet në kohë dhe e njëjta evidentohet në regjistrat për evidencë, megjithatë zyrtari policor gjithmonë është prezent gjatë rrjedhës së kontrollës mjekësore, e cila është në kundërshtim me standardet e vendosura ndërkombëtare të cilat theksojnë se "Të gji-tha kontrollet mjekësore të personave në stacionet policore patjetër të realizohen pa prezencën e zyrtarëve për zbatim të ligjit, përveç nëse mjeku kërkon ndryshe në rast të caktuar"⁵².

Nga mbikëqyrja e realizuar në regjistrat për mjetet e detyrimit, por edhe nga biseda me personat zyrtar u vërtetua përdorimi i forcës fizike dhe çfarë do lloj tjetër i fiksimit të personave.

Kur bëhet fjalë për personat e ndaluar shtetas të huaj, ishte theksuar se zyrtarët policor personalisht kuptohen me ato. Në hapësirën e udhëheqësit të ndërrimit ishin vërejtur afishe me udhëzime për të drejtat e personave të ndaluar në më shumë gjuhë, por mënyra e këtitllë e informimit me të drejtat e këtyre personave pa mundësi reale që të komunikohet me të njëjtit **tregon për improvizim i cili nuk duhet të lejohet.**

Avokatët sipas detyrës zyrtare nuk vijnë, shfrytëzohen lidhje personale, shoqërore dhe në rast nevojë ata i ftojnë.

Ekipi i MPN-së nga kjo konstaton se nevojitet të formalizohet protokoll i stand-ardizuar për të vepruar në raste të këtitlla, si dhe listë me përkthyes të autorizuar, por edhe avokatë. Secili improvizim i panevojshëm mund të sjellë deri te shkelja e të drejtave të personave të ndaluar apo të privuar nga liria.

Personat zyrtarë në stacionin policor me të cilët ishte biseduar theksuan se personat gjith-monë informohen për arsyet e thirrjes, arrestimit apo privimit nga liria, gjithashtu informohen

⁵² Këshilli i Evropës-Ndryshime në lidhje me standardet gjatë ndalimit policor, i arritshëm në: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (08.06.2023)

edhe për të drejtat e tyre (të ftojnë avokat, të kërkojnë ndihmë mjekësore, të informojnë person të tretë).

As edhe në këtë stacion policor nuk ka buxhet për ushqim të personave të privuar nga liria dhe të ndaluar.

Stacioni policor nuk ka automjete transporti, adekuate për nevojat.

Duke e pasur parasysh se është konstatuar jokonzistencë në pjesën e trajnimeve, posaçërisht në drejtim të avancimit në detyrë të zyrtarëve policor, **ekipi i MPN-së rekomandon që secili transfer apo udhëzim i zyrtarëve policor në pozicione të punës dhe realizimi i obligimeve të punës për të cilat nuk kanë përvojë paraprake të realizohet pas trajnimeve nëpërmjet të cilave zyrtari policor do të njoftohet me specifikat e realizimit të autorizimeve policore. Kjo, posaçërisht është e rëndësishme kur bëhet fjalë për punë me kategoritë e personave që lehtë u cenohen të drejtat, p.sh. fëmijë.**

Ekipi i MPN-së, gjithashtu, në pajtim me nenin 10 të Konventës së KB kundër torturës, thekson se **përgjegjësit kanë për obligim të sigurojnë se arsimimi dhe informacionet në lidhje me ndalimin e torturës janë plotësisht të përfshira në trajnimin e personelit për zbatim të ligjit, përkatësisht zyrtarët policor dhe personat tjerë të cilët munden të përfshihen në paraburgim, marrjen në pyetje ose trajtim të cilit do qoftë individ, i cili i është nënshtruar cilës do forme të arrestimit, paraburgimit ose burgimit.**

Stacioni policor ka dy dhoma për ndalim të cilat gjinden në pjesën e bodrumit të ndërtesës, të dyja nuk janë adekuate për këtë qëllim, nuk kanë ndriçim natyrorë, as edhe ajrosje, as edhe ndriçim artificial, gjithashtu nuk kanë edhe sistem për thirrje.

5.4 SP KP KAVADAR

Edhe pse i rinovuar, stacioni policor është pa video-mbikëqyrje, gjithashtu nuk janë siguruar as edhe hapësira të posaçme për bisedë me të arrestuarit, të ndaluarit dhe personat e privuar nga liria. Kur bëhet fjalë për hapësira të posaçme për biseda me fëmijë, është konstatuar se bëhen përpjekje për sigurimin e hapësirës për atë qëllim, si dhe hapësirës për njohje/dallim. Sa i përket numrit të personave me uniformë të punësuar, lirisht mund të përfundohet se i njëjti edhe më tutje nuk i përmbush nevojat. Kur flitet për materialet për punë, si kompjutera e të ngjashme, ky stacion policor është i pajisur në mënyrë solide dhe nuk ishte theksuar asnjëfarë mungese. Sa i përket mjeteve të transportit/udhëtimit atë e përbëjnë vetura të vjetra dhe të prishura. Trajnime organizohen, por jo mjaftueshëm.

Ekipi i MPN-së konstatoi se Stacioni policor Kavadar disponon me kapacitete të kufizuara njerëzore për funksionim dhe punë normale edhe pse ka kushte solide materiale. Rekomandimi për instalim të video-mbikëqyrjes edhe më tutje qëndron në fuqi.

Në mënyrë plotësuese ekipi i MPN-së rekomandon që sa më herët të pajisen dy hapësirat e reja të parapara për biseda me fëmijë dhe njohje/dallim dhe të vendosen në funksion sa më parë.

Njëkohësisht, rekomandon realizimin e trajnimeve për obligime të veçanta poli-

core, posaçërisht kur bëhet fjalë për punë me kategoritë e personave që lehtë u cenohen të drejtat, p.sh. fëmijët.

Stacioni policor posedon pesë hapësira për ndalim, me nga një krevat, prej të cilave shfrytëzohen katër. Edhe pse të njëjtat në shikim të parë duken mjaftueshëm të mëdha, megjithatë nuk i plotësojnë standardet e aprovuara ndërkombëtare⁵³. Gjithashtu hapësirat nuk kanë ndriçim natyror, as sistem për ajrosje, as edhe ndriçim artificial, gjithashtu nuk kanë edhe sistem për thirrje.

Gjatë arrestimit të personit të cilit i nevojitet ndihmë mjekësore, e njëjta i ofrohet në kohë dhe e njëjta në mënyrë të rregullt evidentohet në regjistrat për evidencë. Gjatë kontrollës gjithashtu kujdesen që personi të mbetet personalisht me mjekun dhe të ofrohet hapësirë e mjaftueshme për privatësi e cila është në përputhje me standardet e vendosura ndërkombëtare të cilat përcaktojnë "Të gjitha kontrollet mjekësore të personave në stacionet policore patjetër të realizohen pa prezencën e zyrtarëve për zbatimin e ligjit, përveç nëse mjeku kërkon ndryshe në rast të caktuar"⁵⁴.

Nga mbikëqyrja e realizuar në regjistrat për mjetet e detyrimit, por edhe gjatë bisedës me personat zyrtarë nuk u vërtetua përdorimi i forcës fizike apo ndonjë lloj tjetër i fiksimit të personave.

Zyrtarët policor janë të informuar se avokatët kanë detyrim zyrtarë t' i përgjigjen thirrjes, kanë listë të avokatëve kujdestarë edhe pse nuk janë plotësisht të njoftuar për mënyrën se si janë të angazhuar të njëjtit dhe si i paguajnë shërbimet e tyre. Nuk ishin pranuar ankesa për bashkëpunim dhe veprim nga punëtorët social.

Kur bëhet fjalë për fëmijët dhe bisedat e realizuara me ta, inspektorët për fëmijë posedojnë listë me avokatë të trajnuar për të përfaqësuar fëmijët të cilët në Kavadar janë gjithsej dhjetë. Bashkëpunimi me Qendrën e punëve sociale dhe Prokurorinë publike është i mirë dhe nuk kanë ndonjë problem më të madh. Gjatë bisedës gjithmonë ftohen të gjitha palët e prekura (prindërit/kujdestarët, Qendra për punë sociale, Prokuroria publike, avokati), kurse kohëzgjatja e bisedës nuk është më e gjatë se 3 orë. Ndalje të fëmijëve në stacionin policor nuk ka.

Në këtë rast ekipi i MPN-së sugjeron se SP KP Kavadar duhet të vendosë procedurë/protokoll formal të standardizuar gjatë të vepruarit me fëmijë, ashtu si me kategori tjera të qytetarëve sepse secili improvizim i panevojshëm mund të sjellë deri te shkelja e të drejtave të personave të ndaluar ose të privuar nga liria.

Në këtë drejtim, nevojitet që Ministria e punëve të brendshme të parashohë dhe përpilojë udhëzime të qarta të cilat do ta njësojnë praktikën e të vepruarit të zyrtarëve policor me secilin grup të qytetarëve, posaçërisht kur bëhet fjalë për qytetarë të kategorisë të cilët lehtë rrezikohen (persona me nevoja të posaçme).

⁵³ Komiteti Evropian për parandalimin e torturës dhe trajtimit jonjerëzorë ose degradues ose ndëshkues (KEPT), "Ndalimi nga ana e policisë", <https://rm.coe.int/16806cea26> (17.07.2023)

⁵⁴ Këshilli i Evropës – Ndryshime në lidhje me standardet gjatë ndalimit nga ana e policisë. Në dispozicion në: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (08.06.2023)

5.5 SP KP RESNJË

Stacioni policor Resnjë edhe pse i rinovuar në vitin 2021/22 i njëjti akoma nuk ka hapësira për realizimin e bisedave me të arrestuarit, të ndaluarit dhe personat e privuar nga liria, të gjitha në drejtim të parandalimit të torturës dhe keqtrajtimet tjetër jonjerëzorë, nënvlerësues apo ndëshkues. Stacioni policor, gjithashtu nuk ka hapësira për biseda me fëmijë, si dhe hapësirë për njohje/dallim. Sa i përket numrit të të punësuarve, përkatësisht personave të uniformuar, lirisht mund të konkludohet se i njëjti edhe më tutje nuk është i mjaftueshëm. Ndërsa kur flitet për materialet e nevojshme për punë, si kompjutera e të ngjashme, ishte theksuar se të njëjtët nuk mjaftojnë. Nga e lartpërmendura, **ekipi i MPN-së konstaton se Stacioni policor disponon me numër të kufizuar të kapaciteteve njerëzore për punë dhe funksionim normal, nevojitet përmirësim edhe në pjesën e mjeteve materiale-teknike për punë (p.sh. kompjutera). Në mënyrë plotësuese, ky stacion policor nevojitet që të instalojë edhe video-mbikëqyrje e cila duhet të sigurohet dhe vendohet në përdorim sa më shpejtë, duke e pasur parasysh faktin se ky stacion policor ka hapësira për ndalim dhe realizon ndalim të personave të privuar nga liria.**

Prej këtui, rekomandohet që urgjentisht të merren masa për pajisjen e hapësirave për realizim të bisedave me personat e privuar nga liria, arrestuar dhe ndaluar, para së gjithash të pajiset hapësira për realizimin e bisedave me fëmijë.

Stacioni policor në dispozicion ka katër hapësira për ndalje me nga një krevat, prej të cilave shfrytëzohen tri. Nga mbikëqyrja e realizuar mund të konstatohet se hapësirat edhe pse duken ashtu siç u ka hije, megjithatë nuk i plotësojnë standardet e pranuar ndërkombëtare⁵⁵. Hapësirat gjinden në pjesën e bodrumit dhe me shkallë jo të pashme. Gjithashtu hapësirat nuk kanë ndriçim natyror, as ajrosje. Hapësirat kanë të instaluar sistem për thirrje, ashtu si edhe në të gjithë stacionin policor, edhe këtu nuk ka video-mbikëqyrje.

Në këtë pjesë nuk ekziston as tualet, dhe në rast të nevojës fiziologjike, personat e ndaluar i bien ziles dhe thirrën person zyrtar, i cili i shoqëron deri te tualeti në katin e parë.

Higjiena në hapësirat për ndalim ishte në nivel solid, për pastrimin e hapësirave kujdeset pastruesi i punësuar në stacionin policor, kurse shtresat/mbulesat dërgohen për pastrim çdo dy javë në hotelin e afërt, me të cilin stacioni policor ka lidhur kontratë për këtë qëllim.

Gjatë arrestimit të personit i cili ka nevojë për ndihmë mjekësore, e njëjta i ofrohet në kohë dhe në mënyrë të rregullt evidentohet në regjistrat për evidencë. Personi kontrollon nga mjeku pa prezencën e zyrtarëve policor, e cila është në përputhje me standardet e vendosura ndërkombëtare të cilat udhëzojnë "Të gjitha kontrollat mjekësore të personave në stacionet policore patjetër të realizohen pa prezencën e zyrtarëve për zbatim të ligjit, përveç nëse mjeku kërkon ndryshe në raste të caktuara"⁵⁶.

Nga mbikëqyrja e realizuar edhe në regjistrat për mjetet e detyrimit, por edhe nga biseda me personat zyrtarë nuk u vërtetua përdorim i forcës fizike apo ndonjë lloj tjetër i fiksimit të personave.

⁵⁵ Komiteti Evropian për parandalimin e torturës dhe trajtimet jonjerëzorë ose degradues ose ndëshkues (KEPT), "Ndalimi nga ana e policisë", në dispozicion në <https://rm.coe.int/16806cea26> (17.07.2023)

⁵⁶ Këshilli i Evropës – Ndryshime në lidhje me standardet gjatë ndalimit nga ana e policisë. Në dispozicion në: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (08.06.2023)

Zyrtarët policor rregullisht i informojnë për të drejtën e avokatit, por nuk kanë mjaftueshëm informacione në lidhje me mënyrën, me të cilën rregullohet kompensimi.

Parku i makinave i këtij stacioni policor është solid. Trajnime realizohen, por jo mjaftueshëm konform trendeve të reja, p.sh. dhuna familjare. Prej këtui, **ekipi i MPN-së rekomandon realizimin e trajnimeve për detyra të veçanta policore, posaçërisht kur bëhet fjalë për punë me kategorinë e personave të drejtat e të cilëve lehtë cenohen p.sh. viktimat të dhunës familjare, fëmijët.**

5.6 SP KP VELES

Stacioni Policor Veles është plotësuar me 70% të zyrtarëve policorë të uniformuar, që është një numër i **pamjaftueshëm për kryerjen efikase dhe efektive të punëve të përditshme.**

Nga bisedat e realizuara me të punësuarit në këtë Stacion Policor, krijohet përshtypja e mospërfilljes së përgjithshme dhe zhgënjimit ndaj kushteve të punës, **pakënaqësi ndaj nivelit të përgatitjes dhe njohurive të saporekturuarve, që kanë njohuri dhe shkathtësi shumë modeste sa u përket punëve policore.**

Puna jashtë orarit paguhet vetëm për 32 orë. Orët shtesë të punës, mbi këtë numër, kompenzohen me ditë të lira, por për shkak të mungesës së kuadrove edhe këto ditë të lira nuk shfrytëzohen.

Ky Stacion Policor ballafaqohet me ikje të kuadrove, ku mes personave që largohen ka edhe zyrtarë policorë me përvojë.

Zyrtarët me të cilët bisedoi ekipi i MPN, u ankuan për mungesë uniforme, ndërsa kur bëhet fjalë për armatimin personal dhe mjetet e detyrimit, u tha se edhe pse kanë kërkuar të reja, ato nuk u janë dhënë.

Sa i përket shkallës së realizimit të trajnimeve, u shprehën se SP Veles mban Raport vjetor për trajnimet, por për shkak të koordinimit me Shkupin dhe mungesës së përgjegjësit për këtë aktivitet, trajnimet nuk zhvillohen në mënyrë të rregullt.

Ekipi i MPN-së edhe me këtë rast, thekson se **trajnimet e zyrtarëve policor janë të një rëndësie të veçantë, si në zbatimin e specifikave gjatë ushtrimit të kompetencave policore, ashtu edhe kur bëhet fjalë për punën me kategoritë e cënueshme të personave, p.sh. fëmijët. Mëtej, theksohet se autoritetet kanë obligim të sigurojnë që arsimi dhe informatat në lidhje me parandalimin e torturës të jenë plotësisht të përfshira në trajnimin e personelit për zbatimin e ligjit, përkatësisht zyrtarët publik dhe personat e tjerë që mund të përfshihen në paraburgim, marrje në pyetje dhe trajtim të cilit do individ, të ekspozuar në çfarëdo qoftë forme të arrestimit, ndalimit apo burgimit.**

Kur personat ndalohen, rallë shfrytëzohen mjetet e detyrimit, ndërsa më shpesh përdoren prangat. Shpesh kanë nevojë për asistencë të Ndihmës së shpejtë mjeksore, me ç'rast u theksua se gjatë kontrollit mjeksor thuasje çdoherë është i pranishëm një zyrtar i uniformuar. Prangimi i personit ndodh vetëm nëse i njëjti është agresiv dhe i agjituat, kurse prangimi zgjatë

deri sa i njëjti të qetësohet.

Ekziston lista e avokatëve kujdestarë, por jo dhe listë e përkthyesve, me çka zyrtarët policorë bëjnë atë që dinë dhe mund ta bëjnë.

Stacioni policor është i pajisur me mbikëqyrje të kamerave, sistemi për kontrollë është i centralizuar dhe askush nga vet Stacioni Policor nuk mund të ndërhyjë tek i njëjti, as edhe të modifikojë.

Kur bëhet fjalë për bashkëpunimin me institucionet tjera, p.sh. Qendrat për Punë Sociale, u pohua se jo çdoherë vijnë përfaqësues nga QPS rajonale kompetente si pasojë e mjeteve financiare dhe transportuese nga ana e Qendrave.

5.7 SP KP SHTIP

Problemi i mungesës së kuadrove, që konstatohet në Stacionet policore të përshkruara më sipër në këtë raport, vërehet edhe në këtë Stacion policor. Respektivisht, krahasuar me situatën me numrin e përgjithshëm për vitin 2019, gjatë kësaj vizite **u vërejtë reduktim i numrit të përgjithshëm të zyrtarëve policorë për 9. Kjo situatë edhe njëherë vërteton konstatimin e dhënë më parë që është në kundërshtim me standardet e Unionit Evropian⁵⁷.**

Në aspektin material, duhet vënë në dukje se ky Stacion policor ndodhet në një gjendje jashtëzakonisht të pakënaqshme. Për nevojë të rinovimit, përmes informimit të problemit nga MPB, kryeshefi ka njoftuar disa herë, por nuk ka marrë një përgjigje.

Përshtypja e përgjithshme që fitohet gjatë vizitës për rreth e qark Stacionit policor është për një nivel të lartë të mos higjienës, neglizhencë (në shumë vende nëpër zyra janë të mbingarkuar me letra të vjetra, kablo, kompjuter të vjetruar dhe sende të tjera). Kjo pasqyrë e braktisjes së mbeturinave vërehet kudo, dhe mbi të gjitha në zyrën për shkurorëzim, zyrën për kujdestari, shkallët që të çojnë nga zyra e marrjes në pyetje dhe bisedë, në zyrën për paraburgim. Në këtë pamje të keqe kontribuojnë korridorret e errëta dhe të pandriçuara.

Ky Stacion policor nuk disponon me hapsirë të veçantë për mjete të konfiskuara, kurse hapsirat e magazinës janë vend për mbeturina. Situata me objektet sanitare është katastrofale.

Nga bisedat e realizuara me të punësuarit në këtë Stacion policor të krijohet përshtypja e një ngathtësie të përgjithshme dhe zhgënjimi ndaj kushteve të punës, pakënaqësi për nivelin e përgatitjes dhe njohurive të kuadrit të saporekrutuar.

Për mungesë të uniformave u ankuan zyrtarët me të cilët bisedoi Ekipi i MPN-së, ndërsa për armatimin personal dhe mjetet për detyrim, u tha se edhe pse janë kërkuar të reja, të njëjtat nuk janë marrë.

Sa i përket nivelit të zbatimit të trajnimeve, u potencua se SP Shtip mban Raport vjetor për trajnim, zhvillohen trajnime për tema që kanë të bëjnë me kodin etik, kompetencat policore,

⁵⁷ Në kuadër të Unionit Evropian raporti mesatar është 318 zyrtarë policorë për 100,000 banorë. Të dhënat janë shkarkuar nga Eurostat, të disponueshme në <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20190104-1>

dhunën në familje, përdorimin e mjeteve për detyrim, me grupet e cënueshme të qytetarëve, ndërsa dy herë në vit shkojnë në gjyajtje, edhe pse këtë vit e kanë anashkaluar gjyajtjen pranverore.

Gjatë arrestimit të personave, mjetet për detyrim shfrytëzohen rallë, ndërsa prangat janë ndër më të përdorurat. Shpesh kanë nevojë për Ndhimën e shpejtë mjeksore, me ç'rast u theksova se gjatë kontrollit pothuasje gjithmonë është prezent një person i policisë me uniformë. Prangimi i personave realizohet vetëm kur personi është agresiv dhe i trazuar, kurse prangimi zgjat deri sa i njëjti të qetësohet.

Stacioni policor Shtip, nuk ka buxhet të veçantë për ushqim për personat e ndaluar dhe personat e privuar nga liria.

Kanë pasur një listë të avokatëve kujdestarë, por e njëjta tanimë nuk shfrytëzohet (është e tjetërsuar) nuk kanë as listën me përkthyes, me çka veprojnë si dinë dhe sipas situatës.

SP Shtip, nuk posedon hapsirë të veçantë për bisedë me fëmijë, kështu bisedat realizohen në zyrën e inspektorëve për fëmijë, që është e papërshtatshme për këtë qëllim.

Stacioni policor është i pajisur me mbikëqyrje të kamerave, sistemi për kontrollë është i centralizuar dhe askush nga vet Stacioni policor nuk mund të ndërhyjë tek i njëjti, as edhe të modifikojë.

Kur bëhet fjalë për bashkëpunimin me institucionet tjera, p.sh. Qendrat për punë sociale, u pohua se bashkëpunimi është i mirëfillt dhe çdoher kur kanë nevojë për të njëjtin ata vijnë.

Në këtë Stacion policor autoparku është në gjendje të vështirë, i njëjti posedon vetëm një automjet "Shkoda Jeti", automjete tjera për ndalim apo për transport nuk kanë.

Stacioni policor nuk disponon as aparaturë për testim të alkoolit.

5.8 SP MK ÇASHKË DHE BLLACË

Në këto dy stacione policore vihet në pah mungesa e kuadrove për mbikëqyrje kufitare. Kështu, edhe pse çdo stacion policor në veçanti duhet të disponojë me 56 persona, të dy stacionet funksionojnë me gjysëm kapacitet. Informatë shqetësuese është se shkaku i shfrytëzimit të shpeshtë të pushimeve mjeksore dhe pushimeve vjetore, as ata zyrtarë policor, të cilë janë të përcaktuar në këto dy stacione policore, nuk janë plotësisht në dispozicion.

Ky numër i të punësuarve, në këto dy stacione policore, nuk është aspak i mjaftueshëm dhe po të kemi parasysh mjetet materiale teknike që janë vënë në dispozicion, konkluzioni është se asnjë nga këto dy stacione nuk ka kapacitet për të përmbushur aktivitetet themelore dhe qëllimi për të cilin egzistojnë është mbikëqyrja e territorit të Maqedonisë në kufi me Kosovën.

Kjo situatë përkeqësohet nëse marrim parasysh faktin se të dy Stacionet policore kanë në dispozicion vetëm një automjet ("Dacia Dasta"), që transporton të punësuarit që punojnë me turne 12 orëshe. Pra, gjatë ndërrimit të turneve, jo vetëm që nuk ka automjet për Stacionin policor, por në ato pak orë "vakum" (pa automjetin transportues dhe pa të punësuarit) nuk ka

fare mbikëqyrje kufitare.

Patrullimi kufitar kryhet në këmbë në një grup prej dy zyrtarëve. Moto-patrullim nuk ka shkak i arsyeve të lartpërmendura.

Ndonëse në të dy stacionet policore është gjetur një qen i policisë, i trajnuar për patrullimin dhe zbulimin e lëvizjeve dhe transportit të paligjshëm të mallrave, për faktin se nuk ka zyrtarë të autorizuar si udhërfyes, i njëjti qen është lënë në vete dhe në harresë. Pikërisht për këto arsye, qeni në SP MK Çashkë, u gjet në një gjendje të palakmueshme, i sëmurë, i lodhur dhe i harruar në kutinë e tij (kutia e mbushur me jashtëqitje që vërteton konstatimin se sa gjatë ka qëndruar në kuti pa u ecur). Kjo situatë është e pajustificuar, me çka jep përshtypjen për një sjellje të pamatur dhe jonjerëzore, ndonëse kemi të bëjmë me kafshë. Kjo, sidomos, nëse merret parasysh se për këto qenë janë ndarë fonde nga buxheti i shtetit për blerjen dhe trajnimin e tyre.

Fakti i mungesës së ujit të pijshëm në këto dy stacione policore është shqetësues, veçanërisht situata në SP MK Çashkë, flet dhe vet fakti se në këtë Stacion policor nuk ka një pikë uji, mobiljet janë të vjetëruara dhe të rrënuara, mbeturina ka kudo, madje edhe në pyellin pranë Stacionit policor. Në pyetjen se pse është kështu, të punësuarit u përgjigjën se një kohë të gjatë nuk ka pastrures. Megjithatë, **mungesa e pastruesit nuk e justifikon ndotjen e mjedisit hapësinor dhe hedhjen e pamatur të plehrave dhe mbeturinave kudo.** Për krahasim me SP MK Bllacë, ku nuk ka pastrures, për higjienën e përditshme në vet Stacionin policor dhe mjedisin kujdesen të punësuarit, zyrtarët janë të rregulluara dhe të pastra, ndërsa oborri i rregulluar me hortikulturë. Të punësuarit kanë rënë dakord me Pastrimin komunal që mbetjet të hidhen në një kontejner të posaçëm, që merret dhe pastohet nga punonjësit e Pastrimit komunal.

Rruga deri te Stacionet policore është e vështirë për t'u aksesuar, rrugë malore (e shkelur, me baltë dhe vështirë e kalueshme), në veçanti në dimër, kur ka borë dhe kur kushtet për lëvizje janë të vështira.

Në SPMK Çashkë nuk punon mbikëqyrja e kamerave, për dallim të mbikëqyrjes së kamerave në SPMK Bllacë e cila është në funksion.

Situata në aspektin material në SPMK Bllacë është më e mirë. Armët rruhen siç duhet, të vendosura në një magazinë të posaçme, e rregulluar me alarm dhe kod. Hapësiat zyrtare dhe ndihmëse janë të pastra.

Megjithatë, **në të dy Stacionet policore të punësuarit u ankuan për sigurinë personale për shkak të vendndodhjes dhe qasjes së vështirë tek ata në rast të ndonjë incidenti.** Në mënyrë plotësuese, për këtë kontribuon mungesa e kuadrove, mjeteve materiale-teknike dhe transportuese, krahas kësaj situatë ka dyshime se në këtë pjesë të kalimit kufitar kryhet transporti i paligjshëm i gjithë llojeve të mallrave, me ç'rast vazhdimisht qarkullojnë grupe, që pikërisht për shkak të aktiviteteve të tilla (mallrave që bartin) paraqesin rrezik për jetën e të punësuarve.

Në këto dy Stacione policore, të punësuarit gjithashtu u ankuan për mungesë të uniformave, trajnimeve, përgatitjes dhe trajnimit të dobët të kuadrit të saporekrutuar.

Stacionet policore për mbikëqyrje kufitare nuk janë të përcaktuara si Stacione policore ku bëhet ndalimi i personave, për çka në raste kur ka nevojë të ndalohet ndonjë person i arrestuar apo i privuar nga liria, e njëjta zbatohet në Stacionin policor me Kompetencë të përgjithshme në Gjorge Petrov (nëse është i arrestuar, përkatësisht i privuar nga liria në SP MK Çashkë ose në

Seksionin policorë në Mirkovcë (nëse është i arrestuar, përkatësisht i privuar nga liria në SPMK Bllacë).

5.9 SITUATA TJERA TË KONSTATUARA

Krahas shqyrtimit të marrëdhënies dhe veprimit ndaj personave të privuar nga liria, përgjatë vizitave, ekipi i MPN-së zhvilloi bisedë me zyrtarë policor në baza individuale dhe konfidenciale lidhur me kushtet për punë, atmosferën, nivelin e kënaqësisë etj.

Si ekip, tashmë në disa raste kemi konstatuar kushte të papërshtatshme në të cilat punojnë zyrtarët policor (materiale dhe ndërnjerëzore), si dhe presione dhe ndikime, ndaj të cilave janë të ekspozuar, gjatë kryerjes së detyrave të tyre të punës.

Prandaj, me këtë rast edhe njëherë theksojmë nevojën që MPB-ja të shpeshtojë komunikimin dhe të përmirësojë bashkëpunimin me zyrtarët policor, me qëllim të rritjes së besimi reciprok dhe në këtë mënyrë të inkurajimit të zyrtarëve policor për të denoncuar presionet, ndikimet dhe kërcënimet ndaj të cilave janë të ekspozuar.

Fatkeqësisht, përsëri konstatojmë një nivel të lartë të dorëheqjeve tek një numër i madh i zyrtarëve policor, shkak i kushteve të punës dhe atmosferës në të cilën ata funksionojnë çdo ditë. Një farë kënaqësie u shpreh në pjesën e uniformave dhe pajisjeve personale që janë shpërndarë, por njëkohësisht, u shprehën se **gjatë kryerjes së punëve të përditshme, përballen me mungesa të shumta të kushteve themelore dhe mjeteve materiale-teknike.**

Ekipi i MPN-së, në një pjesë të Stacioneve policore, konstatoi se zyrtarët policor punojnë në kushte nënstandarde. Rritja e pagave thuajse nuk ka ndikuar në përmirësimin e standradit të tyre, duke pasur parasysh nivelin e rritur të harxhimeve ditore, përkatësisht inflacionin në vend. Në këtë kuptim, në disa Stacione policore u theksua kufizimi dhe pamundësia e realizimit të punës jashtë orarit, si dhe ankesat për dërgim në punë jashtë orarit vetëm për zyrtarë të caktuar policor.

Ngjashëm sikur në vitin paraprak raportues, edhe gjatë vitit 2023, në disa Stacione policore morrën informata se vendimet për degradim/avancim në karrierën e zyrtarëve policor apo emërime në pozita drejtuese janë të motivuara nga arsye të tjera, jo gjithmonë profesionale.

Duke pasur parasysh faktin se trajtimi me personat e thirrur, të ndaluarit, të privuarit nga liria dhe të ndaluarit në Stacion policor lidhen drejtpërdrejtë me kushtet e punës dhe atmosferën punuese, ku zyrtarët policor kryejnë detyrat e tyre, Ekipi i MPN-së thekson nevojën për investime të vazhdueshme për përmirësimin e kushteve në të cilat punojnë zyrtarët policor, respektimin e vazhdueshëm të rregulloreve ligjore që i referohen forcimit të integritetit dhe rritjes së profesionalizmit, duke përfshirë edhe kufizimin e mundësive për keqpërdorime të autorizimeve policore, ndërsa rekomandon ndërmarrje të masave urgjente, me çka do t'u mundësohet ndihmë dhe mbështetje psikologjike zyrtarëve policor.

REKOMANDIME TË PËRGJITHSHME LIDHUR ME VIZITAT E STACIONEVE POLICORE NË VITIN 2023

- Rritje e numrit të zyrtarëve policor të uniformuar në Stacionet policore në përputhje me sistematizimin përkatës të vendeve të punës, si dhe zbatim i rregullt i trajnimeve të kuadrit vijues, por parasëgjithash, për të saporekrutuarit apo zyrtarët policor të përcaktuar në vende të reja të punës (kjo vlen veçanërisht për inspektorët për delikuecë të miturit);
- Në Stacionet policore ku nuk ka mbikëqyrje të kamerave apo sistemi i thirrjeve është i ndërprerë, instalim të mbikëqyrjes së kamerave dhe riparim të menjëhershëm të problemit (defektit);
- Rritje e numrit të automjeteve zyrtare në Stacionet policore në pajtim me nevojat;
- Në pajtim me Ligjin për të drejtat e fëmijëve, në çdo Stacion policor duhet të rregullohet një zyrë për bisedë me fëmijët;
- Përcaktimi i Listës së avokatëve kujdestarë si dhe përkthyesve, por edhe vendosja e protokoleve të formalizuara kur është i nevojshëm përdorimi i tyre;
- Gjatë kontrollit të personave të ndaluar, të arrestuar dhe të privuar nga liria, të garantohet raporti mjek-pacient, përkatësisht të sigurohet privatësia dhe diskrecioni pa mbikëqyrje të drejtpërdrejtë të zyrtarëve policor.

MONITORIMI I SITUATAVA ME MIGRIMIN ILEGAL

Ekipi i MPN-së konstaton se njëra nga politikat e organeve shtetërore në përpjekjen për të kontrolluar flukset e parregullta të migrantëve, është vazhdimi i afatit të vlefshmërisë së Vendimit, që konstaton ekzistimin e gjendjes së rrezikut në një pjesë në territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut edhe atë në zonat kufitare jugore dhe veriore të RMV-së, shkaku i rrezikut të lartë të rritjes së numrit të hyrjes dhe kalimit të migrantëve nëpër territorin e RMV-së⁵⁸.

Në bazë të marrëveshjeve dypalëshe me më shumë shtete, në territorin e RMV-së janë të pranishëm zyrtarë të huaj policor, të cilët ndihmojnë focat policore të vendit në përballjen me migrimin ilegal, ndërsa u hap një mudësi shtesë për angazhim të zyrtarëve policor të huaj me nënshkrimin e marrëveshjes me FRONTEX⁵⁹.

Ndryshe nga zyrtarët e huaj policor të angazhuar në bazë të marrëveshjeve dypalëshe me shtetet nga të cilat vijnë dhe që nuk kanë imunitet të garantuar për procedurat e ndërmarra prej tyre (Njoftim i dërguar nga MPB me kërkesë të MPN-së i regjistruar nën nr.regj. 22.5-372/1 më datën 03.01.2022), pajisjet dhe zyrtarët e angazhuar në kuadër të aktiviteteve FRONTEX gëzojnë privilegje dhe imunitete të posaçme, të përcaktuara me Marrëveshjen me FRONTEX (neni. 12)⁶⁰. Pyetja që vjen rrjedhimisht është nëse garantimi i privilegjeve dhe imunitetit të tillë, mund të ndikojë në detyrimin për kryerjen e një hetimit efektiv në rastet e ekzistimit të pretendimeve për torturë ose trajtim apo veprim tjetër mizor, jonjerëzor ose poshtërues, një detyrim që RMV-ja e ka sipas Konventës kundër torturës, meriton vëmendje⁶¹.

⁵⁸ Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut” Nr. 72/21, 88/21, 274/21 dhe 146/22

⁵⁹ Marrëveshja e nënshkruar mes R. Maqedonisë së Veriut dhe Agjencisë së Kufirit Evropian dhe Rojës Bregdetare (FRONTEX) më datën 26 tetor 2022

⁶⁰ Marrëveshja e R. Maqedonisë së Veriut dhe Agjencisë për Kufirin Evropian dhe Rojet Bregdetare (FRONTEX) – e disponueshme në: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12896-2022-init/en/pdf> (qasëse nga: 22.03 .2024)

⁶¹ Kërkesa zyrtare si parakusht për hapjen e hetimit dhe fillimin e një padie paraqet shkelje të nenit 12 të Konventës kundër torturës, shiko më shumë: OXFORD University Press: „The United Nations Convention Against Torture and its Optional Protocol: A Commentary“, Second Edition, Edited by M. Nowak, M. Birk, G. Monina, 2019, p.342

Në këtë kuptim, në kuadër të vizitës studimore që në vitin 2023, Mekanizmi parandalues nacional e realizoi me Republikën e Polonisë, me ç'rast vizitoi MPN-në e Polonisë, u zhvillua takim pune me përfaqësuesit e Zyrës për të Drejtat Themelore të FRONTEX (Fundamental Rights Officer (FRONTEX), ku u bisedua për mënyrën e veprimit sipas parashtresave për incidente serioze dhe njoftime mbi të njëjtat, ndjekja (monitorimi) i të drejtave themelore të migrantëve, si dhe për aktivitetet konkrete që FRONTEX i zbaton në Maqedoni.

Kështu, në fund të vitit 2023, me iniciativë të FRONTEX, u propozua nënshkrimi i një Memorandumi për mirëkuptim, përmes së cilit në mënyrë të dialoguar do të përmirësohen marrëdhëniet mes Avokatit të popullit dhe FRONTEX. Në pajtim me dinamikën e rregullimit reciprok të propozim-tekstit të memorandumit, i njëjti duhet të nënshkruhet në vitin 2024.

6.1 MBAJTJA DHE AKOMODIMI I MIGRANTËVE/SHTETASVE TË HUAJ DHE AZILKËRKUESVE

AP-MPN i kushton kujdes të veçantë dhe në mënyrë të vazhdueshme ndjek trajtimin e migrantëve, përkatësisht shtetasve të huaj dhe azilkërkuesve në vendet ku ata akomodohen dhe mbahen. Këto persona janë në pozitë të veçantë cenueshmërie duke pasur parasysh se janë jashtë vendeve të origjinës apo kombësisë dhe nuk janë të njohur me kontekstin ligjor dhe gjuhën e shtetit ku ndodhen. Një pjesë e madhe prej tyre përjetuan përvoja të gjata dhe traumatike gjatë udhëtimit të tyre, ndërsa disa prej tyre edhe në vendet e origjinës u larguna për shkak të përndjekjeve, shkeljeve të rënda të të drejtave njerëzore apo konfliktit.

Në vitin 2023, ekipi i MPN-së realizoi 3 vizita në vendet ku akomodohen dhe mbahen shtetasit e huaj dhe azilkërkuesit. Kështu, janë vizituar Qendra transitore për pranim "Tabanoc", Qendra transitore për pranim "Vinojug" dhe Qendra për pranim të shtetasve të huaj në Gazi Babë.

Krahas vizitave, ekipi i MPN-së merr informata të rregullta nga organet shtetërore dhe në mënyrë të drejtpërdrejtë komunikon me përfaqësues të organizatave të vendit dhe ndërkombëtare për pjesën e trajtimit të migrantëve, përkatësisht shtetasve të huaj dhe azilkërkuesve. Në këtë kuptim, ekipi i MPN-së konstaton se gjatë vitit 2023 janë regjistruar rreth 10.350 persona, për të cilët është konstatuar se kanë status të parregulluar, përkatësisht vendqëndrim në territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut.

6.2 QENDRA PËR PRANIM TRANSITOR (QPT) - "TABANOC"

Nga biseda e realizuar me persona të autoizuar të Ministrisë për punë të brendshme dhe persona të autorizuar të Ministrisë për punë dhe politik sociale (MPPS) si dhe vizitave të Qendrës për pranim, ekipi i MPN-së konstatoi se nuk ka ndryshime sa i përket situatës së fundit të atakuar më parë, me çka është e qartë se Qendra për pranim, funksionon si Qendër e llojit të hapur. Gjithashtu, u vërejtë një prezencë dhe aktivitet i reduktuar i organizatave ndërkombëtare

dhe civile, që në të kaluarën kishin përfaqësues të tyre në terren.

Nga biseda me përfaqësuesit e MPB-së, u konstatua se ende nuk janë përcaktuar rregulla për hyrjen dhe qëndrimin në Qendër, gjë që le mundësinë e keqpërdorimeve të mundshme të kompetencave (deri diku) diskrecionale të zyrtarëve policor, që janë në turne. Nga informatat e marra **mund të konstatohet se në praktikë u lejohej të gjithë personave që shprehin qëllimin e tyre për të qëndruar në Qendër, dhe që janë pa dokument për identifikim.**

Ndryshe nga personat që nuk posedojnë dokumente për identifikim, ata persona që do të kapen me dokumente personale dhe të njëjtit mund të identifikohen, u dorëzohen Inspektorëve kompetent për shtetas të huaj, të cilët pastaj veprojnë duke zbatuar procedurat për konstatimin e hyrjes së mundshme të paligjshme dhe qëndrimin në shtet. Kjo mënyrë e veprimit çon në një situatë paradoksale, me çka ata që kanë dokumente dhe ata të cilët mund të identifikohen në mënyrë të besueshme, nuk u lejohej qëndrimi në Qendrën transitore për pranim, ndryshe nga ata të cilët nuk kanë ose pretendojnë se nuk kanë dokument për identifikim.

Nga ana e personave zyrtarë të MPB-së, u theksua se askujt nuk i kufizohet liria dhe mund të largohet nga qendra në çdo kohë. Forcë dhe mjete për detyrim aspak nuk përdoren, por edhe nuk ka pasur nevojë për një gjë të tillë.

Nga biseda me përfaqësuesit e MPPS-së, u konstatua se vazhdon praktika që çdo person i ri, i pranuar në Qendër, fillimisht profilizohet përmes një bisede të drejtpërdrejtë, ku gjatë bisedës kuptohen edhe nevojat e këtyre personave. Personat e ri të pranuar njoftohen me mundësitë që kanë, përkatësisht për të parashtruar kërkesë për pranim të së drejtës për azil, për çka u theksua se nuk ka një interes të madh. Në kushte kur ka fëmijë të pashoqëruar, të njëjtëve u caktohet kujdestarë.

6.3 QENDRA E PËRKOSSHME TRANSITORE (QPT) - "VINOJUG"

Krahasuar me vitet e kaluara, personat që u takuan në Qendrën transitore për pranim nuk qëndrojnë gjatë në Qendër, gjë që tregon një periudhë qëndrimi dukshëm më të shkurtër. Gjithashtu, zyrtarisht asnjërit prej personave nuk i është kufizuar liria e lëvizjes me çka mund të largohen kur të duan nga Qendra. Azilkërkuesit presin të transferohen në Qendrat për pranim të azilkërkuesve në Vizbeg, ndërsa pjesa tjetër e intervistuar, pohuan se ata janë aty me vullnetin e tyre të lirë.

Kjo tregon për një situatë ndryshe nga ajo e hasura vitin e kaluar, me çka personat që ishin të akomoduar këtu, nuk kishin njohuri se pse mbaheshin, as edhe sa gjatë do të mbaheshin. Ka ndryshuar dhe situata në raport me lirinë e lëvizjes, domethënë ndryshe nga e kaluara, kur personat theksonin se nuk gëzojnë lëvizjen e lirë nëpër qendër, por, vetëm tek pjesa e toaletit, madje dhe atëherë në mbikëqyrje të përfaqësuesve të URM-së dhe MPB-së, gjatë vizitës së fundit të ekipit të MPN-së, u vu re një atmosferë më relaksuese.

Nga informatat me të cilat disponon ekipi i MPN-së, për dallim me të kaluarën, kur personat e regjistruar si migrant me "vendqëndrim jo të rregullt në Territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut", për të cilët autoritetet hetuese vendosën se kanë nevojë për të dëshmuar për procedura penale për persona të tretë (kontrabandistë) dhe mbaheshin në QPT-"Vinojug", tani

personat nuk mbahen por vetëm transportohen- në Qendrën për pranim për shtetas të huaj në Gazi Babë, Shkup.

Ekipi i MPN-së vërejtë një ndryshim të vogël në pjesën e trajtimit të personave të tjerë të regjistruar si migrantë me hyrje të paligjshme ose me vendqënim të parregulluar/paligjshëm në territorin e Republikës së Maqedonisë së Veriut. U vërejtë se pas marrjes së gjurmëve të gishtërinjve të këtyre personave në kuadër të QPT-së- "Vinojug", të njëjtit njoftohen për mundësinë e procedurave për njohjen e të drejtës për azil. Konsiderohet se ndryshimet e këtilla, janë kryesisht për shkak të prezencës së përfaqësuesve të FRONTEX në këtë qendër, pasi në kuadër të ekipeve të tyre disponojnë me përkthyes dhe ndërmjetës dhe kanë të drejtë për kontakt me personat që u merren shenjat e gishtërinjve.

E lartpërmendura, vërteton rritjen e numrit të kërkesave për azil. Kështu, krahasuar me vitin 2022, ku nga gjithsej 173 ("168") kërkesa të parashtruara për të drejtën për azil, afër 80 ishin të parashtruara në QPT- "Vinojug" në vitin 2023, deri në ditën e vizitës, nga rreth 563 kërkesa të parashtruara në gjithë territorin, rreth 188 janë parashtruar në QPT -"Vinojug"⁶².

Pas marrjes së gjurmëve të gishtërinjve, po shmanget praktika paraprake e përcjelljes me vetura zyrtare të migrantëve deri në pikat e caktuara në linjën e gjelbërt kufitare të Republikës së Maqedonisë së Veriut me shtetet fqinje.

Gjatë vizitës **ekipi i MPN-së, edhe njëherë konstatoi rekomandimin e dhënë në disa raste për largimin e automjeteve të sekuestruara dhe të rrënuara nga qendra, përkatësisht vendosjen e tyre në lokacion adekuat. Nga ana tjetër, sfidë serioze edhe më tej mbetet mungesa e automjeteve adekuate për transport të personave, për çka po zvarriten procedurat për transport të azilkërkuesve deri në Qendrën transitore për pranim të azilkërkuesve në Vizbeg.** Njëkohësisht, duhet të kemi parasysh dhe nevojën për transport adekuat të kategorive vulnerabël të migrantëve (për shembull fëmijëve të shoqëruar, viktimave potencial të trafikimit me njerëz dhe ngjashëm).

Në pjesën e shëndetit mendor dhe nevojave psikosociale, nga fokus grupet e realizuara, situata tregohet e përmirësuar në aspektin psikosocial të personave, krahasuar me vitin e kaluar. Nga intervista me personat kompetent, mund të konstatohet se ndryshimet janë pasojë e ndryshimeve procesuese të personave të atakuar dhe rritjes së lirisë së lëvizjes. Si ndihmë e rëndësishme në përballimin e problemeve, paraqitet mbështetja e personelit lokal, mundësia për kontakt me familjet dhe miqtë, si dhe fokusi i tyre drejt së ardhmes dhe rrujtjen e një qëndrimi optimist.

Në bazë të gjendjes faktike të konstatuar, në përgjithësi, **ekipi i MPN-së mund të vërejë se situata në terren ka ndryshuar në aspektin pozitiv, si dhe në aspektin e koordinimit të organeve dhe organizatave të ndryshme prezente në terren, ashtu edhe sa i përket veprimit dhe trajtimit të personave të akomoduar në Qendër, që në mënyrë të drjepërdrejtë reflekton edhe ndaj shëndetit të tyre mendor.**

Në pjesën e kushteve materiale, ekipi i MPN-së edhe më tej mbetet me qëndrimin se QTP-"Vinojug", nuk duhet të shfrytëzohet për akomodime afatgjate. Nevo-

⁶² Këto janë shifra të disponueshme për ekipin e MPN-së bazuar në informacionin e marrë nga burime të ndryshme, të cilat mund të jenë të ndryshme nga zyrtarët nën MPB, siç janë të dhënat zyrtare të përfshira në raportin vjetor të MPB-së në vitin 2022, ku është theksuar se "Në Sektorin për Azil janë pranuar 168 kërkesa për pranim të së drejtës për azil ". Raporti është i disponueshëm publikisht në faqen e internetit të MPB-së.

ja e gjetjes së alternativave për akomodim të kategorive vulnerabël të migrantëve mbetet në fuqi.

6.4 QENDRA PËR PRANIM TË SHTETASVE TË HUAJ-“GAZI BABË”

Qendra për pranim të shtetasve të huaj vazhdon të përballet me problemin e punësimeve, gjë që u konstatua gjatë vizitës së fundit të ekipit të MPN-së në vitin 2022. Rreth gjysma e sistematizimit të vendeve të punës, nuk janë të plotësuara, kurse kuadri aktual paraqet vetëm njëzet përqind të numrit të përgjithshëm të vendeve të planifikuara të punës. Mes vendeve të lira për sistematizimin e vendeve të punës është edhe ai i psikologut. Mungojnë zyrtarë policor, inspektor, nuk ka as edhe numër të mjaftueshëm të personave zyrtar të gjinisë femërore. Numri i vogël i zyrtarëve policor, mund të ndikojë në cilësinë e komunikimit me gratë e ndalura në Qendër, por edhe të paraqes sfidë në lidhje me ofrimin e sigurisë së shtetasve të huaja të gjinisë femërore duke qenë se numri i tyre nuk duhet neglizhuar.

Mungesa e personelit, në përgjithësi, paraqet problem serioz, me çka rëndon funksionimin normal në Qendrën për pranim dhe reflekton në trajtimin ndaj personave të ndaluar dhe aftësinë e tyre për të shfrytëzuar të drejtat e tyre⁶³. Në raport me vitin e kaluar, kur u konstatua se nuk janë zhvilluar trajnime, këtë vit situata ka ndryshuar, me çka është përpiluar një Plan vjetor për trajnime dhe është dërguar pranë RCGS “Sever” (Veri) organ përgjegjës për organizimin e trajnimeve.

Sa i përket gjendjeve të konstatuara më parë, në pah janë ndryshime të dukshme të një rëndësie të veçantë nga aspekti material, poashtu kemi rregulla të reja për vendosje të një rendi dhe disipline në Qendër. Qendra ka miratuar Rregullat e reja të Shtëpisë, në pesë gjuhë të ndryshme edhe atë: gjuhë shqipe, gjuhë arabe, gjuhë frenge, gjuhë angleze dhe gjuhë turke. Nga vërejtjet e dhëna të ekipit të MPN-së për qasje tek e drejta për avokat dhe lista e avokatëve në dispozicion, Qendra për pranim është drejtuar deri te Dhoma e avokatëve, nga ku ka marrë Listën e avokatëve të disponueshëm në çdo qytet të shtetit. Për fat të keq, Qendra për pranim, nuk ka listë të përkthyesve të autorizuar, me çka të njëjtit thirren nga Shërbimi Jezuit për Ref-ugjatë.

Ndonëse nuk janë ndërmarrë aktivitete për dislokimin e Qendrës, gjatë kësaj vizite ekipi i MPN-së, konstatoi përmirësim të kushteve brenda mundësive të Qendrës, përkatësisht, krijimin e një qëndrimi më human të personave të akomoduar këtu. Kështu, njëra nga hapësirat që shërbente për qëndrim ditor për gratë e ndaluara në qendër, tani është kthyer në dhomë ngrënie dhe është vendi i vetëm ku shërbehet ushqimi (nuk hahet më nëpër dhoma). Ushqimi sillet nga Ministria e punëve të brendshme (detyrimisht ka një vakt të ngrohtë). Në këtë hapsirë ka edhe televizor, që të lën përshtypje të një atmosfere si në shtëpi dhe të ngrohtë.

Nyjet sanitare janë rregulluar dhe të disponueshme për përdorim të rregullt dhe ngrohja qendrore është funksionale. Depot pastrohen dhe organizohen, në mënyrë që të bëhet më i

⁶³ Në këtë kuptim u theksua se njëra nga arsyt që personave të ndaluar nuk u mundësohet e drejta për shëtitje në ajër të pastërt..

lehtë dhe më i qartë kërkimi i materialeve të nevojshme. Të gjithë shtretërit kanë dyshek të rregulluar dhe me mbulesa të pastërta.

Përkatësisht, edhe mëtej mbetet konstatimi se Qendra për pranim nuk është e përshtashme për personat me aftësi të kufizuara dhe rekomandohet që mos të dërgohen, pranohen dhe akomodohen persona me aftësi të kufizuara në të njëjtën. Gjithashtu, qendra nuk i plotëson kushtet as edhe për akomodimin e fëmijëve, me çka rekomandohet të mos dërgohen, pranohen dhe akomodohen këtu. Kur kemi të bëjmë me fëmijë të pashoqëruar, autoritetet duhet të marrin parasysh qëndrimin e Komitetit të OKB-së për të Drejtat e Fëmijëve të paraqitur në Komentin e Përgjithshëm nr. 6⁶⁴.

Ekipi i MPN-së konsideron se Qendra për pranim nuk ka kushte (si kadrovike ashtu edhe materiale) për akomodim të viktimave të trafikimit me qenie njerëzore, gjatë periudhës së rikuperimit dhe refleksionit për çka konsideron se është më mirë në raste të tilla, në pajtim me rregulloret ligjore, të shfrytëzojnë kapacitete akomoduese të cilat janë nën kompetencë të Minsitrisë për punë dhe politikë sociale ose eventualisht, për raste të caktuara, "Shelter Qendra" të drejtura nga organizata joqeveritare dhe ndërkombëtare në kuadër të juridiksionit të tyre dhe mundësive për akomodim të personave viktimas si pasojë e tregtisë me qenie njerëzore.

Baza për akomodimin dhe kohëzgjatjen janë çështje të intersimit të vazhdueshëm të personave të akomoduar dhe mungesa e informatave për të njëjtën tek personat manifestohet përmes shqetësimit, nervozës, ankthit, depresionit dhe ngjashëm. Ekipi i MPN-së gjatë vizitës konstatoi se asnjë person i akomoduar në Qendër për pranim, nuk kishte me vete aktvendimet në bazë të akomodimit dhe mbajtjes në të.

Duke pasur parasysh se nga afati i pranimit të Aktvendimeve për akomodim/mbajtje filon edhe afati i parashtrimit të një mjeti juridik kundër një aktvendimi të tillë, ekipi i MPN-së konsideron se çdo personi që akomodohet-mbahet në Qendrën për pranim duhet t'i jepet aktvendim individual/vendim për të njëjtën, të informohet me gojë me përmbytjen e të njëjtit, si dhe për mundësinë e parashtrimit të mjetit juridik por edhe të kërkohet ndihmë juridike, si dhe është e nevojshme të evidentohet se kur është bërë e njëjta.

Për të drjetën e personave të paraburgosur për të kontaktuar dhe angazhuar një avokat, si dhe për të drejtën për ndihmë juridike, ekipi i MPN-së u informua se personat e paraburgosur njoftohen për këto të drejta përmes përfaqësuesve të organizatave civile dhe ndërkombëtare.

E drejta e personave të paraburgosur për të njoftuar një të afërm apo palë të tretë me vullnetin e tyre nga pikëpamja normative, rregullohet me dispozitatat e Rregullores për Rendin shtëpiak, që i referohet të drejtës për shfrytëzim të telefonit. Përkatësisht, në Rregullore, mes tjerave, është parashikuar që menjëherë pas akomodimit në Qendrën për pranim personi „*mund të shfrytëzojë tre telefonata falas, përkatësisht të kontaktojë përfaqësinë diplomatike-konsullin e shteit nga vjen, anëtarët e familjes dhe avokatin*“, me çka "telefonata mund të zgjasë më së shumti 5 minuta"⁶⁵.

⁶⁴ Komenti i Përgjithshëm nr.6 i Komitetit të UE për të Drejtat e Fëmijëve, pjesë 61, e disponueshme në: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC6.pdf>

⁶⁵ Rregullorja për Rendin shtëpiak të Qendrës për pranim të shtetsave të huaj („Gazeta zyrtare e RMV-së“, nr. 93 e datës 07.04.2020)

Ekipi i MPN-së, konstatoi se Qendra për pranim mundëson kontaktin me telefon me familjarët e afërm deri në tre herë në muaj, ndërsa vet qendra ka rrjetin e internetit, që mundëson komunikimin e pandërprerë online.

Organizata që ofron mbrojtje shëndetësore është e pranishme tri ditë në javë, me terapi bazë farmakologjike, e mbuluar me mjete për ndihmë nga organizata. Për nevoja shëndetësore urgjente, personeli i institucionit mbështetet në shërbimet e ndihmës urgjente publike të shëndetit. Në rastet e nevojës për kujdes të specializuar, shpenzimet për shërbimet shëndetësore bien në kurriz të Ministrisë për punë të brendshme. Sa i përket mbrojtjes shëndetësore, institucioni nuk ka krijuar bashkëpunim formal me Ministrinë e shëndetësisë.

Nga intervistat dhe në fokus grupet e kryera, personat e ndaluar nuk evidentuan ndonjë reagim të fortë negativ me rëndësi klinike sa i përket qëndrimit të tyre në institucion. Situata aktuale tregon për një gjendje psikologjike të mirrëfilltë të personave të akomoduar në krahasim me vitet paraprake.

Mbetet edhe mëtej përshtypja se personat e ndaluar nuk kanë zbavitje, aktivitete për të përmbushur produktivisht kohën e tyre, po edhe nuk lejohen të dalin në ajër të pastër. Ata as nuk lëshohen jashtë për t'u shëtitur në oborrin e qendrës. Kjo situatë është shqetësuese dhe mund të ndikojë shumë në shëndetin mendor të personave të ndaluar, përkatësisht në rritjen e ankthit, depresionit, pakënaqësisë dhe nervozizmit.

Nga situatat e konstatuara gjatë kësaj vizite **ekipi i MPN-së edhe mëtej, tregon për nevojën e rritjes së numrit të të punësuarëve dhe personave të autorizuar, veçanërisht të gjinisë femërore.**

Të punësurit në Qendrën për pranim të përfshihen në sistemin e trajnimeve të rregullta dhe rifreskimit të njohurive. Me rëndësi të veçantë është përfshirja e temave me qasje traumatike-informative në punë, aftësive të komunikimit kulturor dhe gjinor, menaxhimin e stresit, njohja e standardeve ligjore dhe procedurave operative dhe ngjashëm.

IP ENTI PËR MBROJTJE DHE REHABILITIM “BANJA BANSKO”

IP Enti për mbrojtje dhe rehabilitim përbëhet nga dy objekte, njeri objekt është lëshuar në përdorim që në vitin 1974, ndërsa objekti i dytë (për banim individual) në vitin 2020.

Krahas këtyre dy objekteve, në oborrin e institucionit ka një objekt të posaçëm ndihmës-dhomë për larje dhe dhomë për tharje, si dhe objekt tjetër ndihmës ku ndodhet kazani i ngrohjes qendrore.

Enti i ofron shërbimet si vijojnë:

- Akomodimin;
- Infermierinë dhe kujdesin 24 orë (ushqimin, veshjen, higjienën dhe ngjashëm);
- Kujdesin parësor shëndetësor;
- Arsimin fillor;
- Terapinë fizikale dhe rahabilitimin;
- Risocializimin dhe mbështetjen profesionale;
- Shoqërimin jashtë Entit.

Në momentin e vizitës së Entit, takuam 46 shfrytëzues, nga të cilët 39 shfrytëzuese që janë në institucion (nga ato 19 janë gra ndërsa 20 janë burra) dhe 7 (5 gra dhe 2 burra) janë të deinstitutionalizuar dhe të akomoduar në Seksionin për jetesë të pavarur me mbështetje, 5 persona në njësitë banesore në Strumicë dhe 2 në njësinë banesore në f. Dobrejci. Në institucion ka edhe një shfrytëzues pa një Aktvendim për akomodim.

Për sa i përket kohëzgjatjes së akomodimit në institucion, 5 shfrytëzues kanë qëndruar deri në 10 vjet, 11 me qëndrim 10 deri 20 vjet, 9 shfrytëzues me qëndrim 20 deri 30 vjet dhe 20 shfrytëzues me qëndrim më të gjatë se 30 vjet.

7.1 PERSONELI DHE KUSHTET MATERIALE

Në pajtime me Rregulloren për sistematizimin e vendeve të punës në Institucionin publik Entin për mbrojtje dhe rehabilitim "Banja Bansko"⁶⁶, në gjithsej 33 vende pune, pritet të punësohen 57 punonjës. Numri i kuadrit, në ditën e vizitës së Ekipit të MPN-së, ishte 37 punonjës. Institucioni shërbehet edhe nga kuadri teknik ndihmës.

Procesi i punës në Ent bëhet me turne, edhe atë turni i parë nga ora 07:00 deri në ora 15:00, turni i dytë nga ora 15:00 deri në orën 21:00, ndërsa turni i tretë nga ora 15:00 deri në orën 07:00 të mëngjesit të nesërm.

Rregullorja për sistematizimin e vendeve të punës i referohet mungesës së kuadrit teknik ndihmës, situatë kjo që reflekton në procesin e punës në institucion dhe shkallën e kënaqësisë nga ana e shfrytëzuesve. **Me qëllim të mbrojtjes dhe mbështetjes së vazhdueshme, në kohë, gjithpërfshirëse dhe efektive të shfrytëzuesve, është i nevojshëm plotësimi i përshpejtuar i vendeve të punës, veçanërisht sa i përket numrit të kujdestarëve, fizioterapistëve por edhe higjienistëve dhe shoferëve.**

Gjatë bisedës me të punësuarit në Ent, u theksua **nevoja për trajnime përpara përshirjes në procesin për ndihmë dhe mbështetje, përkatësisht para fillimit në vendin e punës, por edhe në mënyrë të vazhdueshme.** Nga inspektimi aktual i situatës, lirisht mund të konstatohet se ka mbulim të pamjaftueshëm të trajnimit, gjë që mund të konstatojmë pjesërisht edhe me informatat e marra nga shfrytëzuesit, përkatësisht, se një pjesë e të punësuarve nuk janë të senzibilizuar për punë për këtë profil të shfrytëzuesve, kështu shpesh shmangin detyrat e punës apo detyrimet, ose ia kalojnë detyrimin njeri-tjetrit. Informacionet nga shfrytëzuesit shkojnë aq larg sa të punësuarit përdorin fjalë nënçmuese dhe fyese ndaj shfrytëzuesve, të pakujdesshëm ndaj ekzekutimit të obligimeve të përditshme ose trajtimit joadekuat të shfrytëzuesve gjatë ofrimit të mbështetjes direkte, p.sh. gjatë larjes harxhohet ujë shumë i nxehtë, gjatë ushqimit përdoren lugët e njëjta nga më shumë shfrytëzues dhe ngjashëm. Për nevojën e kuadrove mirë të trajnuara dhe të senzibilizuara, në këtë lloj institucioni flasin dhe Standardet e Komitetit Europian për Parandalimin e Torturës dhe Sjelljes jo Humane apo Degraduese ose Ndëshkuese, që i referohen një kuadri profesional, i cili mund të përshtatet dhe intervenojë në çdo situatë individuale të shfrytëzuesve të shërbimeve të institucionit⁶⁷.

Kjo mënyrë e sjelljes është në kundërshtim me Rregulloren e Shtëpisë së institucionit dhe Kodin e Sjelljes, që në mënyrë decide tregon sjelljen me respekt, durim dhe qëndrim profesional, si mes të punësuarve, ashtu edhe ndaj shfrytëzuesve të shërbimeve në Ent.

Të gjithë shfrytëzuesit në institucion kanë mjekun amë. Një pjesë e shfrytëzuesve kanë zgjedhur me vullnetin e tyre apo me kërkesë të familjarëve të tyre, kurse për një pjesë më të madhe të shfrytëzuesve është përcaktuar mjek, i cili në institucion vjen dy herë në javë.

⁶⁶ Rregullorja për Organizim të brendshëm IP Entit për mbrojtje dhe rehabilitim - Banja Bansko numër 02-645/11 e datës 13.10.2015

⁶⁷ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Persons deprived of their liberty in social care establishments, p. 2, e disponueshme në: <https://rm.coe.int/1680a0cc19> (Qasur nga data 05.04.2023)

Nga inspektimi i kushteve materiale në institucion, mund të konstatohet se sikurse objekti i ri, ashtu edhe ai i vjetri, janë objekte të qasur për persona me karroca dhe ndihmesa tjera shtesë.

Objekti i vjetër i Entit, edhe pse në përdorim që nga viti 1974, është në një gjendje relativisht të mirë, pastërti në nivel nëpër të gjitha hapësirat, dhomat e gjumit (një numër i madh me akomodim individual), janë të pajisura me pjesët e domosdoshme të mobiljeve; shtratë, sirtarë, dollape, byro dhe garderbë. Në disa hapësira kishte edhe televizor, por të njëjtin e kanë siguruar vet shfrytëzuesit dhe familjarët e tyre. Dhomat kanë ndriçim të mjaftueshëm përgjatë ditës, dhe të rregulluara me nxemje relativisht të mirë.

Në pjesën hyrëse të korridorit të objektit të vjetër, është vendosur një kuti për ankesa dhe kundërshtime.

Objekti i vjetër i Entit është i ndarë në dy pjesë, pjesa e meshkujve dhe pjesa e femrave, kurse mes tyre gjendet kuzhina dhe dhoma e ngrënies, por edhe zyrat e kuadrit profesional (punotërit social, psikologut).

Në korridoret e institucionit janë vendosur pajisje-kondicioner për freskim të hapësirës përgjatë verës, ndërsa gjatë dimrit institucioni ka ngohje qedrore me vaj ekstra të lehtë për amvisëri dhe ujë të nxehët. Nga shfrytëzuesit e Entit, ekipi i MPN-së morri informacion se këtë dimër ngrohja nuk ka punuar shkaku i problemeve teknike dhe pamundësive për t'u pajisur me pjesën e nevojshme për sanim të dëmit. Për më tepër, shfrytëzuesit u ankuan se ngrohja ka qenë një sfidë me rëndësi, pasi ata shfrytëzues që kanë pasur ngrohëse, kanë siguruar të ngrohtin, ndërsa shfrytëzuesit e mbetur, kanë shfrytëzuar batanije. Shkaku i një sfide të këtillë, por kryesisht edhe për shkak të masave të imponuara për kursim të energjisë elektrike, nga ana e drejtuesve të institucionit, shfrytëzuesve u është propozuar për t'u transferuar në objektin e ri të institucionit, ndaj së cilës këto kanë reaguar me pakënaqësi dhe kanë refuzuar propozimin e tillë.

Tek pjesa e meshkujve, në objektin e vjetër, nga tre toaleta në funksion ishte vetëm një.

Ujë të nxehtë kishte në të gjitha toaletet dhe për mungesë të të njëjtit nuk u ankuan as shfrytëzuesit e institucionit, por ata theksuan se nyjet sanitare nuk janë plotësisht të përshtatura për nevojat e personave me aftësi të kufizuara. Për mënyrën e posaçme të adaptimit të nyjeve sanitare, si dhe të të gjithë hapësirave për qëndrim, në përputhje me nevojat e personave me aftësi të kufizuara, flasin edhe Standardet e Komitetit Europian për Parandalimin e Torturës dhe Sjelljeve jo Njerëzore apo Degraduese ose Ndëshkuese, që tregojnë se të njëjtat duhet të jenë të qasura dhe të përshtatura për lëvizje me ndihmesa karrocë për invalidë⁶⁸.

Ekipi i MPN-së e vizitoi edhe dhomën me terapi profesionale, ku në momentin e vizitës, disa prej shfrytëzuesve bashkë me kuadrin profesional përpunonin zbulime për Pashkët.

Objekti i vjetër i Entit disponon me hapësirë për qëndrim ditor, ku gjatë vizitës qëndronin disa nga shfrytëzuesit të moshës më të re.

Objekti i ri disponon me apartamente individuale, të pajisura me toalet dhe mini kuzhinë, me aparate të nevojshme të amvisërisë, ku janë të akomoduar shfrytëzues që mund të kujdesen

⁶⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Persons deprived of their liberty in social care establishments, p. 3, e disponueshme në: <https://rm.coe.int/1680a0cc19> (Qasur nga data 05.04.2023)

për vete, me mbështetje të kohë pas kohëshme nga personi i tretë.

Apartamentet janë të gjëra, të rregulluara dhe të pastra, mirë të ngrohura dhe me ujë të mjaftueshëm.

Shfrytëzuesit nuk shprehën ankesë sa i përket ushqimit por shtuan se për t'u shërbyer diçka ndryshe, pajtohen dhe respektojnë.

Institucioni ka një oborr relativisht të madh, i pajisur me pushimore dhe karrike për t'u ulur, i rregulluar dhe i përshtatshëm për qëndrim ditëve të nxehta.

Nuk ka sigurim, kurse në rastet e lëshimit të përkohshëm të institucionit, shfrytëzuesit nënshkruajnë deklaratë se dalin nën përgjegjësi të tyre. Transporti për ata shfrytëzues që janë të angazhuar me punë jashtë Entit, është i organizuar nga vet institucioni me furgon-automjet, i përshtatshëm për nevojat e shfrytëzuesve. Furgoni është donacion nga një partner i huaj.

7.2 REALIZIMI I TË DREJTAVE TË SHFRYTËZUESVE

TEkipi i MPN-së zhvilloi bisedë në grup prej 8 deri 9 shfrytëzues, që pasi u prezantuan shkurtimisht, shpjeguan se për sa kohë gjenden në institucion dhe kush nga ata me çka merret, filluan bisedën për problemet me të cilat ballafaqohen dhe për mangësitë e institucionit.

Ky grup shfrytëzuesish u shprehen negativisht për procesin e deinstitutionalizimit, duke shprehur dyshime për funksionalitetin dhe efektivitetin në përgjithësi. Konsiderojnë se shteti që në vitin 2002, kur e ka ndërtuar objektin e ri, ka plotësuar kushtet për një proces të tillë, edhe atë në kuadër të lokacionit ndaj të cilit shfrytëzuesit tanimë janë mësuar. Mu për këtë, edhe ky objekt është projektuar dhe idealisht i menduar për t'u pajisur me apartamente për banim individual të personave që kanë mundësinë e vetmbështetjes me ndihmën dhe mbështetjen e përkohshme të kuadrit profesional.

Ky grup i shfrytëzuesve nuk duan të deinstitutionalizohen dhe janë të qëndrimit se shteti duhet t'u sigurojë kushtet dhe mbështetjen që kanë pasur para disa viteve, sa i përket kuadrit profesional, të senzibilizuar për situatën e tyre. Për këtë qëndrim, kundër deinstitutionalizimit, kanë nënshkruar peticion.

Kur bëhet fjalë për profile të kuadrove që mungojnë, shfrytëzuesit u shprehën se më shumë ka mungesë të motrave medicinale dhe kujdestarëve, më pas shoferë, por edhe hausmjeshtër. Pikërisht për shkak të mungesës së kuadrove, të punësuarit hedhin përgjegjësitë nga njëri tek tjetri dhe nuk janë efikas.

Shfrytëzuesit u ankuan edhe për Qendrat për punë sociale, pasi nuk kanë shprehur interes për situatën e tyre dhe të njëjti nuk realizojnë mbikqyrje.

Karakteristik është rasti me njërin nga shfrytëzuesit, që për një kohë të gjatë nuk ka një status në Ent, përkatësisht i njëjti i çregjistruar dhe pa një Aktvendim qëndron këtu, respektivisht, shkaku i mungesës së tij prej dy-tre muaj, për obligime ndaj fakultetit (shfrytëzuesit kanë të drejtë të mungojnë në Ent në periudhë prej gjashtë muajve, duke mos humbur statusin e shfrytëzuesit) Enti sjell aktvendim për çregjistrimin e tij, dhe nga atëherë e deri më sot, ky person është pa një status dhe një aktvendim si shfrytëzues i shërbimeve në ent.

Gjatë vizitës morrëm informacione se rastet e vetlëndimeve janë të rralla, kurse ata shfrytëzues që kanë tentuar, përkatësisht kanë manifestuar një sjellje të tillë, janë akomoduar në hapësirë, nga ku janë nxjerrë mjetet që mund të sjellin në një vetlëndim të rëndë.

Ekipi i MPN-së, duke pasur parasysh detyrimin për kujdes adekuat ndaj shfrytëzuesve dhe mundësinë që situatat e incidenteve të rezultojnë me pasoja të rënda, konsideron se për parandalimin e të njëjtave duhet prezenca e personelit në çdo kohë në institucion. Në atë kupim, e panevojshme ishte rritja e personelit në orët e pasditës dhe orët e mbrëmjes, ashtu sikur edhe gjatë uikendeve dhe festave.

REKOMANDIME KYÇE:

- Punësime shtesë të kuadrove sipas vendeve të parashikuara për sitematizimin e vendeve të punës në institucion;
- Organizimi i trajnimeve të rregullta për personelin aktual dhe të sapopranuar në institucion, duke pasur kujdes senzibilizimin për punë me persona me nevojë të veçanta, profesionalizmin dhe respektimin e nevojave të shfrytëzuesve;
- Në procesin e zbatimit të procesit të deinstitutionalizimit, të përfshihen personat me aftësi të kufizuara, duke respektuar mendimin dhe zgjidhjen e tyre.

Aneski 1: Bashkëpunorë të jashtëm të Mekanizmit parandalues nacional

1. Prof. Dr. Dragana Batiq nga Fakulteti për siguri në Shkup, Universiteti Shën Kirili dhe Metodi-Shkup
2. Prof. Dr. Dimitar Bonevski – Psikiatër
3. Shkencëtar i lartë, Bashkëpunor Dr.Sci. Psikolog-Andromahi Naumovski
4. Primarius Dr. Snezhana Pejkovska-Dimovska- Psikiatër
5. Margarita Nikollovska-Psikologe
6. Ivo Kunovski-Specialist për Medicinën e Psikologjisë

Република Северна Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë së Veriut
AVOKATI I POPULLIT
Republic of North Macedonia
O M B U D S M A N

**OMBUDSMAN
NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM**

ANNUAL REPORT 2023

Skopje, 2024

CONTENT

1	OMBUDSMAN – NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM	155
2	ACTIVITIES AND REALIZED PREVENTIVE VISITS IN 2023	159
3	PENAL-CORRECTIONAL AND CORRECTIONAL-EDUCATIONAL INSTITUTIONS	163
3.1	Penal-Correctional Institution Idrizovo	163
3.2	Penal-Correctional Institution Prison Skopje	172
3.3	Penal-Correctional Institution Prison Tetovo	178
3.4	Overcrowding and general conditions	184
3.5	Level of implementation of the recommendations of the National Preventive Mechanism	185
4	PSYCHIATRIC INSTITUTIONS	187
4.1	PHI Psychiatric Hospital Negorci	188
5	POLICE STATIONS OF GENERAL JURISDICTION	191
5.1	Police Station of General Jurisdiction Bit Pazar	191
5.2	Police Station of General Jurisdiction Tetovo	193
5.3	Police Station of General Jurisdiction Kriva Palanka	195
5.4	Police Station of General Jurisdiction Kavadarci	196
5.5	Police Station of General Jurisdiction Resen	198
5.6	Police Station of General Jurisdiction Veles	199
5.7	Police Station of General Jurisdiction Stip	200
5.8	Police Station of General Jurisdiction Caska and Blace	201
5.9	Other determined conditions	203

6	MONITORING THE SITUATION WITH IRREGULAR MIGRATION	205
6.1	Detention and accommodation of migrants/foreigners and asylum seekers	206
6.2	Temporary Transit Centre (TTC) - "Tabanovce",	206
6.3	Temporary Transit Centre TTC) - "Vinojug"	207
6.4	Reception Centre for Foreigners - "Gazi Baba"	209
7	PUBLIC INSTITUTE FOR PROTECTION AND REHABILITATION "BANJA BANSKO"	213
7.1	Personnel and material condition	214
7.2	Exercising the rights of users	216
	Annex 1 - External collaborators of the National Preventive Mechanism	218

List of abbreviations

ARM	Army of the Republic of North Macedonia
VPD	Correctional Institution
JO	Public Prosecutor
KPU	Penal - correctional Institution
KPD	Penal - correctional Facility
MVR	Ministry of Internal Affairs
MP	Ministry of Justice
NP	Ombudsman
NPM	National Preventive Mechanism
NP-NPM	Ombudsman as a National Preventive Mechanism
OJO	Basic Public Prosecutor's Office
OPKMSR	Department for cross-border crime, migrations, foreigners and readmission
TTC	Temporary Transit Centre
RCGS "Sever"	Regional centre for border cooperation "North"
RSM	Republic of North Macedonia
SVR	Department of Internal Affairs
UIS	Administration for the execution of sanctions
UNHCR	Office of the High Commissioner for Refugees

Dear All,

Deprivation of liberty presents any form of detention or imprisonment or placement of a person in a public or private institution for deprivation of liberty by order of any judicial, administrative or other public authority from which this person is not allowed to leave of his own will¹.

Deprivation of liberty itself does not mean deprivation of the rights of the person deprived of liberty. Precisely for the purpose of monitoring the access to rights and monitoring the conditions in places of deprivation of liberty, the Ombudsman-National Preventive Mechanism has been conducting visits to places of deprivation of liberty for thirteen years.

This body bases its mandate on the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment², ratified by the Republic of Macedonia in 2008.

However, although with many years of practice and experience in conducting visits to places of deprivation of liberty, the Mechanism is still leading the battle for sustainable and stable growth and development, i.e., complete financial and personnel independence and staffing.

In other way the conditions on the ground and the detected problems faced by persons deprived of their freedom continue to represent a real challenge for the state and the key stakeholders in this field. Such development contributes to repeat the recommendations that this Mechanism is giving to the competent authorities and bodies.

Namely, the state continues to face inadequate accommodation facilities in prisons, which leads to overcrowding, untimely health care, insufficient staffing, but also the hiring of non-professional and unprofessional staff, non-compliance with European rules and national regulations when appointing the management staff in the penitentiary institutions, failure to provide a regular educational process for every convicted person and for every child sent to serve a prison sentence or an educational correctional measure, inhumane material conditions for stay in the psychiatric institutions, insufficient number of professional and properly trained staff required for psychiatric and therapeutic treatment in accordance with the provisions rules and standards, insufficient number of uniformed police officers in police stations, irregular training for police officers, non-existence of rooms for talking with children in police

¹ Art. 4 par. 2 of the United Nations Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT), 2002 Available at: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-against-torture-and-other-cruel> (accessed 20/03/2024)

² Law on Ratification of the Optional Protocol to the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of the UN (Official Gazette No. 165/2008 of 30.12.2008), available at <https://dejure.mk/zakon/zakon -za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Accessed on: 20.03.2024)

stations and a series of other findings.

The visits that the Mechanism carried out to places of deprivation and restriction of freedom of movement in 2023 allowed a direct insight into the conditions in which they are found, for which recommendations for the implementation followed, of which the state is responsible.

*Considering the other obligations of the team arising from the Optional Protocol³, in 2023 the National Preventive Mechanism paid due attention to promotion, and consequently took an active part in international events, and contributed to publications, such as *The Global Report on the Situation of Women Deprived of their Liberty* by the Association for the Prevention of Torture (APT).*

Finally, I will once again remind you of the obligation that the state has towards this Mechanism, and that is the providing of resources of a personnel and financial character in order to consistently, promptly and efficiently implement all the competencies that the National Preventive Mechanism has according to the aforementioned Optional Protocol.

**Ombudsman
Naser Ziberi**

³ United Nations Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT), 2002 Available at: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-against-torture-and-other-cruel> (accessed 20/03/2024)

OMBUDSMAN – NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM

With the adoption of the Law on Ratification of the Optional Protocol to the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment⁴, the Assembly of the Republic of Macedonia on December 30, 2008 appointed the Ombudsman to act as a National Preventive Mechanism.

After the implementation of the amendments to the Law on the Ombudsman in 2009, a special organizational unit - the National Preventive Mechanism (NPM) - was established within the Ombudsman whose main task is the prevention of torture and other types of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. The NPM Team began to implement its authorities in 2011 through regular examination of the treatment of persons deprived of their liberty, sending recommendations to the relevant authorities, all with the aim of preventing torture and other forms of inhumane treatment, and if consider as necessary by submitting proposals and observations regarding existing or draft legislation.

Although with the changes in the Regulations for amending and supplementing the Regulations for the systematization of jobs in the Professional Service, the Team of the National Preventive Mechanism, the Special Departments and the Offices of the Ombudsman⁵, the expected number of employees in the team should be five, that is two state advisers, two advisers and one associate, however, the National Preventive Mechanism team continues to function with one

⁴ Law on Ratification of the Optional Protocol to the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 165/2008) Available at: <https://dejure.mk/zakon/zakon-za-ratifikacija-na-fakultativniot-protokol-kon-konvencijata-protiv-tortura-i-drug-vid-na-surovo-nechovechno-ili-ponizhuvachko-postapuvanje-ili-k> (Accessed on: 22.02.2024)

⁵ Rulebook for amending and supplementing the Rulebook for the Systematization of Jobs in the Professional Service, the Team of the National Preventive Mechanism, the Special Departments and the Offices of the Ombudsman ("Official Gazette of the RNM No. ") Available at: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Interni%20akti/Pravilnici%20na%20NP/Izmeni%20i%20dopolnuvanje%20na%20P%20za%20sistemizacija-05.04.2022.pdf> (Accessed on: 22.02.2024)

state adviser, one adviser for the prevention of torture, and one associate, a number far from sufficient for efficient, thorough and above all timely implementation of all competences which coming from the mandate of this mechanism.

The long-standing practice of hiring external collaborators of various profiles, which provided a multidisciplinary approach when conducting preventive visits, was stopped in 2022. To be precise, the Team was informed of the need to announce a public procurement for the hiring of external collaborators through the electronic system of the Public Procurement Bureau, i.e., announcing a tender procedure through which the external collaborators would be hired, although there was no information that a similar practice exists anywhere in the world. During the reporting year, such public procurement was not carried out, which largely prevented access to appropriate expertise from external collaborators during the visits.

For the realization of the planned activities in 2023, OMBUDSMAN - NPM projected a budget framework in the amount of 1.250.000,00 denars, and it was approved and had an amount of 200.000,00 denars at its disposal. In addition to these funds, the OMBUD. -NPM continued cooperation with the Office of the High Commissioner for Refugees in Skopje (UNHCR) in the reporting year 2023, which through the Macedonian Association of Young Attorneys⁶ provided support for the Team with several activities. Through this collaboration, the National Preventive Mechanism Team had the opportunity to conduct a study visit to the National Preventive Mechanism of the Republic of Poland, as well as hire several external collaborators to conduct field visits to places of deprivation of liberty for migrants and asylum seekers.

Since this situation, the Ombudsman continues to maintain the position that for the realization of the competences of the NPM are needed additional personnel, material and financial resources, which will be provided by the Budget of the Republic of North Macedonia, with which would exclude, i.e., reduce the need for donations or incomplete implementation of the competences stemming from the mandate of this body. The latest report of the Committee against Torture⁷ which calls on the country to provide the NPM with sufficient financial and human resources, including qualified staff in the field of medicine, social workers, and other personnel relevant to the mandate, speaks of the need for finance and human resources. The unenviable situation in the NPM from a financial and personnel point of view is also addressed by the latest report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) after the visit to the country in October 2023, published on 15.05.2024⁸ which among other things also requires a larger budget for hiring external collaborators.

In this sense, considering that the provision of sufficient resources for uninterrupted func-

⁶ The Macedonian Association of Young Attorneys was responsible for the implementation of the budget allocated to OMBUD. -NPM.

⁷ United Nations Committee Against Torture, concluding observations on the fourth periodic report on North Macedonia, adopted by the Committee at its seventy-ninth session (April 15-May 10, 2024) Available at: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2FCAT%2FCOC%2FMKD%2F58383&Lang=en (Accessed on: 17/05/2024)

⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, Report on the visit to the Republic of North Macedonia from 02 to 12 October 2023, Available at: <https://rm.coe.int/1680af95e2> (Accessed on: 05/17/2024)

tioning is one of the challenges that the OMBUDSMAN - NPM has been facing for several years, **and in this Report, it is necessary to emphasize again the obligation of the state arising from the ratification of the Optional Protocol to The Convention against Torture where it is clearly stated that:**

"The acceding states undertake to make available the necessary resources for the functioning of the national preventive mechanisms."⁹

⁹ Art. 18 item 3 of the Optional Protocol to the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

ACTIVITIES AND REALIZED PREVENTIVE VISITS IN 2023

BIn 2023, the National Preventive Mechanism team conducted a total of 19 un-announced visits, of which: 7 visits to police stations of general jurisdiction, 2 visits to border surveillance police stations, 5 to penal institutions, 3 to centres where migrants are accommodated and detained, that is, foreigners and asylum seekers and one visit each to a psychiatric hospital and a public institution for protection and rehabilitation.

Most of the carried out preventive visits were realized only by the NPM team, for a small number of visits (Penitentiary Institution Idrizovo-women's department and Penitentiary Institution Prison Skopje) the team hired external collaborators (psychologist and psychiatrist) within the modest budget of the institution, while for the visits carried out in the places of detention of migrants and asylum seekers (where the partner UNHCR offered help) hired external collaborators who were financially provided directly by the Macedonian Association of Young Attorneys, within the framework of the project intended to support the NPM.

The work methodology referred to the realization of the visits is the result of the team's many years of experience, but also the acceptance of the best practices from the related bodies in the region, the participation in international events, as well as based on the recommendations of the relevant international organizations and bodies, and above all of the Subcommittee for Prevention of Torture at the UN.

On the international level, the NPM team was also active in 2023 and participated in several conferences and workshops, but, above all, those whose participation costs were covered by the organizer itself.

With its presentation, the NPM team participated in the webinar organized by the Subcommittee on the Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT), in which the European National Preventive Mechanisms participate, and which discussed strengthening the role of NPMs in Torture Prevention.

In the reporting year, a study stay of the NPM team in the Republic of Poland was carried out under the sponsorships of the UNHCR Mission in Macedonia. Among other things, within the framework of the visit, a working meeting was held with representatives from the Fundamental Rights Officer (FRONTEX), which discussed the way of handling complaints about serious incidents and reporting them, monitoring) on the fundamental rights of migrants, as well as on the specific activities that FRONTEX is currently implementing in Macedonia.

Among the meetings that are regularly organized, and in which the NPM team participates with its representatives, were the meetings within the NPM network of Southeast Europe. The Chairman of the Network in 2023 was the Republic of Greece and the Greek NPM, so the meetings were held in Thessaloniki, i.e., Athens. At the first meeting, the members of the Network discussed the situation in which people with impaired mental health are in penitentiary institutions, while the second meeting focused on the policies and practices for education in prisons, as well as the possibilities of prisoners for professional development.

During the reporting year, the NPM team also contributed to the Global Report on the situation of women in prisons prepared by the Association for the Prevention of Torture (APT) from Geneva.

The NPM team also examined the treatment of detained and convicted persons, as well as the implementation of the recommendations made to improve the situation in places of deprivation of liberty, **by monitoring the work of national authorities and bodies concerned with this issue.**

Thus, during 2023, the NPM team started and held a meeting with the State Secretary of the Ministry of Internal Affairs (MIA) at which, among other things, it was agreed to nominate persons responsible for forwarding the answers on the occasion of the recommendations contained in the special reports of the NPM team, addressed to the competent authorities within the Ministry of the Internal Affairs.

On 06.06.2023, the Government of the Republic of Macedonia by Decision¹⁰ declared a state of crisis in part of the territory of the state, namely in the area of the Gazi Baba Municipality where the Penitentiary Institution Idrizovo performs its jurisdiction. Such a state of crisis was declared in order to prevent security threats and strengthen the security of the institution, which is why members of the Ministry of the Internal Affairs and the Army were temporarily involved in the security of the institution.

For those reasons, on July 19, 2023, in cooperation with the Macedonian Young Lawyers Association (MYLA), a thematic forum was organized, attended by representatives from the Office of the Permanent Coordinator of the United Nations in the Republic of North Macedonia, the Centre for Crisis Management, the Ministry for Labour and Social Policy, the Ministry of Health, the Administration for the Execution of Sanctions and civil society organizations. At the forum, in addition to the remain, it was concluded that approval by the Assembly is necessary for the continuation of the crisis situation, and also the need to include representatives from NPM and civil society organizations in the sessions of the General Headquarter (GH) for the management of crises for the purpose of immediate information on the implementation of operational plans for overcoming the crisis situation. In this regard, subsequently, representatives from NPM and

¹⁰ Decision on the existence of a state of crisis in part of the territory of the Republic of North Macedonia No. 41-5397/3 of June 6, 2023 ("Official Gazette of R.N. Macedonia" No. 116 of June 7, 2023)

civil information attended the meetings of the General Headquarter for crisis management.

In the last quarter of last year, the head of the NPM team, Slavica Dimitrievska, MSc, was elected as a member from Republic of North Macedonia in the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT).

Considering all of the above, and in the direction of implementing the recommendations from the previous Annual Report, as well as the recommendations that will follow below in the text, one cannot help but highlight the challenges that the NPM team is facing. Namely, we emphasize **once again that the National Preventive Mechanism has limited, that is, insufficient personnel and financial opportunities for complete, effective and efficient implementation of its mandate established in accordance with a signed and ratified international act¹¹. That is why the state should consistently implement the obligations arising from the Optional Protocol to the Convention against Torture¹² and, in accordance with them, provide sufficient resources for the effective implementation of the mandate of the National Preventive Mechanism.**

¹¹ Law on Ratification of the Optional Protocol to the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment OPKAT ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" No. 165/2008 of 12.30.2008)

¹² Ibid

PENAL-CORRECTIONAL AND CORRECTIONAL-EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The treatment of detained and sentenced persons in the penal-correctional institutions, as well as the assessment of the degree of risk of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, was the subject of a detailed review during 2023 when the NPM team carried out three immediate visits in the largest penitentiary institution Penal-Correctional Institution Idrizovo, and one visit each to Penal-Correctional Institution Prison Skopje and Penal-Correctional Institution Prison Tetovo.

3.1 PENAL - CORRECTIONAL INSTITUTION IDRIZOVO

The recommendation of the NPM team given in previous reports, regarding health care, but also inter-prisoner violence, remains in force. Namely, the persons deprived of liberty in this penitentiary **continue to complain about untimely health care and other services of this nature, as well as inappropriate and violent treatment by the people with whom they stay in the wings, that is, the premises.**

As a note that still remains in force **is the need for consistent compliance with the Law on Execution of Sanctions¹³ which provides for the procedure for professional and expert appointment of managers in penal institutions. In this way, it will be avoided their frequent change, dismissal and appointment, as well as the appointment of personnel who have no experience and prior knowledge in the way of functioning and management of this type of institutions.**

The last report of the European Commission for the Republic of Macedonia also speaks

¹³ Law on Execution of Sanctions (“Official Gazette of RNM” No. 99/19 and 220/19) Available at: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/ZIS-PRECISTEN-TEKST.pdf> (Accessed on: 23/02/2024)

of non-compliance with the procedure provided for by the Law on the Execution of Sanctions, which states: *"The appointment of a new acting director of the Administration for Sanctions Execution and acting director of the Prison "Idrizovo" was a positive step, taking into account their relevant professional qualifications. However, the requirements of the Law on Enforcement of Sanctions of 2019 for the selection of prison management were not consistently applied"*¹⁴.

Hence, this year we will once again repeat the previously given recommendation, i.e., every penitentiary institution should have professional, properly qualified and non-political management staff, chosen for their competence and integrity, and not for party or political eligibility. Compliance with European rules and national regulation in the appointment of directors and their deputies in correctional institutions must be imperative for every government.

Last year, this penitentiary was the focus of the National Preventive Mechanism, for which it was visited on three occasions, and that was a visit to the Closed Department, then a purposeful visit was carried out in order to assess the degree of implementation of resocialization in the institution, and it was realized and a two-day visit to the Women's Ward.

The visit to the closed department was realized in the first quarter of the year with a focus on 3, 4, 7 wings, etc. "Ambulance". The situation found was of serious concern, which is why it was noted that the situation in these wings could easily be subsumed under the term of inhuman and degrading treatment¹⁵. Namely, serious remarks were noted regarding the material and other conditions in which convicts live in this part of the penitentiary. Overcrowding was evident because convicts were sleeping on the floor of the corridor in certain wings, while 14 or 15 people were staying in certain rooms on improvised beds on four floors. As a reminder, the European Prison Rules¹⁶ require 4m² of individual space in shared housing or 6m² in independent housing as a minimum standard for housing persons deprived of liberty.

The health care situation is also of serious concern, which is primarily due to the lack of a sufficient number of medical personnel, as a result of which the Emergency Medical Service is often called, especially in the afternoon. Due to the increased workload, the existing health workers are not able to respond to the needs of the convicts, so the number of complaints from them is high.

The second visit to the Penal-Correctional Institution Idrizovo was carried out by the NPM team in the second quarter of the year, i.e. immediately after the Declaration of the State of Crisis, which on 06.06.2023 by the Decision¹⁷ of the Government of the Republic of North Macedonia established the existence of a state of crisis in part of the territory of Republic of North Macedonia, and that in the area of Gazi Baba Municipality where the Idrizovo Correctional Institution exercises its jurisdiction. The state of crisis was declared in order to prevent security

¹⁴ Report of the European Commission on the Republic of Macedonia for 2023, Available at: <https://www.sep.gov.mk/post/?id=5657> (Accessed on: 20.03.2024)

¹⁵ More regarding the current situation is contained in the Annual Report of the NPM Team, Available at: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2022/NPM%20Godisen%20izvestaj-2022-Mk-Alb-Ang.pdf> (Accessed 01/20/2024)

¹⁶ European Prison Rules – Council of Europe, Available at <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (Accessed on: 26/05/2023)

¹⁷ Decision on the existence of a state of crisis in part of the territory of the Republic of North Macedonia No. 41-5397/3 of June 6, 2023 (Official Gazette of the Republic of Macedonia No. 116 of June 7, 2023)

threats and strengthen the security of the facility, which is why members of the Ministry of Internal Affairs (MIA) and the Army were temporarily involved in securing the facility.

Thus, the members of the Ministry of Internal Affairs and the Army, without having any point of contact with the convicts, secure the outer strip of the Penal-Correctional Institution Idrizovo, the Army secures the guardhouses, while the members of the Ministry of the Internal Affairs are support for search, examination and scanning of luggage.

Regarding the crisis situation, later on July 19, 2023, in cooperation with the Macedonian Association of Young Attorneys (MAYA), a thematic forum was organized, attended by representatives from the Office of the Permanent Coordinator of the United Nations in the Republic of North Macedonia, the Management Centre with crises, the Ministry of Labour and Social Policy, the Ministry of Health, the Administration for the Execution of Sanctions and civil society organizations. At the forum, in addition to the rest, it was concluded that approval by the Assembly is necessary for the continuation of the crisis situation, and the need to include representatives from NPM and civil society organizations in the sessions of the General Headquarters (GH) for crisis management was also emphasized for the purpose of immediate information about the implementation of operational plans for overcoming the crisis situation. In this regard, subsequently, representatives from NPM and civil information attended the meetings of the GH for crisis management.

A closely related issue in relation to the crisis situation is the staffing of the Penal-Correctional Institution Idrizovo, so in order to overcome this problem during 2023 a total of 5 public announcements for employment and 2 internal announcements for promotion were published. A total of 125 people were employed on the public announcements, of which 6 people are administrative officers, 1 person is auxiliary technical staff, and the remaining 118 people are prison police. Hence, the number of employees in the Penal-Correctional Institution Idrizovo at the end of 2023 is 289 people, compared to the beginning of the year when this number was 212 people. Worth mentioning on this occasion is the fact that during 2023 a total of 57 people left the institution on different grounds, only 6 people left on the basis of retirement¹⁸.

The very fact that this crisis situation has been prolonged for a longer period of time and, in accordance with the Decision of the Assembly of the Republic of North Macedonia, has been extended until September 30, 2024¹⁹, clearly indicates the serious challenges faced by the penitentiary system. In order to overcome the crisis situation faster, a holistic institutional system is necessary to support the prison authorities in the Penal-Correctional Institution Idrizovo, as well as parallel strengthening of the capacities of the penitentiary system and the prison authorities to independently deal with the current crisis situation and prevent future, same or similar, crisis situations. This imposes the need for declarative commitments to be accompanied by a functional approach, where the challenges of the national prison system will be placed higher on the

¹⁸ Information received from the Administration for the execution of the sleds, letter no. 06-446/4 dated March 12, 2024

¹⁹ At the session held on February 28, 2024, the Assembly of the Republic of North Macedonia passed a Decision approving the extension of the deadline for the existence of a state of crisis in part of the territory of the Republic of North Macedonia, for the purpose of preventing security threats and strengthening the security of the Penal-Correctional Institution Idrizovo, with which the period of the existence of a state of crisis established in the Decision on the existence of a state of crisis in part of the territory of the Republic of North Macedonia ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" number 37/24) is extended until September 30, 2024

agenda of priorities of the highest state authorities.

When it comes to the noted situation in relation to resocialization, from the inspection made during the second visit to the Penal-Correctional Institution Idrizovo, it was established that the Department for resocialization has 23 people (together with the head and the assistant head), i.e., half of the planned systematized staff. Only two of them are psychologists who were absent due to illness at the time of the NPM visit. Hence, 80-90 convicted persons are under the authority of one educator, a number impossible to manage, effectively and efficiently implement the process of resocialization and any assistance in terms of behaviour correction, detection of early symptoms of mental problems, etc.

From 2016 to the day of the visit, several people left the sector on the basis of retirement or leaving for another job, and due to the poor working conditions, those who are still employed are thinking about leaving their positions more often.

In the Penal-Correctional Institution for years, there has been no professional hiring or training for convicts as was the case in the past (craftsmanship, auto mechanics, animal husbandry, gardening, etc.), the only thing offered to them is to help maintain hygiene as in the buildings themselves where reside also in the circle of the Penal-Correctional Institution Idrizovo. The persons hired in this way are paid a minimum wage.

In this Penal-Correctional Institution there is no educational process, and there are no rooms where it would take place if there was one. Any individual, group treatments and programs are not implemented.

As for the **women's department of the Penal-Correctional Institution Idrizovo**, the main focus was placed on assessing the state of mental health of female convicts, for which two external collaborators, a psychiatrist and a psychologist, were hired.

The Penal-Correctional Institution Idrizovo is the only institution in the Republic of North Macedonia in which there is a special department for women, where women sentenced to prison terms and life imprisonment, as well as female children sentenced to prison terms, are serving their prison terms or an educational measure, referral to an educational correctional facility regardless of the amount of the penalty, that is, the measure²⁰. Female foreign nationals and stateless females also serve their prison sentences in this department²¹.

The UN Rules for the Treatment of Women Prisoners and Alternative Measures for Women Offenders, known as the "Bangkok Rules"²², provide for the placement of female prisoners in facilities close to their homes, highlighting the benefits of housing a convicted woman near her residence, family and children, while not neglecting the fact that it is necessary to pay attention to the past of the convicted woman, that is, whether she was a victim of domestic violence. In that case, the wish of the convicted woman not to be placed near her previous residence must be respected, as this will achieve physical distance from the husband, partner or person who

²⁰ In March 2024, the amendments and additions to the Law on the Execution of Sanctions were adopted by which girls with a pronounced correctional measure are sent to the Tetovo Correctional Home

²¹ Decision on the placement of convicted persons and children in penal and correctional institutions, as well as detained persons in the detention departments of penal institutions (SV-10/2020 of 16.01.2020) published in the Official Gazette No. 10/2020 on 16.01.2020.

²² Rule No. 4 of the Bangkok Rules, available at https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf (accessed 20/11/2023)

committed domestic violence before she is sent to serve a prison sentence. In the Law on Execution of Sanctions, on the other way, under certain conditions, among other things, the possibility is provided that the convicted person, at his request or at the proposal of the director of the institution, can be moved from one institution to another institution of the same or different type in order to be closer to the place of residence or the residence of his family²³. However, considering the fact that, in relation to women, the Penal-Correctional Institution Idrizovo is the only place for serving a prison sentence or an educational measure, referral to an educational correctional facility, it indisputably follows that the provisions that refer to the selection of the penal institution or the transfer of convicted persons from one institution to another are inapplicable to women.

If we take into account the other grounds provided by the law for the transfer of convicted persons from one establishment to another, it follows that the problem is much bigger than just opening the issue related to the principle of non-discrimination.

In this regard, the NPM team was interested in whether, with regard to female convicts, there are special provisions, policies or practices that will contribute to equal treatment in conditions where, due to objective reasons, female convicts are in an unequal situation, but found that the provisions relating to visits etc. are applied on the same basis as for male convicts.

Regarding this, the NPM team believes that there is a need to standardize specific policies and practices (e.g. allowing more and longer visits, if visits are too infrequent due to the long distances the family has to travel) that would counterbalance compensated for these practical disadvantages faced by women convicts and would maintain a "de facto" equality between male and female convicts.

Referring to children, the NPM team repeats the recommendation emphasized in its annual reports²⁴ that the Ministry of Justice and the Administration for the Execution of Sanctions, need to take specific measures to ensure that female children who have been sentenced to educational measure by a final decision referral to a Correctional-educational Institution will be placed in an institution specially designed for them and their needs, on the same basis as the male children who are placed in the Correctional-Educational Institution Tetovo, in the village of Volkovija²⁵.

Regarding the material conditions, it has been established that certain measures and activities have been taken to improve them, a new floor, changed windows, as well as secure lockers with a key for each convicted person in the corridor of the closed department. However, during the visit, it was found that in most of the rooms, due to lack of space where they would keep their personal belongings, female convicts are forced to store them under their beds, which leaves the impression of overcrowding in most rooms.

In most rooms, it was found that there is a high percentage of humidity, and the access

²³ Art. 223 of the Law on Execution of Sanctions (Official Gazette of the Republic of North Macedonia" no. 99/19, 220/19 and 236/22)

²⁴ See Annual Report of NPM for 2021, available at: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2021/NPM%20Godisen%20izvestaj-2021.pdf>, last visited on 20.11.2023 d.)

²⁵ In the meantime, this recommendation has been adopted in accordance with the newly adopted amendments to the Law on the Execution of Sanctions

of female convicts to the toilet and bathrooms in the closed department is a serious concern, because all convicts are forced to share access to them. In this regard, allegations were received that certain convicts are almost always forced to shower in the evening after midnight (at 3-4 in the morning), that is, while others are sleeping in order to avoid "unnecessary tension". The toilet and bathrooms are not adapted for convicts who have a certain type of physical disability or for those who, due to other conditions, need help from a third party. **Hence, it is necessary to take immediate measures to fix the non-functional toilet and bathrooms and adapt them for use by female convicts with physical disabilities.**

Fear and insecurity are mainly obvious among those convicts who are here for the first time. To be precise, the newly admitted female convicts are accommodated in a room located in the women's closed department. The fact that new inmates are placed immediately in the closed ward and come into direct contact and influence with other inmates receiving inmate treatment can have a negative impact and intensify initial prison deprivations, such as security deprivation (mandated association with other unpredictable inmates, which causes fear and anxiety because they have to fight for the security of their person, but also for their personal belongings).

In this regard, and taking into account that the handling of the convicted person in the reception department should represent a set of activities and measures for dealing with the convicted person in order to become familiar with the rules for serving a prison sentence (the House Rules for convicted persons serving a prison sentence in penitentiary), assessment of his personality, risk assessment, development of a sentence plan and determination of the treatment of the convicted person during the serving of the prison sentence, **the NPM team recommends that the reception of new female convicts be done in another part of the women's ward, separated from the closed ward.**

From the inspection of the records of disciplinary sanctions, it was noted that from the beginning of the year to the day of the visit, 13 disciplinary procedures were carried out, of which in 5 cases a disciplinary punishment was imposed - solitary confinement for 5 days due to escape, physical confrontation or because of a mobile phone. During the period while female convicts are kept in solitary confinement (a room 1.95 m long, 3.6 m wide and 3.9 m high), they have the right to one hour of walks, and the rest of the time they spend in solitary confinement, where they take their meals. The cells are equipped with a partitioned sanitary unit, a sink and old metal beds, with torn mattresses and dirty bed linen. Traces of moisture were also visible in the cells, and in one of them there was an overhanging electric cable that could be used for possible self-harm.

Considering the potentially harmful effects of solitary confinement on female convicts to whom it is imposed, the NPM team believes that it should be used as a disciplinary punishment only in exceptional cases, as a last resort and in the shortest possible period of time.

From the inspection carried out in the Book that is kept on the used means of coercion, it was ascertained that there were no registered cases of the use of means of coercion in the last two years. Except in certain cases during the execution of marriages where binding means are used after a preliminary assessment (which is noted in the marriage order), no other allegations were received, nor were there any indications that means of coercion were used on the female convicts.

The provisions of the laws that regulates the treatment of convicted persons do not provide for intrusive searches that include body cavities, except for visual inspection of private parts. The Law on Criminal Procedure provides that the express approval of the court is necessary for the

search of intimate parts of the body or body openings and that intimate searches are performed by a medical person²⁶.

The current normative framework does not foresee and does not allow for a complete replacement of the search through the application of new, more modern methods through the use of body scanning devices. In practice, devices are used for scanning shipments, that is, bags and other objects, as well as metal detectors in the form of gates and mobile detectors.

From the conversations conducted during the visit, information was obtained that upon admission to the facility or upon returning from a previous exit, the convicted persons first go through a metal detector and a search that includes external checks/searches of clothing. If the metal detector signals the possible presence of a metal object or the members of the prison police suspect that it is possible that the convicted person is hiding an illegal object, then a search is conducted that includes removing the clothes, in such a way that the person does not remove all the clothes at once, but first from half up, then after dressing he removes his clothes from half down. This is done in a separate place/cabin, where the convicts are not exposed to the views of third parties. The female convicts who were interviewed emphasized the correct attitude of the prison police during the searches.

The NPM team received information that incidental exceptions to the practice of removing all clothing at once were made by members of the police who were on duty during the period of declared crisis in the facility, in which sense information was received that there were cases when searches were made in the separate cabins, but with the men's clothing completely removed at the same time.

In this regard, the NPM team refers to the need for all additional hired persons due to the declared crisis situation who are authorized to conduct searches in the institution, to first be fully familiar with the rules for the way of conducting personal searches by the Prison Police.

From a conversation with most female convicts, it is emphasized that the most difficult aspect of staying in prison is the separation from the children, that is, the physical and psychological separation from the child/children, which prevents them from taking care of him/her and which has a bad effect on their mental health.

Most women point out that they use a maximum of 2 hours a month (one hour every two weeks) for seeing their children. Sightings take place in the common room for visits, and there is still no special room or corner for seeing children in this prison. In the case of women, whose children are placed in foster families for various reasons, the situation is even more complicated, because the visits are organized by the social work centre of the city where the woman is from, at the request of the mother. According to the convicts, such sightings are extremely rare, sometimes they do not take place at all. Hence, **greater initiative and cooperation between prison social service and social work centres is needed. In addition, better quality contacts with their children are needed (more frequent, longer and in conditions suitable for children, rooms).**

Regarding **the work commitment**, the NPM team states that it is reduced only to maintaining hygiene in the premises, which is insufficient. Work engagement through intellectual work is something that is desired, especially by educated women. The lack of work engagement

²⁶ Art. 185 of the Law on Criminal Procedure ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" no. 150/10, 100/12, 142/16 and 198/18)

makes women passive and leads them to a greater need for tranquilizers, so that some of them spend most of their time sleeping.

Regarding **education and training** for certain trades, they are organized occasionally, but unfortunately without continuity and consistency. Previously, they were given certificates for such trainings, which represented additional satisfaction from the work done and the opportunity for new chances in the future, after leaving prison. Unfortunately, such trainings are not part of the system, so they only take place if they are foreseen by some kind of project. As soon as the project ends, the trainings end too.

It would be good if permanent trainings were organized for trades that would enable female convicts to usefully structure their time while in prison and easier adaptation in the post-penal period. Taking into account the accelerated development of technology and digital services, it is necessary to consider the introduction of trainings that will strengthen the digital skills of female convicts. This would have a positive effect on their mental health: increased self-confidence, a sense of fulfilment, reduced anxiety about life after leaving prison.

This ward does not have a specialized space for cultural and sports events and activities (eg a gym), so women only have two hours a day to walk outdoors, around the ward. Women have televisions in their rooms and that is their unique cultural and entertainment life. If we take into account the overall environment with the unhygienic conditions in the prison premises, the poor quality of food, the overcrowding in the prison rooms, the ruined facilities, all this contributes to the worsening of the somatic and mental health of the female convicts.

Deprivation of liberty, especially the long-term deprivation, has a destructive impact on the psychological, physical and social well-being of the person concerned. That is why **psychological support and psychotherapy** are necessary for successful coping and adaptation to prison life. Accepting the prison regime and constructing routines, which affects increasing self-esteem, a sense of control over their own lives, security, reducing stress, allows their daily life to make sense.

There is no psychologist in the women's department of the Penal-Correctional Institution Idrizovo, the only psychologist is in the Reception Department, and she was also absent at the time of the visit, i.e., on long-term sick leave (replacement in absence was not found), which is why there are no psychological findings and opinions for the newly arrived convicts which is a mandatory document on which further treatment is determined²⁷. From an inspection of the documentation, applied tests, techniques and scales that are necessary for psychodiagnostics of new convicts are also missing. Therefore, **it is recommended that the institution obtain the necessary psychological instruments and immediately receive a psychologist in the reception department.**

Treatment groups are not practiced in the women's part of the prison even though a few years ago a pilot program was implemented for a general cognitive program, as well as for specific programs that are implemented in groups, among them a program for female convicts.

The work in treatment groups with exercises to relieve tension, raise self-esteem, encourage strategies aimed at emotions, humour and positive reinterpretation, resolve conflicts, increase emotional intelligence, improve and strengthen relationships with other convicts by improving communication skills, would have a preventive effect on improving the mental health. Absence of this type of program

²⁷ In the institution there is another psychologist by education who works as an educator

does not contribute to the preservation of the mental health of the female convicts.

The Penal-Correctional Institution Idrizovo has a doctor-psychiatrist who comes once a week, and who is also employed in the Penal-Correctional Institution Prison Skopje and is in full-time employment at the "Skopje" Psychiatric Hospital. Taking into account the numerous obligations of one psychiatrist who is simultaneously engaged in three institutions, as well as the volume, i.e. the number of people who need psychiatric care, treatment and supervision, especially if it is known that the risk of mental/psychiatric disorders in the convict population problems is particularly pronounced in the initial period of deprivation of liberty, then it can undoubtedly be concluded that this person cannot adequately and expediently respond to the needs of any of the three institutions, which is why it is necessary for each penitentiary institution to have a psychiatrist employed, as well as and a nurse trained to work in this type of institutions.

The appearance of mental disorders among female convicts is common for such institutions, and hence, personality disorders, neurotic disorders, as well as diseases of addiction to psychoactive substances are most often diagnosed among female convicts.

The drug therapy that is shared is in accordance with the current standards and trends available to the general population in the community, however, the room where the drugs are kept, as well as the way of implementing it, are inadequate. At the same time, preventive programs for the protection of mental health and programs for preventive health care from general medicine should be within the purview of the prison health service.

According to the information received from the prison's health service, addicts are given the opportunity to choose regarding substitution therapy for opiate addiction, which is run by the Centre for Methadone Program, which includes 200 convicts on methadone and 14 convicts on buprenorphine, i.e. 10 female convicts are on methadone and 1 female convict is on buprenorphine, however, the finding remains that no special team (psychiatrist, psychologist, social worker, etc.) has been employed to handle with that problem. Methadone is cheaper, and is on the positive list of drugs of the Health Insurance Fund (HIF), and buprenorphine is more expensive and is not on that list. However, it should be emphasized that for both drugs there are strict rules and indications for use. The psychiatrist determines which therapy and in which doses will be prescribed according to indications and with a therapy agreement with the patient-addict. Access to and choice of substitution therapy is possible, but for each substitution therapy the addict must meet certain criteria, that is, a multiprofessional team performs an assessment and further monitors and adjusts the treatment of the addict.

Health care and health services for female convicts in prison conditions should be at an adequate level, continuous and timely. The health service should be organized in a way that responds to requests for medical consultation or medical examination without delay and respecting the privacy of female convicts. Taking into account that prisons cannot meet all the possible needs of convicted persons in the field of health care, especially the need for specialist examinations, care should be taken to provide them in coordination with the relevant institutions.

KEY RECOMMENDATIONS:

- Hiring more professional collaborators (psychologist, social worker, occupational therapist, nurse trained to work in psychiatry, educated educator);
- Access to dental services for all convicts in permanence, not only for the most urgent cases;
- Establishing an official protocol for fixation and education for working with female convicts with mental disorders;
- Creation of a Program for individual and group treatment for resocialization with a plan for the inclusion of convicted persons in the community after leaving prison;
- Enabling work engagement for all women, as well as education and training for trades, but also the opportunity for women convicts to have access to sports and other types of recreational activities;
- Raising the level of hygiene and renovating sanitary facilities.

3.2 PENAL - CORRECTIONAL INSTITUTION PRISON SKOPJE

The detention department in the Penal-Correctional Institution Prison Skopje has a total of 286 beds, while the capacity of the department based on the criterion (min 9m³/4m² per person) is for 243 detainees. On the day of the visit, there were a total of 261 detainees in this ward, of which 15 were women (placed in 4 rooms) and 1 child, separately placed in Corridor B.

The detention part of the prison is divided into corridors A, B, C, G and D. The number of detainees exceeds the accommodation capacity of the institution, which could be seen during an inspection of the premises.

When it comes to the number of prison police, it shows a trend of continuous decline even though in 2023 there was an admission of 15 prison officers.

One of the challenges with which the penal-correctional institutions are facing, and which affects the motivation of employees and indirectly the attitude towards detained/convicted persons, is the (un)established system of advancement in the professional career. **In this regard, it is pointed out that employees are demotivated by the cases when, instead of promoting staff who have already gained experience and knowledge in the work, outsiders who had no previous experience with the penitentiary system are employed in the Institution in higher positions.** It can be noted that there is a high degree of disappointment, apathy and demotivation among some of the employees.

The working conditions are also a challenge, so some of the employees in this penitentiary also complained about the lack of uniforms²⁸, work equipment - handcuffs, and radio connections.

²⁸ They have not received uniforms for 8 years

The Prison does not even have enough vehicles for escorts, so 4 vehicles are available for this purpose, two of which are borrowed from the Penal-Correctional Institution Shtip and the Penal-Correctional Institution Prilep.

Among the topics that were discussed during the visit was the issue of possible cases of corruption in the Institution. So, it was said that in the last 10 to 15 years, no additional checks on the personality and profile of the candidates for admission to the institution are carried out at all, but the candidate is only required to submit proof that he does not have limited business capacity. This is precisely the reason why the rumours about the existence of corruption in such institutions are getting bigger and bigger, and on the other hand, there is an increasingly weak integrity and ethical principles among the employees.

There are no teams for assessing the risk of suicide of detained persons, and the making of the Video Surveillance Regulations is in progress.

In view of all the above, the NPM team believes that it is necessary to revise the employment conditions of the prison security, as well as to send the personnel to longer introductory trainings in order to improve the knowledge and skills of the newly recruited persons, but also to constantly check their morale and ethical credibility before entering service.

From the conversations conducted with the persons detained in the Penal-Correctional Institution Prison Skopje, the NPM team concluded that when **receiving newly detained persons**, some of the persons are searched in such a way that they strip naked, a practice that is in contradiction with the search standards - especially when it comes to women²⁹. **Such a practice can be freely classified as humiliating, i.e., degrading treatment, taking into account the uneasiness that is caused to the persons subject to the search, the shame and the feeling of helplessness.** The standards³⁰ provide for the partial removal of clothes, that is, after the upper part of the body is examined and the clothes are put on, it will be moved to the lower part of the body. Every search, i.e., examination of intimate parts, i.e., cavitations, should be done by a professional (medical) person.

The NPM team further notes that during the search, only one person is present, instead of two, provided for by Article 9 of the House Rules for the execution of the detention measure³¹.

Regarding the medical examination upon admission, the NPM team did not find any comments, it is performed within 24 hours after the admission of the person to the institution and is carried out according to the provided protocols.

However, the NPM team found that upon admission, the persons are not familiarized with the house rules of the detention centre by the prison officials, but they receive this information from the persons with whom they are accommodated in the room/cell.

From the inspection carried out in the detention section of the Penal-Correctional Institution Prison Skopje, as well as from the conducted conversations with the detainees, it can be freely concluded that the **material conditions in this penitentiary institution are below any**

²⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Women in Prison, Factsheet, January 2018 <https://rm.coe.int/168077ff14> (Accessed on: 28.02.2024)

³⁰ Ibid

³¹ Rulebook on house rules for the execution of the measure of detention in detention departments of prisons, ("Official Gazette of RNM", No. 87/2020 of 04/02/2020)

level and standard.

The rooms in which the NPM team inspected are full of mould, moisture, and in some rooms and entire walls were black with mould. The air in the rooms is stale due to poor ventilation, and there is a lack of natural and artificial light (the rooms were usually lighted by only one lamp).

The mattresses on which the detainees slept were old and worn, and the blankets and bedding were dirty. The rooms are usually equipped with one toilet, somewhere separated from the beds by a wall without a door, in which there is a faucet (with cold water) and a sanitary unit (squat toilet).

The heating in the premises is central, but the detained persons complained that it is not heated enough, that is, it is only turned on after a few hours during the day or it is heated again during the night when everyone is sleeping.

The premises were dirty, and the detainees complained about the lack of means to maintain hygiene in them, as well as means (detergents, powders) to maintain the hygiene of their clothes (during the visit, the NPM team found a detainee washing her clothes with ordinary hand soap). Clothes are dried in the same room, on the radiator or by the only window.

When it comes to means of maintaining personal hygiene, it was said that they are given soap, paste and toothbrush, sometimes razor, shampoos, but they happen to be expired.

The infestation of insects - tawthabites contributes to the bad conditions in which the detainees stay, so in one of the visited rooms where five people were staying, they were all bitten by these insects (stings were literally all over their bodies: arms, legs, back).

The bad conditions, and above all the hygiene of the detainees, especially the female detainees, whose specific needs are even listed in Article 19 of the House Rules for the execution of the measure of detention³², also speaks of the information obtained by the NPM team that bathing is done every five days, the same lasts from 5-10 minutes and is usually insufficient, and hot water is often missing.

Such conditions are completely contrary to domestic and international standards³³ for accommodation of persons who have been sentenced to detention, especially if we consider that such a measure should be imposed as a last resort and only when it is absolutely necessary³⁴.

As an additional aggravating circumstance is the present violence or arbitrariness of certain detainees towards their roommates, due to which those who suffer pressure live in constant fear, and quite often are exposed to physical and psychological attack.

Thus, having in mind the fact that the very stay in detention can cause serious psychological problems (suicide rates among detainees are higher than those among convicts), but also other health difficulties, such conditions of stay, as well as the danger of violence between people housed in one room, additionally poses a risk to the health and safety of the detainee.

Based on the situation ascertained during the visit, the NPM team points out

³² Rulebook on house rules for the execution of the measure of detention in detention departments of prisons, ("Official Gazette of RNM", No. 87/2020 of 02.04.2020)

³³ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Women in Prison, Factsheet, January 2018

³⁴ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Remand detention, Extract from the 26th General Report of the CPT, published in 2017

that it is necessary to take immediate measures to improve the material conditions for the detainees, especially to pay attention to the special needs of the detainees, as well as to make good assessments at risk with aim to prevent violence between persons located in the same room.

The NPM team also visited the only child placed in this facility with a detention order. At the time of the visit, the child had already been in detention for two months, in conditions that are far from acceptable for a child under 18, left alone between four walls, without any activities and with a very low level of hygiene. In one corner of the room where it was placed, there was accumulated garbage and garbage, the bedding, blankets were dirty, the air was stagnant and difficult, and the lighting was artificial and insufficient. Apart from contacts with prison security, the child did not have any purposeful activities or contacts with professional services. The general conclusion is **that such conditions are extremely unacceptable and contrary to all standards whose essence is the best interest of the child**³⁵.

Health care for detained and convicted persons in the Skopje Prison is provided by a medical team consisting of a doctor (retired psychiatrist), who is engaged under a contract and who was present on the day of the visit, then another doctor, who is on specialization, as well as two nurses, one medical technician, as well as a dental nurse. Once a week, the Prison is visited by a psychiatrist. From the information received, the Prison has 24-hour medical support for the detained persons through organized duty.

During the visit, it was noted that the clinic has all the necessary drugs that are on the positive list, and after a previous medical report, persons can also receive the drugs brought by their family. Medicines are distributed by the guards according to the doctor's order, and the redistribution of the medicines/therapy is done by the nurse. Haematological and laboratory tests are performed by health institutions, and only samples are taken in the outpatient clinic. During the year 2023, over 2000 referrals for specialist examinations have been prepared.

The procedures that are followed when receiving a newly detained person include a systematic examination by the medical staff, during which anamnesis is taken, a health card is opened where previous illnesses, therapy for chronic diseases, previous surgical interventions, height and weight of the detained person are entered, medications for chronic diseases and mental conditions. Regarding the detained persons, it was stated that most of them are in a specific mental state which is very complex and for that reason a large number of them are prescribed tranquilizers.

Although the NPM team did not encounter any complaints, there were individual observations that the results of secondary health examinations are not received in a timely manner, the drugs prescribed to persons deprived of their liberty are not always changed in time, and they are not provided with timely help after being bitten by tawtabites.

Although the prison security informs that there are regular rounds (especially during the night) and help is regularly given if there is a need for emergency help (taking into account that

³⁵ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, Adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990 Available at: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf (Accessed on: 15.12.2023)

the emergency buttons do not work inside the premises), the detainees got the impression that even and in urgent case they wait for a long time for someone from the services to come and help them.

During the visit, an inspection was carried out in the records that are kept on the **use of force and means of coercion on detained persons**, a total of 11 events related to the use of force or means of coercion were registered, of which 4 cases involved the use of handcuffs and legs and means of tying, and in the rest of the cases it is a pronounced measure of enhanced supervision in a room, under video surveillance and strict control of therapy. Namely, the NPM team salutes the fact that physical fixation is no longer used for more than a year. The duration of isolation and referral to a room under video surveillance and under strict control of receiving therapy is noted in a notebook, where it was noted that in certain cases the isolation lasted more than 15 days. In view of this, the **NPM team points out that it is necessary to take into account the negative effects of such isolation when referring people to isolation, which should be followed by a more frequent review of the need to continue the measure, immediately by a medical person.**

The use of means of binding during the conduct is specified in the order for escort, based on a prior risk assessment, which is why no standard operating protocols are drawn up for such use of ligatures. In this regard, , **the NPM team recommends taking into account the provisions that regulate the use of means of binding during conduct, especially those that stipulate that: "The person being conducted should not have his hands tied behind his back, due to the risk of injury in the event of a traffic accident.", as well as that "A person deprived of liberty during enforcement should not be tied to a fence, equipment or other objects."** It is the responsibility of the senior staff in the prison police to ensure that the provisions that provide for the use of force and means of coercion, and even in cases of escorts³⁶, will be properly applied.

Although the Rulebook on house rules for the execution of the detention measure, in a separate section, provides for all the humane conditions for the person's stay in detention, from the findings mentioned above, it can be concluded that the hygiene in the detention section of the Penal-Correctional Institution Prison Skopje is below the minimum standards, the conditions for maintaining personal hygiene and the hygiene of the room where the detainees stay is at a very low level, while the bedding and personal items/clothing of the persons deprived of their freedom and detained is unclean and there are no possibilities where it can be washed/dried.

As for the diet, several detainees complained that it was tasteless, monotonous and completely unacceptable. They do not receive fruits and vegetables, as well as dairy products (milk, yogurt, etc.). They do not have the opportunity to cook, so they are completely dependent on the food sent to them by their family or the local canteen, where the prices are much higher than those in the outside world.

The food distributed to them by the Prison is the same for all detained persons, and the sick or diabetics do not receive special food adapted to their health needs.

Apart from the material and hygienic conditions in detention, the NPM team also assessed the possibilities of movement outside the cells of the detained persons, sports and recreation.

³⁶ Rulebook on the closer conditions and the method of use of means of coercion by members of the prison police in penal and correctional institutions Number of (Official Gazette No. 94/2022 of 15.04.2022)

After the inspection, it can be stated with regret that the persons are kept locked in their cells for 23 hours a day, i.e. constantly, and they have the right to fresh air for up to one hour, i.e. 45 minutes (according to some of the detainees). . This is far below the domestic standards (at least two hours a day - Article 9 of the House Rules for the execution of detention measures³⁷), that is, according to the recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture (CPT) that detained persons should have activities outside their cells up to 8 hours and more, which will include activities of different character: work, education, sports, recreation.

In the Penal-Correctional Institution Prison Skopje, especially women - detainees do not have any planned content/activity, except for a walk around the detention centre for a maximum of 1 hour.

The persons from the detention section are allowed to visit after approval by a judge of a preliminary procedure, as well as receive food packages and personal belongings. However, **some of the detainees complained that they do not have contact with their children, which is especially difficult for women detainees.**

KEY RECOMMENDATIONS:

- Revision of employment conditions in penitentiary institutions, background check of candidates for admission and systematic training of newly recruited staff;
- Taking urgent measures to improve the material conditions, the special needs of women detainees, as well as a thorough risk assessment for the prevention of violence between detainees placed in one cell;
- Consistent compliance with the provisions regarding the use of means of binding during marriage;
- Raising the quality of the diet by preserving the nutritional values, but also the needs of sick people and those with a special regime (diabetes);
- Respect for domestic and international standards regarding the right to clean air, sports and recreation.

³⁷ Rulebook on house rules for the execution of the measure of detention in detention departments of prisons, ("Official Gazette of RNM", No. 87/2020 of 02.04.2020)

3.3 PENAL - CORRECTIONAL INSTITUTION PRISON TETOVO

The Prison Tetovo is a semi-open penitentiary with physical security provided by members of the Security Department.

The capacity of the Prison is for 49 convicts, and on the day of the visit (10.08.2023) there were 59 convicts in the Prison (of them, at the time of the visit, five were on annual leave, two were using the weekend, and six were employed outside the prison).

The number of employees (prison police and Department for resocialization) continues to be below the number of planned systematized jobs, which is why the needs for the smooth and efficient performance of the function of the institution of this kind are not met. There is still no female employee in the security sector; therefore, the recommendation given after the NPM visit from 2018 remains in force, **the very fact that the prison police does not have a female official is a serious problem in conditions when it is necessary to conduct a search of women, which is why the officials pointed out to us that they do not search women, although in the meantime a manual detector has been procured, with which every person who enters the Prison is searched externally. In addition to a manual detector, the Prison also has a scanner through which all items that are brought in pass.**

The problem with staff deficit in institutions where deprivation of liberty is carried out is also the subject of consideration by the Committee for the Prevention of Torture of the Council of Europe, which in this sense states that: „... *in places where the staffing is inadequate, the need for overtime may arise in order to maintain the basic level of security and regime in the facility. This situation can easily result in a high level of stress among staff and their early loss of will to work, which is likely to worsen the tensions inherent in any prison environment*“³⁸.

The situation with the Penal-Correctional Institution Prison Tetovo in 2018 was worrisome because a series of negative situations were ascertained. Since then, the NPM team has carried out two consecutive visits (2021 and 2023), after which positive changes can be clearly observed, especially in terms of the **material conditions** of the Prison, so:

1. A separate reception department was created and equipped with decent furniture,
2. The solitary cells have been renovated,
3. New mattresses, blankets and other bedding have been purchased for all convicts,
4. The bathrooms have been completely renovated and equipped with new sanitary facilities: modern showers, and the renovation of the bathrooms located in the open part of the yard is ongoing.
5. The yard is completely renovated and suitably arranged,
6. The fitness hall for convicted persons, as well as the common room for day care and the library, has been equipped with new equipment and renovated.
7. The dining room has been renovated, where meals are organized in groups (due to the limited number of tables and chairs). In doing so, caution is taken to ensure that the utensils used by convicted persons do not contain knives,

³⁸ Extract from 11 General Report (CPT/Inf (2001) 16) of the Committee against Torture of the Council of Europe

8. The visiting room, toilets (men's and women's) and visitor's yard equipped with children's facilities/equipment have been completely adapted and arranged.

All of the above was carried out thanks to donations from outside persons/companies, for the donation's praises were made and prominently displayed.

The reception department in the Prison consists of a room with four beds, a separate day care room equipped with a sofa and a TV receiver, a toilet which at the time of the visit was flooded due to a running faucet. NPM found that the premises appeared tidy with the exception of the toilet which was immediately responded to.

All accommodation rooms were neat and clean (hygiene is taken care of by the convicts themselves, and employees stimulate them to raise hygiene to a higher level with certain conveniences for the cleanest rooms). The rooms have clean linens, and there was a TV receiver in each of them.

The toilets in the department have been completely renovated and are in excellent condition. There is always hot water and hygiene products, as indicated by the convicts themselves, whom the NPM team talked to.

For the needs of convicted persons, a telephone has been set up that can be used at any time and from which landline and mobile numbers can be called.

The spatial for convicts to walk outdoors is unrecognizable from the 2018 visit and is fully landscaped with greenery, flowers and a built-in pool. Vegetables (tomatoes) are grown in one part of the yard, and the hygiene and overall organization of the yard was at a high level.

One part of the yard is covered and equipped with a table and chairs, which allows you to stay outdoors even on days when the weather does not allow it (rain, snow). At the time of the visit, it was in this space that some of the convicts were playing board games.

As part of the promenade, there is also a so-called a common room where convicted persons have the opportunity to drink coffee, tea, watch TV and socialize together. The room is equipped with furniture in good condition, a bar, a refrigerator full of refreshments, a coffee maker and a TV receiver, and right next to this room is the library, which, like the rest of the rooms, was equipped with furniture, in good condition and clean. What could be noticed is the modest stock of books.

Near these two rooms are the barber shop (also neat and equipped with furniture in good condition and appliances typical for a workshop of this kind), a fitness room equipped with the most modern equipment, as well as a classroom intended for education.

In this part of the Prison there is also the bathroom, the renovation of which was in progress, and from the work activities that could be seen, it can be concluded that it will also be modernly equipped with sanitary facilities suitable for a modern bathroom. There is also a so-called a common room where convicted persons have the opportunity to drink coffee, tea, watch TV and socialize together. The room is equipped with furniture in good condition, a bar, a refrigerator full of refreshments, a coffee maker and a TV receiver, and right next to this room is the library, which, like the rest of the rooms, was equipped with furniture, in good condition and clean. What could be noticed is the modest stock of books.

Near these two rooms are the barber shop (also neat and equipped with furniture in good condition and appliances typical for a workshop of this kind), a fitness room equipped with the most modern equipment, as well as a classroom intended for education.

In this part of the Prison there is also the bathroom, the renovation of which was in progress, and from the work activities that could be seen, it can be concluded that it will also be modernly equipped with sanitary facilities suitable for a modern bathroom.

Food is prepared in the kitchen for all convicts. The person in charge of the kitchen is a professional cook and convicts who help him. Hygiene in the kitchen is at a satisfactory level, equipped with kitchen appliances in good condition. The food is prepared according to the menu prepared by the chef, which is signed, that is, approved by the doctor and the director. About the quality of the food, the convicts themselves stated that it is tasty and in sufficient quantities, vegetables are regularly served, and what is missing is fruit. It has been noted that there is no special menu for convicts with a special diet (diabetes, etc.). Convicted persons eat their food in a canteen, which has tables and chairs that were in good condition, neat and clean.

In the Prison Tetovo, a special room has been prepared for the performance of religious rites for persons of the Islamic faith.

Food is prepared in the kitchen for all convicts. The person in charge of the kitchen is a professional cook and convicts who help him. Hygiene in the kitchen is at a satisfactory level, equipped with kitchen appliances in good condition. The food is prepared according to the menu prepared by the chef, which is signed, that is, approved by the doctor and the director. About the quality of the food, the convicts themselves stated that it is tasty and in sufficient quantities, vegetables are regularly served, and what is missing is fruit. It has been noted that there is no special menu for convicts with a special diet (diabetes, etc.). Convicted persons eat their food in a canteen, which has tables and chairs that were in good condition, neat and clean.

In the Tetovo Prison, a special room has been prepared for the performance of religious rites for persons of the Islamic faith.

The Clinic is located in the basement of the penitentiary and is equipped with a desk and chair, a computer, a sink, an examination bed, a locked metal display case for storing medicines, as well as a display case for storing medical records. From medical devices there are medical headphones (stethoscope), blood pressure measuring device, EKG device, blood sugar measuring device, drug screening tests. An apparatus for checking the eyes, ears, oxygen mask, AMBU mask for assisted breathing are still needed.

The employed doctor is also responsible for the Educational-Correctional Institution Tetovo, where he stays every Thursday. The doctor is present every day from Monday to Friday from 08:00 to 16:00h with the exception of a few hours on Thursday when he visits the Educational-Correctional Institution Tetovo. Outside of regular working hours, the doctor is also available on weekdays until 10:00 p.m., and in cases of urgency, the Emergency Medical Service teams are also called.

The doctor shares the office with two other employees who are also present during examinations, a practice contrary to international standards which state that "All medical examinations (whether on admission or later) should be carried out without the presence of prison officials, unless the doctor asks otherwise. Convicted persons should be examined individually, not in groups."³⁹

³⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, Prison Health Service, Available at: <https://rm.coe.int/16806ce939> (Accessed on: 14.08.2023)

There are not enough medicines in the prison clinic because the institution itself does not have a budget for it, and only 5% of the necessary medicines are delivered through the Tetovo Health Centre. In the case of the need for secondary or tertiary therapy, the sentence is suspended for the duration necessary to remedy the health problem. Convicts who do not have health insurance do not receive the same from the penitentiary institution, in other words, they are uninsured.

Regarding the distribution of therapy to convicts, it must be emphasized as a positive practice and example for other prison institutions that in the Penal-Correctional Institution Prison Tetovo the therapy is prepared separately for each convict, organized in small packets on which the name and surname of the convict are written without it is highlighted what type of therapy is involved, which guarantees the discretion of the patient and his illness, that is, his health condition.

From the conversation with the doctor, the NPM team was informed that when ascertaining injuries in a convict, the doctor informs the director about them, but there is no feedback on whether they are forwarded further to the Public Prosecutor's Office, an obligation that the director has when ascertaining injuries caused by another person.

There is no dental clinic in the prison, nor has the Prison concluded an agreement with any health facility for providing dental services to convicted persons. Convicted persons are treated by private dentists.

The prison does not have a doctor - a specialist in psychiatry, but convicts who need a psychiatrist are regularly taken to Psychiatry at the Tetovo Clinical Centre.

In the section on examinations of convicted persons who are serving a disciplinary sentence - solitary confinement, the NPM team concluded that every person must be examined by a doctor before being sent to solitary confinement, and the doctor visits them regularly, on a daily basis, while they are in solitary confinement.

The prison has several functional cameras for **video-surveillance monitoring** the external walls and internal common rooms in the institution. In this way, the level of protection against possible inappropriate actions towards the convicted persons has been raised, and the video surveillance recordings are also used to determine the factual situation in the case of allegations of disciplinary violations committed by the convicted persons.

The NPM team was informed that there is no Rulebook or any other document governing the issue of video surveillance in the facility. The strategy for the development of the penitentiary system as one of the activities for the realization of the strategic goal Strengthening the video surveillance system in the Penal-Correctional Institutions and the Educational-Correctional Institutions (4.5) foresees the adoption of rules and introduction of Standard Operating Procedures for video surveillance in the Penal-Correctional Institutions and the Educational-Correctional Institutions. However, considering the fact that such an activity has not yet been implemented and the NPM team has no information that a unified rulebook or Standard Operating Procedures for video surveillance in the Penal-Correctional Institutions and the Educational-Correctional Institutions has been adopted, **and taking into account the need to regulate video surveillance in the institution, the NPM team recommends as a transitional solution to follow the example of the Penal-Correctional Institution Idrizovo where the director of the institution, on the basis of the Law on the Protection of Personal Data and the Law on the Execution of Sanctions, has adopted "Regulations on the method of**

performing video surveillance in the Penal-Correctional Institution Idrizovo with an open department in Veles” (No. 01-9450/1 of 19.08.2021)⁴⁰.

None of the convicted persons with whom the NPM team spoke complained of inappropriate **behaviour** by the officials, nor of impatience and violence among the convicts themselves. All emphasized the correct attitude of the employees towards them, as well as the good material conditions and the food. The only remark in a negative context is health care and the lack of medicines, especially for those convicts who also have mental/psychiatric problems/diagnoses.

Upon admission to the institution, convicts are examined in the first 24 hours, that is, if the admission was made in the evening, in the morning as soon as the doctor arrives. On this occasion, the NPM team points out that the search, i.e., **the examination of the newly admitted convicts must not be carried out with the convicts completely undressed, but the same should be done partially (first the upper part of the clothes, and after putting on that part, move on to removing the lower part of the clothes). This way of performing examinations preserves the dignity of persons - the subject of examination and does not expose them to additional inhuman or degrading treatment or punishment. Any preview of internal cavities must be done by a medical professional. This type of examination must be officially recorded with information about the person performing the examination and the others present while it is being performed.**

All persons who are serving a prison sentence have the right to work according to their physical and mental abilities. Convicted persons in the Penal-Correctional Institution Tetovo Prison are mostly engaged in maintaining hygiene in the institution, doing work in the kitchen or performing regular janitor tasks, while six convicts were employed outside the penitentiary.

In Tetovo Prison, compulsory primary and secondary **education** is not provided, and at the time of the visit, the convicted persons were not even involved in an educational process outside the institution. **With this way of acting, the institution violates the legal regulations for mandatory organization of education, as part of the general system of education and upbringing.**

During the interviews conducted by the NPM team, none of the convicted persons complained about the right of **visits or contact** with family. KPU Prison Tetovo has equipped a special room for the exercise of the right to visit convicted persons, has built toilets for visitors (female and male), as well as a horticulturally refined outer part (yard) with new children's toys, several screens for visits in the summer period and a fountain. Such a space leaves the impression of a dignified and decent way of holding meetings between convicts and their families.

The NPM team found that there are special mailboxes in the prison through which convicted persons can address a petition or complaint to the director or the Ombudsman's office, and it was also established that the House Rules with the rights of convicted persons is displayed on several visible places in the Prison.

During the visit, the NPM team also held **talks with officials** working in the Security Department. In this penitentiary institution as well, it is necessary to re-equip the staff according

⁴⁰ Available on the website of the Penal-Correctional Institution Idrizovo: <https://www.kpuidrizovo.gov.mk/2023/05/12/pravilnik-za-nachinot-na-vrshe%d1%9ae-na-video-nadzor-vo-kpu-kpd-idrizovo-so-otvoreno-oddelenie-vo-veles/> (last visited 18.08.2023)

to the planned jobs in the systematization. However, compared to the previously given remarks, on this occasion the satisfaction of the employees with the positive changes that took place in the Prison was apparent.

The overtime hours of the security personnel are paid. They still have a problem with the uniform, that is, for a long time now, security employees have not received uniforms and shoes, so they are forced to make do as they know how.

There is not a single female employee in the Security Department in the Penal-Correctional Institution Prison Tetovo, the lack of female employees in the Security Department leads to the situation that the search of female visitors to the prison is not carried out at all, which on the other hand calls into question the security in the institution even though a manual detector is used for this purpose.

KEY RECOMMENDATIONS:

- Increasing the number of prison officers (in the prison police and resocialization sector) and taking steps to ensure at least one female employee per shift at all times in the Prison;
- Compliance with national and international standards when conducting a search/examination of a newly admitted person in the Penal-Correctional Institution Prison Tetovo⁴¹;
- Provision of special nutritional treatment for convicted persons with special nutritional needs.

⁴¹ European Prison Rules Available at: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (Accessed on: 14/08/2023)

3.4 OVERCROWDING AND GENERAL CONDITIONS

Overcrowding continues to be one of the most serious challenges facing the Macedonian penitentiary system. The resulting lack of personal space and privacy puts all convicted and detained persons at risk, especially the most vulnerable.

Almost all penitentiary institutions face a lack of accommodation facilities for convicted persons who are sent to serve prison sentences. According to the data available to the NPM team, the maximum accommodation capacity of penitentiary institutions is for 2113 convicted persons, of which 1297 persons are accommodated only in the Penal-Correctional Institution Idrizovo as of 26.12.2023⁴².

During 2023, an attempt was made to pass a new law on amnesty, which was supposed to cover those convicts sentenced by a final sentence to imprisonment for crimes prescribed by the Criminal Code or other laws that began on the day this law came into force or have not started serving a prison sentence in Penal-Correctional Institution in the Republic of North Macedonia, as well as persons convicted with a final sentence of imprisonment for crimes prescribed by the criminal laws of another country if the perpetrator is a citizen of the Republic of North Macedonia and is serving the sentence in the Republic of North Macedonia on basis of execution of a criminal judgment of a foreign or international court and the same is recognized by a judgment of a competent court in RNM, in accordance with an international agreement ratified in accordance with the Constitution of the Republic of North Macedonia. The amnesty law was not adopted by the Assembly of R.N. Macedonia.

At the time of preparation of this Report, the Amnesty Law was in parliamentary procedure.

In this sense, **the NPM team reiterates the need to develop a systemic approach in dealing with overcrowding in the penal institutions, by establishing a permanent dialogue, common understanding and action of the competent authorities, the heads of the administration for the execution of sanctions and penal institutions, legislators, judges, prosecutors and all other active stakeholders.**

As a general remark regarding the functioning of the penitentiary system this year, the **NPM team has concluded that the frequent change of managers in penitentiary institutions leads to inconsistent management of the same, lack of review and implementation of implemented activities and plans, as well as lack of continuity in the implementation of the reforms envisaged by the National Strategy for the Development of the Penitentiary System in the Republic of Macedonia 2021-2025⁴³**, this very strategy states that the conditions for the Director of the Penal-Correctional Institution and the Educational-Correctional Institution foresee a work experience of at least seven years, of which four in the field of sanctions or related work. Such a process is further burdened by the fact that

⁴² The data was officially received from the Administration for the Execution of Sanctions with letter no. 06-446/4 dated March 12, 2024

⁴³ Administration for the Execution of Sanctions, National Strategy for the Development of the Penitentiary System in RS Macedonia 2021-2025 Available at: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/11/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98-portain-10092021-MKD.pdf> (Accessed on: 23.03.2023)

the directors are appointed directly by the Government with an Acting Decision, while avoiding a public and transparent way of selecting professional and experienced staff, as the NPM team repeatedly states in its annual reports, but also the European committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment⁴⁴.

It is expected that the newly adopted amendments and additions to the Law on the Execution of Sanctions⁴⁵, will resolve certain dilemmas regarding the selection and appointment of the management staff of the penitentiary and correctional institutions, but also regarding the management itself, and above all security. However, as many times before, what will be of highest importance is the willingness to consistently and promptly implement such legal solutions.

3.5 LEVEL OF IMPLEMENTATION OF THE RECOMMENDATIONS OF THE NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM

Regarding the level of compliance with the recommendations sent by the National Preventive Mechanism to the competent institutions, we salute their responsiveness, as well as their willingness to correct the identified deficiencies. However, we note with regret that the institutions correct only what does not require financial implications or the need for coordination with other authorities (e.g. Ministry of Health, Ministry of Education and Science).

⁴⁴ Report to the Government of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 9 December 2020 Достапно на: <https://rm.coe.int/1680a359cb> (пристапено на: 22.03.2023 година)

⁴⁵ Law on Amendments and Supplements to the Law on Execution of Sanctions ("Official Gazette of RSM" No. 74/2024) Available at: <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2024/04/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D1%80%D1%88%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5.pdf> (Accessed on: 06/06/2024)

PSYCHIATRIC INSTITUTIONS

In the reporting year, the National Preventive Mechanism visited one psychiatric institution, Negorci Psychiatric Hospital.

As last year, in this unannounced visit was the forensic, i.e. court department and the way of dealing with persons deprived of liberty with a pronounced security measure - mandatory psychiatric treatment and keeping in a health facility.

Psychiatric hospitals are environments where people being treated are at risk of abuses that could amount to torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. In this sense are also the prohibitions for this type of abuse contained in international documents and national regulations⁴⁶. This, in turn, imposes the need for continuous monitoring, which is why the NPM team includes psychiatric hospitals in the list of traditional places that are subject to regular visits⁴⁷.

According to the standards of the European Committee for the Prevention of Torture (CPT),

⁴⁶ In this sense is the Special Report of the former Special Rapporteur on Torture (Juan E. Mendez) from 2013: A/HRC/22/53 (the Report highlights health facilities as places where there is a risk of abuses that could mean torture or other inappropriate treatment), the European Committee for the Prevention of Torture (CPT) has developed a whole set of standards for the prevention of torture in psychiatric institutions, while in the national regulation the prohibition of torture is highlighted in several legal texts, such as The Law on the Protection of Patients' Rights (Art. 32), the Law on Mental Health (Art. 20), the Law on Execution of Sanctions (Art. 15).

⁴⁷ The NPM team last visited the Psychiatric Hospital in December 2019, for which a Special Report was submitted. After this visit, representatives from the NPM team have visited the judicial department together with representatives from the NP who work to protect the rights of patients within the framework of the procedure in question, with the aim of collecting data on the general condition in the department. This visit focused only on the Department for the treatment of convicted persons with mental disorders, or so-called. court department, where persons who have been sentenced to a security measure - mandatory psychiatric treatment and custody in a health facility - are placed

personnel resources should be adequate in terms of number, categories of staff (psychiatrists, general practitioners, nurses, psychologists, occupational therapists, social workers, etc.), experience and training. Deficiencies in staffing resources can often lead to risky situations for patients, regardless of the good intentions and genuine efforts of service staff⁴⁸.

In this regard, **and on this occasion, we will once again repeat the general remark that was ascertained last year, which is that this hospital, as well as the "Skopje" and "Demir Hisar" psychiatric hospitals, is facing a serious shortage of staff. So, in the Psychiatric Hospital - "Negorci", out of a total of 114 systematized jobs, 89 job positions have been filled, as well as one position on the basis of a work contract.**

According to the standards of the European Committee for the Prevention of Torture (CPT), personnel resources should be adequate in terms of number, categories of staff (psychiatrists, general practitioners, nurses, psychologists, occupational therapists, social workers, etc.), experience and training. Deficiencies in personnel resources can often lead to risky situations for patients, regardless of the good intentions and real efforts of the staff in the service⁴⁹, while for the staff **risks that can lead to overload, increased stress and consequently to the possibility of work burnout, i.e. "burnout" (burnout syndrome), which in turn would be directly reflected in the treatment of patients.**

4.1 PHI PSYCHIATRIC HOSPITAL NEGORCI

"Negorci Psychiatric Hospital" is divided into two departments, one with increased supervision and another without increased supervision. As for the judicial (forensic) department, which was also the subject of this NPM visit, it is located in a separate facility and it houses patients with a pronounced security measure - mandatory psychiatric treatment and custody in a health facility.

From a material point of view, the facility is new with neat sanitary units, individual rooms that accommodate two to three patients and a living room with two televisions, as well as several board games: cards, backgammon, chess.

The hospital does not have a hospital economy as a type of occupational therapy for patients (although not so long ago (5 years ago) it existed), they do not have donations or external security, and there is no video surveillance. However, there is a football and basketball court, as well as a canteen around the hospital where patients get food, personal hygiene products, and clothes.

There are escapes from the hospital (once a month), after which the competent police station is notified, which, according to the employees, responds to the report and searches for the patients.

⁴⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), CPT/Inf(98)12-part (Extract from the 8th General Report of the CPT), par. 42

⁴⁹ Ibid

Regarding the vehicle fleet, the hospital has enough vehicles to meet the needs, for which the management expressed satisfaction.

The hospital has no debts, and the budget for 2024 has been increased by 5 million denars compared to the one for 2023.

There is a nurse and a paramedic on the ward in the first shift, and after the end of the first shift there are usually two nurses.

The responsible doctor and head of the department is the current director of the hospital, who is serving his second term and who supervises the overall work on a daily basis, while the two doctors specializing in psychiatry alternately continuously cover the department, monitor the mental state and in coordination with the head regulate drug therapy.

One social worker is in charge of all patients in the hospital, including patients from the court department (on the day of the visit, there were 38 patients in the hospital with a measure of security, mandatory psychiatric treatment and custody in a health institution. Out-of-court patients (11 patients in total) due to space limitations are accommodated in other departments, only two psychologists work with all patients in the hospital.

Fixation in the hospital is done in the acute, reception department, where a special room is provided for that purpose, lined with protective walls and surveillance from both sides of the room in the form of glass walls. Belts with magnets are used for fixation, and for the fixation itself, a Protocol for fixation of patients at PHI Psychiatric Hospital "Negorci" has been drawn up, as well as a Form for fixation containing data on the patient, history of illness, description of mental state, prescribed therapy, type of fixation, duration of fixation, control and management person who approves the fixation.

For each patient there is a history where all data is entered, history of illness, current mental and general health condition, as well as all medical interventions during his stay in the hospital, e.g., all medical examinations performed during hospitalization, treatment protocol, findings and a psychologist's opinion, social history and decorous (occasional notes on the course of the mental state).

Each patient also has a health record in which the entire communication with the court about the patient, his treatment, as well as proposed measures (if there are any regarding the change of the measure)⁵⁰, a request for a therapeutic weekend or a request for a change of the measure to mandatory outpatient treatment, is entered.

At the time of the visit to the court department, there were no patients on methadone therapy.

From the conducted conversations with some of the patients, it can be concluded that they are in a relatively stable mental state with well-ordered therapy lists and appropriate therapy.

Everyone is satisfied with the accommodation, the conditions, the diet, although there were also patients who complained about it. Patients emphasized the possibility to get certain things from the canteen around the hospital, and they are especially pleased with the possibility that

⁵⁰ In a conversation with the employees, it was said that although the hospital regularly informs the courts, every 6 months, and for several patients they have proposed a request to change the measure from compulsory treatment in hospital conditions to free treatment, the court rarely responds to such proposals and does not carry out changing it.

twice a week, in the presence of employees, they can communicate with their families and loved ones by phone

From the conducted inspection, it can be concluded that the **work in the court department at PHI Psychiatric Hospital "Negorci" is going smoothly and in relatively good material conditions**. The employees show dedication and care for the patients, and the rooms where the patients are examined are clean and decently equipped.

What is worrying is the lack of productive and structured, designed activities that would contribute to improving the general mental state of the patients, which would consequently contribute to their resocialization and productive functioning after the completion of the measure.

There is no occupational therapy, as well as individual and group counselling, constructive therapeutic, but also regular sports activities.

KEY RECOMMENDATION:

- Employment of additional personnel in accordance with the systematization of jobs, primarily social workers and psychologists, but also a psychiatrist - subspecialist in forensic psychiatry, as well as occupational therapists.

POLICE STATIONS OF GENERAL JURISDICTION

During 2023, the NPM team conducted 7 visits to police stations under general jurisdiction, namely PS GJ Bit Pazar, PS GJ Tetovo, PS GJ Kriva Palanka, PS GJ Kavadarci, PS GJ Resen, PS GJ Veles and PS GJ Shtip, as well as 2 visits to police stations for border surveillance, PS GN Blace and PS GN Caska. All visits were made without prior notice.

5.1 POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION BIT PAZAR

Since the establishment of the National Preventive Mechanism, the Police Station of General Jurisdiction Bit Pazar was visited for the fifth time.

During this fifth visit, it was ascertained that the Police Station of General Jurisdiction Bit Pazar has still not adapted a special room for conversations with children, so conversations with children in conflict with the law, as well as with child victims of crimes, are carried out in the office of the inspectors for juvenile delinquency and in certain cases also in the shift manager's office. The office of the juvenile delinquency inspectors (which is located on the first floor of the building and to which there is no elevator because it is non-functional) is in extremely poor material condition, it is shared by several inspectors and is equipped with old and dilapidated inventory and only one dedicated computer for more inspectors. The walls are whitewashed, and around the window's improvised "slats" are made with Styrofoam as wind insulation. Hence, the NPM team concludes that the **office where the conversations with children are conducted in the Police Station of General Jurisdiction Bit Pazar is not only not suitable for the purpose for which it is used, but also lacks basic conditions for smooth work.** During the visit, the NPM team received information that in exceptional situations, when the conditions allow it, conversations with children are conducted in the office of the shift managers, which was better from a material point of view because it was renovated with the employees'

own funds.

As for the detention rooms, the hygiene is at a better level compared to the conditions found from the previous NPM visits, while it was emphasized that a special agency has been hired to maintain the hygiene in these rooms, which regularly cleans the detention rooms, and at certain time also washes the bedclothes.

Based on the received information and the noted volume of work, the NPM team concluded that the number of uniformed police officers in the Police Station of General Jurisdiction Bit Pazar is not sufficient for the smooth and proper execution of work tasks, and a lack of personnel was also found in the section of the criminal police.

In addition to the deficiency of police officers, the NPM team also specified that a serious challenge is that the assignment of police officers to work positions and performing work tasks for which they are not qualified, i.e., they do not have previous experience, nor were they properly introduced to the problem (for example through training and etc). Some of these job rotations are perceived by police officers as a setback in their professional career, which is why motivation to perform work tasks is at a very low level⁵¹.

All of this directly affects the risk of possible inappropriate treatment of persons deprived of their liberty, which is why the NPM team recommends that any transfer or referral of police officers to work positions and performance of work tasks for which they have no previous experience should be carried out after having previously passed trainings through which the police officer will be familiar with the specifics in the execution of the police powers characteristic of that job. At the same time, the NPM team recommends that any transfer or referral of police officers to other work positions that mean promotion or relegation in their career should be based exclusively on the need for professionalization of the service, and should be carried out in a procedure and manner established by law.

In contrast to this, **as a factual situation found that affects the reduction of the risk of possible inappropriate treatment of detained persons, the NPM team emphasizes the commitment of the commander of the police station that all conversations with detained persons are carried out exclusively in the room intended for that, which is under constant video monitoring. Namely, the NPM team highlights such commitments as a positive practice that should be followed in other police stations.**

⁵¹ Very often, the rotations of police officers within the Ministry of Internal Affairs from one department, sector or organizational unit to another are not motivated by professional motives, but due to a certain type of revanchism or pressure.

5.2 POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION TETOVO

The Police Station of General Jurisdiction (PS GJ) Tetovo was visited for the third time by the NPM team.

This police station is also facing a lack of staff, which is exactly why the **Ombudsman, as a National Preventive Mechanism, again recommends an increase in the number of police officers in the Tetovo police station, in accordance with the number of systematized jobs, until the systematized jobs are completely filled.**

In addition to the deficiency of police officers, **the NPM team states that a serious challenge is the assignment of police officers to work positions and performance of work tasks for which they have no previous experience, nor were they properly introduced to the problem (for example through trainings, etc.).** Hence, we will repeat the above recommendation that such practice directly **affects the risk of possible inappropriate treatment of persons deprived of their liberty, which is why we recommend that any transfer or assignment of police officers to work positions and performance of work tasks for which they have no previous experience, to be carried out after previously passed training through which the police officer will be familiar with the specifics in the performance of the police authorities characteristic of that job.**

The police station is equipped with video surveillance and during the inspection of the duty room, it was noted that it is functioning properly. Functional video-monitoring contributes not only to reducing the risk of possible inappropriate treatment of detainees and persons deprived of their liberty carried out in the Police Station for the purpose of conversation or detention, but at the same time it also reduces the risk of possible unfounded accusations of inappropriate treatment taken by police officers.

During the inspection of some of the official offices of the police officers, it was found that they are in a relatively good material condition.

The police station has two meeting rooms that are adequately equipped with fixed chairs, tables, computers, as well as video surveillance. **However, the situation regarding the provision of a separate room suitable for conversations with children has not changed and the practice continues to conduct conversations with them in the office of juvenile delinquency inspectors, which is located on the fourth floor.**

The police station has three rooms for detention, two of which have one bed each, and one has two beds. The beds in the rooms are attached to the floor, and they were equipped with a mattress, blankets and pillows, which were pointed out to be washed at certain time intervals and to be changed supposedly after each stay of a person in the rooms. On the day of the visit, a person was detained in one of the rooms who complained of dirty bed linen, as well as a liquid on the floor of the room in close proximity to the bed, which appeared to be urine. The NPM team also found two bottles with a yellowish liquid, probably urine, in the toilet intended for detained persons. **This situation indicates the probability that the demands of the detained persons to be taken to the toilet, which is located in the immediate vicinity of the detention rooms, are not met in a timely manner.** There are no tables and chairs in any of the rooms, and in all rooms, there is a system for calling and communication (intercom). However, from the immediate inspection and check of the functionality of the communication system, it was established that it does not function properly. The rooms are ventilated and

enough daylight enters through frosted windows that are provided with bars on the outside. **During the visit, it was established that there were broken windows in two rooms, which is why the measured temperature in the rooms was very low (16°C).** This condition was also found in the room where the detained person was kept, who complained that he spent the whole night in the cold without any heating.

In line to the detention rooms is the toilet for detained persons, which is equipped with appropriate sanitary facilities, i.e., a metal toilet bowl, a metal toilet and a mirror made of unbreakable material. During the visit, it was established that there were no means for maintaining personal hygiene in the toilet, such as soap, toilet paper, etc. The hygiene in the toilet was relatively good.

In the Police Station, posters with instructions on the rights of summoned, imprisoned and detained persons in several languages (Macedonian, Albanian and English) are placed at the entrance of the Police Station, in the shift manager's room, as well as in the conversation rooms.

From the conversations with the officials, it was emphasized that every person who is detained or deprived of liberty gets acquainted with the reason for which he was detained/deprived of liberty, with the right to notify a third person about his detention/deprivation of liberty and detention, with the right to hire a lawyer, as well as the right to receive medical assistance. In addition to the verbal indication of these rights, the persons are given to sign written forms/instructions, which supposedly indicate the fact that the persons are instructed and familiar with their rights.

Regarding access to the right to a lawyer, the impression is that detained persons are only asked whether they want to call a lawyer without being assisted in cases where they do not have contact with a lawyer, or to be explained to them about the possibility of calling a lawyer from the list of lawyers on duty, which in fact the police officers do not have. When it comes to children and when it is necessary to ensure the presence of a lawyer, it was emphasized that several lawyers who have undergone specialized training in working with children are contacted. **The NPM team did not ascertain that the inspectors have a special list of lawyers who have undergone specialized training for working with children. At the same time, the NPM team highlights the danger of lawyers' impartiality, especially when the same lawyers are repeatedly called.**

The right to a doctor for detainees, that is, persons deprived of their liberty and held in the Police Station, was emphasized that it has been exercised by calling the Emergency Medical Service team, and that at the person's request or when the official determines that there is a need for it. It was emphasized that medical examinations of persons are performed in the presence and under the supervision of police officers. Taking into account the need to establish a direct doctor-patient relationship, as well as due to the need to protect medical confidentiality, **the NPM team points out that, as a rule, medical examinations should be carried out without the presence and supervision of police officers, except in exceptional situations when this will be specifically requested by the doctor for preventive and safety reasons.**

The police station does not have a budget for feeding the persons who are deprived of their liberty and detained.

5.3 POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION KRIVA PALANKA

The Police Station of General Jurisdiction Kriva Palanka has been visited three times by the National Preventive Mechanism.

A general remark is that although the building is apparently renovated, it still gives the impression of dilapidation, which is especially noticeable from the furniture it has. The NPM team highpoints as particularly worrying the fact that the police station is still without video surveillance, there are no separate rooms for talking with detainees, imprisoned and persons deprived of their liberty, there are no rooms for talking with children, and the situation with the number of employed uniformed persons is still insufficient. In addition, officials complained about the lack of basic materials for work, such as computers, chairs, etc. Hence, the **NPM team concludes that the Police Station has limited conditions for the normal functioning and operation of the police officers. And as was the case in the previous police stations, there is also a deficiency of staff here.**

When inspecting the shift manager's room, where the persons detained, detained or deprived of their liberty are kept most of the time, there are **no clearly marked instructions on the rights of the persons deprived of their liberty or any other information.**

The NPM team was informed that during the liberty depriving of a person who needs medical attention, it is indicated in a timely manner and properly noted in the record registers, however, a police officer is always present during the examination, which is contrary to internationally established standards that state that "All medical examinations of persons in police stations must be conducted without the presence of law enforcement officers, unless the physician concerned requests otherwise in a particular case"⁵².

From the inspection carried out in the registers for means of coercion, as well as from the conversation with the officials, no use of physical force and any other type of fixation of the persons was determined.

When it comes to detaining foreigners, it was said that the police officers get along with them on their own. In the shift manager's room, leaflets with instructions on the rights of detained persons were observed in several languages, but this way of simply showing the rights of these persons without a real opportunity to establish communication with them **indicates improvisation that must not be allowed.**

Lawyers do not come on official duty, personal, friendly connections are used and in case of need they are called.

The NPM team therefore concludes that it is necessary to formalize a standard protocol for handling such cases, as well as a list of authorized translators, as well as lawyers. Any unnecessary improvisation can lead to the violation of the rights of persons detained or deprived of their liberty.

Officials at the police station who were interviewed emphasized that people are always instructed about the reasons for which they are called, detained or deprived of liberty, and they

⁵² Council of Europe - Amendments to the standards of police detention, Available at: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (Accessed on: 08/06/2023)

are instructed about their rights (to call a lawyer, to seek medical help, to notify a third party).

Even this police station does not have a budget for feeding persons deprived of liberty and detained.

The Police Station does not have a vehicle fleet adequate to its needs.

Taking into account that inconsistency has been found in the part of training, especially for advanced police officers, **the NPM team recommends that any transfer or assignment of police officers to work positions and performance of work tasks for which they have no previous experience should be carried out after previously completed training through which the police officer will be familiar with the specifics in the exercise of police powers. This is especially important when it comes to work with vulnerable categories of persons, e.g., children.**

The NPM team also, in accordance with Article 10 of the UN Convention against Torture, points out **that authorities have an obligation to ensure that education and information regarding the prohibition of torture is fully included in the training of law enforcement personnel, i.e., public officers and other persons who may be involved in the detention, interrogation or treatment of any individual subjected to any form of arrest, detention or imprisonment.**

The police station has two holding rooms located in the basement of the building, both of which are unsuitable for that purpose, have no natural light, no ventilation, no artificial lighting, and no call system.

5.4 POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION KAVADARCI

Although renovated, the police station is without video surveillance, and there are no special rooms for talking with detainees, detainees and persons deprived of their liberty. When it comes to special rooms for talking with children, it has been established that efforts are being made to equip a room for that purpose, as well as a room for recognition. As for the number of employed uniformed persons, it can be freely concluded that it is still insufficient. When it comes to work materials, such as computers, etc., this police station is solidly equipped and no deficiency was pointed out. The fleet consists of old and defective vehicles. Trainings are organized, but not enough.

The NPM team states that the Police Station Kavadarci has limited human capacities for normal functioning and operation, although the material conditions are at a solid level. The recommendation to install video surveillance remains in force.

In addition, the NPM team recommends refurbishing the two new rooms intended for talking with children and recognizing them and putting them into use as soon as possible.

At the same time, it recommends conducting training for special police tasks, especially when it comes to work with vulnerable categories of persons, e.g., children.

The police station has five single detention rooms, of which four are in use. Although they seem to be large enough, they still do not meet internationally accepted standards⁵³. In addition, the rooms have no natural light, no ventilation, no artificial lighting, and no call system.

When apprehending a person who needs medical assistance, it is indicated in a timely manner and properly recorded in the registers for records. During the examination, care is taken to ensure that the person is alone with the doctor and to give enough space for privacy, which is in accordance with internationally established standards that state that "All medical examinations of persons in police stations must be conducted without the presence of law enforcement officers", unless the doctor concerned requests otherwise in a particular case"⁵⁴.

From the inspection carried out in the registers for means of coercion, as well as from the conversation with the officials, no use of physical force and any other type of fixation of the persons was determined.

The police officers are informed that the lawyers have an official obligation and duty to come on call, they have a list of lawyers on duty, although they are not fully familiar with the way in which they are hired and charge for their services. No complaints were received about the cooperation and behaviour of the social workers.

When it comes to children and the conversations with them, the inspectors for children have a list of lawyers trained to represent children, which in Kavadarci is a total of ten. Cooperation with the centre for social work and the Public Prosecutor's Office is good and they do not have any major problems. During the conversation, all interested parties are always called (parent/guardian, Centre for Social Work, Public Prosecutor's Office, lawyer), while the duration of the conversation does not exceed 3 hours. There is no detention of children in the police station.

On this occasion, the NPM team points out that the Police Station of General Jurisdiction Kavadarci should establish a formal, standard procedure/protocol for dealing with children, as well as with other vulnerable categories of citizens, because any unnecessary improvisation can lead to the violation of the rights of persons detained or deprived of their liberty.

In this regard, it is necessary for the Ministry of Internal Affairs to provide and prescribe clear guidelines that will standardize the practice of police officers dealing with each group of citizens, especially when it comes to citizens from vulnerable categories and at risk (persons with special needs).

⁵³ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Detention by Police, Available at: <https://rm.coe.int/16806cea26> (Accessed on: 17/07/2023)

⁵⁴ Council of Europe - Amendments to the standards of police detention, Available at: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (Accessed on: 08/06/2023)

5.5 POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION RESEN

The Police Station Resen, although renovated in 2021/22, still does not have rooms for conducting conversations with detainees, imprisoned and persons deprived of their liberty, and it also does not have video surveillance, which is extremely important when it comes to dealing with detainees, imprisoned and persons deprived of liberty, and in the direction of prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. The police station does not have separate rooms for talking with children, as well as a room for identification. As for the number of employed uniformed persons, it can be freely concluded that it is still insufficient. When it comes to work materials, such as computers, etc., it was pointed out that they are not in satisfactory numbers. From the above, **the NPM team concludes that the Police Station has limited human capacities for normal functioning and work, and improvement is also needed in the area of material and technical means of work (e.g., computers). In addition, this police station needs to install video surveillance, which should be procured and put into use as soon as possible, taking into account the fact that this police station has detention facilities and detains persons deprived of their liberty.**

Hence, it is recommended that immediate measures be taken to equip rooms for conducting conversations with detainees, imprisoned and persons deprived of their liberty, and above all to prepare a room for conducting conversations with children.

The police station has four single detention rooms, of which three are in use. From the inspection, it can be concluded that the premises, although they seem to work decently, still do not meet the internationally accepted standards⁵⁵. The premises are located in the basement with steep and hard-to-see stairs. In addition, the rooms have no natural light or ventilation. The premises have a call system installed, and as in the entire police station, there is no video surveillance here either.

There is no toilet in this part, so in case of physiological need, detained persons ring the bell and call an official who will take them to the toilet on the first floor.

The hygiene in the detention rooms was at a solid level, the cleaning of the rooms is taken care of by the hygienist employed at the police station, while the bed linen is taken every two weeks to be washed in a nearby hotel with which the police station has concluded an agreement for this purpose.

When apprehending a person who needs medical assistance, it is indicated in a timely manner and properly recorded in the registers for records. The person is examined in private with the doctor, which is in accordance with internationally established standards that state that "All medical examinations of persons in police stations must be conducted without the presence of law enforcement officers, unless the doctor concerned requests otherwise in a particular case"⁵⁶.

From the conducted inspection and in the registers for means of coercion, as well as from a conversation with the officials, no use of physical force and any other type of fixation of the persons was determined.

⁵⁵ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Detention by Police, Available at: <https://rm.coe.int/16806cea26> (Accessed on: 17/07/2023)

⁵⁶ Council of Europe - Amendments to the standards of police detention, Available at: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (Accessed on: 08/06/2023)

Police officers regularly inform about the right to a lawyer, but they do not have enough information regarding the way in which compensation is regulated.

The fleet of this police station is solid. Trainings are conducted, but insufficient in relation to new trends, e.g. family violence. Therefore, the **NPM team recommends conducting trainings for special police tasks, especially when it comes to working with vulnerable categories of persons, e.g. victims of domestic violence, children.**

5.6 POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION VELES

The Police Station Veles has 70% occupancy of uniformed police officers, **which is insufficient for efficient and effective performance of daily work tasks.**

From the conversations conducted with the employees of this police station, one gets the impression of general apathy and disappointment with the working conditions, dissatisfaction with the level of **preparation and knowledge of the newly recruited personnel who have very modest knowledge and skills in police affairs.**

Overtime is paid only up to 32 working hours. Excess working hours above this number are compensated with days off, but due to the lack of staff, the days off are not used.

This police station is also facing an outflow of staff, and among the people who are leaving are experienced police officers.

Officials interviewed by the NPM team also complained about the lack of uniforms, while when it comes to personal armaments and means of coercion, it was said that although new ones were requested, they were not being received.

Regarding the degree of conducting trainings, it was pointed out that the Police Station Veles has an Annual Training Plan, but due to coordination with Skopje and the absence of the person responsible for this activity, trainings are not conducted regularly.

The NPM team also points out on this occasion that **training for police officers is extremely important, both when implementing the specifics in the execution of police authorizations, and when it comes to working with vulnerable categories of persons, e.g., children. It states that the authorities have an obligation to ensure that education and information regarding the prohibition of torture is fully included in the training of law enforcement personnel, i.e., public officials and other persons who may be involved in the detention, interrogation or treatment of a person any individual subjected to any form of arrest, detention or imprisonment.**

When people are detained, means of coercion are rarely used, and handcuffs are among the most frequently used. They often need emergency medical assistance, and it was said that a uniformed police officer is almost always present during the examination. Binding of a person occurs only when it is aggressive and agitated, and the binding lasts until it calms down.

There is a list of lawyers on duty, but not a list of translators, so the police officers do what they know and can do.

The Police Station is equipped with video surveillance, the control system is centralized and no one from the Police Station itself can intervene or edit it.

When it comes to cooperation with other institutions, e.g. The Centre for Social Affairs pointed out that representatives from the regional CSA do not always come, which is due to a lack of funds and means of transportation by the Centres.

5.7 POLICE STATION OF GENERAL JURISDICTION STIP

The problem of deficiency of staff, which is ascertained in the police stations described above in this report, is also observed in this Police Station. Namely, compared to the numerical situation in 2019, during this visit, **the total number of police officers decreased by 9 people. This situation once again confirms the previously given statement that it is in contradiction with the standards of the European Union⁵⁷.**

From a material point of view, it must be noted that this Police Station is in an extremely unsatisfactory condition. The commander informed on several occasions about the need for renovation through problem information to the Ministry of Internal Affairs, but he did not receive a response.

The general impression one gets during a tour of the police station is a high level of unhygienic, neglect (old papers, cables, spent computers and other objects are piled up in several places around the offices). Such a picture of neglect and rubbish can be observed everywhere, and above all in the divorce room, the duty office, the stairs that lead from the interrogation and conversation office to the detention rooms. The dark and unlit corridors also contribute to the bad scene.

This Police Station does not have a separate room for confiscated items, and the warehouse premises are a place for waste. The situation with sanitary facilities is catastrophic.

From the conducted conversations with the employees of this police station, one gets the impression of general apathy and disappointment with the working conditions, dissatisfaction with the level of preparation and knowledge of the newly recruited personnel.

Officers interviewed by the NPM team also complained about the lack of uniforms, and when it comes to personal armaments and means of coercion, it was said that although new ones were requested, they were not being received.

Regarding the level of conducting trainings, it was pointed out that the Police Station Stip has an Annual Training Plan, trainings are conducted on topics related to the code of ethics, police authorizations, domestic violence, the use of coercive means, vulnerable groups of citizens, and twice a year they go and shooting, even though they skipped spring shooting this year.

When people are detained, means of coercion are rarely used, and handcuffs are among the most frequently used. They often need emergency medical assistance, and it was said that a uniformed police officer is almost always present during the examination. Binding of a person occurs only when it is aggressive and agitated, and the binding lasts until it calms down.

The Police Station Stip does not have a separate budget for food for detained and deprived

⁵⁷ Within the European Union, the average ratio is 318 police officers per 100,000 inhabitants. Data taken from Eurostat, available at <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190104-1>

persons.

They had a list of lawyers on duty, but it is no longer used (it is out of date), they don't even have a list of translators, so they do what they know and can do.

The Police Station Stip does not have a separate room for talking with children, so the talks are carried out in the office of the inspectors for children, which is not suitable for this purpose.

The Police Station is equipped with video surveillance, the control system is centralized and no one from the police station itself can intervene or edit it.

When it comes to cooperation with other institutions, e.g. The Centre for Social Affairs emphasized that the cooperation is good and that they come whenever there is a need.

The fleet of this Police Station is in an extremely bad condition, it consists of only one Skoda Yeti vehicle, there are no other vehicles for apprehension or transport.

The Police Station does not even have a Breathalyzer.

5.8 POLICE STATIONS OF GENERAL JURISDICTION CASKA AND BLACE

The deficiency of staff is particularly visible for these two border surveillance police stations. So, although according to systematization, each police station individually should have 56 people available, and both operate with half capacity. The information is worrying that due to frequent sick leave and annual vacations, not even those police officers who are assigned to these two police stations are fully available.

This number of employees in both police stations is far from sufficient, and if we take into account the material and technical means that have been made available, the general conclusion is that none of these two police stations has the capacity to fulfil its basic task and the purpose for which it exists, to supervise the territory of Macedonia bordering Kosovo.

This bad situation is further compounded if one takes into account the fact that both police stations have only one vehicle ("Dacia Daster") that transports the employees who work in twelve-hour shifts. Hence, during a shift change, not only is there no vehicle for the police station, but during those few hours of "vacuum" (no means of transport and not enough employees) there is no border surveillance at all.

Border patrolling is carried out on foot in a group of two officers. There is no motorcycle patrol control for the above reasons.

Although a police dog was found in both police stations that was trained to patrol and detect illegal movement and transport of goods, due to the fact that there is no authorized official as its guide, it was left to itself and forgotten. It was for those reasons that the dog in the Police Station of General Jurisdiction Caska was in an unenviable condition, sick, emaciated and forgotten in its box (the box was full of dirt, which confirms the finding of how long it stayed in it without being walked). This situation is unjustified and leaves the impression of reckless and even inhumane behaviour even though it is an animal. This, especially if it is taken into account

that for these dog's funds were allocated from the state budget for their purchase, as well as training.

The situation in which these two police stations are located is more than desperate, especially in the Police Station Caska, where there is no potable water, the furniture is old and dilapidated, and there is garbage everywhere, even in the nearby forest next to the Police Station. When asked why this is so, the employees answered that there has been no hygienist for a long time. However, **the absence of a hygienist does not justify the pollution of the environment and the irresponsible disposal of garbage and waste everywhere.** For comparison, the Police Station Blace does not have a hygienist available, but the employees take care of the hygiene in the Police Station itself and the surroundings, the premises were neat and clean, and the yard was horticulturally arranged. The employees have agreed with Communal Hygiene to dispose of the waste in a separate container which is later picked up and cleaned by the Communal Hygiene employees.

The road to both police stations is difficult to access, a mountain road (trodden, muddy and difficult to pass), this especially in winter when there is snow and when the driving conditions are bad.

The video surveillance is not working in the Police Station Caska, unlike the video surveillance in the Police Station Blace, which is in operation.

The material situation in the Police Station Blace is better, the weapons are properly stored in a separate warehouse with an alarm and a code. The official and auxiliary rooms are clean.

However, **in both police stations, employees complained about personal safety due to the location and difficult accessibility to them in case of any incident.** In addition, the deficiency of personnel, material, technical and transportation means contributes to this, and in addition to this situation, there are also suspicions that in this part of the border crossing, illegal transportation of all kinds of goods is carried out, which is why there are constantly circulating groups that precisely because of such activities (the goods they transfer) pose a danger to the lives of employees.

And in these two police stations, the employees complained about the lack of uniforms, training, poor preparation and training of the newly hired staff.

The Police stations for border surveillance are not defined as police stations where people are detained, which is why even in cases where there is a need to detain a person who has been detained or deprived of liberty, it is carried out in the Police Station of General Jurisdiction Gjorce Petrov (if he was detained, i.e., deprived of his liberty in the Police Station Caska), or in the Police Department in Mirkovci (if he was detained, i.e. deprived of his liberty in the Police Station Blace).

5.9 OTHER DETERMINED CONDITIONS

In addition to examining the attitude and treatment of persons deprived of liberty, during the visits, the NPM team also conducts conversations with police officers on an individual and confidential basis regarding the working conditions, atmosphere, level of satisfaction, etc.

As a team, we have already on several occasions ascertained the inappropriate conditions in which the police officers work (material, but also interpersonal), as well as the pressures and influences they are exposed to in the performance of their work duties.

That is why, on this occasion, we emphasize once again the need for the Ministry of the Internal Affairs to increase communication and improve cooperation with police officers in order to raise the level of mutual trust, and thus to encourage police officers to report pressures, influences and the threats to which they are exposed.

Unfortunately, we once again ascertain a high level of resignation that exists among a large number of police officers due to the working conditions and the atmosphere in which they operate on a daily basis. A certain satisfaction was expressed in the part of uniforms and personal equipment that were assigned to them, but at the same time it was emphasized that within the **framework of the daily performance of work duties, they face various deficiencies in terms of basic conditions and material and technical means.**

The NPM team found in some of the police stations that the police officers work in substandard conditions. The salary increases almost did not affect the improvement of their standard, taking into account the increased level of living costs, that is, inflation in the country. In this regard, in several police stations it was mentioned the limitation and the impossibility of overtime work, as well as complaints about referring overtime work only to certain police officers.

Similar to the previous reporting year, and during 2023, in some of the police stations, information was received that the decisions on demotion/promotion in the career of police officers or appointment to management positions were motivated by some other, not always professional, reasons.

Considering the fact that the treatment of summoned, detained, persons deprived of liberty and detained in police stations is directly related to the working conditions and the working atmosphere in which police officers exercise their authorizations, the NPM team emphasizes the need for continuous investment in improving the conditions in which police officers work, consistent compliance with the legal regulations that refer to strengthening integrity and raising professionalism, including by limiting the possibilities for abuse of police authorizations, and recommends taking immediate measures that will provide them with psychological help and support of police officers.

GENERAL RECOMMENDATIONS REGARDING THE POLICE STATIONS VISITED IN 2023

- Increasing the number of uniformed police officers in police stations in accordance with the appropriate systematization of jobs, as well as regularly conducting training for current staff, but above all for newly hired or for police officers assigned to new positions (this is especially true for inspectors for juvenile delinquency);
- In those police stations where there is no video surveillance or where the calling system is down, installation of video surveillance or immediate repair of the problem (defect);
- Increasing the number of official vehicles at the police stations according to needs;
- According to the Law on Justice for Children, a special room for talking with children should be adapted in every police station;
- Determining a list of lawyers on duty, as well as translators, but also establishing formalized protocols in case of need for their use;
- During medical examinations of persons detained, detained and deprived of liberty, the doctor-patient relationship should be guaranteed, that is, ensuring privacy and discretion without the direct supervision of a police officer.

MONITORING THE SITUATION WITH IRREGULAR MIGRATION

The NPM team states that one of the policies of the state authorities in the attempts to control the irregular migration flows is the continuous extension of the term of validity of the Decision establishing the existence of a crisis situation in part of the territory of the Republic of North Macedonia, and that in the areas of the southern and northern borders of the R.N. Macedonia, due to the high risk of an increased volume of entry and transit of migrants through the territory of the Republic of North Macedonia⁵⁸.

On the basis of bilateral agreements with several countries, foreign police officers are present on the territory of the Republic of North Macedonia who assist the Macedonian police forces in dealing with irregular migration, and an additional opportunity to hire foreign police officers was opened with the signing of the agreement with FRONTEX⁵⁹.

Unlike foreign police officers who are hired on the basis of bilateral agreements with the countries where they come from and who do not have any guaranteed immunity for the procedures undertaken by them (Notice sent by the Ministry of the Interior at the request of the NPM filed under reg. no. 22.5 -372/1 of 03.01.2022), the equipment and the hired officers within the framework of FRONTEX activities enjoy special privileges and immunities which are determined in the signed Agreement with FRONTEX (art. 12)⁶⁰. The question that arises is whether guaranteeing such privileges and immunities can affect the obligation to conduct an effective investigation in cases of allegations of torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, an obligation that the Republic of Macedonia has under the Convention against Torture deserves special attention⁶¹.

⁵⁸ “Official Gazette of the Republic of North Macedonia” number 72/21, 88/21, 274/21 and 146/22

⁵⁹ Agreement signed between R.N. Macedonia and the European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX) on October 26, 2022

⁶⁰ Agreement R.N. Macedonia and the European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX) - available at: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12896-2022-INIT/en/pdf> (Accessed on: 22.03 .2024)

⁶¹ A formal request as a prerequisite for opening an investigation and initiating a judicial investigative procedure is a violation of Article 12 of the Convention against Torture, see more about this: OXFORD University Press: “The United Nations Convention Against Torture and its Optional Protocol: A Commentary”, Second Edition, Edited by M. Nowak, M. Birk, G. Monina, 2019, p.342

In this regard, within the framework of the study visit that the National Preventive Mechanism carried out in the Republic of Poland in 2023 when it visited the Polish NPM, a working meeting was also held with representatives from the Fundamental Rights Officer (FRONTEX), on which discussed the way of handling complaints about serious incidents and reporting them, the monitoring (monitoring) of the fundamental rights of migrants, as well as the specific activities that FRONTEX carries out in Macedonia.

Thus, towards the end of the year, at the initiative of FRONTEX, it was proposed to sign a Memorandum of Understanding through which relations between the Ombudsman and FRONTEX will be regulated in a partnership manner. According to the dynamics of the mutual arrangement of the draft text of the memorandum, it should be signed during 2024.

6.1 DETENTION AND ACCOMMODATION OF MIGRANTS/FOREIGNERS AND ASYLUM SEEKERS

NP - NPM pays special attention and continuously monitors the treatment of migrants, i.e. foreigners and asylum seekers in the places where they are accommodated and detained. These persons are in a position of particular vulnerability considering that they are outside their countries of origin or nationality and are not familiar with the legal context and language in the country where they are. A large part of them experienced long and traumatic experiences during their travels, and some of them in their countries of origin, which they left due to fear of persecution, serious violations of human rights or conflict.

During 2023, the NPM team conducted three visits to places where foreigners and asylum seekers are accommodated or detained. Thus, the Temporary Transit Centre "Tabanovce", the Temporary Transit Centre "Vinojug" and the Reception Centre for Foreigners in Gazi Baba were visited.

In addition to visits, the NPM team regularly receives information from state authorities and communicates directly with representatives of domestic and international organizations in the area of dealing with migrants, that is, foreigners and asylum seekers. In this regard, the NPM team states that during the year 2023, around 10.350 persons were registered who were found to have an unregulated status, i.e., staying in the territory of the Republic of North Macedonia.

6.2 TEMPORARY TRANSIT CENTER (TTC) – "TABANOVCE"

From the conversations with authorized officials from the Ministry of Internal Affairs, with officials from the Ministry of Labour and Social Policy (MLSP) and the tour of the Reception Centre, the NPM team concluded that there are no major changes in relation to the last situation, while which is evident that the Transit Centre functions as an open type Centre. Also was noted a reduced presence and activity of international and civil organizations, which in the past had

their representatives on the outside.

From the conversations with the representatives from the Ministry of the Internal Affairs, it was established that no rules have yet been prescribed for which persons are allowed to enter and stay in the Centre, which leaves the possibility of possible abuse of the (somewhat) discretionary powers of the police officers who are on duty. From the information received, **it can be concluded that in practice, entry is allowed to all persons who express their intention to stay in the Centre, and who are without any documents for their personal identification.**

In contrast to persons who do not have any documents, those persons who are found with personal documents through which they can be identified are handed over to the competent inspectors for foreigners, who further act in a way that initiates procedures to determine possible illegal entry and stay in the country. Such a manner of action leads to a paradoxical situation where those who have documents and can be reliably identified, are prevented from staying in the Temporary Transit Centre, unlike those who do not have or claim to not have any identification document.

Officials from the Ministry of the Internal Affairs emphasized that no person's freedom is restricted and they can leave the Centre at any time. Force and means of coercion were not used at all, nor was there any need for it.

From the conversation with the representative from the Ministry of Labour and Social Policy, it was established that the practice of each newly admitted person in the Center being habitually profiled through an immediate conversation during which, at the same time, the needs of these persons are determined. Newly admitted persons are also introduced to the possibilities they have, that is, to submit a request for recognition of the right to asylum, for which it was pointed out that there is not much interest. In conditions where there are unaccompanied children, a guardian is immediately appointed for them.

6.3 TEMPORARY TRANSIT CENTRE (TTC) – “VINOJUG”

Compared to previous years, persons who were found in the temporary transit centre do not stay long in the centre, which indicates a significantly shorter period of stay. Also, officially none of the persons have their freedom of movement restricted and they can leave it whenever they want. Asylum seekers are waiting to be transferred to the Reception Centre for Asylum Seekers in Vizbegovo, while the rest of the people who were interviewed emphasized that they are there of their own free will.

This points to a different situation than the one found in the past years when the persons who were placed here did not know why they were being held, nor how long they would be held. The situation regarding freedom of movement has also changed, i.e. in contrast to the past when people pointed out that they did not have the freedom to move everywhere in the Centre but only in the section where the toilets are, and even then they were under constant surveillance by members of the Armed Forces and the Ministry of the Internal Affairs during the last visit of the NPM team, a more relaxing atmosphere was noted.

According to the information available to the NPM team, unlike in the past when persons registered as migrants with “illegal stay in the territory of the Republic of North Macedonia”, and for whom the investigative authorities decided that they needed their testimony in criminal proceedings conducted for third parties persons (smugglers) were detained in TTC “Vinojug”, now such persons are not detained here but are immediately transported - to the Reception Centre for foreigners in Gazi Baba, Skopje.

The NPM team noted a small change in the treatment of other persons who are registered as migrants with illegal entry or unregulated/illegal stay in the territory of the Republic of North Macedonia. It was noted that after the fingerprinting of these persons within the framework of the TTC “Vinojug” they are informed about the possibility of procedures for recognition of the right to asylum. It is considered that such changes are largely due to the presence of members of FRONTEX in this centre, because within their teams they have translators and cultural mediators and they have the right to contact the persons who are fingerprinted.

The above confirms the increasing number of received asylum requests. So, compared to 2022, where out of a total of 173 (168*) submitted applications for the right to asylum, about 80 were submitted in PTC “Vinoyug”, in 2023, until the day of the visit, out of about 563 applications submitted in the whole territory, about 188 have been filed in TTC “Vinojug”⁶².

After the fingerprinting, the previously established practice of escorting migrants to certain points on the green border line of the Republic of North Macedonia with neighbouring countries is now avoided.

During the visit, **the NPM team confirmed once again the recommendation given on several occasions for the removal of seized and damaged vehicles from the Centre, that is, their deployment to a suitable location. On the other hand, a serious challenge continues to be the lack of suitable vehicles for transporting people, which is why the procedures for transporting asylum seekers to the Reception Centre for asylum seekers in Vizbegovo are being delayed.** At the same time, the need for adequate transport of special vulnerable categories of migrants (eg unaccompanied children, potential victims of human trafficking, etc.) must be taken into account.

In the area of mental health and psychosocial needs, from the conducted focus groups, the situation indicates the improved psychosocial well-being of people compared to previous years. From the interviews with the competent persons, it can be concluded that the changes may be due to changes in the processing of the caught persons and the increased freedom of movement. As a significant help in dealing with the problems, they pointed out the support of the local staff, the possibility of contact with their families and friends, as well as their own focus on the future and maintaining an optimistic attitude.

Based on the established factual situation, in general, **the NPM team can note that the situation on the ground has changed in a positive sense, both in terms of coordination of the representatives of the various authorities and organizations present in**

⁶² These are figures available to the NPM team based on information received from various sources, which may differ from the official data maintained within the Ministry of the Internal Affairs, such as the official data contained in the Annual Report of the Ministry of the Internal Affairs for 2022, where it is noted that “the Asylum Department received requests for recognition of the right to asylum by 168 persons”. The report is publicly available on the website of the Ministry of the Internal Affairs.

the field, as well as in terms of the handling and treatment of the persons who were placed in the Centre, which is directly reflected on their mental health.

In terms of material conditions, the NPM team continues to maintain the position that TTC "Vinojug" should not be used for long-term accommodation. The need to find accommodation alternatives for particularly vulnerable categories of migrants remains in force.

6.4 RECEPTION CENTRE FOR FOREIGNERS - "GAZI BABA"

The reception centre for foreigners continues to face the employment problem detected during the last visit of the NPM team in 2022. About half of the systematized job positions have not been filled, and the currently employed staff represents only twenty percent of the total number of planned jobs. Among the systematized positions that are vacant is that of the psychologist. There is a lack of police officers, inspectors, and there are not enough authorized female officials either. The small number of female police officers can affect the quality of communication with the women detained in the Centre, but also represent a challenge in terms of ensuring security for foreign female citizens, considering that their number is not to be neglected.

In overall, the deficiency of staff is a serious problem that complicates the normal functioning of the Reception Centre and is reflected in the treatment of detained persons and their ability to exercise their rights⁶³. In relation to the previous year when it was ascertained that no trainings were conducted, now the situation has changed and an Annual Training Plan has been made and sent to RCGS "Sever" as the responsible body for the organization of trainings.

Regarding the previously determined conditions, significant positive changes are noticeable from a material aspect, but certain rules have also been introduced in order to establish order and discipline in the Centre. The Centre has also adopted new House Rules available in five languages, namely: Albanian, Arabic, French, English and Turkish. And after a note given to the NPM team about access to the right to a lawyer and the existence of a list of available lawyers, the reception centre has also turned to the Bar Association, from where a list of lawyers available in every city across the country has been obtained. Unfortunately, the reception centre does not have an official list of interpreters, so they are used by the Jesuit Refugee Service.

Although no activities have been undertaken for the dislocation of the Centre, during this visit the NPM team found a visible improvement of the conditions within the possibilities of the Centre, i.e., creating a more humane stay for the people housed here. So, one of the rooms that previously served as a day care for the women detained in the Centre, has now been turned into a dining room, which is also the only place where food is served (it is no longer eaten in the rooms). Food is brought by the Ministry of the Internal Affairs (one hot meal is mandatory). In this room there is also a TV receiver that gives the impression of a homely, cosy atmosphere.

⁶³ In this regard, it was pointed out that one of the reasons for which detained persons are not given the right to take a walk in the fresh air.

The sanitary units are clean and available for regular use, and the heating is functional. The warehouses are cleaned and organized in order to make it easy and clear to search for necessary things. All beds have mattresses and neat, clean linen.

The conclusion remains that the Reception Centre is not suitable for persons with disabilities, which is why it is recommended not to refer, receive and keep persons with disabilities in it. The reception centre does not meet the conditions for keeping children either, which is why it is recommended not to refer, receive and keep them here. When dealing with unaccompanied children, the authorities must take into account the position of the UN Committee on the Rights of the Child expressed in General Comment no. 6⁶⁴.

The NPM team believes that the Reception Centre does not have the conditions (both personnel and material) to accommodate victims of human trafficking during the period of recovery and reflection, which is why it believes that it is better in such cases, in accordance with the legal regulations, to use accommodation facilities that are under the jurisdiction of the Ministry of Labour and Social Policy or possibly, in certain cases, the "shelter centres" managed by non-governmental or international organizations that, within the framework of their mandate and capabilities, provide care for victims of trafficking people.

The basis for detention and the duration are the subject of constant interest on the part of detained persons, and the lack of information about the same among persons manifests itself through anxiety, nervousness, depression, and the like. During the visit, the NPM team found that none of the people who were accommodated in the Reception Centre had with them the decisions on the basis of which they were accommodated and detained in it.

Taking into account that the deadlines for submitting a legal remedy against such a decision begin to run from the reception of the decision on accommodation/detention, the NPM team considers it necessary to give each person who is accommodated/detained in the Reception Centre an individual decision/ decision about it, to be informed verbally about the content of the same, as well as about the possibility to submit a legal remedy and request legal assistance, and it is also necessary to record when the same was done.

Regarding the right of detained persons to contact and hire a lawyer, as well as the right to legal assistance, the NPM team was informed that detained persons are also informed about these rights through representatives of civil and international organizations.

The right of detained persons to inform a relative or a third party of their choice about the detention, from a normative point of view, is governed by the provisions of the Rulebook on House Rules that refer to the right to use a telephone. That is, in the regulations, among other things, it is provided that immediately after being placed in the Reception Centre, the person *"can use three free phone calls, i.e., contact the diplomatic-consular representation of the country of which he is a citizen, members of his family and a lawyer"*, whereby *"the telephone conversation can last for a maximum of five minute"*⁶⁵.

⁶⁴ The general comment no. 6 of the UN Committee on the Rights of the Child, para. 61, available at: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC6.pdf>

⁶⁵ Rulebook for house rules of the Reception Center for Foreigners ("Official Gazette of RNM", No. 93 of 04/07/2020)

The NPM team found that in the Reception Centre it is possible to contact close family members by phone up to three times a month, and the centre itself also has an Internet network that enables uninterrupted online communication.

The organization that provides health care is present three days a week, with basic pharmacological therapy available that is covered by funds from the organization. For urgent health needs, facility staff rely on public emergency medical services. In case of need for specialized care, the costs for the performed health services are borne by the Ministry of Internal Affairs. In terms of health care, the institution has not established formal cooperation with the Ministry of Health.

From the conducted interviews and focus groups, detained persons did not highlight any intense negative reactions or experiences of clinical significance regarding their stay in the facility. The current situation indicates the improved psychosocial well-being of detained persons compared to previous years.

The impression remains that detained persons do not have hobbies and other activities to productively fulfil their time, and they are also not allowed to go out into the fresh air. They are not allowed outside in the yard of the Centre or for a walk. This situation is worrisome and can significantly affect the mental health of the people detained here, that is, it can increase the level of anxiety, depression, dissatisfaction and nervousness.

From the conditions ascertained during this visit **the NPM team continues to point out the need to increase the number of employees and authorized officials, especially women.**

The employees of the Reception Centre should be included in the system of regular trainings and updating of knowledge. Of particular importance is the coverage of topics related to the trauma-informed approach to work, culturally and gender-sensitive communication skills, dealing with stress, familiarization with legal standards and operational procedures, etc.

PUBLIC INSTITUTE FOR PROTECTION AND REHABILITATION “BANJA BANSKO”

The Public Institute for Protection and Rehabilitation “Banja BANSKO” consists of two buildings, one of which was put into use in 1974, while the second (for individual housing) in 2002.

In addition to these two facilities, there is a special auxiliary facility in the yard of the establishment - a washing machine and dryer and another auxiliary facility where the boiler for the heating is located.

The institution provides the following services:

- accommodation;
- 24-hour care and attention (nutrition, dressing, hygiene, etc.);
- primary health care;
- primary education;
- physical therapy and rehabilitation;
- resocialization and professional support;
- escort outside the Institute.

At the time of the visit, there were 46 users residing in the Institute, of which 39 users are in the institution (of which 19 are women and 20 men), while 7 (5 women and 2 men) have been deinstitutionalized and placed in the Department for Independent Living with Support, and 5 people in a residential unit in Strumica and 2 people in a residential unit in the village of Dobrejci. There is also one user in the institution without a solution for accommodation.

As for the length of stay in the institution, 5 users have stayed up to 10 years, 11 with a stay of 10 to 20 years, 9 users with a stay of 20 to 30 years, and 20 users with a stay longer than 30 years.

7.1 PERSONNEL AND MATERIAL CONDITION

According to the Rulebook for the systematization of jobs in the Public Institute for Protection and Rehabilitation "Banja Banskó"⁶⁶, 57 operators are expected to be employed in a total of 33 jobs. The number of staff on the day of the NPM team's visit was 37 operators. The institution is also served by auxiliary - technical staff.

The work process in the Institute runs in shifts, namely the first shift from 7:00 am to 3:00 pm, the second from 3:00 pm to 9:00 pm, and the third shift from 3:00 pm to 7:00 am the next day.

The Rulebook for the systematization of jobs refers to the lack of professional and auxiliary technical staff, a situation that reflects on the work process in the institution and the degree of satisfaction by the users. **In order to provide ongoing, timely, comprehensive and efficient protection and support to the users, urgent filling of the jobs is necessary, especially in relation to the number of caregivers, physiotherapists, but also hygienists and drivers.**

During a conversation with the employees of the Institute, **the need for training was emphasized before involvement in the process of assistance and support, that is, before entering the workplace, but also on an ongoing basis.** From an inspection of the current situation, it can be concluded that there is insufficient training coverage, which can be partially confirmed by the information received by the users, i.e. that some of the employees are not sensitized to work with this type of user profile, so they often avoid perform their work obligations or transfer the obligation to one another. Information from users goes so far as to sometimes use derogatory, insulting words from employees towards users, impatience when performing daily routine tasks or inappropriate treatment of users when providing direct support, e.g., when bathing, too hot water is used, when feeding, the same cutlery is used at the same time for several users, etc. The standards of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment also speak for the need for well-trained and sensitized staff in this type of facility, which refer to appropriately trained staff who can adapt and intervene to each individual situation of the user of the services in the institution⁶⁷.

This kind of behaviour is in contradiction with the House Rules of the institution and the Code of Conduct, which decisively prescribe behavior with respect, patience and professional attitude, both among the employees themselves, and towards the users of the services in the Institution.

All users in the facility have a family physician. Part of the users have chosen it by their own will or at the request of their relatives, while for most of the users, one doctor has been appointed who comes to the facility twice a month.

From the conducted inspection of the facility's material conditions, it can be concluded that

⁶⁶ Rules for the internal organization of the Public Institute for Protection and Rehabilitation "Banja Banskó", number 02-645/11 dated 10/13/2015

⁶⁷ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Persons deprived of their liberty in social care establishments, p. 2, Available at: <https://rm.coe.int/1680a0cc19> (Accessed on: 04/05/2023)

both the old and the new facilities of the institution are easily accessible for people with wheel-chairs and other types of aids.

The old building of the Institution, although it has been in operation since 1974, is in relatively solid condition, the hygiene in all rooms was at a decent level, the bedrooms (a large number of them for individual accommodation) are equipped with the most necessary pieces of furniture: bed, wardrobe, drawers, desks and cupboards. In some of them there was also a TV receiver, but these were provided by the users themselves and their relatives. The rooms had a sufficient amount of daylight, and were tidy and relatively well heated.

In the entrance part of the corridor of the old building, there is a box for appeals and complaints.

The old part of the Institute is divided into two parts, male and female, and between them is the kitchen and the dining room, as well as the offices of the professional staff (social worker, psychologist).

Air conditioners are installed in the corridors of the facility to cool the space in the summer months, while in the winter period the facility has central heating with extra light household oil and hot water. From the users of the plant, the NPM team received information that this winter the heating did not work in its entirety due to a technical problem and the impossibility of procuring the necessary part for its repair. At the same time, the users complained that the heating was a real challenge because those users who had a heater provided the heat with it, while the rest warmed themselves with blankets. Due to this challenge, but also the generally imposed measures to save electricity, the management of the institution suggested to the users to transfer to the new building of the institution, to which they reacted with dissatisfaction and rejected such a proposal.

In the men's part of the old building, out of three toilets, only one was fully operational.

There was hot water in all the toilets, and the users of the facility did not complain about the lack of it either, however they emphasized that the sanitary units are not fully adapted to the needs of people with physical disabilities. The standards of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, which indicate that they should be easily accessible, also speak of the special way of adaptation of the sanitary facilities, as well as all other living rooms according to the needs of people with physical disabilities and wheelchair-accessible⁶⁸.

The NPM team also visited the occupational therapy room, where at the time of the visit several users together with the professional staff were making Easter decorations.

The old building also has a room for day care, where at the time of the visit several younger users were staying.

The new building of the Institute has individual apartments equipped with a toilet and a mini-kitchen with necessary household appliances, which accommodates users who can take care of themselves with occasional support from a third party.

The apartments are spacious, neat and clean, well heated and with a sufficient amount of

⁶⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Persons deprived of their liberty in social care establishments p. 3, Available at: <https://rm.coe.int/1680a0cc19> (Accessed on: 05.04.2023)

daylight.

Users did not voice any complaints regarding the diet and even added that their requests to be served something else were heard and respected.

The establishment has a relatively large yard area equipped with gazebos and benches for sitting, spacious and pleasant to stay on hot days.

There is no security, and in case of temporary leaving the establishment, the users sign a statement that they leave at their own risk. Transportation for those users who are employed outside the Institution is organized by the institution itself with a van adapted to the needs of the users. The van is a donation from a foreign partner.

7.2 EXERCISING THE RIGHTS OF USERS

The NPM team held a group conversation with 8 to 9 users who, after introducing themselves and briefly explaining how long they have been in the institution and who among them deals with what, started a conversation about the problems they face, as well as the shortcomings of the institution.

This group of users has a negative opinion about the deinstitutionalization process, expressing doubts about its overall functionality and effectiveness. They believe that the state already in 2002 when it built the new facility, it met the conditions for such a process and within the framework of the location that the users are already used to. That is why the building was designed and conceptually conceived to be equipped with apartments for individual living of people who have the possibility of self-support with the occasional help and support of professional staff.

This group of users do not want to be deinstitutionalized and are of the opinion that the state should provide them with the conditions and support they had until a few years ago, in terms of professional staff, sensitized to their situation. A petition was signed for this attitude against deinstitutionalization.

When it comes to the staff profile that is missing, the users pointed out that the most missing are nurses and caregivers, then drivers, but also housemasters. Precisely because of the lack of staff in the institution, the employees transferred their responsibilities to each other and were not efficient.

The users also complained to the Centres for Social Work, which do not show interest in their condition and do not conduct supervision.

The case of one of the users who has not had any status in the institution for several years, that is, he has been written off and is staying here without a solution, is characteristic. Namely, during his absence of two or three months due to obligations with the faculty (users have the right to be absent from the Institute for a duration of up to 6 months, while not losing the status of users), the Institute makes a decision to discharge him and from then until today this person has no status and decision as a user of the Institute's services.

During the visit, information was received that cases of self-harm are rare, and those users

who have attempted, that is, manifested such behaviour, are placed in rooms where objects that could lead to more serious self-harm have been removed.

The NPM team, bearing in mind the need for adequate care towards the users and the possibility that such incident situations may result in more serious consequences, believes that in order to prevent them, adequate presence of personnel at all times in the facility is necessary. In this regard, an increased staff presence is necessary in the afternoon and evening hours, as well as during weekends and holidays.

KEY RECOMMENDATION:

- Employment of additional staff according to the planned jobs in the systematization of the institution;
- Organization of regular trainings for the current and newly hired staff in the institution with reference to sensitization for working with persons with special needs, professionalism and respect for the needs of the users;
- In the process of implementing deinstitutionalization, people with disabilities should be actively involved, respecting their opinion and choice.

Annex 1: External collaborators of the National Preventive Mechanism

1. Prof. Dr. Dragana Batic from the Faculty of Security - Skopje, University of "Ss. Cyril and Methodius" - Skopje
2. Prof. Dr. Dimitar Bonevski - psychiatrist
3. Senior scientist. co. Dr. Sci. psychologist Andromahi Naumovska
4. Prim. Dr. Snezhana Pejkovska - Dimovska - psychiatrist
5. Margarita Nikolovska - psychologist
6. Ivo Kunovski – specialist in medical psychology